

DIMITRIJEVIC TIJANA

KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ

A budapesti Magdolna negyed esete
és a berlini Neukölln-Reuterquartier párhuzama

DLA ÉRTEKEZÉS

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építőművészeti Doktori Iskola
Témavezetők: Radványi György, Klobusovszki Péter
Konzulens: Kerékgyártó Béla
Mestermunka: IDESÜSS Óvoda és Bölcsőde, Budapest

2018

Kerégyártó Bélának

DIMITRIJEVIC TIJANA

KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ

A budapesti Magdolna negyed esete
és a berlini Neukölln-Reuterquartier párhuzama

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	4
1. KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ	8
KÖZTESHASZNÁLAT MŰKÖDÉSI MODELLJE	9
KÖZTESHASZNÁLAT MINT VÁROSFEJLESZTÉSI ESZKÖZ	17
KRITIKAI KÉRDÉSEK ÉS DZSENTRIFIKÁCIÓ.....	17
SPECIÁLIS ESET: A SZEGREGÁLT, GETTÓSODÓ VÁROSNEGYED.....	19
KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ	22
ANTISZEGREGÁCIÓS KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA.....	23
TÉZISEK.....	24
KÉRDÉSEK.....	24
2. MAGDOLNA NEGYED MINT KÖZTESHASZNÁLAT-TEREP	26
RÖVIDEN A MAGDOLNA NEGYEDRŐL.....	26
MAGDOLNA NEGYED MINT KÖZTESHASZNÁLAT-TEREP	31
REJTETT ADOTTSÁGOK.....	31
EDDIGI KÍSÉRLETEK.....	35
A FÖLDSZINTI ÜZLETEK ESETE	44
MIÉRT ÉPPEN FÖLDSZINTEK?	44
HOL ÉRDEMES KÖZTESHASZNÁLATOT INDÍTANI?.....	45
MI LEGYEN AZ ÜRES FÖLDSZINTEKBEN?	48
ÖSSZEGZÉS.....	52
STRATÉGIA A MAGDOLNA NEGYEDRE	52
TÉZISEK.....	52
KÉRDÉSEK.....	53
3. A BERLINI REUTERQUARTIER PÁRHUZAMA	56
RÖVIDEN REUTERQUARTIER ESETÉRŐL	59
A COOPOLIS KÖZTESHASZNÁLAT-KÍSÉRLETE.....	61
ÚJ HANGSÚLY – A DZSENTRIFIKÁCIÓ	61
A KÍSÉRLET KRITIKÁJA.....	62
A REUTERQUARTIER ÉS A MAGDOLNA NEGYED PÁRHUZAMA	66
A REUTERQUARTIER TANULSÁGA	69
ÖSSZEGZÉS.....	71
ÚJRAGONDOLT STRATÉGIA A MAGDOLNA NEGYEDRE	71
AZ ÉRETEKEZÉS ÖSSZEFOGLALÓ TÉZISEI	73
ZÁRSZÓ	76
IRODALOMJEGYZÉK	79
KÉPJEGYZÉK	85
ABSZTRAKT	87
MELLÉKLETEK	88
1. HÁTTÉRTANULMÁNY A MAGDOLNA NEGYEDRŐL (2017)	89
2. MAGDOLNA NEGYED FÖLDSZINTJEI – TÉRKÉPES-RÉTEGES KUTATÁS (2014).....	96
3. MICROMAGDOLNA – VÁGYGYŰJTÉS ÉS KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS (2013-2014).....	116
4. REUTERQUARTIER ÉS COOPOLIS – ESETTANULMÁNY (2016).....	159
5. MESTERMUNKA – IDESÜSS ÓVODA ÉS BÖLCSŐDE BUDAPEST (2015)	180

ELŐSZÓ

Az építőművészeti doktori értekezések közös vonása, hogy jellemzően valamilyen módon az építészeti tervezési gyakorlathoz kapcsolódnak. A jelen írásnál is így van. A téma kutatásánál nem egy általános kérdésből indultam ki, melyet aztán megnéztem konkrét eseteken keresztül – az irány éppen fordított volt. Egy konkrét városi helyzetben, a budapesti Magdolna negyedben a saját építészeti gyakorlatom kérdéseket vetett fel – és e kérdések helyét kerestem és keresem tágabb kontextusban (nagyléptékű társadalmi-gazdasági folyamatok, várospolitikai átalakulások, nemzetközi tapasztalatok, társadalomelméleti viták tükrében). Az egész folyamat nem volt lineáris, hanem inkább hasonlított egy térbeli szerkezethez, ahol az egyes pontok között oda-vissza mennek az információk, és amely magjában a közvetlen helyszíni tapasztalatok elemzése áll.

A téma ilyen kisléptékű és közvetlen vizsgálatában a tágabb kontextus általános összefüggéseit, aktuális tendenciáit, kérdéseit kezdtem felfedezni; a tág pedig segített eligazodni a kicsi útvesztőiben, és messzi perspektívákat nyitott. Ez iránytűt (és néha mentőövet!) adott a társadalomelméleti vizeken, és kitérítette a kutatás kezdeti kérdéseit. Végül pedig átalakította a saját építészeti szemléletemet.

KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ

A *közteshasználat*tal először Berlinben találkoztam tíz évvel ezelőtt, és mind a jelenségbe, mind a városba beleszerettem. Az Építőművészeti Doktori Iskola programjába is egy közteshasználat-témával jelentkeztem. Azonban a csoportos alkotási-kutatási projekt a Budapest VIII. kerületi Magdolna negyedbe vitt. Az élmény - a szinte tapintható szegregáció, az itt élők erőteljes megbélyegzése és az általános nyomor, mindez Budapest kellős közepén - mélyen megrázott, és saját szerbiai élményeimet jutatta eszembe. Témát váltottam, a közteshasználat megmaradt, de ezúttal egy különleges téri helyzetben, a *szegregált gettósodó városnegyedben*.

A kutatási kérdés lényege, hogy a közteshasználat sokat vizsgált, színes jelenségét be lehet-e vetni a szegregált gettósodó városnegyedekben a *térbeni-társadalmi szegregáció* oldására. Vagyis a *közteshasználat mint antiszegregációs eszköz*. Ez a következő kérdéseket veti fel: Milyen lehetőségek rejtőznek a két téma párosításában, és ez milyen tágabb kérdéseket vet fel? Mi ebben a kontextusban az építész potenciális szerepe? A kutatásnak három fő szála volt:

(1) Az első szál az *elméleti kontextus* feltérképezése a társadalomtudományok és az építészet határán. Kulcsszavak: városi gettó, szegregáció, megbélyegzés, dzsentifikáció, szociális városrehabilitáció, közteshasználat, közösségi bevonás, közösségi tervezés.

(2) A második szál és a kutatás fókuszja a *Magdolna negyed, mint közteshasználat-terep*. A két szál időben párhuzamosan haladt, folyamatosan össze-összefonódva.

(3) A harmadik szál egy megvalósult releváns kísérlet elemzése és összevetése az elméleti és budapesti eredményekkel. Ez a berlini *Neukölln Reuterquartier negyede* és az itt működő *Coopolis közteshasználat-ügynökség* esete.

MIÉRT ÉRDEKES EZ?

*"Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy a gazdagság és a szegénység között folyamatosan tárguló és mélyülő repedés hamarabb szétrepszetheti a Földet, mint egy nukleáris háború gigantikus bombái."*¹

Cságoty Ferenc

A köztelhasználatot mint antiszegregációs eszközt három okból tartom fontosnak megvizsgálni: (1) A szegregáció elleni törekvések jelentősége nem kíván külön magyarázatot – a szegregáció olyan égető kérdés, amellyel foglalkozni egyszerűen fontos, és kész. A téma Magyarországi aktualitása sajnos egyértelmű. A térbeni-társadalmi szegregáció és a városi gettósodási folyamatok nem csupán e tág probléma térbeli vetületei, hanem kritikus tömeg elérése után maguk is (ön)gerjesztő folyamatokká válnak. (2) A köztelhasználat jellemzően két erőforrásra épít – az üres terekre és a lelkes emberekre. Sok esetben ez a kettő a vizsgált városrészek egyetlen rendelkezésre álló erőforrása. Ezért fontos megvizsgálni a benne rejlő lehetőségeket. (3) Számos példa és publikáció foglalkozik a köztelhasználat városra gyakorolt pozitív hatásával; olyan összefoglaló kutatás azonban még nincs, amely kifejezetten a szegregált, gettósodó városnegyedek speciális esetét vizsgálja. A doktori értekezés ezt a rést tölti ki. (4) Végül pedig az üres terek sorsa Budapesten aktuális kérdés – ezt nem csupán a városunkban megjelenő lakatlan terek mutatják, hanem az a sok alulról és felülről indított kezdeményezés is, amely az utóbbi években az üres terek (újra)hasznosításával foglalkozik. Ezek fókuszából az értekezésben felvetett speciális eset rendszerint kimarad.

SZEMÉLYES INDÍTTATÁS

*"Nagyon szeretnék könyvet írni a korai francia film-noir-ról; mindig is érdekelt. Elegem van abból, hogy a szerbek háborújáról, a tagadásról és felelősségvállalásról írok. Pocsék téma. Mindig mérges és ideges leszek tőle. Mégis, csak erről tudok írni."*²

Dejan Ilic

A szakmai és emberi oldal mellett az indíttatásomnak van egy személyes rétege is. Jugoszláviában születtem, majd a jugoszláviai testvérölő háború közepén, 1993-ban a családommal Budapestre költöztem. Származásom tipikus jugoszláv történet: egyik dédnagymamám magyar, egy másik a bolgár határ mellől való, édesanyóm Dél-Szerbiában, Nisben nőtt fel, édesapám Boszniában, Tuzla mellett, én pedig Novi Sadban. Papíron ma kisebbség vagyok – de csak papíron, mert Magyarország számomra mindig is baráti, befogadó közeg volt, Budapestet pedig második, választott otthonomnak tekintem. Csupán az utóbbi évek politikai plakátjai juttatják néha eszembe, hogy migráns vagyok. Így nem a kisebbségekkel való együttélés az, ami vezérel – a Magdolna negyed engem mint a szerb többségi társadalom tagját érint meg. A szerb hadsereg Szerbia határain kívül a szerb többség nevében népiirtást végzett a kisebbségben lévő nem szerb (horvát, bosnyák, koszovói albán) lakosság körében³. Ennek közvetlen előzménye az erőteljes előítéletekre épülő propaganda volt, melyet gyerekként megéltem. A háború miatt és alatt Budapestre költöztünk; az egész tragédia következményeit pedig ma is élem. Ez a saját élményem, de

¹ Ferenc Cságoty, *Környezetünk Állapota És Az Építészet Felelőssége* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2014)

² Saját interjú, Dejan Ilic, a szerbiai *REČ Irodalmi és Társadalmi Kérdések Magazinja* szerkesztője, 2013.

³ Csupán Vukovarban, Novi Sadtól 40 km-re, 1991-ben hetek alatt 1798 embert öltek meg, 31 732 embert üldöztek el otthonából, és további ezreket szállított koncentrációs táborokba, a nemzeti hovatartozásuk miatt.

sajnos nem egyedi – az előítéletek és a stigmatizálás súlyát mindannyian ismerhetjük a közelmúlt történelméből. A Magdolna negyed utcáin járva az első sorban a szegényeket és a cigányokat sújtó súlyos előítéletek és nyílt vagy burkolt stigmatizálás a szerbiai tapasztalataimat juttata eszembe.

MÓDSZEREK, FELÉPÍTÉS, KÉRDÉSEK

A kutatás és értekezés módszertanát, szerkezetét az *ARCHITECTURAL RESEARCH METHODS* című összefoglaló kötet segítségével határoztam meg és finomítottam a munka során.⁴ Az átfogó KUTATÁSI TERV gerince a *kettős esettanulmány*, amely során *kombinált módszereket* alkalmazok. Az alap egy *kvalitatív kutatás* a választott témametszet elméleti háttéréről. Erre épül a Magdolna negyed konkrét esetének a vizsgálata. A Magdolna negyed a kutatás szíve-lelke – ún. *belső esettanulmány* – amely nem csak általánosítható sajátosságai, hanem önmaga miatt is érdekes. Többrétű eredményeit a berlini eseten keresztül próbára teszem. A Reuterquartier ún. *insztrumentális esettanulmány*, melyet a korábban felállított gondolati váz mentén vizsgálok.⁵ Végül a két esetet *összehasonlítom* egymással.

Az értekezés FELÉPÍTÉSE a kutatás ívét követi le. A három fejezet a három kutatási szájról szól. Minden fejezet végén összefoglalom az eredményeket: az antiszegregációs közteshasználat-stratégia körvonalait, a téziseket, és a felmerülő kérdéseket. Ezek – árnyalva, kérdőre vonva, vagy erősítve egymást – egymásra épülnek, így a végső megállapításokhoz az utolsó fejezetben jutunk el. A végső EREDMÉNY többrétű: (1) a Magdolna negyed konkrét esetére egy *antiszegregációs közteshasználat-stratégia* modelljét kapjuk meg; (2) a témáról általános érvényű *téziseket* állítok fel; (3) mindkét esetben pedig kiemelem a *kritikai kérdéseket* (akkor, is ha nincs rájuk kész válasz!) és az építész szerepét a vizsgált folyamatokban.

A módszertan és a felépítés bemutatása után lássuk az egyes FEJEZETEKET, a hozzájuk tartozó FŐ KÉRDÉSEKET és az ezek feltárására alkalmazott konkrét KUTATÁSI ESZKÖZÖKET!

(1) A KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ. Az első fejezet a közteshasználat és a szegregált, gettosodó városnegyedek közös metszetét vizsgálja elméleti kontextusban. Mi az a *közteshasználat* és hogyan működik? Mit értek itt *közteshasználat-stratégia* alatt? Milyen *speciális városi esetben* vizsgálom a bevetési lehetőségeit? Milyen peremfeltételek szükségesek itt az indításához? Mit jelent az *antiszegregációs közteshasználat-stratégia* és mi a célja? Milyen kérdéseket vet fel? Mi benne az *építész* potenciális szerepe? A kérdésekre *kvalitatív módszerekkel* keresek választ, a nemzetközi tudományos irodalomra és kutatásokra illetve válogatott megvalósult példák publikációira támaszkodva.

(2) MAGDOLNA NEGYED MINT KÖZTESHASZNÁLAT-TEREP. A második fejezetben az elméleti kérdéseket a Magdolna negyed konkrét esetén keresztül vizsgálom meg. Milyen adottságokkal rendelkezik a Negyed a közteshasználat-stratégia indításához? Mik az eddigi kísérletek és a saját helyszíni projektek tapasztalatai? Miért érdekes a földszinti üzletek esete? Hol és milyen funkciókkal érdemes közteshasználat-stratégiát indítani? Kik a fő szereplők? Mik

⁴ David Wang and Linda N. Groat, *Architectural Research Methods*. 2nd edition. (Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2002). Az értekezésben a Chicago hivatkozási stílust alkalmazom jegyzet és bibliográfia szerinti formában.

⁵ Az *Architectural Research Methods* különbséget tesz az un. „intrinsic case study” és „instrumental case study” között. Az első, azaz magyarul a „belső esettanulmány” célja jobban megérteni a konkrét esetet, míg az „insztrumentális esettanulmány” fókuszában az általánosítható tézisek és elméletek felállítása áll. Wang and Groat, *Architectural Research Methods*, 430.

a fő akadályok? A válaszok alapján felállítjuk egy antiszegregációs közteshasználat-stratégia modelljét a Magdolna negyedre.

A Magdolna negyed vizsgálatánál az *esettanulmány integrált módszertanát* alkalmazom. A begyűjtött adatok, információk és tapasztalatok különböző szintű és típusú forrásokból származnak. A Magdolna negyed történeti áttekintésénél *kvalitatív kutatásra*, a Negyed aktuális állapotánál pedig *számszerű adatok* elemzésére támaszkodom. 2012 óta több építészeti projektben vettem részt a Negyedben, így ezek tapasztalatai *tervezés alapú kutatásként*, mint ún. *research by design*, beépülnek az értekezésbe. A földszinti üzletek helyzetéről *helyszíni felméréseket* készítettem. Elemeztem az eddigi közteshasználat-projekteteket (CivilHáló) és értékeltem a saját tervezési és kutatási kísérleteinket (BME Építőművészeti Doktori Iskola NEGYED projektje, MICROMagdolna önálló projekt). Borsos Melindával közösen egy *participációs tervezési-kutatási módszert* dolgoztunk ki az üres terekkel kapcsolatos igények felmérésére és vizualizálására, melynek alapja a reflektív építészeti gyakorlat és a közösségbevonás (MICROMagdolna vágygyűjtés-módszer). Ehhez a fejezethez három melléklet kapcsolódik: 1. *Háttértanulmány a Magdolna negyedről. (2017)*; 2. *Magdolna negyed földszintjei – térképes-réteges kutatás (2014)*; 3. *MICROMagdolna – vágygyűjtés és közösségi tervezés a Magdolna negyedben (2013-2014)*.

(3) REUTERQUARTIER PÁRHUZAMA. Az utolsó fejezetben az elméleti és a gyakorlati eredményeket összevetem egy élő példával, a berlini Reuterquartier esetével. Fő kérdések: Mi volt az itt alkalmazott közteshasználat-stratégia működési modellje? Milyen eredményeket és új kérdéseket hozott? Hol volt az építész helye a folyamatban? Mik az operatív hasonlóságok és különbségek a két eset között? Mik a fő tanulságok és kritikák? Ez hogyan befolyásolja az eddigi eredményeket?

A berlini Neukölln kerület északi része a 2000-es évek elején vált hírhedtté Németországban mint a gettó szimbóluma. Ekkor kezdte működését a világ első ún. közteshasználat-irodája a helyi szociális városrehabilitációs központ támogatásával. A Coopolis iroda közteshasználat-stratégiát dolgozott ki a negyed üres földszinti üzleteire. Reuterquartier képe azóta nagy változáson ment át, az utcák és a földszinti üzletek ma egy színes koktélt mutatnak. 2015-ben a Német Akadémiai Csereszolgálat (DAAD - Deutscher Akademischer Austauschdienst) kutatói ösztöndíjával két hónapot töltöttem Berlinben és ezt a közteshasználat-kísérletet élőben vizsgáltam. Ehhez sorvezetőként a Magdolna negyed esettanulmányát használtam. A kintlétem alatt *adatokat gyűjtöttem* a kísérletről, *terepszemlét* tartottam a hajdani közteshasználat-üzletek mai helyzetéről, és *mélyinterjúkat* készítettem a projekt főszereplőivel. Az így begyűjtött élményeket és adatokat *kvalitatív háttérkutatással* támasztottam alá. Végül a berlini és a budapesti eset tapasztalatait és tanulságait *egymásra vetítem, összehasonlítom és értékelem*. Ebből születnek a végső megállapítások. Az értekezésben csupán kivonatot adok a berlini esetről – részletes leírása a mellékletében olvasható: 4. *Reuterquartier és a Coopolis – esettanulmány (2016)*.

A ZÁRSZÓ értékeli a kutatás fordulatait és eredményeit. Itt kiemelem a kutatás hatását a saját tervezési gyakorlatomra és építész szemléletemre. Erről szól a mestermunkám, melyről bővebben az utolsó melléklet számol be: 5. *Mestermunka – Idessüss Óvoda és Bölcsőde, Budapest*. Zárásul a kutatás lehetséges folytatási irányait és új kérdéseit jelölöm meg. Bizom benne, hogy az értekezés felvetései, tézisei és kérdései további vita és párbeszéd alapja lesznek – nem csak építészek között.

1. KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ

A városainkban az utóbbi évtizedek társadalmi, gazdasági és politikai változásai egyre több olyan üres teret és helyüket kereső embert és közösséget teremtenek, melyek e változásokból valahogy kimaradnak. Az ún. közteshasználat spontán jelensége e helyüket kereső terek és emberek kreatív és szerencsés találkozása. Olyan rugalmas térhasználati mód, amely a nagyléptékű folyamatok repedéseit, réseit képes kitölteni – időben, térben és társadalmi értelemben egyaránt. Alulról indulnak, spontán alakulnak, és a várossal együtt változnak – ezért az életidejük, működésük és egész létük gyakran bizonytalan. Másfelől viszont pont a játékoságuk és kísérleti jellegük az, ami miatt képesek merev és megrekedt városi helyzeteket előmozdítani. A hangsúly nem a térhasználat időbehataroltságán, ideiglenességén van, hanem ezen a réskitöltő és áthidaló képességen. Az értekezésben ezért egy új magyar nyelvű szófordulatot vezetek be: a gyakran alkalmazott "ideiglenes" jelző helyet tudatosan a "köztes" jelzőt választom, a "közteshasználat" kifejezést pedig egybe írom. Az összekovácsolt szó használata nem csupán helyesírási kérdés, hanem arra is utal, hogy itt egy önálló szakkifejezésről és jelenségről van szó. A közteshasználót más néven "térúttörőknek" nevezem, ezzel utalva a német *Raum pionier*, illetve angol *Urban pioneers* szókapcsolatra.

A közteshasználat valamilyen formában valószínűleg mindig is létezett. Ami az utóbbi évtizedben új, az a nagyarányú elterjedése, önálló jelenségként való felismerése, a jelenség értelmezése, majd városfejlesztési eszközként való tervezett bevetése. Ilyen értelemben a közteshasználat – azaz németül *Zwischennutzung*, angolul *Temporary use* – önálló fogalomként a berlini Urban Catalyst kutatásban és az ahhoz kapcsolódó *URBAN PIONEERS* kiadványban jelent meg először a 2000-es évek elején⁶. Az *URBAN PIONEERS* azóta is alapl műnek számít a témában. Az *URBAN CATALYST*⁷ ugyanezen szerzői gárda nemzetközi példákat felsorakoztató újabb kötete, amely a közteshasználat városra gyakorolt hatását értékeli. A 2012-ben megjelent *SECOND HAND SPACES* a címben szereplő elnevezést vezet be ugyanerre a jelenségre, arra hivatkozva, hogy a *Zwischennutzung/temporary use* fogalom túl nagy hangsúlyt fektet az időkorlátra, és inkább ingatlanpiaci szemszögből közelít a témához⁸. A névkeresés nem annyira a fogalmak mögötti jelenség átváltozásaira utal - hiszen a szerzők itt is az előző kötetekből már ismert példákat elemzik - hanem inkább az időközben kialakuló kritikai diskurzusra hívja föl a figyelmet. A teljesség igénye nélkül itt még kiemelem az ETH Zürich által kiadott *BELGRADE FORMAL-INFORMAL*⁹ kiadványt, amely egy belgrádi esettanulmány eredményeit foglalja össze; az Egyesült Királyságban kiadott *FUTURE*

⁶ A kutatást a Berli ni Műszaki Egyetem önálló kutatócsoportja, a Studio Urban Catalyst irányította. 2001 és 2003 között száz berlini közteshasználatot és több európai város hasonló kezdeményezéseit vizsgálták. Az eredmények alapján a jelenséget definiálták, megnevezték a fő szereplőket, a felmerülő kérdéseket, az akadályokat, és jellemző tipológiákat és működési modelleket dolgoztak ki. A kutatás eredményeit a 2006-ban megjelent kötet foglalja össze. Klaus Overmeyer and Holger Lauinger, eds., *Urban Pioneers: Temporary Use And Urban Development In Berlin = Berlin: Stadtentwicklung durch Zwischennutzung* (Berlin: Jovis, 2007). "Urban Catalyst Studio", 2017, <http://www.urbancatalyst-studio.de>.

⁷ Philipp Oswalt, Klaus Overmeyer, and Philipp Misselwitz, eds., *Urban catalyst* (Berlin: DOM publishers, 2012).

⁸ Rebecca Van. Dyck and Michael Ziehl, eds., *Second hand spaces: über das Recyclen von Orten im städtischen Wandel = Recycling Sites Undergoing Urban Transformation* (Berlin: Jovis, 2012).

⁹ Roger Diener, ed., *Belgrade Formal Informal: A Research On Urban Transformation = eine Studie über Städtebau und urbane Transformation* (Zürich: Scheidegger & Spiess AG, 2012).

*PRACTICE: Conversations from the Edge of Architecture*¹⁰ tanulmánykötet, amely a témához távolabbról közelít és kontinenseken átfelölő színes példákat mutat be; és Howard Davis *LIVING ABOVE THE STORE*¹¹ című könyvét, amely a földszinti üzletek városi szerepéről, és közvetve a közteshasználat potenciális szerepéről szól. Ezen kívül számos más publikáció foglalkozik az üres terek és ingatlanok felhasználási és aktiválási lehetőségeivel, jellemzően több kutatási területet és szakmát egyesítve. Így olvashatunk kutatásokat a közteshasználatok a műemlékvédelem, a tájépítészet, a városszociológia, a városgazdaság és a fenntarthatóság határmezsgyéiről. A tudományos kiadványok mellett számtalan izgalmas gyakorlati kísérletet találunk, melyek általában az interneten jól követhetőek. Ezek közül három nemzetközi példát emelek ki: az ausztrál *RENEW NEWCASTLE*¹²; a belgrádi Goethe Intézet *URBAN INCUBATOR BELGRADE*¹³ projektjét; és a berlini *COOPOLIS KÖZTESHASZNÁLAT-ÜGYNÖKSÉG*¹⁴ által kidolgozott stratégiáját. A nemzetközi irodalomban a már említett elnevezések mellett gyakran még az *interim use*, *pop-up use*, *meanwhile activities*, illetve *informelle Raumnutzung* kifejezésekkel találkozhatunk.

Az üresen álló terek problémája *Budapesten* is aktuális kérdés. Az utóbbi egy évtizedben számos civil kezdeményezés indult el az üres terek aktiválására (KÉK Lakatlan,¹⁵ MüSzi Művészeti Szint a volt Corvin Áruházban¹⁶, Jurányi Ház¹⁷), majd ezekhez felülről jövő kezdeményezések kapcsolódtak (a Rögjön Jövök Projekt, Nyitva fesztivál¹⁸, a KÉK és Fővárosi Önkormányzat közös szervezésében). A magyarországi helyzetről körképet fest a Kortárs Építészeti Központ által szerkesztett *VACANT CITY*¹⁹ összefoglaló kiadványa. Ki kell emelni még Deigner Ágnes építész munkáját, aki a közteshasználatot mint városfejlesztési eszközt vizsgálja tágabb értelmezésben, valamint Polyák Levente urbanista munkásságát, aki a kérdéshez társadalmi-gazdasági szemszögből közelít. A nemzetközi diskurzushoz hasonlóan Magyarországon is egyre több egyetemi mestermunka és értekezés készül a közteshasználat valamely aspektusáról.²⁰ Az én kutatásom ezt az elméleti-gyakorlati tájat egy alulreprezentált keresztmetszettel egészíti ki.

KÖZTESHASZNÁLAT MŰKÖDÉSI MODELLJE

A következő fejezet részben lássunk egy áttekintést a közteshasználat működési modelljeiről! Itt a *spontán jelenség* működéséről és paramétereiről lesz szó – hiszen ez a tervezett és városfejlesztési eszközként bevetett közteshasználat alapja. Második lépésben e tervezett, *stratégiaszerű* kezdeményezések mechanizmusát nézzük meg, majd végül ráközelítünk az általunk vizsgált *speciális esetre*.

¹⁰ Rory Hyde, ed., *Future practice: conversations from the edge of architecture*, 2012 (New York: Routledge, 2013).

¹¹ Howard Davis, *Living over the store architecture and local urban life* (London: Routledge, 2012).

¹² "Renew Newcastle", 2017, <http://renewnewcastle.org/>.

¹³ "Urban Incubator: Belgrade – Goethe-Institut", 2017, <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/enindex.htm>.

¹⁴ "Coopolis | Planungsbüro Für Kooperative Stadtentwicklung", 2017, <http://www.coopolis.de/>.

¹⁵ "Lakatlan | KÉK", 2017, <http://lakatlan.kek.org.hu/>.

¹⁶ "Művelődési Szint (MÜSZI)", 2017, <http://muszi.org/?lang=en>

¹⁷ "Jurányi Ház", 2017, <http://juranyihaz.hu/>

¹⁸ "Nyitva Fesztivál", 2017, <http://nyitvafesztival.hu/>.

¹⁹ Levente Polyák and Júlia Oravecz, *Vacant city* (Budapest: Creative Industries Fund NL, 2015).

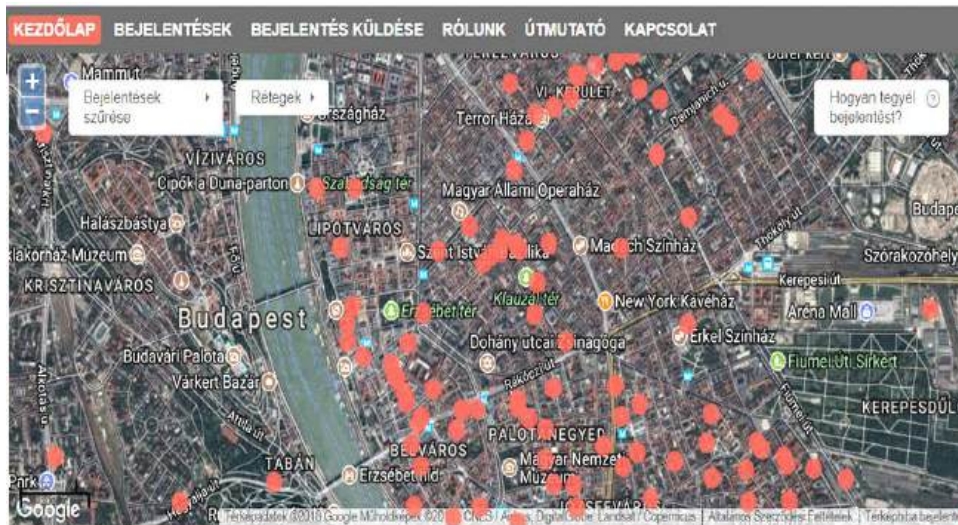
²⁰ Ezek közül Tihanyi Dominika doktori dolgozatát és Schneider Ákos mester diplomamunkáját emelem ki; mindkettő a Magdolna negyeddel foglalkozik. Ákos Schneider, "Pionírok a nyolckerben, alulról szerveződő kulturális színtér a külső VIII. Kerületben" (mester diplomamunka, MOME Design- és Művészetmenedzsment szak, 2015). Dominika Tihanyi, "Kreatív stratégiák és a köztéri művészet szerepe a városrehabilitációban" (DLA értekezés, MOME Doktori Iskola, 2012).

1. kép: A budapesti Rögtön Jövök projekt plakátjai a belvárosi üres üzletek kirakataiban.

2. kép: A Nyitva Fesztivál Budapest az üresen álló földszinti üzleteket egy-egy hónapra nyitja meg.

3. kép: A KÉK Lakatlan közösségi térképe az üres földszinti üzletekről.

A köztreshasználatról általában elmondható, hogy minden szempontból köztes: képzeljük el egy térbeli színskálát, melyen az adott köztreshasználat összetett jellemzőit keressük egy csúszkával. Számptalan variáció képzelhető el, sosem fekete-fehér, és mindig két vagy több véglet között valahol.

FŐSZEREPLŐK. A Tulajdonos – akié az üresen álló tér; A Térúttörők, azaz köztreshasználók – akik e tereket alternatív módon foglalják el és élesztik újjá; Közönség – aki ezeket használja; A Mediátor – aki közvefítői szerepet játszik a többi szereplő, és az üres terek között; A Hivatal – a helyi önkormányzat, az illetékes területi hatóságok, a városfejlesztési iroda; A Város – a tágabb értelemben vett városvezetés. Ezek között legérdekesebb talán a Mediátor, azaz angolul *Key-agent*, vagy németül *Schlüsselagent* szerepe. Egy-egy helyzetben jelentős szerephalmozódások jöhetnek létre. Így például az önkormányzat lehet egyszerre hivatal és ingatlantulajdonos, a városfejlesztési iroda mediátor, vagy a mediátor maga is köztreshasználó.

KÖZTRESHASZNÁLÓK, TÉRÚTTÖRŐK. Maguk a köztreshasználók sokszor olyan emberek, akiknek kevés pénzük van, de annál több ötletük és víziójuk egy saját élet- és munkamodellről, vállalkozásról vagy civil kezdeményezés indításáról, miközben valamiből élniük is kell. Lehetnek magánszemélyek, akik egy saját álmot valósítanak meg; művész csoportok, akik nem hagyományos körülmények között szeretnének élni és alkotni; közösségek, akik a saját környezetüket és városukat másképp akarják használni; vagy civil csoportok, akik valamilyen szociális ügy érdekében keresnek maguknak kedvező működési feltételeket és izgalmas téri helyzeteket. Ahogyan az egész jelenségre, úgy magukra a használókra is az jellemző, hogy színesek és sokfélék, és a fent megnevezett csoportokból vegyesen kerülnek ki, végtelen sok variációban, kiegészítve és alakítva egymást. A gazdasági és társadalmi változások és bizonytalanságok sok ilyen térúttörőt teremtenek, a városok átalakulása során kiüresedő területek pedig megadják az ehhez szükséges játéktérrel.²¹ A köztreshasználók a nem tipikus életmodelljük és világvképük miatt általában nyitottak és elfogadóak a mássággal, a kisebbségekkel és a kirekesztett vagy stigmatizált társadalmi rétegekkel szemben.

AZ ÜRES TEREK TIPOLOGIÁJA. A köztreshasználat különböző lakatlan tereken jöhet létre. Az Urban Pioneers egy *ürestér-tipológiát*²² állít fel Berlinre, amely számos berlini sajátosságot tartalmaz (pl. a Falhoz kapcsolódó területek), de amely alapján általános városi tipológiát is felállíthatunk: irodaházak – ipari épületek, gyárak és raktárak – foghíjak – üres építési területek – lakások, lakóépületek – funkcióvesztett középületek – földszinti üzlethelyiségek – üres/alulhasznált zöldfelületek – használaton kívüli temetők – infrastruktúrális területek és épületek – folyó/vízpart menti maradék terek – egyedi, helyspecifikus üres terek.

IDŐ. A köztreshasználat életideje, működési időtartama is széles skálán mozog. Ebből pár jellemző formát ragadhatunk ki: a pillanatnyi esemény, amely csak pár perces vendég a városi térben (pl. flash mob jelenségek, városi gerillakertészek); az időszakosan visszatérő térhasználatok, melyek évente pár alkalommal megjelennek az amúgy üresen álló területeken (pl. régi Zöld Pardon, amely telente eltűnt a Petőfi híd tövéből); az ún. "helytartó funkció", amely a két klasszikus funkció közötti átmeneti időben jelenik meg egy térben (pl. a berlini Palast der Republik híres ideiglenes hasznosítása, vagy a Leonardo közösségi kert a

²¹ Overmeyer and Lauinger, *Urban Pioneers: Temporary use and urban development in Berlin*, 22.

²² Overmeyer and Lauinger, *Urban pioneers*, 28.

budapesti Corvin sétány beépítésre váró telkén); az üres földszinti üzletek megtöltése új tartalommal, kedvező feltételek mellett, rövid felmondási idővel és bizonytalan határidővel (pl. Nyitva Fesztivál Budapest); végül az eredetileg ideiglenesnek szánt kezdeményezés, amely maga klasszikus funkcióvá alakul, és így járul hozzá a fenntartható városfejlesztéshez (pl. a berlini Holzmarkt és Yaam, amelyek a Media-Spree nagyszabású városátalakítási projekt ellenkampányaként indultak el, és mára már állandó funkciókká nőttek ki magukat a berlini folyóparton). Itt is alig találkozunk vegytiszta esetekkel – az életidejük rugalmas, és működés közben is gyakran alakul. A hangsúly a nyílt-végű működési elven és az ebből-még-bármilyen hozzáálláson van – ezért tudnak valódi részköltőként, áthidalóként működni a megrekedt "most" és a bizonytalan "holnap" között.

FUNKCIÓ. A funkció vagy a használat típusa lehet művészeti, kulturális, sport- és szabadidős tevékenység, kézműves műhely, vegyes használatú üzlet, különböző szolgáltatás, kertészeti projekt, szociálisan érzékeny társadalmi célú kezdeményezés, s legfőképp ezek variációi – tehát majdnem minden. Vonzák és gerjesztik egymást, gyakran klaszterekké verődnek össze, és váratlan funkciópárosításokat alakítanak ki.

GAZDASÁGI ÉS JOGI KERETEK. A közteshasználat-kísérletek működhethetnek papír nélkül, az illegalitás határán; szóbeli megállapodás alapján; vagy bérleti-használati szerződéssel. Jellemzően rövid (akár azonnali) felmondási idejű szerződés van köztük és a tulajdonos/vagyonkezelő között. Vagyis a térúttörők már a folyamat elején tudják, hogy ők valóban "köztesek", hogy elvileg egyik napról a másikra új helyet kell keresniük – és ezt vígan elfogadják. Nem tesznek nagy anyagi befektetéseket (erre általában amúgy sincs pénzügyi hátterük), hanem mindent, ami a működésükhöz kell, ötletesen, gyakran egyedi buhera-megoldásokkal és elegáns egyszerűséggel teremtenek meg. *Gazdasági működésükre* így alacsony pénzügyi befektetés és magas személyes elhivatottság és mindent-bele hozzáállás jellemző.²³ Az újrafoglalt terek esetleges műszaki felújítási költségeit gyakran lelakják; sok esetben bérleti díj helyett csak a rezsi fizetik. Mégis, mindkét fél jól jár – a tulajdonos megszabadul a hosszú ideje parlagon álló ingatlan fenntartási kötelezettségeitől és költségeitől, míg a térúttörők alacsony anyagi befektetés mellett ki tudják próbálni egy áhított új életmód, vállalkozás, városi akció vagy civil projekt megvalósítását. A hosszútávú pozitív hatások pedig többrétűek – nem csak a két szereplőre, de a városra nézve is.

INDÍTÁS. Az indítás érdekes kérdés – beszélhetünk spontán, alulról jövő közteshasználatról, fentről indított stratégiákról és ezek különböző átmeneteiről. Az indításhoz szükséges általános *peremfeltételek* között legfontosabbak: a városon belüli jó elhelyezkedés és könnyű elérhetőség, a jó infrastrukturális adottságok, a változatos ürestér-állomány, az érdekes helyi miliő és befogadó lakosság, a hivatal támogató/megengedő hozzáállása, a rugalmas tulajdonviszonyok és a potenciális lelkes térúttörők. Amennyiben ezek közül valamelyik hiányzik, a közteshasználat akadályokba ütközhet, vagy spontán nem is képes elindulni.

HATÁSOK ÉS EREDMÉNYEK. A hatása többrétű – többszörös win-win helyzettel van dolgunk. A közvetlen szereplők egyértelműen jól járnak, de a jelenségnek ezentúl tágabb pozitív hatása lehet nagyobb léptékben is. A közteshasználat új tartalommal tölti ki az üresen álló tereket, ezáltal az eddig parlagon álló helyek felkerülnek az objektív és szubjektív térképre, ami pozitívan tudja befolyásolni akár az egész városrész képét is.

²³ Overmeyer and Lauinger, *Urban pioneers*, 37.

4. kép: Kiüresedett infrastruktúrális területek és épületek: remiz, Fiumei út, Budapest, VIII. kerület.

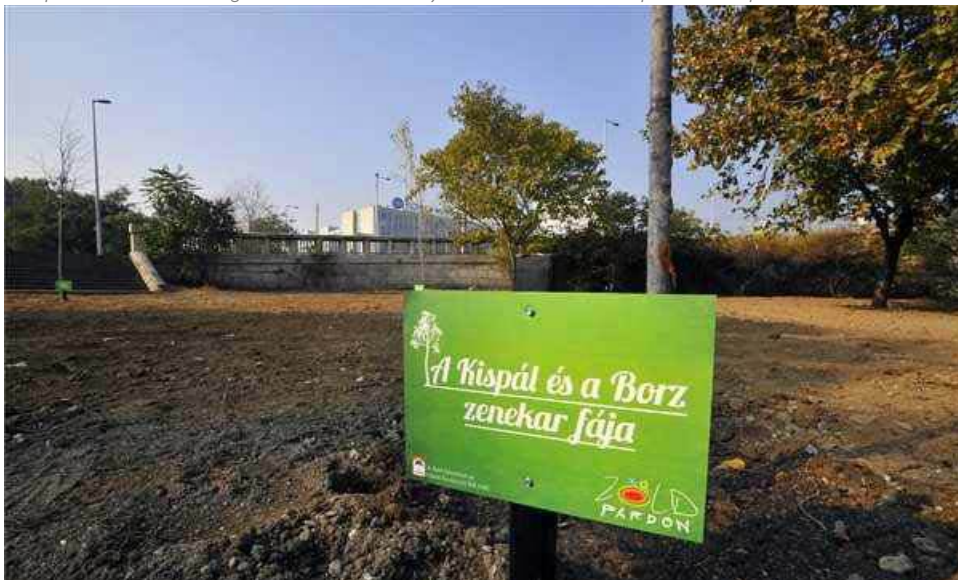
5. kép: Folyómenti maradék terek: Budapest, Közvágóhíd mögötti terület a Duna mellett.

6. kép: Üresen álló földszinti üzlethelyiségek: Népszínház utca, Budapest, VIII. kerület.

7. kép: Visszatérő vendég a városi térben: valyo szaunabusz a budapesti Duna parton.

8. kép: Időszakos térhasználat, amely folyamatosan változik: Zöld Pardon a budapesti Petőfi hídnél.

9. kép: Helytartó köztelhasználat: Leonardo közösségi kert a budapesti Corvin sétány mellett.

A városra gyakorolt hatásokat és ez eddig összefoglalt jellemzőket egy megvalósult gyakorlati példa, a Renew Newcastle projekt segítségével mutatom be.

A RENEW NEWCASTLE ESETE. Az ausztrál kísérlet szinte iskolapélda a jelen kutatás szempontjából: egy elhagyatott, funkcióvesztett főutcában indult el, ahol a köztelhasználat által sikerült az egész környék hanyatlóban lévő képét fokozatosan 180 fokkal elfordítani, és egy virágzó s fenntartható működést életre hívni. Lépésről lépésre követhető benne a köztelhasználat városra gyakorolt pozitív hatása.

Newcastle egy ipari város Ausztrália délkeleti partján, Miskolchoz hasonló kiterjedéssel, 150000 fős lakossággal. A város főútcaja a 2000-es évek elejére elvesztette hajdani bevásárló s közösségi funkcióját, az üzletek kiürültek, az épületek romlásnak indultak, az emberek pedig csak ritkán fordultak meg arra. Ezt az elhagyatott üzletutcat élesztette újjá a *Renew Newcastle, azaz Újítsuk meg Newcastle-t!* című projekt.²⁴ A kezdeményezést Marcus Westbury, egy helyi dizájnér és médiszakember indította el, aki komoly kapcsolati tőkével rendelkezett a newcastle-i művészeti szcénában.²⁵ Tudta egyrészt, hogy számos művész teret keres a munkájához, másrészt pedig igényt érzett arra, hogy megállítsa a főútca pusztulását. Probléma helyett Westbury a régóta üresen álló üzletekben lehetőséget látott, és – saját finanszírozásban! – akciót indított az utca újjáélesztésére. Felmérte és rendszerezte az üresen álló tereket, majd ezeket összekötötte a művészek igényeivel. Newcastle régi főútcaján az üres üzletek fokozatosan megteltek a térúttörőkkel, és számos új projekt, galéria, művészeti tér és színes-vegyes funkció indult el. Ennek hatására a közönség újra felfedezte az utcát és a környéket, az addig a megélhetés határán táncoló régi üzletek pedig szintén új lendületet kaptak. Lépésről lépésre megváltozott a környékről kialakult negatív kép, majd megjelentek a klasszikus funkciók és befektetők is. Az első sikerek után a projekthez csatlakozott az önkormányzat is. A módszert most már tervezetten, városfejlesztési stratégiaként több ausztrál városban alkalmazzák.

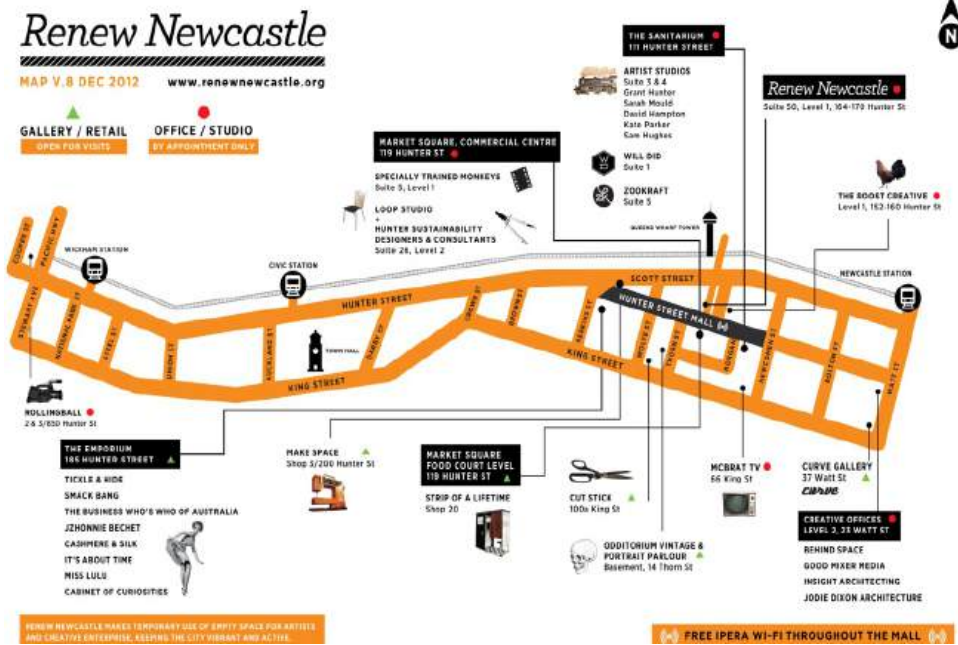
Véleményem szerint a Renew módszer sikerének két kulcsmozzanata van. Egyrészt az indítása teljesen alulról jövő kezdeményezés, melynek motorja egy helyi viszonyokat jól ismerő és a tulajdonosok és a térúttörők között a kapocs szerepét játszó, munkát és anyagi költséget önként felvállaló *független mediátor*. A másik fontos összetevő pedig a *helyi hivatal* nyitott és rugalmas hozzáállása, amely az alulról indított projektbe aktívan bekapcsolódott (habár csak azután, hogy a Renew Newcastle már sikereket mutatott fel!). Ez szép példa a köztelhasználat valódi *áthidaló* jellegéről – a spontán indult kezdeményezésből egy szélesben alkalmazott városfejlesztési eszköz nőtte ki magát. A projekt arra is emlékeztet, hogy a városi terek átalakulására és a sikeres köztelhasználatra *nincs recept* – minden helyzet más és más, és a jó megoldások titka sok összetevőből és sok szereplő lelkesedéséből áll össze, olykor meglepő forгатókönyvek mentén.

²⁴ "Renew Newcastle", 2017. <http://renewnewcastle.org/>.

²⁵ "Marcus Westbury", 2017. <http://www.marcuswestbury.net/>

10. kép: Newcastle üzlettcája és a közteshasználatlalt megtöltött földszinti üzletek.

11. kép: Renew Newcastle projekt térképe.

12. kép: Renew Newcastle logó.

KÖZTESHASZNÁLAT MINT VÁROSFEJLESZTÉSI ESZKÖZ

Az eddig felsorolt összefoglaló publikációk jellemzően a spontán kialakuló, pontszerű közteshasználat-kísérletekről szóltak. Az utóbbi évtizedben azonban a közteshasználat fogalma bekerült a köztudatba, és a spontán térfoglaló akciók mellett egyre több helyen szerves részévé vált a fentről indított városfejlesztési stratégiáknak.²⁶ Ennek oka, egyfelől az, hogy a városfejlesztők felismerték a spontán jelenségben rejlő lehetőségeket. Ez a felismerés – miszerint a közteshasználat jó eszköz a megrekedt városi helyzetek pozitív előmozdítására – a saját kutatásom egyik kiindulópontja is. Másfelől pedig a közteshasználat csak bizonyos városi területeken tör fel magától, míg másokat elkerül. A nemzetközi kutatások és kísérletek ezt úgy fogalmazzák meg, hogy a közteshasználat másként működik ún. "vonzó", és másképp "nem vonzó" városrészekben.²⁷ "Vonzónak" nevezik a jellemzően városközponti, frekventált és sokak által látogatott negyedeket, melyek erős vásárlói erővel valamint potenciálisan érdekes milióval és hangulattal rendelkeznek. A "nem vonzó városi területek" ezzel szemben olyan városrészek, melyek gyakran a figyelem és/vagy a város perifériájára szorulnak, jellemzően kevés külső látogatót vonzanak, a helyi lakosság kevésbé vásárlóképes vagy éppen szegény, a városrész külső képe és megítélése pedig gyakran negatív, vagy egyenesen stigmatizált. A nem vonzó városrészekben a közteshasználatok maguktól nem indulnak el – ezek azok a helyek, ahol tervezett bevetésre – stratégiára – és külső támogatásra van szükség.

STRATÉGIA. Az értekezésben használok a "közteshasználat-stratégia" kifejezést. *Stratégiának* ebben a kontextusban azokat a közteshasználat-projekteket nevezem, melyek fő jellemzői a következők:

- nem spontán alakulnak ki, hanem tervezettek;
- indításukat alapos helyzetfelmérés előzi meg;
- működésüket lépésről lépésre – stratégiászerűen – tervezik meg;
- jellemzően "nem vonzó" városrészekben jönnek létre;
- valamilyen módon és mértékben kapcsolódnak a hivatalos városfejlesztési programokhoz;
- nem pontszerű egyedi projektek, hanem több pontból álló hálózatok;
- beindulásukhoz és működésükhöz idő szükséges, ezért hosszabb távra tervezik őket;
- gazdasági működésük kezdetben nem önnfentartó, hanem külső támogatást igényel;
- megfogalmazott céljaik vannak, rövidebb-hosszabb távon.

Az általam vizsgált *speciális eset*, egyértelműen és fokozottan "nem vonzónak" tekinthető, ezért ebben az esetben közteshasználat-*stratégiáról* beszélünk.

KRITIKAI KÉRDÉSEK ÉS DZSENTRIKÁCIÓ

Az eddig megvalósult közteshasználat-stratégiák tapasztalatai két kritikai kérdéskört vetnek fel: (1) egyrészt megkérdőjelezi az idő faktor túlzott jelentőségét, és a fogalom kapcsolatát az ingatlanpiaccal (erről a kérdésselvetésről szól a már említett *Second Hand Spaces* című

²⁶ Németországban ilyen a hamburgi Frappant!, a bremeni ZwischenZeitZentrale, vagy a Soziale Stadt országos szociális városrehabilitáció program keretében megvalósult projektek. Találunk hasonló kezdeményezéseket Bécsben, Zürichben, Belgrádban, de az Egyesült Államokban és Ausztráliában is. Projektek gyűjtőoldala: "Zwischennutzung Net", 2017., <http://www.zwischennutzung.net/anleitung.html>

²⁷ Overmeyer and Lauinger, *Urban pioneers*, 24.

kötet); (2) másrészt pedig egyre gyakoribb kérdés a közteshasználat és a dzsentifikáció, tágabban a művészek és a dzsentifikáció összefüggése.

A dzsentifikáció sokat használt és még többet vitatott fogalom és jelenség – ezért itt teszünk egy rövid kitérőt az értelmezéséről. Találkozhatunk vele tudományos kutatásokban, várospolitikai és városfejlesztési vitákban, médiamegjelenésekben, utcai tüntetések transzparensain, és bontásra váró épületek graffitizott falain egyaránt. Az angol szófordulatot (*gentrification*) Ruth Glass brit szociológus-földrajzkutató alkotta meg 1964-ben, mint kifejezetten *kritikai fogalmat*, amikor London munkásnegyedeinek átalakulásairól írt:

„London számos munkásosztálybeli negyedét – egyiket a másik után – elfoglalta az alsó és felső középosztály. A megkopott, szerény menedékeket és viskókat (melyekben két szoba volt fent és kettő lent) bérleti szerződésük lejárta után átvették, és elegáns, drága rezidenciákká alakították. ... Ha a »dzsentifikációnak« ez a folyamata egyszer elindul egy városnegyedben, akkor rohamosan folytatódik mindaddig, amíg az eredeti munkásosztálybeli lakók nagyobb részét, vagy lehetőség szerint mindenkit, ki nem szorítanak, és a városrész teljes társadalmi karaktere meg nem változik.”
Ruth Glass, 1964²⁸

A városok és államok gazdasági, társadalmi és politikai berendezései azóta nagy változásokon mentek át, és ezzel együtt változott a fogalom tartalma, mozgatórugói és kritikai megítélése. Sharon Zukin 1986-ban áttekintést adott az addigi kutatásokról és azok különböző hangsúlyairól. A dzsentifikációt úgy definiálja, mint „a társadalmilag marginális és munkásosztályok által lakott belvárosi területek átalakulását a közép-osztály lakóhelyévé”; kutatására pedig a gazdasági és kulturális szempontok szintézise mellett érvel, kiemelve benne a kulturális tőke szerepét.²⁹ Neil Smith skót geográfus, a téma elismert és elhivatott kutatója megállapítja, hogy a dzsentifikáció spontán folyamata a neoliberalizmus korában már „általánosan alkalmazott városi stratégiának tekinthető”, amely összefonódott az Európa-szerte kibontakozó állami városrehabilitációs, városregenerációs törekvésekkel, és melynek egyértelmű, bár gyakran rejtett mozgatórugója a tőke.³⁰ Tom Slater angol szociológus ezt a gondolati szálat viszi tovább, amikor 2006-ban egy sok vitát generáló kritikai tanulmányt adott közre, amelyben a „kritikai perspektívák kilakoltatását” emeli ki a kortárs dzsentifikációs vitákból,³¹ melyekben szerinte fájóan hiányzik az *alacsony státuszú lakosság kizorítása*, és túlzott hangsúlyt kap a „társadalmi keveredés” jelszava. Andrej Holm berlini szociológus, kutató és aktivista ezzel egyetértésben erős kritikával illeti a dzsentifikáció és a városregenerációs programok közötti összefüggéseket.³² Slater, Smith és Wacquant kritikusan egyetértenek abban, hogy a dzsentifikáció kortárs folyamataiban – a gettóhoz hasonlóan – „nincs semmi természetes; a városok pedig nem természetes organizmusok, hanem a politikai

²⁸ Glass, Ruth, "Introduction." In: *London: Aspects Of Change*. ed. Ruth Glass (London: Centre for Urban Studies, University of London and MacGibbon and Kee, 1964). Fordítás Pósfai Zsuzsi.

²⁹ Sharon Zukin, "Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core", *Annual Review of Sociology*, Vol. 13 (1987): 129-147. Fordítás Dimitrijevic Tijana.

³⁰ Neil Smith, "Új globalizmus, új urbanizmus: a dzsentifikáció mint globális városi stratégia", *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 29-54.

³¹ Tom Slater, "A Kritikai Perspektívák Kilakoltatása a Dzsentrifikációs Kutatásból", *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 55-87.

³² Andrej Holm, "Zeitschleife Kreuzberg. Gentrification im Langen Schatten der Behutsamen Stadterneuerung.", *Zeithistorische Studien* 11, no. 2 (2014): 300-311. Fordítás Dimitrijevic Tijana. Többet Holm munkásságáról: "Holm, Andrej - Gentrification Blog", 2017, <https://gentrificationblog.wordpress.com/>

harcok színterei".³³ Az Oase holland folyóirat 2007-ben tematikus különszámot szentel a témának, ahol hasonló kérdéseket és tendenciákat feszeget, és módszeres áttekintést ad az addigi kutatásokról.³⁴

A dzsentrifikációt több szempontból vizsgálták és vizsgálják: *kínálat* – ahol a mozgatórugó az ingatlanpiac; *kereslet* – ahol a hangsúly az új helykereső társadalmi osztályokon van; *termelés* – új gazdasági szektor kialakulása, és az ún. kreatív város; *fogyasztás* – amely fókuszában a kulturális átváltozások és szórakozási igények állnak.³⁵ A különböző szemléletű kutatók általában egyetértenek abban, hogy a dzsentrifikációs folyamatoknak mindig vannak vesztesei és nyertesei; kialakulásához pedig szükséges, de nem elegendő feltétel a *belvárosi helyzet, az elhanyagolt és lepusztult épített környezet, és az ebből kialakuló ún. rent-gap*³⁶. A megítélése olyan, akár egy kaleidoszkóp – erősen függ attól, ki néz bele: a helyi lakos, akit a kényszeres kiköltöztetés fenyeget; az ingatlantulajdonos, aki magas áron tudja eladni a lepusztult állapotú lakásait; a helyi önkormányzat, amely „társadalmi keveredésről” és kevesebb „problémás” lakosról álmodozik; a befektető, aki a rent-gap miatt nagy profitot sejt; a város, amely „sztárváros” szeretne lenni, és minél több városi nomádot, turistát, művészt, befektetőt bevonni; vagy az újonnan ideköltöző magasabb státuszú „dzsentrifikáló” lakos, aki egy autentikus, színes, városközponti, de megfizethető lakóhelyet keres. Értelmezését tovább nehezíti, hogy hatásainak csak egy része érzékelhető közvetlenül – részben ebből adódhat a kortárs médiára jellemző *egysíkú dzsentrifikáció-ábrázolás*, amely a komplex jelenséget szinte egyenlővé teszi a terület felértékelődésével.³⁷

Az értekezésben a dzsentrifikációt mint *többarcú, összetett folyamatok halmazát* értelmezem, alapvetően elfogadva Smith, Slater, Wacquant kritikai álláspontját. A kutatás során arra fektetek hangsúlyt, hogy mi a dzsentrifikáció helye és értelmezése az általam vizsgált kontextusban – *a közteshasználat és a vizsgált speciális eset szempontjából*.

A következő fejezet részben azt nézzük meg, mit is értek itt „speciális eset” alatt, azaz milyen városi helyzetben keressük az antiszegregációs közteshasználat-stratégia körvonalait.

SPECIÁLIS ESET: A SZEGREGÁLT, GETTÓSODÓ VÁROSNEGYED

A speciális eset meghatározását három lépésben tesszük meg: (1) megnézzük a *városi gettó* körüli kortárs szociológiai diskurzust, és a fogalom mögött álló mozgatóerőket; (2) megkeressük a *magyarországi/budapesti* esetek helyét ebben a kontextusban; (3) megállapítjuk, mik a kutatásban vizsgált városrészek *fő jellemzői*.

³³ Tom Slater, „There Is Nothing Natural About Gentrification. Cities are not natural organisms but arenas of political struggles.”, *New Left Project*, 2014.11.24. Fordítás Dimitrijevic Tijana.

³⁴ Avidar, Pnina, Klaske Havik, and David Mulder (eds.). *OASE#73 Gentrification, Flows and Counter Flows, Journal for Architecture*, no. 76 (2007).

³⁵ Stefan Metaal, „Gentrification – an Overview”, *OASE #73 Gentrification. Flows and Counter-Flows*, no. 76. (2007): 7-28. Fordítás Dimitrijevic Tijana.

³⁶ Az ún. rent-gap fogalmát Neil Smith dzsentrifikáció-elmélete vezette be, mint a „capitalised ground rent” és a „practical ground rent”, azaz a tényleges és aktuális bérleti díjak és a potenciálisan elkérhető bérleti díjak közötti rést. Ha ez a rés elég széles, akkor dzsentrifikációs folyamatok indulhatnak el. Neil Smith, „Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People”. *Journal of the American Planning Association* 45/4, (1979): 538–48.

³⁷ Egy kiemelt példa: Kalefa Sannah, „Is gentrification really a problem”, *The New Yorker*, 2016.07.11-18.

Loïc Wacquant francia szociológus³⁸ az *INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF THE SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES* alapműnek számító szociológia enciklopédia 2001-es kiadásában egy addig hiányzó *analitikus elemzést* adott a gettó addig sokat használt fogalmáról.³⁹ Elemzését Észak-Amerika afroamerikaiak lakta *fekete gettóira* alapozza, és meghatározza a fogalom alappilléreit. Ennek azért van jelentősége, mert egyrészt 1968 óta ez az első ilyen típusú gettó-definíció; másrészt pedig Wacquant szakít a Chiacago-i Iskola⁴⁰ ökológiából merített gettó fogalmával - és azt mondja, hogy a

*"A gettó nem egy »természetesen kialakult terület«, amely a »migráció történelméhez« kapcsolódik, vagy azzal azonos (ahogy ezt Louis Wirth állítja⁴¹) (...); a gettó az urbanizáció egy egészen furcsa alakja, melyet az etnikai-faji csoportok közötti asszimmetrikus hatalomviszonyok torzítanak el: a kollektív erőszak különleges formája, amely a városi térben ölt testet."*⁴²

A nyugat-európai nagyvárosok esetében Wacquant azonban erélyesen ellenzi a gettó fogalom alkalmazását⁴³ mert: (1) nem felel meg a fent említett analitikus gettó definíciónak – más, mint a fekete gettó; (2) stigmatizál és ezzel további lakóhely alapú szegregációt és megbélyegzést szül; (3) a médiában és politikai vitákban a "gettó" szó alkalmazása burkoltan, de egyértelműen a *bevándorlók lakta* negyedekre utal – ez a fajta megkülönböztetés és megbélyegzés pedig köztudottan veszélyes; (4) a gettó bélyege *elfedi* az érintett városrészek összetett és valódi problémáit – ezáltal nem is lehet őket gyógyítani! – és háttérbe tolja a velük járó felelősséget.⁴⁴ Wacquant a gettó/nem gettó dilemmára Nyugat-Európa posztkoloniális nagyvárosaira és azok legnehezebb sorsú területeire az "anti-gettó" kifejezését vezeti be.⁴⁵ Értelmezésében az *anti-gettók* olyan halmozott problémákkal sújtott, heterogén és nagy arányban különböző bevándorló lakosságból álló városnegyedek, amelyeket egyebek mellett az ún. *lakóhelyi megbélyegzés* (angolul *territorial stigmatization*) is erőteljesen sújtja.⁴⁶

Kérdés, hogy e két formához képest – vagyis az észak-amerikai afro-amerikaiak lakta homogén fekete gettóhoz, illetve a nyugat-európai heterogén, vegyes bevándorló lakosságú anti-gettóhoz képest – a *posztzocialista Magyarország* jelentős cigány lakossággal

³⁸ Wacquant fiatal szociológusként beköltözött Chicago Soth Side hírhedt városnegyedébe, hogy belülről megismerje a "gettót", és beiratkozott a helyi boxklubba, ahol évekig aktív tag volt. Ez a közvetlen élmény nagyban meghatározza a munkásságát. Fő kutatási témái a kortárs társadalomelmélet és összehasonlító szociológia területei: városi egyenlőtlenségek, városi marginalitás, faji és etnikai megkülönböztetés, szegregáció formái, gettó analitikus elemzése.

³⁹ Neil J. Smelser and Paul B. Baltes, *International Encyclopedia Of The Social & Behavioral Sciences*, 1st ed. (Oxford: Pergamon, 2001).

⁴⁰ Az ún. Chicagói Iskola a Chicagói Egyetemen 1892-ben létrehozott Szociológiai Tanszéke körül alakult ki; kutatási terepe az akkor erőteljes változásokon átmenő Chicago városa volt, melyet élő laboratóriumként fogtak fel, és ahol empirikus kutatásokat végeztek. Gondolatiságukban és módszereikben párhuzamot vontak az ökológia, a környezetten működési modelljei és a városszerkezet, városi átalakulások között. Az Iskola szellemisége és munkássága a két világháború között élte aranykorát, és nagy hatással volt (és van ma is) a városzerkezeti kutatásokra és a szociológia tudományára.

⁴¹ Wacquant által idézett mű: Louis Wirth, *The Ghetto*, 1st ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1928).

⁴² Loïc Wacquant, "Ghetto", *International Encyclopedia Of The Social & Behavioral Sciences* (London: Pergamon, 2004, rev. ed.): 1-7. Fordítás és kiemelés Dimitrijevic Tijana.

⁴³ Ellenzésének konkrét apropója volt: a 2000-es évek elején zavargások jelentek meg a Nyugat európai nagyvárosok "rossz" városnegyedeiben - Németországban, Angliában, Franciországban, Hollandiában - és e városrészeket a média és politikai diskurzus elkezdte párhuzamba állítani az észak-amerikai gettókkal. Ennek ürügyén heves viták indultak el a bevándorlókról, a migrációs politika hanyatlásáról, az integrációról; maguk a városrészek pedig minden rossz szinonimájává váltak, így például az értekezésben vizsgált Berlin-Neukölln is.

⁴⁴ „Interview with Loïc Wacquant, May 30th 2013, SFI -The Danish National Centre for Social Research.“ Video, 2013.

⁴⁵ Loïc Wacquant, *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. 1st ed. (Cambridge: Polity Press, 2008)

⁴⁶ Loïc Wacquant, „Lakóhely szerinti megbélyegzés a fejlett marginalitás korában.” *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 13-27.

rendelkező városi szegregátumai mennyiben mások vagy különlegesek. Wacquant szerint mind a gettó, mind az anti-gettó háttérben egy és ugyanazon tágabb jelenség áll – amit a *fejlett városi marginalitás kibontakozásának* nevez.⁴⁷ Feltételezhető, hogy a magyarországi esetek háttérben hasonló mozgatórugók vannak, ha más formában is jelennek meg. (Ez érdekes kérdés – és külön kutatást érdemel!) Magyarország és Budapest gettósodási folyamatairól, szegregátumairól és társadalmi és térszerkezeti változásairól Ladányi János, Csanádi Gábor, Szelényi Iván elismert szociológusok több évtizedes munkássága számol be.⁴⁸ A Budapestről szóló kutatásaik részben hasonló mintákat mutatnak, mint az idézett nyugat-európai anti-gettók tapasztalatai. Ladányi azt mondja, hogy a rendszerváltás utáni években

"[a] térbeni, társadalmi és etnikai hátrányok szélsőségesen erőteljes összefonódásának és nagyléptékű megjelenésének új, a korábbiaknál is erősebb kirekesztést lehetővé tevő formájával van dolgunk".⁴⁹

Ezt az új formát, amely a pesti gettó széttöredezése után alakul ki - kisebb területen, de annál nagyobb problémásűrűséggel – Ladányi *mikroszegregátumnak* nevezi. A budapesti mikroszegregátumhoz hasonlóan a Nyugat-Európai anti-gettók is gyakran a városközpont közelében alakulnak ki.

Saját kutatásom során *dilemmát* jelenetett minek is nevezem az általam vizsgált Magdolna negyedhez hasonló városnegyedeket? Egyfelől mélyen felháborodtam a médiában, a politikában és közbeszédben megfigyelhető előítéleteken, amelyek a Magdolna negyedet övezik – és amelyek az egész területet és lakosait előre "rossznak" deklarálják, miközben nyíltan vagy burkoltan minden "rosszat" sokszor az ott élő cigány kisebbséggel hoznak összefüggésbe. Ezt a megbélyegzést természetesen nem kívántam folytatni. Ugyanakkor a nyomornegyed, szegénynegyed gyűjtőneveket egyoldalúnak találtam – hiszen az összetett probléma csupán egy-egy aspektusát ragadják meg; a különböző nyelvekben sokat használt városrehabilitációs "problémanegyed" kifejezést pedig virágnyelvnek ítéltam. Ez egybecseng a gettó-szóhasználat elleni, előbb összegzett wacquanti érveléssel. A fenti gettókról, anti-gettókról, és a budapesti helyzetről szóló gondolatmenet segített a dilemmámat tágabb kontextusba helyezni, és megérteni az általam vizsgált "speciális esetek" és háttérük összetettségét. Erre támaszkodva nem egy (új) gyűjtőnevet keresek; hanem összefoglalom az általam vizsgált nehézsorsú városnegyedek *alapvető jellemzőit*:

- városnegyed lépték: szigetszerű, kis kiterjedésű, határozott körvonalú terület;
- városközpont közeli, belvárosi elhelyezkedés;
- kis területre koncentrálódó, halmozott problémák;
- fizikai és szociális várospusztulás jelei: magas munkanélküliség, magas bűnözési ráta, hajléktalanság, mélyszegénység, magas bűnözési ráta, alacsony közbiztonság, erősen lepusztult épített környezet, rossz lakhatási körülmények;
- kisebbségi lakosság átlagon felüli magas aránya;
- életesélyeket befolyásoló, halmozott szegregáció: egyszerre térbeli, társadalmi és etnikai;
- erőteljes stigma: szociális, etnikai és lakóhelyi megbélyegzés;

⁴⁷ Wacquant, „Lakóhely szerinti megbélyegzés.” 13-27.

⁴⁸ Válogatott tanulmányok: Ladányi, János, Gábor Csanádi, György Csepeli, Iván Szelényi, és Artur Nemeskéry: 2. *Társadalom és térszerkezeti átalakulások: válogatott tanulmányok (1975–2010)*. (Budapest: TAMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-0043, Németh István, 2010)

⁴⁹ János Ladányi, "Szegregáció és Rehabilitáció Budapesten", *Budapesti Negyed* 2, no. 56 (2007): 52-60.

- szegregáció és stigma kritikus tömege: nem csupán tünetek, hanem már gerjesztők;
- lakóhelyi röghöz kötöttség és lakossági mobilitás-hiány;
- nem "természetesen kialakult terület", nincs belőle spontán kiút.

Ebben az esetben a szegregáció és a megbélyegzés olyan halmozott, kritikus tömegével van dolgunk, amely már nem csupán a tágabb léptékű társadalmi-gazdasági problémák térbeli kivételése, hanem maga is a problémák gerjesztőjévé válik, és „...életmódot, életesélyeket számottevően befolyásoló hatása” lesz.⁵⁰ Ezért érdemes és kell ebben az esetben magával a térbeli tünettel is foglalkozni! A lakóhelyi szegregációnál fontos megjegyezni, hogy „...a magas státusúak lényegében úgy és azokra a területekre szegregálódnak, ahogyan és ahova akarnak, az alacsony státusúak pedig úgy és oda, ahova hagyják őket”.⁵¹ Ehhez a kényszerhez párosul a már említett lakóhelyi megbélyegzés, amely újabb stigma-réteget helyez az érintettekre, ezúttal a lakóhelyük miatt. A kutatásom kiindulópontja, hogy egy ilyen negyed „nem természetesen kialakult területe” a városnak hanem, mint Wacquant állítja „a kollektív erőszak különleges formája, amely a városi térben ölt testet”, és amelyhez összetett előzmények, tudatos döntések és felelősség tartoznak – ezért nincs belőle természetes, spontán kiút sem. Ez az a speciális eset, amelyben a közteshasználat bevetési lehetőségeit kutatom és melyet a továbbiakban "szegregált gettósodó városnegyednek" illetve "belvárosi szegregátumnak" nevezek.

KÖZTESHASZNÁLAT MINT ANTISZEGREGÁCIÓS ESZKÖZ

Vizsgáljuk meg, hogy egy ilyen városnegyed milyen adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy közteshasználat-terep legyen! Ehhez segítségül hívjuk az előző fejezet részben felsorolt *indítási peremfeltételeket*, és azokat összevetjük a speciális esetünk adottságaival:

(1) Városon belüli jó elhelyezkedés	JELLEMZŐ!
(2) Könnyű elérhetőség, infrastrukturális adottságok	JELLEMZŐ!
(3) Változatos ürestér-állomány	HELYSPECIFIKUS / FELTÉTELEZETT!
(4) Érdekes helyi miliő és befogadó lakosság	NEM JELLEMZŐ / KÉRDÉSES
(5) Helyi hivatal rugalmas hozzáállása	NEM JELLEMZŐ / KÉRDÉSES
(6) Ingatlantulajdonosok rugalmas hozzáállása	NEM JELLEMZŐ / KÉRDÉSES
(7) Potenciális lelkes térúttörők	NEM JELLEMZŐ / KÉRDÉSES

A belvárosi szegregátum esetében az első két feltétel teljesül a városon belüli jó elhelyezkedésnek köszönhetően. Az üres térállomány megléte helyspecifikus kérdés – a mindenkori szóban forgó városrész esetében külön meg kell vizsgálni; a berlini, budapesti, bécsi, belgrádi esetek alapján azonban feltételezhető, hogy az európai nagyvárosok belvárosi szegregátumai jellemzően rendelkeznek jelentős lakatlan térállománnyal. Látjuk, hogy a fő hiányosság a *hivatal rugalmas és konstruktív hozzáállása, illetve a helyi ingatlantulajdonosok viszonyulása az alternatív térhasználati módokhoz*. Szintén kérdéses feltétel az emberi tényező: a *helyi befogadó, érdekes miliő, és a térúttörők lelkes hozzáállása*. A helyi lakosság jellemzően nem rendelkezik önérdékérvényesítő erővel, ritkán áll össze közösségekké vagy szervezetekké, és maga nem képvisel vásárlóképes közönséget; ilyen

⁵⁰ János Ladányi, "Az antiszegregációs programok szükségességéről és lehetőségeiről". *Kritika*, no. 10 (2007): 2-4.

⁵¹ Gábor Csanádi és János Ladányi, *Budapest térbeli-társadalmi szerkezetének változásai* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992), 112.

esetben nehéz befogadó közegről vagy helyi kezdeményezésű közteshasználatról beszélni. A térbeni szegregáció és a negatív stigma miatt pedig kintről jövők alig fordulnak elő a területen, így a kintről jövő *lelkes térúttörők* megjelenésére is kevés esély van. Ez komoly akadályt jelenthet. Az eredmény nem meglepő – hiszen a szegregált és stigmatizált városnegyed általában véve sem könnyű és befogadó terep, az alternatív megoldások pedig itt a szokásosnál is nagyobb ellenállásba ütközhetnek. Ez a helyzet azonban mégsem zsákutca, ha a felsorolt kezdeti követelményeket egy újabb peremfeltétellel egészítjük ki: a *szociális városrehabilitációval*.

(8) Szociális városrehabilitációs program az adott városnegyedben

Ha a helyszínen *szociális városrehabilitáció* működik, akkor az adott városrész adottságai – a közteshasználat szempontjából – jelentősen megváltoznak. A szociális városrehabilitáció alapvető célja a fizikai városszövet és a társadalmi háló együttes és kölcsönös fejlesztése és ezen belül a helyi lakosság megerősítése. Ideális esetben egyfelől civil szervezetek érkeznek *kintről* egyre nagyobb számban a területre, másfelől a helyi lakosság *belül* kezd el szerveződni önérdék-képviselő csoportokba. Ezek a folyamatok, a helyi lakosság "empowerment"-je, vagyis autonómiájának és önérdék-érvényesítésének megerősítése a szociális városrehabilitáció fontos eredményei. Ha visszatekintünk az előző listára, látjuk, hogy ezáltal *lelkes térúttörőket és befogadó helyi miliőt* nyerünk; az aktív szociális városrehabilitáció pedig az Önkormányzat részéről *eleve rugalmas és támogató hozzáállást* feltételez! Ezek alapján azt állítom, hogy az a belvárosi szegregátum, amelyben szociális városrehabilitáció működik, potenciálisan jó terep a közteshasználat-stratégia elindításához.

ANTISZEGREGÁCIÓS KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA

E megállapítás után lássuk, mi lehet ebben a helyzetben a közteshasználat-stratégia működési modellje és deklarált célja:

- (1) STRATÉGIA. A közteshasználat a vizsgált esetben spontán módon nem indul el, ezért *stratégia* szükséges.
- (2) SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ. A stratégia a *szociális városrehabilitáció* keretében valósul meg, programjaihoz valamilyen módon kapcsolódik.
- (3) HELYI HIVATAL SZEREPE. Megvalósítási feltétele a *helyi hivatal* – azaz az önkormányzat, az illetékes városfejlesztési iroda – *szerepvállalása*, és támogató vagy legalább megengedő hozzáállása. A közteshasználat itt csak akkor tud nagyobb számban létrejönni, ha a közoldal ezt támogatja.
- (4) MEDIÁTOR. A *mediátor* szerepe kiemelten hangsúlyos – hiszen a közteshasználat-stratégia komoly előkészítést és tervezést, működés közben pedig folyamatos vezénylést igényel.
- (5) TÉRÚTTÖRŐK. A *térúttörők* többszörösen úttörők: nem csupán lakatlan tereket foglalnak el, hanem olyan városrészbe merészkednek, ahol külső emberek jellemzően ritkán fordulnak meg. Ők azok, akik kapcsolatot teremtenek a helyi lakosság és a kívülről jövő közönség között, és ezáltal csökkenthetik a városrész társadalmi megbélyegzését, és segíthetnek oldani a térbeli szegregáció merev határait.
- (6) HÁLÓZATOK FOLYTATÁSA. A közteshasználat itt nem egy-egy pontszerű projekt, hanem *összefüggő térbeli és szociális hálózat*. Társadalmi értelemben ez a hálózat aktívan bekapcsolódik a meglévő helyi közösségi és szociális hálózatokba, azokat folytatja. Térben ez e meglévő gócpontok, tengelyek erősítését és folytatását jelenti.

- (7) IDŐ. Nem pillanatnyi eseményekről, vagy egyszeri rövidtávú akciókról van szó, hanem olyan közteshasználatról, amely *hosszútávon tud működni*, és amelynek van ideje beindulni és idővel önfenntartóvá válni. Ez fontos, mert a városi szegregátum helyzete egyik pillanatról a másikra nem változtatható meg.
- (8) VALÓS IGÉNYEK. Mind a térbeli elhelyezkedés, mind a funkciók szempontjából a *helyi lakosság valós igényeire* reagál.
- (9) FUNKCIÓ-KOKTÉL. *Funkcionális profilja* civil szervezetek, kisvállalkozások, szervizek és kisiparos műhelyek, különböző szolgáltatások, start-up cégek, és közösségi helyek koktélya.
- (10) KÖZÖNSÉG-KOKTÉL. A közönség is kevert: az új funkciók megszólítják mind a helyi, mind az új külső közönséget – ezáltal társadalmi keveredést indukálnak.
- (11) PÁRBESZÉD. A stratégia *többirányú párbeszédet* folytat az alulról jövők, azaz a közteshasználók, a helyi lakosság, az új külső közönség; az ingatlantulajdonosok; valamint a fentről jövő városfejlesztés és városvezetés között.

A stratégia kulcsszava az *antiszegregáció*. Elsődleges célja, hogy a szegregált, kirekesztett városrész újra visszakapcsolódjon az őt körülvevő városszövetbe - térbeli és társadalmi értelemben egyaránt. Célja nem csupán az, hogy az eddig "rossz"-nak számító városrész így *újra jó hely legyen*, hanem hogy a városrész *újra jó hely legyen az ott élő lakossága számára*. Ez különbözteti meg a városrehabilitációt a szociális városrehabilitációtól, és ez a különbség lényegi. Azt feltételezem, hogy a közteshasználat az eddig bemutatott jótékony hatásai révén képes erre.

TÉZISEK

1 TÉZIS: STRATÉGIA.

A belvárosi szegregátum a közteshasználat szempontjából kifejezetten „nem vonzó” terület. A jelenség itt *spontán* módon nem indul el - ebben az esetben tervezett *közteshasználat-stratégia* szükséges. Az antiszegregációs közteshasználat-stratégia valamilyen módon *kapcsolódik a szociális városrehabilitációs programokhoz; feltétele a helyi hivatal támogató hozzáállása és szerepvállalása; a meglévő térbeli és társadalmi hálózatokat folytatja, és megszólítja mind a helyi lakosságot, mind a külső térúttörő közösséget.*

2 TÉZIS: JÓ TEREP.

Az a belvárosi szegregátum, amely jelentős üres-térállománnyal rendelkezik, és ahol szociális városrehabilitáció működik, potenciálisan jó terep a közteshasználat-stratégia indítására.

3 TÉZIS: MŰKÖDIK.

A közteshasználat tervezett, stratégiaszerű bevetése – a városra gyakorolt pozitív hatásai által – képes oldani az ilyen városnegyedek térbeni-társadalmi szegregációját és megbélyegzését.

KÉRDÉSEK

DZSENTRIKÁCIÓ. Mi a dzsentrifkáció jelentősége a kutatás kontextusában? Milyen összefüggések vannak a szegregált gettósodó városnegyedek, az antiszegregációs közteshasználat-stratégia, a szociális városrehabilitáció és a dzsentrifkáció között?

A következő fejezetben az itt felállított elméleti keretet egy valós helyzet tükrében vizsgáljuk meg – a budapesti Magdolna negyedben.

2. MAGDOLNA NEGYED MINT KÖZTESHASZNÁLAT-TEREP

"A tizenkét éves kisfiúval, esetem hőisével, nem Amerikában találkoztam. És nem Berlinben és nem Bécsben. S még csak nem is Szegeden, vagy akár Pécelen. Itt Pesten, a külső Ferencvárosban. És a kisfiú nem volt nyomorék, és nem volt se a gyengeelméjűek, se a vakok intézetének növendéke. Épkézláb, rendes, tizenkét éves fiú. Földszintes ház kapujában álldogál, körmét fújja. Megszólítom. – Fiacskám – nem hoznád nekem ezt a csomagot? Kocsin megyünk, kapsz egy pengőt és villamospénzt visszafelé. Gyanakvóan néz rám. – Hová kell vinni? – Budára. Felragyog a szeme. – A Dunán túl? Csodálkozom. – Hát persze, hogy a Dunán túl. A Ferenc József-hídon megyünk. Miért kérded? – Mer' akkor mék. Még úgyse láttam a Dunát. (...)"
Nem látta a Dunát, Karinthy Frigyes, 1933⁵²

„Feltartóztathatatlanul, mint egy cunami, kegyelemteljesen, mint a Messiás, elérkezik majd Belső-Józsefvárosba a városrehabilitáció. Pár év, és ez lesz a legjobb kerület – bizonygatják mások és maguk előtt is tisztos polgárok. Legyen igazuk. Addig is hadd adjunk hírt a bűn sajátos szennyvilágáról, amelyet az iménti lakosok rettegve kerülgetnek. Örökítsünk meg pár típust a bűnözéstől szinte determinált rétegből. Prostitúáltat és futtatóját, drogost, de Isten egyéb potenciális képmásait is. Akik, ha tényleg úgy alakul, készek a peremkerületekben folytatni. ...”
A Józsefváros mélyén, Joó István, Magyar Nemzet Online, 2008⁵³

Ebben a fejezetben rövid áttekintést adok a Magdolna negyed alakulásáról, aktuális helyzetéről és jelentőségéről a kutatási kérdés szempontjából – majd ezek után fejest ugunk a "Magdolna negyed mint közteshasználat-terep" című alfejezetbe. Itt sorra vesszük a Negyed adottságait, az eddigi kísérletek tapasztalatait, a földszinti üzletek különleges esetét. Végül pedig megnézzük, hogy az előző fejezetben felállított *antiszegregációs közteshasználat-stratégia* hogyan működhet ebben a konkrét esetben. Összefoglalásul újabb, árnyaltabb téziseket és kérdéseket állítunk fel. *Lásd még: 1. Melléklet, Háttér tanulmány a Magdolna negyedről.*

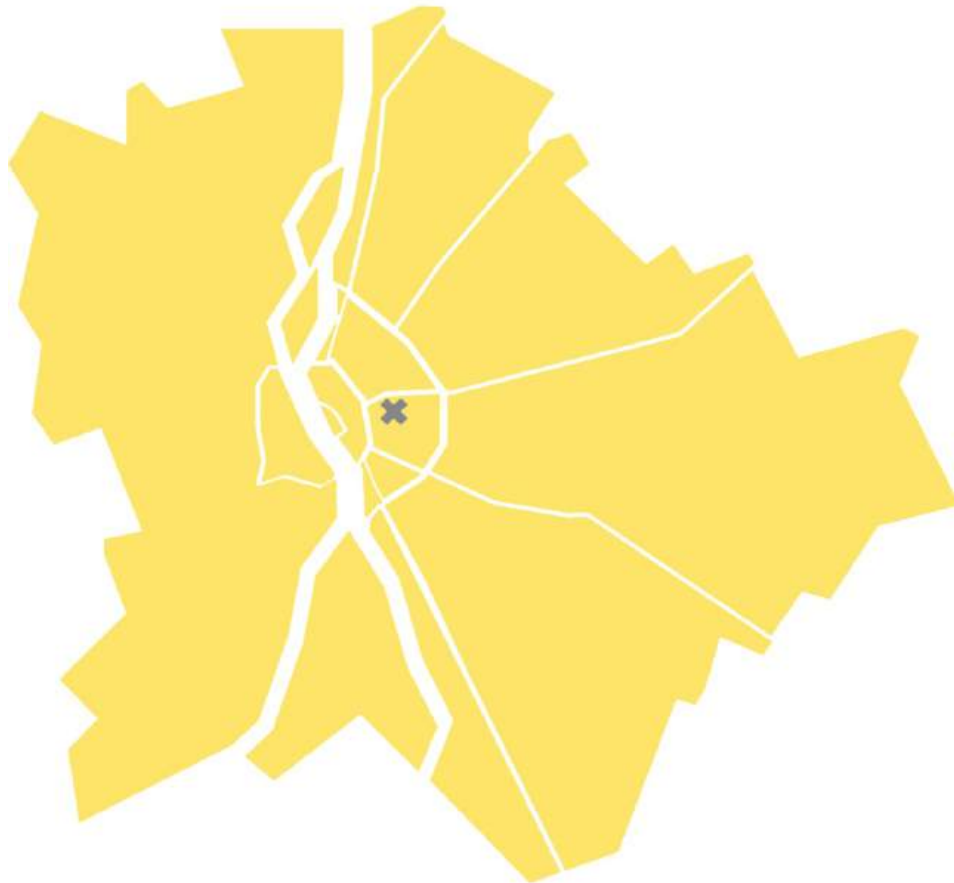
RÖVIDEN A MAGDOLNA NEGYEDRŐL

A Magdolna negyed a budapesti VIII. kerület egyik legszegényebb negyede. A pesti belváros keleti határán fekszik, az ún. Közép-Józsefvárosban, a Nagykörút és a Külső körút ölelésében. Határai a Fiumei út, a Baross utca, a Népszínház utca, meghatározó terei pedig a Mátyás tér, a Teleki tér és a Kálvária tér. Területe ma 43 hektárt, és 12000 lakost számlál. Önálló negyedként 2004 óta létezik, amikor a Józsefváros "15 éves kerületfejlesztési stratégiája"⁵⁴ a kerületet tizenegy kisebb egységre bontotta. Nevét az egyik legkedvesebb hangzású utcájáról kapta abban a reményben, hogy ez segít felülírni a "gettó" és "dzsumbuj" címkéket.

⁵² Frigyes Karinthy, "Nem látta a Dunát (1933)," in *Szavak pergőtüzében*, szerk. Ungvári Tamás (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984), 97-98.

⁵³ István Joó, "A Józsefváros mélyén", *Magyar Nemzet Online*, 2008.04.22.

⁵⁴ Elérhető a Rév8 Zrt. hivatalos honlapján: "Rév8 Zrt. – Mi irtuk", 2017, <http://rev8.hu/publikaciok/mi-irtuk/>

13. kép: Magdolna negyed helye Budapesten.

14. kép: Magdolna negyed a pesti belváros keleti határán, Közép-Józsefvárosban.

Története sohasem volt felhőtlen, és kezdetektől fogva a szerencsepróbálásról, útkeresésről, vándorlásról és nehéz sorsokról szólt. A 20. század elején kertvendéglők és kisiparos műhelyek álltak itt, melyek egy része ma is megtalálható a negyed eldugott utcáiban. Az I. világháború előtt a nagy fővárosi fejlesztések épp hogy érintették a városrészt, és egyikük sem teljesedett be – ezeknek a kísérleteknek állít mementót a negyed mai heterogén beépítése. A két világháború között nagy számban érkeztek ide szegények és munkakeresők vidékről és a határon túlról is. Első útjuk a Józsefvárosi pályaudvaron át a mai Magdolna negyed területére vezetett, melyet akkoriban a "szegénység kapujának" neveztek.⁵⁵ Mindeközben kevés új lakóház épült, a meglévő épületek időszerű karbantartása pedig általában elmaradt. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a tehetősebb, utcáfronti lakosság elszivárgása, és az egyre szegényebb rétegek beköltözése. A II. világháború után folytatódtak a fizikai és a szociális várospusztulás tendenciái. Az 1970-es években erősödött fel a szegénysorsú cigány kisebbség beáramlása és az etnikai térbeni-társadalmi szegregáció felgyorsulása. Ladányi szerint a szlömösödési folyamatok erősödése erre az időszakra tehető. Meg is nevezi azt a területet, ahol ezek a folyamatok a legsúlyosabb állapotokat idézték elő a rendszerváltás előtt – ez pedig egész pontosan az akkor még névtelen Magdolna negyed.⁵⁶ A rendszerváltás nagy társadalmi és gazdasági változásokat idézett elő, a gettósodási folyamatok új irányt vettek, a Negyed területén pedig kialakult Budapest egyik legnehezebb sorsú mikroszegregátuma. Ladányit idézve "...a főváros kellős közepén megjelent a harmadik világ".⁵⁷

Ezeknek a folyamatoknak kívánta útját állni a Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.⁵⁸ által indított szociális városrehabilitációs programsorozat. Magyarországon ez volt az első ilyen kezdeményezés. Szerzője és szervezője a Rév8 interdiszciplináris csapata volt: Alföldi György, Sárkány Csilla, ifj. Erdősi Sándor, Apró Attila, Csete Zoltán, Kolossa József. Az ún. Magdolna Negyed Programok⁵⁹ célja a terület integrált társadalmi és fizikai rehabilitációja a meglévő lakosság megtartása, bevonása és támogatása mellett. A programok 2004 és 2016 között működtek az Európai Unió és a helyi önkormányzat támogatásával. A programok mind céljukban, mind eszközeikben integráltak voltak; kiemelt szerepet játszott bennük a participáció és a helyi közösségek bevonása, illetve a civil szféra megerősítése és összekapcsolása a helyi lakossággal és az ún. közoldallal.⁶⁰ Az átalakulás lassú folyamat, így a számos – nagyon is értékes! – eredmény mellett a Magdolna negyedre ma is érvényesek az előző fejezetben felállított városi szegregátum fő jellemzői. 2018-ban a szociális városrehabilitáció leállítása után, felvetődik a kérdés, mi lesz a Negyed további sorsa. Folytatódnak-e a Rév8 által elindított pozitív tendenciák, vagy a dzsentifikáció beteljesülése és a vele járó lakosság-csere a cél (amit Ladányi egyszerűen „szegénytelenítésnek és cigánytalanításnak” nevez), esetleg ennek ellentéte – a még szélsőségesebb kirekesztés és probléma-koncentráció – fenyegeti a területet?

⁵⁵ A környék akkori életéről számos korabeli riport és novella számol be.

⁵⁶ János Ladányi, "Gondolatok a Középső-Józsefváros rehabilitációjának társadalmi összefüggéseiről", *Tér és Társadalom* 3-4., (1992): 75-88.

⁵⁷ János Ladányi, "Szegregáció és rehabilitáció Budapesten", *Budapesti Negyed* 15. évf. 2. (56.) sz. (2007. nyár): 52-60.

⁵⁸ A Rév8 Zrt. 1997-ben alakult; tulajdonosi szerkezete, szervezeti felépítése, feladatköre és az önkormányzathoz való viszonya a működése során többször változott. Jelenleg a Józsefvárosi és a Fővárosi Önkormányzat tulajdona. A Józsefváros területén 1998-2016 között nyolc integrált városfejlesztési program szerzői és lebonyolítói voltak. Áttekintés: "Rév8 Zrt. – Lezárult Projektek", 2017, <http://rev8.hu/lezart-projektek/>

⁵⁹ A Magdolna Negyed Programok (röviden MNP) három ütemben valósultak meg: MNPI, MNPII és MNPIII.

⁶⁰ A „közoldal” vagy „közösségi oldal” (angolul „public”, németül „öffentliche Hand”) ebben a kontextusban a választott képviselők és testületeik, a polgármesteri hivatal, az önkormányzati intézmények és hatóságok összességét jelenti. György Alföldi, "Közösségi részvétel a városfejlesztésben – a Magdolna Negyed tanulságai", *Építészfórum*, 2010. december 20.

15. kép: A Magdolna negyed névadó utcája (2013).

16. kép: A közösségi tervezéssel felújított Mátyás tér, és az emblemikus Magda udvar (2013).

17. kép: Kesztyűgyár Közösségi Ház a Mátyás téren (2013).

Három, számomra meghatározó mozzanatot emelek ki a Negyed aktuális helyzetéről. (1) Az első Karinthy Frigyes 1933-as írása egy olyan pesti kislőről, aki még nem látta a Dunát. Helyi pedagógusok mesélik, hogy ma, majdnem egy évszázaddal később, a Magdolna negyedben több ilyen gyerek van az alsó tagozatban. (2) A második egy délután a helyi Kesztyűgyár Közösségi Házban, nevető és rosszkadó, de persze végtelenül aranyos, és sok esetben nyilvánvalóan nagy szegénységben élő cigány gyerekek között.⁶¹ (3) A harmadik pedig egy 2008-as cikk a Magyar Nemzet Online-ból – amelyben a szerző a Magdolna negyed kapcsán a *bűn sajátos szennyvilágáról* számol be, *prostituálnak, drogosnak, futtatónak, keményfiúnak és drogüzemek* nevezve a Negyed minden lakosát. Egy múlt századbéli riport, egy délután a helyi cigány gyerekekkel, és egy rangos napilap írása. E három együtt kifejezi számomra a Magdolna negyed hétköznapi valóságát, a területet és lakosait sújtó mély és többrétű negatív megbélyegzést. Ezt jelenti nekem a *halmozott, életesélyeket meghatározó szegregáció* a gyakorlatban: szegény és cigány gyerekek lenni ma a Magdolna negyedben. Ebből a helyzetből spontán kitörni lehetetlen.

A kutatás szempontjából a Magdolna Negyed azért érdekes, mert budapesti és magyarországi viszonylatban is egyedül eset: (1) A budapesti gettósodási folyamatok során kialakult etnikai és szociális mikroszegregátumok között ez az egyetlen kifejezetten városközponti elhelyezkedésű. (2) Számos és változatos üres térrel rendelkezik, melynek tulajdoni struktúrája érdekes képet mutat: az üres földszinti üzletek 60%-a kerületi önkormányzat kezében van. (3) Magyarországon egyedülálló módon itt működött szociális városrehabilitáció tíz éven keresztül. (4) A Magdolna Negyed Programok eredményeként a Negyedben erős civil élet van/volt kialakulóban a gettósodó városrészekre nem jellemző módon. Ezzel párhuzamosan helyi emberek is egyre többször önértékképvisező közösségekké álltak össze, és külső látogatók is be-beszívárognak a területre. (5) A halmozottan hátrányos helyzethez és a színes belső élethez ma is egy erőteljesen stigmatizált kép társul. Összegezve feltételezhetjük egyrészt, hogy a Magdolna negyed potenciálisan jó terep a közteljesítés indításához, másrészt pedig nyilvánvalóan szükség van antiszegregációs törekvésekre.

A negyed vizsgálatánál a következő forrásokra támaszkodom. (1) *Elméleti oldalról: a Magdolna Negyed Programok háttéranyagai*, a Rév8 Zrt. és munkatársai által jegyzett kutatási és szakmai jelentések;⁶² Alföldi György építész, urbanista elméleti és gyakorlati munkássága;⁶³ a Magdolna negyedről szóló város- és szociológiai kutatások;⁶⁴ a KSH adatai; a már említett, budapesti gettósodási folyamatokkal foglalkozó városszociológiai írások; riportok és szépirodalmi írások a területről, Karinthy Frigyesről a kortárs Tábori Zoltánig.⁶⁵ (2) *Gyakorlati oldalról* elemzem a MNPIII keretében megvalósított BME Építőművészeti Doktori Iskola NEGYED csoportos tervezési-kutatási projektet; a Borsos Melindával közös MICROMAGDOLNA projektet; és a saját helyszíni felméréseket. A helyszíni tervezési-kutatási munkák során Alföldi Györggyel és ifj. Erdősi Sándor szociológussal dolgozhattam együtt, és közvetlen bepillantást nyerhettem a Rév8 Zrt. munkájába.

⁶¹ Ez egy Csámpai Rozi festőművész által tartott rajzfoglalkozás volt a Rév8 által tervezett Kesztyűgyár Közösségi Házban.

Többet Csámpai munkásságáról: "Csámpai Rozi - Artportal", 2017, <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/csampai-rozi-8014>

⁶² A háttéranyagok egy része online is elérhető: "Rév8 Zrt.", 2017, <http://rev8.hu/>

⁶³ Alföldi munkásságáról lásd áttekintést a szerző saját weboldalán: "Alföldi György", 2017, <http://alfoldigyorgy.hu/>

⁶⁴ Kiemelten: György Alföldi és Zoltán Kovács, szerk., *Városi zöld könyv, Kulcs a fenntartható városhoz*. (Budapest, ÉTK, MTA FKI, Rév8 Zrt, 2008); György Alföldi, szerk. *BUDAPEST 2050. A belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei. A BME Urbanisztika Tanszékének monográfiája*. (Budapest, BME Urbanisztika Tanszék – TERC, 2012)

⁶⁵ Zoltán Tábori, *Magdolna Negyed* (Budapest: Osiris, 2009)

MAGDOLNA NEGYED MINT KÖZTESHASZNÁLAT-TEREP

A Magdolna negyed esete tehát különleges – olyan belvárosi mikroszegregátum, ahol szociális városrehabilitáció működik/működött. A közteshasználat általános működéséről szóló fejezetben elméletben megállapítottuk, hogy egy ilyen terület jó terep az antiszegregációs közteshasználat-stratégia indítására. Lássuk most mi a helyzet a gyakorlatban – jó közteshasználat-terep-e a Magdolna negyed?

REJTETT ADOTTSÁGOK

Első lépésben nézzük a negyed *adottságait* – és vessük össze őket az előzőekben összefoglalt *indítási peremfeltételekkel*.

VÁROSKÖZPONTI HELYZET. (+) A Negyed a pesti belváros keleti határán fekszik, gyalogtávolságban a budapesti nagykörúttól (Teréz körút, József körút), és forgalmas sugárútjaitól (Rákoczi út, Baross utca).

KÖZLEKEDÉS, INFRASTRUKTÚRA. (+) Több forgalmas közlekedési csomóponttól jól elérhető gyalog és tömegközlekedéssel (Blaha Lujza tér, Rákóczi tér, II. János Pál pápa tér, Keleti Pályaudvar: metróvonalak M2 ill. M4; illetve több irányból: 99-es busz, 28-as és 31-es villamos, 84-es trolibusz).

VÁLTOZATOS ÜRES TEREK. (+) A változatos üres térállomány felfogható mint a Negyed rejtett potenciálja. A központi helyzetével párosulva ezek a most elhanyagolt és elhagyatott terek kívánatos helyszínek lehetnek alternatív közteshasználat számára. Megvizsgálva a Magdolna negyed üresen álló tereit az alábbi üres tér tipológia állítható fel: foghíjak, üres telkek – elhagyatott üres lakóépületek – üres földszinti üzlethelyiségek – üres pincehelyiségek – üres lefalazott önkormányzati lakások – üres/alulhasznált zöldfelületek, maradék-közterek – kiüresedett közlekedési és infrastruktúrális területek.

SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ. (+) A Rév8 által indított és megvalósított, 10 éven keresztül aktívan működő Magdolna Negyed Programok valódi integrált szociális városrehabilitációra törekedtek, és számos pozitív változást hoztak és indítottak el a területen – mind fizikai, mind társadalmi értelemben.

LELKES EMBEREK/BEFOGADÓ ÉS ÉRDEKES HELYI MILIÓ. (+) A Magdolna negyedben ma számos és színes "lelkes embert" találunk, aki valamilyen módon a negyed helyzetével és jövőjével foglalkozik – civilek, kutatók, itt dolgozók, és nem utolsósorban egyre több helyi közösség. Ezeket öt csoportba lehet sorolni a negyedhez való kötődésük módja szerint. Ezeket most abban a sorrendben mutatom be, ahogyan megjelentek a területen. (1) A MNP által elindított változatos társadalmi szolgáltatások (pl. családsegítő és gyermekjóléti intézmények, munkakereső csoportok, bűnmegelőzési szolgáltatások, oktatási programok, speciális szociális központok, stb.). (2) A MNP ideje alatt több civil szervezet kezdett el a negyeddal foglalkozni, és helyi központot alakított ki (pl. Zöld Fiatalok- ZöFi; Megálló drogellenes központ; Kapocs ifjúsági klub, stb.). (3) Egyre több, helyi lakosokból álló érdekképviselő szervezet és közösség alakult ki. Például a Teleki téri közösségi tervezése során megalakult és azóta is működő "Társak a Teleki Térért Egyesület"; a Kesztyűgyár köré csoportosuló helyi közösségek – Csámpai Rozi gyerek- és autistarajzfoglalkozás csapatai, vagy a Fókusz Női Klub. (4) Az utóbbi pár

évben több alulról jövő, független, félig civil és félig profit alapon működő csapat jelent meg a területen. Ide sorolható az AURÓRA BÁZIS, ami egyszerre kultúrprogramoknak és civil szervezeteknek ad otthont és valódi bázisként működik.⁶⁶ Ilyenek voltunk Borsos Melinda és én is a MICROMAGDOLNA projekt során. (5) Végül pedig megjelennek a kintről ideköltöző, hagyományos, profitorientált kisvállalkozások és művészeti központok. Ilyen a Tavaszmező utcai MŰTEREM KÁVÉZÓ ÉS GALÉRIA,⁶⁷ és a nemzetközi szinten is elismert GALLERY8 Roma Művészeti Tér.⁶⁸ Mindkét hely a maga módján keresi a kapcsolódási pontokat a helyi emberekkel és közösségekkel.⁶⁹

Ez a "lelkes ember" paletta óriási pozitívum a köztreshasználat szempontjából – ők azok, akikre lehet építeni, ők a majdani térúttörők és térhasználók. Fontos, hogy nemcsak a lelkes civilek rétege van jelen, hanem a helyi emberek is közösségeket és csoportokat alkotnak – ezáltal adva van egy *kommunikációs platform*, ahol többirányú párbeszédet lehet indítani. Külön ki kell emelni ezen a tájképen belül a városrehabilitációs iroda, azaz a Rév8 szerepét – aki valódi *mediátorként és kultivátorként* éveken keresztül e különböző csoportok erősítésén, és összekapcsolásán dolgozott. (Fájó, hogy a MNP befejezése után a Rév8 ettől a szerepkörtől megfosztották, a hálózat-csírakat pedig úgy látszik ma nem hogy nem támogatják, hanem egyenesen elfojtják. Erre példa a helyi civileket magába tömörítő Auróra Bázis bezárási kísérlete, illetve a Kesztyűgyár és a civil mozgalmak közötti kapcsolatok leépítése.)

RUGALMAS ÖNKORMÁNYZATI HOZZÁÁLLÁS. (?) A szociális városrehabilitáció működése elméletben feltételezi a helyi hivatal rugalmas és konstruktív hozzáállását az alternatív városfejlesztési és antiszegregációs módszerekhez. A gyakorlatban ez azonban összetett kérdés, melyet részletesen az "Eddigi kísérletek" alfejezetben fogunk megvizsgálni.

RUGALMAS TULAJDONVISZONYOK. (+/?) Ez a peremfeltétel a Magdolna negyedben elméletben kiemelten jól teljesül: az üresen álló terek jelentős része a Kerületi Önkormányzat tulajdonában van. A tulajdonarány budapesti és nemzetközi viszonylatban is magas (részletes számadatokat lásd a "Földszinti üzletek esete" elemzésénél). Ez kíváló lehetőséget adhatna egy összefogott stratégia kidolgozására és megvalósítására.

POTENCIÁLIS LELKES TÉRÚTTÖRŐK. (+) Mint pár bekezdéssel korábban megállapítottuk, egyre több különböző típusú "külső" látogató jelenik meg a területen – ezek egy része megfelel a térúttörők profiljának, igényeiket a köztreshasználat jól ki tudná elégíteni.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a Magdolna negyed kifejezetten jó adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy köztreshasználat-terep legyen! Kiemelt adottsága a szociális városrehabilitáció, és ennek következtében kialakuló sokszereplős társadalmi-közösségi hálózat, a színes ürestérállomány, a különleges tulajdonviszonyok és a belvárosi helyzet. Kérdés ugyanakkor a helyi Önkormányzat – hivatali, és ingatlantulajdonosi – hozzáállása és szerepvállalása.

⁶⁶ Ezekről a friss kezdeményezésekről Schneider áttekintést ad 2015-ben. Schneider, "Pionírok A Nyolckerben"

⁶⁷ "Múterem", 2017, <http://www.muteremkavezo.hu/>

⁶⁸ "Gallery8 – Roma Kortárs Művészeti Tér", 2017, <http://gallery8.org/>

⁶⁹ A Gallery8 például a Kesztyűgyárban működő Női klub által készített kézműves ékszereket árusítja, programjaira elhívja a szomszédos iskola osztályait; a Múterem kávézó pedig több helyi művésznak, akciónak ad kiállítási helyet; az általunk szervezett MICROMAGDOLNA is itt tartotta záróeseményét.

18. kép: Változatos üres terek: üres földszinti üzlet, foghíj, lefalazott lakóépület (2014).

19. kép: Változatos "tele" helyek: kisiparos műhely, Közösségi Pszichiátria, Kesztyűgyár (2014).

20. kép: Lelkes helyi civilek és közösségek: Társak a Teleki Térért, Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány, ZöFi, Auróra, A Közélet Iskolája, Megálló Drogellenes Csoport, Gallery8.

21. kép: Földszinti üzletek körképe (2014).

22. kép: Tűzfalfestés Csámpai Rozi festőművésszel, foghíj, Teleki tér (2015).

EDDIGI KÍSÉRLETEK

A Magdolna negyed adottságai után nézzük meg a negyedben eddig megvalósult köztreshasználat-kezdeményezések tapasztalatait. Három kísérletet mutatok be. Ezek érdekessége, hogy bennük a *kerületi önkormányzat szerepe* és a *mediátor* (közvetve az építész) szerepe és egymáshoz való viszonya változó.

(1) Az első példa a CIVILHÁLÓ projekt, amely 2006-2012 között valósult meg az MNPI keretében, a Kerületi Önkormányzat és a Rév8 Zrt. szervezésében. Ez a törekvés – habár nem járt teljes sikerrel – a felvetés aktualitását igazolja. (2) A második példa egy saját tervezési-kutatási munka: a 2012-2014 között megvalósult NEGYED projekt, amely az MNPIII keretében, a BME támogatásával és a Rév8 szakmai vezetésével működött. Négy szociális szolgáltató helyiséget terveztünk üres földszinti üzletekbe, és ezen új funkciók előkészítésére köztreshasználat-akcióval próbálkoztunk, kevés sikerrel. (3) A harmadik kísérlet az önálló MICROMAGDOLNA projekt, az előző közvetlen folytatása. Itt a BME és a Rév8 továbbra is szakmai háttérrel biztosított, de a projekt önállóan és függetlenül működött. A MICROMAGDOLNA a helyiek megszólítására és egy köztreshasználatra tett sikeres kísérletet.⁷⁰

CIVILHÁLÓ 2006-2012

A CIVILHÁLÓ egy kétirányú kezdeményezés volt a szociális városrehabilitáció első szakaszában, amelyet 2006-ban a Rév8 azzal a céllal indított el, hogy a *parlagon álló önkormányzati helyiségeket aktív civil szervezetekkel* töltsék meg. A területben már akkor számos civil szervezet működött, de ezek többsége a hajléktalanság problémája köré csoportosult (ezek ma is jelen vannak, a Dankó utcában). A Rév8 szakemberei abból indultak ki, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű lakosok számára elengedhetetlenül fontos, hogy a területen megfelelő számban és minőségben működjenek a velük és problémáikkal aktívan foglalkozó civil és non-profit szervezetek. Az ötlet az volt, hogy ezeket a csoportokat nem egyes programjaik anyagi támogatásával, hanem a *működésükhöz szükséges székhely biztosításával* támogassa az éppen aktuális Magdolna Negyed Program (MNPI). A helyigényeket az önkormányzat tulajdonában lévő nagy számú üres helyiséggel javasolták fedezni.

A CIVILHÁLÓ a következő peremfeltételek mellett indult el: hosszú évek óta tartósan lakatlan helyiségek és elhagyatott épületek a Józsefvárosi Önkormányzat tulajdonában; számos non-profit, civil szervezet érdeklődik a terület iránt, de nincs székhelye a negyedben; a terület lakosságával foglalkozó civil szféra felpozícionálásának igénye. A kezdeményezés a városrehabilitációs program része, a teljes program elfogadásával az önkormányzat elvállalta a CIVILHÁLÓ alprogram teljesítését is.⁷¹ Az egész kezdeményezés elindítója és fő motorja a Rév8 volt.

Miután felismerték az *üresen álló térállomány* ki nem aknázott lehetőségeit és a terület iránt érdeklődő, ámde ott helyet nem rendelkező civilek összekapcsolásának lehetőségeit – két

⁷⁰ A két saját projekt nyomkövethető lépésről lépésre a blog oldalunkon: "Negyed – MICROMagdolna", 2017, <http://www.negyed.wordpress.com>.

⁷¹ A CivilHáló az ún. Medikoszociális és szociokulturális intézmények elhelyezése alprogram (más nevén CivilHáló Alprogram) keretében működött. Rév8 Zrt., „Magdolna-negyed Szociális Városrehabilitációs Modellkísérleti Program első éves jelentése (2006)”

fontos előkészítő lépést tettek meg. Egyik oldalról megkezdődött az önkormányzati tulajdonban lévő üres helyiségek beazonosítása, és erről egy összefoglaló lista készült.⁷² A Rév8 leltárt készített minden földszinti-alagsori üzlethelyiségről és állapotáról. Az így kapott listából az önkormányzattal egyeztetve kiválasztották azt az öt helyiséget, melyet a civilek ideiglenesen megtölthetnek. Az önkormányzat műszakilag közepes állapotú, de negyeden belüli elhelyezkedésüket tekintve rossz adottságú helyiségeket jelölt ki. Korabeli jelentésekből⁷³ úgy tűnik, hogy az önkormányzat az ideiglenes hasznosításokat a befektetések (hagyományos bérlők vagy vevők) hátráltatásaként ítélte meg, annak ellenére, hogy a központi helyzetű – pl. Népszínház utcai – helyiségek egy része is már egy évtizede üresen állt. Másik oldalról közelítve a Rév8 felkutatta a negyedben megtelepedni vágyó civil szervezeteket, és felmérte ezek potenciális helyigényét, majd pályázatot hirdetett öt önkormányzati helyiség megtöltésére.⁷⁴ Végül pedig összekötötték ezt a kettőt – az üresen álló helyeket és az aktív érdeklődőket –, és egy (lassú) egyeztetési folyamat eredményeként 2007-ben öt kiválasztott civil szervezet birtokba vett öt önkormányzati helyiséget a Magdolna negyedben.⁷⁵

A megállapodás szerint az önkormányzat adja az üres üzleteket, a Rév8 elvégzi a MNPI keretéből ezek alapvető műszaki felújítását, a civil szervezet pedig saját forrásaival és munkájával használható állapotba hozza a helyiségeket. A bérleti szerződés 5 évre szól, birtokbavétel után az ideiglenes használók kedvezményes bérleti díjat fizettek (109 Ft/m², a szokásos helyi ár harmada) – a kedvezményt "leírják" a felújítási költségekből.⁷⁶

A civil szervezetek között volt a ZÖFI is, a Zöld Fiatalok egyesülete, amely tevékenységével túllépte a Kálvária tér közeli alagsori helyiség határait. Cserebere piacot és női bicikliszerelő-műhelyt rendeztek rendszeresen a Mátyás téren, zöldítették a bérházak belső udvarait a lakókkal együtt, és számos más helyi lakosokat megszólító programot szerveztek. A Rév8 Zrt. a CIVILHÁLÓ program indításánál indokoltnak ítélte meg a civilek hosszú távú megtartását a helyszínen, továbbra is kedvezményes feltételek mellett. A bérleti időszak lejártá után, 2012-ben az önkormányzat vagyonkezelő cége azonban megemelte a bérleti díjakat további kedvezmények nélkül. Ennek következményeként két civil szervezet hagyta el a területet; egyikük az addig lelkes helyi programokat szervező ZÖFI, amely a kilakoltatás után a Blaha Lujza téri MŰSZI-ben talált új helyet.⁷⁷

⁷² A listáról a Rév8 szakembereivel általam készített interjúban van említés; a lista nem elérhető. "Horváth Dániel (Rév8 Zrt.)", Személyes interjú, 2013.06.10.

⁷³ Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt., Budapest Józsefvárosi Önkormányzat, *Zárójelentés, Budapest – Józsefváros, Magdolna Negyed Program I., Integrált szociális városrehabilitációs modellkísérlet* (Budapest, 2010), 90-96.

⁷⁴ A felhívásra 18 civil szervezet jelentkezett; pár példa: Cigány Fiatalok Kulturális Egyesület; Magyar Emberi Jogvédő Központ Alapítvány (MEJOK); Muro Phral Cigány-Magyar Társadalmi és Kulturális Egyesület; Oltalom Karitatív Egyesület; Zöld Fiatalok Egyesület; Megálló Csoport (drog-rehab); Kapocs Ifjúsági Önszervező Alapítvány. Forrás: előzőekben megjelölt 2006-os, 2010-es MNP jelentések.

⁷⁵ Kiválasztott szervezetek: Szigony Alapítvány; Murophral-Testvérem Cigány Magyar Társadalmi Kulturális Egyesület; HINTS-Művészeti Egyesület; Nap Klub Alapítvány; Zöld Fiatalok Egyesület (ZÖFI); Oltalom Karitatív Egyesület. A Nap Klub visszalépett anyagi okok miatt, az Oltalom pedig társasházi hozzájárulás problémája miatt nem kezdhette meg munkáját. A támogatás kiterjedt a fiatalokkal foglalkozó, a Mátyás téren már működő Kapocs Alapítványra is. Forrás: előzőekben megjelölt 2006-os, 2010-es MNP jelentések.

⁷⁶ Egy-egy helyiség alapterülete 100m² körüli volt, a ráfordított össz felújítási költség pedig átlagban 4 millió forint; legalább az összeg fele a civil szervezetet terhelte. "Horváth Dániel (Rév8 Zrt.)", Személyes interjú, 2013.06.10.

⁷⁷ A ZÖFI mai budapesti székhelyéről nincs friss információ; jelenleg Pécsen működik egy aktív csoportuk.

A korabeli jelentésekből világosan kiderül,⁷⁸ hogy a tulajdonos (az önkormányzat) és a jelentkező térúttörők közötti *mediátor szerepet* a Rév8 látta el. A közvetítő szerep kiemelten fontos volt az előkészítésnél: a civilek igényeinek és az üres helyek adottságainak felmérése; a műszaki alapfeltételek biztosítása; az egész folyamat koordinálása; nem utolsósorban az ötlet elfogadtatása a hagyományos szemléletű hivatallal; végül pedig a két fél közötti jó kommunikáció biztosítása. A megvalósítás során sok személyes kapcsolattartásra volt szükség mind műszaki, mind kommunikációs kérdésekben.

Alföldi György elmondása alapján a CIVILHÁLÓ esetében a Rév8 csapata kifejezetten egy "középső" és *független* álláspontra törekedett – a "fent", azaz az önkormányzat, és a "lent", azaz a civilek között. Ez a *köztes, független mediátori szerep* az önkormányzathoz egyértelműen tartozó Rév8 számára azonban – minden konstruktív hozzáállásuk ellenére – nehezen megvalósíthatónak bizonyult, mindkét irányból. Fentről az önkormányzat merev keretei, bürokráciája, attitűdje fogta vissza őket; lentről, azaz a helyiek és civilek felől pedig gyakran bizalmatlansággal találtak, és a "hiszen Ti az Önkormányzat emberei vagytok" felkiáltással.⁷⁹

Mindez arra utal, hogy a *mediátori szerepnek* egy valóban *önálló, a hivataltól – önkormányzattól és városfejlesztési irodától – független* szerepkörnek kell lennie.

NEGYED PROJEKT 2012-2014

2013-ban az akkor aktuális Magdolna Negyed Program III keretében a CIVILHÁLÓ-hoz hasonló kezdeményezés indult el: ez volt a *speciális szociális szolgáltató helyiségek* kialakítása földszinti üzletekben. A hasonlóság többre tehető: (1) itt is eddig üresen álló földszinti üzletek aktivizálása történt, (2) az új helyek működését az MNPIII program öt évig támogatja, a távolabbi jövőjük bizonytalan, ezért közteshasználatnak tekinthetőek; (3) a helyiségek üzemeltetését itt is megbízott civil, ill. szociális szervezetek vállalták; (4) végül pedig a tulajdoni viszonyok voltak hasonlóak. Mint a negyed ilyen ingatlanainak jelentős része, ezek az üresen álló földszinti helyiségek is az Önkormányzat kezében vannak, ezért az új funkciók előkészítésénél, elindításánál és majdani működtetésénél fontos volt a tulajdonos hozzáállása. Mivel ez igaz az itt vizsgált hipotetikus közteshasználat-stratégia esetére is, ez a tervezési-kutatási munka egy *élő kísérletnek tekinthető*.

E négy új helyiség előkészítését, teljes körű építészeti tervezését vállaltuk négy építészársammal együtt 2012 és 2014 között, a Rév8 megbízásában, és a BME Építőművészeti Doktori Iskola kutatási-tervezési projektje keretében.⁸⁰ A négy helyiségbe a következő szociális szolgáltató funkciók kerültek: (1) Szociális Mosoda, Szerdahelyi utca; (2) Kirekesztett Nők Klubja, Magdolna utca; (3) Szomszédügyi Információs Központ, Dankó utca; és (4) Intenzív Családsegítő, Dobozi utca. A tervezési helyszín mind a négy esetben már több éve üresen álló, önkormányzati tulajdonú, közel 100 m²-es, utcáról nyíló földszinti üzlethelyiség volt.⁸¹

⁷⁸ Rév8 Zrt., *Zárójelentés, Budapest – Józsefváros, Magdolna Negyed Program I.*, 90-96.

⁷⁹ Ez a kettőség, az ehhez tartozó szerepkeresés és az ebből adódó feszültség a Rév8 teljes Magdolna negyedbeli munkásságára jellemző.

⁸⁰ Építésztervezők: Borsos Melinda, Brósz Csaba Botond, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergő és Szabó Dávid; konzulens: Alföldi György.

⁸¹ A projekt a következő alprogramokhoz kapcsolódott: T4/2 – Intenzív családmegtartó szolgáltatások, T4/3 – Családfejlesztési szolgáltatás, G2/5 – Köz(össégi)-hely szociális mosoda, G2/6 – Társadalomból kirekesztett nők foglalkoztatása és rehabilitációja. Rév8 Zrt., "Magdolna Negyed Program III.", 2017

A munkánk fő fázisai a következők voltak: kutatás, helyszíni felmérés, előkészítés; építészeti tervezés, szakági tervezők koordinálása, kiviteli tervek elkészítése; kísérletek a közösség bevonására, nyári építőműhely; egy év szünet, az önkormányzati döntésre illetve az építkezés megkezdésére várva; építkezés alatt helyszíni tervezői művezetés.

A kutatási és tervezési fázisban úgy gondoltuk, hogy bemelegítő közteshasználat-akciókkal elő tudjuk készíteni a terepet a négy új használat számára. Az üresen álló, majdani mosodában vetítést és beszélgetést vizionáltunk a helyiekkel. Ezek az ötletek – elég hamar – kudarcba fulladtak. Ennek utólag két fő okát látom: (1) egyrészt mi magunk *kintről jöttünk*, és keveset tudtunk a helyi viszonyokról, az itt szükséges kommunikáció milyenségéről, a helyiekről. A munkába nagy lelkesedéssel, sok ötlettel ugrottunk bele, ahogyan "hagyományos" építészeti munkáinknál szoktuk. Időközben rájöttünk, a hagyományosnak mondható tervezési, közösségbevonási eszköztár itt egyszerűen nem működik. A helyieket nagyon fontos megszólítani, de hogyan? (2) A másik fő akadály az volt, hogy a tervezési munkánál beálltunk egy formális szervezeti rendbe, mint a Rév8 és közvetve az önkormányzat megbízottjai. Vagyis itt hasonló akadályokba ütköztünk, mint a Rév8 a CIVILHÁLÓ projekt során. A *hivatali/vagyonkezelő rendszer merevsége* és berögzült hozzáállása nem támogatta az üres helyiségek – szerintünk konstruktív – alternatív hasznosítását és aktiválását. Emellett maguk a jövőbeli használók is zárkóztak mutatkoztak, amint a hivatal embereiként léptünk fel a helyszínen. (A helyi civil szervezetek és az MNP programok tapasztalatai is említik a helyi lakosoknak ezt a bizalmatlanságát a hivatallal szemben.) A tervezési-kutatási munkára ezért egy kettőség volt jellemző: a helyieket csak mint magánszemélyek vagy egyetemi hallgatók tudtuk eredményesen megszólítani, míg a majdani üzemeltetőkkel és a vagyonkezelőkkel szemben mint a Rév8 megbízottjai léptünk fel – több-kevesebb sikerrel. A szerepünk és a hatáskörünk egyik esetben sem volt tiszta. A kiviteli tervek készítése során az Önkormányzat vagyonkezelő cégével dolgoztunk együtt (Kisfalu Kft.), és ez az együttműködés lassúnak és bürokratikusnak bizonyult. Ez részben a cégre jellemző merev és bürokratikus hozzáállásnak, részben pedig talán saját tisztázatlan szerepünknek volt köszönhető⁸². A merev, formális, bürokratikus hivatali-vagyonkezelői rendszert, és az *"ezt így szoktuk"* hozzáállást *nem tudtunk megkerülni*. Meg kell jegyezni azonban, hogy a Rév8 Zrt. munkatársaival példaértékű és hatékony együttműködés alakult ki, és a Rév8 mindenben segített minket a saját hatókörén belül.

A formális intézményrendszer keretei és a hozzá tartozó peremfeltételek között az előkészítés és tervezés fázisában *nem sikerült bevonnunk a közösséget* közteshasználati akcióba. Az egyetlen gyümölcsöző próbálkozás a kiviteli tervek elkészülte után, 2013 nyarán szervezett Magdolna Asztalos Műhely volt. A műhely a Rév8 szakmai és anyagi támogatásával valósult meg; a BME építészhallgatóinak részvételével. Az egy hetes asztalos építőműhely alatt megterveztük és megépítettük az általunk tervezett Dankói utcai infó-központba szánt információs pultot. A műhely helyszíne a Dobozi utcai családsegítő központ kivitelezésre váró üres helyisége volt, az ebédet a Kesztyűgyári Női Klub asszonyai főzték nekünk, a munkát pedig egy helyi asztalosmester vezérelte.

A négy helyiség végül egy éves késéssel, 2014 nyarán készült el, és ma még működik.

⁸² Ezt jól illusztrálja, hogy több hónapos közös munka után derült ki a vagyonkezelő cég képviselői számára, hogy mi nem csak érdeklődő egyetemisták vagyunk, hanem praktizáló építészek, és valóban mi vagyunk azok, aki a kiviteli terveket elkészítését és a művezetést vállaltuk.

23. kép: Négy új helyiség: (1) Szociális Mosoda, Szerdahelyi u.; (2) Kirekesztett Nők Klubja, Magdolna u.; (3) Szomszédsgái Információs Központ, Dankó utca; és (4) Intenzív Családsegítő, Dobozi u.

24. kép: A 2014-ben megvalósult helyiségek: Családsegítő, Mosoda, Infó Központ.

25. kép: Magdolna Asztalos Műhely, asztalos konzultáció a Kesztyűgyárban.

MICROMAGDOLNA PROJEKT 2013-2014

A CIVILHÁLÓ tanulságaival, és a NEGYED közvetlen tapasztalataival felvértezve 2013 őszén Borsos Melindával nekivágtunk az ún. MICROMAGDOLNA projektnek. Az elején nem volt konkrét tervünk, de az biztos volt, hogy "valami kicsit, helyit, közvetlent" akartunk a Magdolna negyedben csinálni. Így alakult a MICROMAGDOLNA elnevezés. Két fontos mozzanat volt már az elején: (1) Az előző projekt végén alakult ki az első valódi kapcsolatunk a *helyi emberekhez, közösségekhez*. Ehhez hozzájárult a Magdolna Asztalos Műhely, illetve a tervezési munka során megismert kesztyűgyári Női Klub és Csámpai Rozi festőművész. Ezeket a kommunikáció- és kapcsolatcsírákat értékesnek tartottuk, rájuk akartunk alapozni és *közvetlen párbeszédet* folytatni. (2) *Önálló, intézményi rendszerektől független szereplő* akartunk lenni. A BME kerettámogatása és a Rév8 önzetlen szakmai és baráti segítsége továbbra is megmaradt, és mindkettő elengedhetetlen volt, de most a háttérben működött. A kísérleteinket és akcióinkat mint teljesen független szereplők – *építészek* – kezdtük el. Ez a szabadság nagy előnyt adott.

A projekt fő lépései: (1) Összegyűjtöttük és térképre vetettük a negyed üres földszinti üzleteit. (2) A helyi embereket, közösségeket kérdeztük meg, mit szeretnének látni az üres terekben. A kérdéseket személyesen tettük fel, a válaszokat pedig in-situ "tollbarajzolással" rögzítettük. (3) Építészek lévén e vágyakat vizualizáltuk – látványokat, rajzokat, térképeket, alaprajzokat készítettünk róluk. A vágyakhoz konkrét üres tereket társítottunk, az eredményeket pedig képeslapok formájában foglaltuk össze. Az egész folyamatot és módszertanát "vágygyűjtés módszernek" neveztük el. (4) A vágygyűjtés végén kiválasztottuk négy helyi közösség vágyát, és ezekhez konkrét üres tereket társítottunk. (5) Majd közösségi tervezési műhelyt szerveztünk "MICROMagdolna nyári műhely" címen, ahol a BME építészhallgatói és a négy közösség közösen a vágyakból építészeti terveket készített. A folyamatot mi koordináltuk. (6) Az egész műhelyt a MICROMAGDOLNA kiállítás zárta, ahol minden résztvevővel beszélgettünk a tervekről, a vágyakról és a Magdolna negyedről.

Az egy hetes nyári műhely és záróeseménye egy vérbeli *közteshasználat-kísérlet* volt – a műhely helyszíne eredetileg az általunk a NEGYED projekt keretében tervezett Szerdahelyi utcai Szociális Mosoda lett volna. A mosoda éppen elkészült, a műszaki átadása megtörtént, és már csak a megnyitásra várt. (Több hónapig.) Ezt a várakozási időt töltötte volna ki a MICROMAGDOLNA egy hetes műhelye – ami jó bemelegítési, beágyazódási fázis lett volna, mielőtt a mosoda funkciója elindul. Az emberek megismerhették volna a helyet, megtudhatták volna, mi lesz majd itt, mindezt játékos keretek között. Ezekben a mondatokban sok a "volna" – ugyanis hiába nyertük el a Új Széchenyi Terv pályázatot⁸³ a MICROMAGDOLNA műhely megszervezésére; hiába ismertünk mindenkit, aki a mosoda projektben közreműködött, és mi magunk is aktív résztvevői voltunk; és hiába beszéltük meg a kerületi vagyonkezelővel a mosoda kulcsának átadását – a műhelyünk első napján a kulcsot nem kaptuk meg. 16 építészhallgatóval a nyári melegben róttuk a negyed utcáit, és végül a közeli Műterem Kávézóban ütöttük fel az (ideiglenes) főhadiszállásunkat. Itt azonban megmutatkozott, hogy a folyamatos (addigra már két éves) helyszíni jelenlétünk és a kiépített kapcsolati hálónk milyen sokat ér – még azon a napon Faragó Csaba, a Rév8 építésze megszerezte számunkra a Kesztyűgyár Közösségi Ház egyik termét. Ott már ismertek minket – hiszen jártuk már ott "vágygyűjtési" körúton –, így minden simán ment. A műhely során volt

⁸³ A pályázatot a BME Építészmérnök Karával közösen adtuk be és nyertük meg.

még egy sor meglepetés – így például a záró-kiállítás helyszíne –, de ezeket mind elegánsan sikerült áthidalni a kapcsolati hálónak és a Rév8 hatékony és professzionális segítségének hála.⁸⁴ Az egész folyamatra az állandó változás és részünkről az elfogadás és újratervezés volt jellemző – semmi sem alakult pont terv szerint, és mégis, valahogy minden alakult.

*"A Micromagdolna egy év alatt bejárta az utat felülről lefelé, sikerült pozíciót váltaniuk, és olyan mediátor szerepbe kerülniük, ami szakmai és közösségi szinten is legitimé vált."*⁸⁵

A MICROMAGDOLNA nem csupán közteshasználat-kísérlet, de *építési szerepkeresés is volt*. Egyik fő eredményét abban látom, hogy a folyamatos kísérletezés során sikerült "középre tolódnunk". Feladtuk a fentről jövő és kintről az igazat megmondó építész szerepét, függetlenítettük magunkat az intézményi keretektől – és közvetlen és valódi párbeszédbe léptünk a helyiekkel. E pozícióváltásnak köszönhetően és a kidolgozott vágygyűjtés módszer segítségével a helyi embereket és közösségeket meg tudtuk szólítani, és párbeszédbe tudunk lépni velük a negyed üres tereiről, valós igényeiről. Aki már próbálkozott közösségbevonással halmozottan hátrányos helyzetű zárt közegben, az sejti, hogy ez önmagában is ok az öröme.

A közteshasználat-stratégia szempontjából a MICROMAGDOLNA tanulsága főbbétű:

- AZ ÉPÍTÉS MINT FÜGGETLEN, ÖNÁLLÓ MEDIÁTOR. Kipróbáltuk a független mediátori szerepet, és működött.
- PÁRBESZÉD INDÍTÁSA, VÁGYGYŰJTÉS. Kidolgoztuk a "vágygyűjtés" módszerét, amellyel a helyi embereket és közösségeket meg tudtuk szólítani és *párbeszédbe lépni*. Ez a közvetlen, kollaboratív tervezési-kutatási módszer alapozta meg a későbbi közösségi tervezést.
- KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS MÁSKÉPP. Közösségi bevonásra a városi szegregátum esetére nincsenek kidolgozott építészeti gyakorlatok és receptek. *Az alapvető kihívást nem maguk a participációs módszerek és gyakorlati megvalósításuk jelentett, hanem az ehhez szükséges párbeszéd indítása*. A helyzetből adódó összetett kihívásokra itt egy *nyíltvégű kommunikáción alapuló, kollaboratív építészeti attitűd* adott választ. Egyértelmű – de egyáltalán nem evidens – hogy ilyen speciális esetben is lehet, érdemes, sőt kell participációs eszközöket alkalmazni, a kezdeti nehézségek ellenére! Ezt alátámasztják a Rév8 által indított participációs projektek is!⁸⁶
- KAPCSOLATI HÁLÓ. Lépésről lépésre, tudatos és közvetlen kommunikációval kiépítettünk egy kiterjedt kapcsolati hálót a helyszínen. Ez volt a közösségbevonás másik alapfeltétele.
- A HIVATALI HOZZÁÁLLÁS MINT AKADÁLY. Ismét találkoztunk az önkormányzat már említett rideg-merev, ritkán támogató és többször elutasító hozzáállásával.

A tapasztalatok aláhúzzák a *független mediátori szerep és a közösségbevonás jelentőségét*, és az *építész ebben elfoglalt helyét*. **A MICROMAGDOLNA részletes bemutatását lásd: 3. Melléklet, MICROMagdolna vágygyűjtés és közösségi tervezés.**

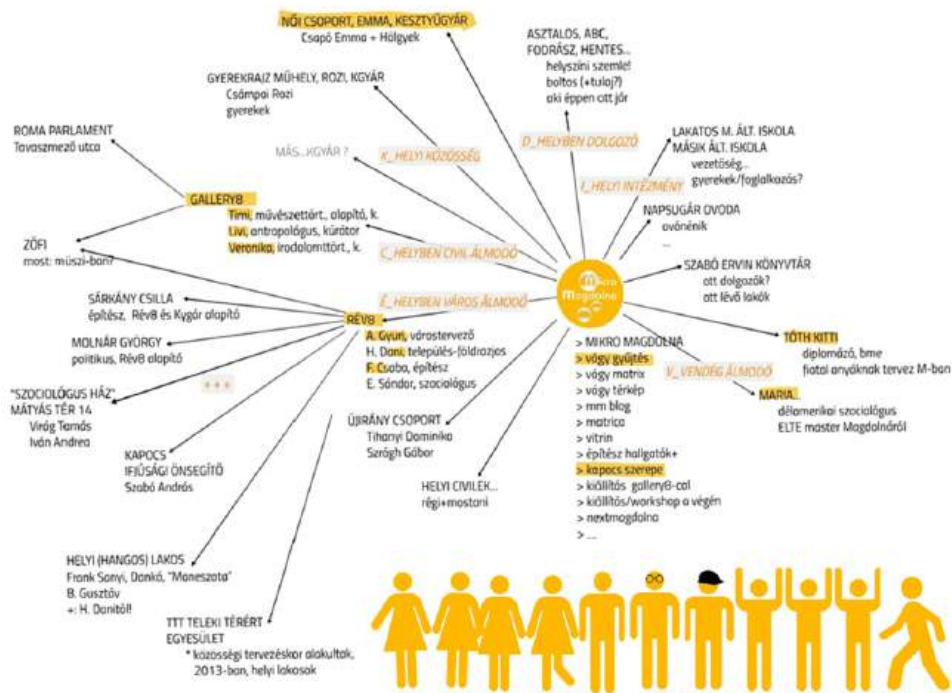
⁸⁴ Az egy hetes műhelyünk záró kiállítása végül a már említett Műterem galéria-kávézóban valósult meg, ahol az ott dolgozókat és a tulajdonost a vágygyűjtés során ismertük meg.

⁸⁵ Schneider, "Pionírok A Nyolckerben", 24.

⁸⁶ A Rév8 munkájában a participáció a kezdetek óta fontos szerepet játszik. Példa erre a Mátyás tér tervezése és kivitelezése, a kisebb társasházi projektek megvalósítása, a Teleki tér közösségi tervezése, a bemutatott NEGyed projekt. Ezek során a Rév8 szerepvállalása tanulási és változási folyamaton esett át; ennek tapasztalatai és eredményei rendkívül hasznosak.

26. kép: MICROmagdolna logo.

27. kép: A lépésről lépésre felépített kapcsolati háló.

28. kép: MICROMAGDOLNA műhely záró-kiállítása: helyi gyerekek, a Női Klub asszonyai, Csámpai Rozi festőművész, BME építészhallgatók, helyi lakosok, építészek és társak, Rév8 kollégák.

29. kép: Csámpai Rozi és az építészhallgatók bemutatják a közös tervüket.

30. kép: Vágyak a szélben, kép a kiállításról.

A FÖLDSZINTI ÜZLETEK ESETE

Az adottságok és az eddigi kísérletek elemzése alapján lássuk most egy közteshasználat-stratégia modelljét a Magdolna negyed esetére. A következőkben a "milyen típusú közteshasználat? hol? milyen funkciók mellett?" kérdésekre keresünk választ.

MIÉRT ÉPPEN FÖLDSZINTEK?

A Magdolna negyedben a legérdekesebb üres tértípust a közteshasználat számára a földszinti üzletek jelentik. *Miért pont a földszintek?* (1) A Magdolna negyed ürestípológiájából nagy számmal kiemelkednek a nem lakás célú üres földszinti helyiségek. Tulajdonosi struktúrájuk sajátos képet mutat: több mint a fele önkormányzati kézben van.⁸⁷ Pozitív szemléletváltás esetén éppen ez lehet a terület nagy előnye – a tulajdonviszonyok egy átfogó közteshasználat-stratégia megvalósítására adnak lehetőséget. (2) Az eddigi térúttörő-kísérletek – ha nem is voltak teljesen sikeresek – az üres földszinti üzletek kérdésével foglalkoztak. Ezekben egy rövid ideig a kerületi önkormányzat is partner volt – vagyis alulról és felülről is felismerték a parlagon álló földszintekben szunnyadó lehetőségeket. (3) A földszinti üres üzletek sorsa Budapest szintjén is éppen aktuális kérdés – több civil kezdeményezés mellett erről szólt az említett RÖGTÖN JÖVŐK program is, melynek fontos eleme az önkormányzatok szerepvállalása. (4) Végül pedig a földszinti helyiségek közvetlen köztérkapcsolata az, ami vonzóvá teszi ezeket különböző ideiglenes használatok számára, valamint növeli a térúttörők látható "robbanófelületét" a környezet felé, és így a környezetre gyakorolt remélt pozitív hatását is.

Howard Davis a *LIVING ABOVE THE STORE* című könyvében az ún. "shop/house", azaz az emeleten lakás, földszinten üzlet vegyes funkciójú épületek jelentőségét kutatja a városi szövetben. Azt mondja, hogy a tele földszinti üzletek és az arra járó közönség megfelelő sűrűsége pozitívan befolyásolja egy környék változatosságát és vitalitását. Nem csupán az utcai életre és aktivitásra, de a környék gazdasági működésére is jótékony hatással van.⁸⁸ Egy megrekedt városi közegben, amilyen a Magdolna negyed is, ez a vitalitás klasszikus befektetésekkel és földszinti hasznosításokkal nem érhető el – ezek ugyanis nem jelennek meg a területen.

Az alulról jövő, majd hivatalossá vált stratégia jó mintapéldája a Renew Newcastle, melyről korábban már volt szó. A Magdolna negyedben – ahol a földszinti üzletek több mint a fele üres, de nagy részük önkormányzati kézen van, és ahol több civil és közösségi szervezet működik – az Önkormányzat pozitív szemléletváltása mellett elképzelhető lenne egy Renew Newcastle-hoz hasonló modell megvalósulása. Optimális forgatókönyv esetében a közteshasználat újjá tudná élesíteni a több mint tíz éve üresen álló földszinti üzleteket. A negyed központi helyzete miatt az új helyek azok számára is elérhetőek és vonzóak, akik amúgy nem negyedbeliek. A kívülről jövő térúttörő réteg és az új, nemcsak helyi lakosokat vonzó funkciók segíthetnek elmosni a negyed és külső közeg határait, melyek most kifejezetten merev képet mutatnak. Javíthatják a Magdolna negyedről kialakult külső és

⁸⁷ A Józsefvárosi Önkormányzat által rendelkezésre bocsátott lista az önkormányzati tulajdonú földszintekről/alagsorokról (2013 júliusi adatok) és helyszíni szemle alapján. A lista publikusan nem elérhető.

⁸⁸ Davis, *Living Over The Store*, 93.

belső képet, miközben jó hatással bírnak a már meglévő helyi vállalkozásokra és teleközségekre.

Howard Davis, amikor a földszinti üzletek városra gyakorolt hatását elemzi, nem csupán üzletekről beszél, hanem vegyes funkciójú (mixed-use) épületegyüttesekről, amelyeknél lent üzlet, műhely vagy más kereskedelmi funkció van, felette pedig lakás.⁸⁹ A különböző funkciók egyidejűsége térben és időben az, aminek szerinte jelentősége van a város számára. A Magdolna negyed esetében adottságnak vehetjük a vegyes használatú shop/house együttes "felső" lakás funkciójú részét. Az "alsó" földszinti üzletrészt pedig a jelen kutatás és esettanulmány szempontjából így definiálom:

- bejárata közvetlenül közterületről vagy épület belső udvarából nyílik;
- egy lakóépület földszintjét, alagsorát vagy magasföldszintjét foglalja el;
- természetes fénnel rendelkezik;
- nem lakás célú;
- változatos funkcióknak adhat otthont (üzlet, iroda, galéria, műhely, raktár, többfunkciós boltok és műhelyek);
- (a csupán szellőző nyílásokkal rendelkező pince helyiségek nem tartoznak ide!).

A paraméterek meghatározásánál figyelembe vettem a negyedbeli földszinti üzletek jellemző térbeli struktúráit és köztéri kapcsolatait. Cél volt, hogy e definíció által meghatározott halmaz minél több olyan földszintet öleljen fel, amely színes funkciók befogadására alkalmas.

A fentiek szerint meghatározott földszinti üzletek száma a Magdolna negyedben önkormányzati adatok és helyszíni szemle alapján 370 körülire tehető, és ezek közel 55%-a üres.⁹⁰ Miközben ezek az adatok arról számolnak be, hogy a földszintek fele üresen áll, a Magdolna negyedben járva színes világ tárul elénk. Elég csak kisétálni a negyed szívében fekvő Mátyás térre: találunk itt motoros bőrműves műhelyt, asztalost és üvegest, időben és térben megosztott többfunkciós boltokat, gyógycipő-ragasztó műhelyt, és egy jó adag civil szervezetet és közösségi teret. Ugyanakkor a helyszíni tapasztalatok azt is mutatják, hogy e földszinti üzleteket szinte kizárólag a helyiek használják. Egykézen megszámolható az a pár hely a negyedben, ahova a külső közeg azaz a nem itt dolgozó/lakó emberek beszivárognak.

HOL ÉRDEMES KÖZTESHASZNÁLATOT INDÍTANI?

A Magdolna negyed itt felsorolt dimenzióit külön rétegekre bontva vizsgálom. A rétegek feltárásánál figyelembe veszem mind a "kemény" számadatokat (ez jellemzően önkormányzati adatszolgáltatás), mind a helyszínen tapasztalt "színes szagos" valóságot (ez a helyszíni szemle és a helyszínen végzett kutatási és tervezési munka tanulsága). A kutatási rétegekről térképeket készítettem, ezeket elemzem, majd egymásra vetítem őket. *A kutatás részletes eredményeit lásd: 2. Melléklet, Magdolna negyed földszintjei – térképes-réteges kutatás.*

A vizsgált rétegek és térképek:

⁸⁹ Davis, *Living Over The Store*, 4.

⁹⁰ Józsefvárosi Önkormányzat által rendelkezésre bocsátott lista (2013 júliusi adatok) és helyszíni szemle alapján.

- 00.....Alaptérkép a Magdolna negyedről
- 01.....Üres földszinti üzletek térképe __ fotók
- 02.1...Tele földszinti üzletek térképe__lista__funkciókra bontás __ fotók
- 02.2...Tele földszinti üzletek, külső forgalom térképe__ fotók
- 03.....A Negyed és külső közeg határának térképe __ határ típusok__fotók

További vizsgálható szegmens, mely gazdagítja a kutatási képletet, a Magdolna negyedben dolgozó/lakó használók szempontjából fontosnak tartott helyek rétege. Ez a réteg kifejezetten a helyiekhez kötődik és valós belső igényeken alapszik. Miért érdekes ez most, amikor külső közeg behívásáról beszélünk? A köztreshasználat-stratégia egyik célja a külsősöket és helyieket vegyítő térhasználat. A valós helyi igények integrálása színesíti, helyhez köti, fenntarthatóvá és egyben hasznossá teszi az új köztreshasználatot – és ezáltal segíti a külső és belső közeg keveredését. Ezért egy további "helyi" réteggel bővítem a kutatást:

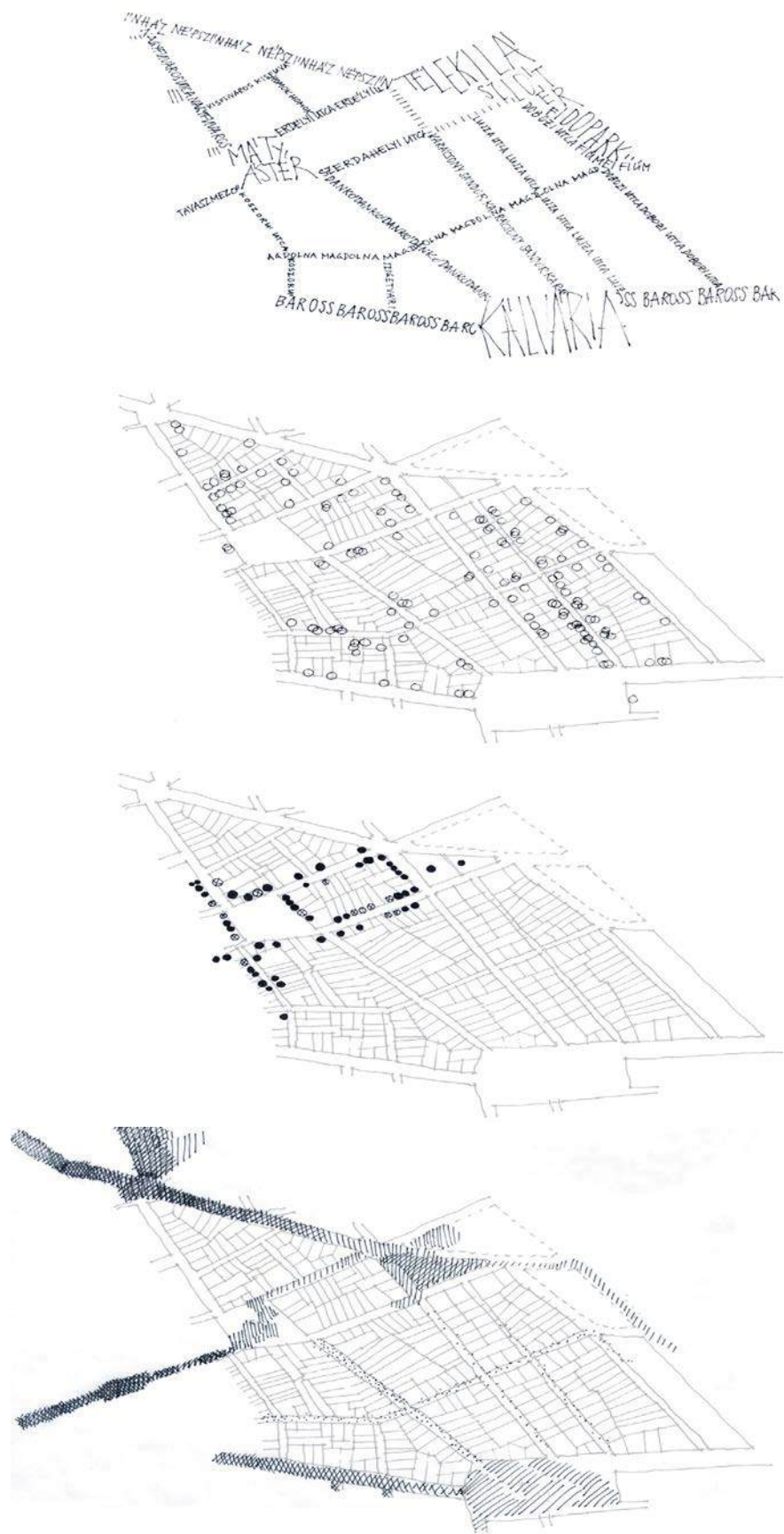
- 04.....Közösségi és szociális helyek a negyedben térképe

.....
 ΣM....Rétegek egymásra vetítése _ állapot most

ΣT.....Köztreshasználat a negyed földszintjeiben _ jövőkép

A rétegek egymásra vetítése és együttes elemzése megmutatta, hogy a Magdolna negyed esetében nagyon fontos egy keresztengely kialakítása, amely a negyedet összefűzi az őt körülvevő külső közeggel. Ezen összekötő tengely életre hívásában tud segítséget nyújtani a földszinti üzletek köztreshasználat-stratégiája. A vizsgálat továbbá kirajzolta azokat a területeket, ahol első lépésként érdemes e köztreshasználatokat elindítani – katalizátor hatást remélve a működésüktől.

Együttal körképet kaptunk a negyed földszintjeiről – és ez a kép nem fekete-fehér. Egyfelől az üzletek közel 40%-a régóta üresen áll; másfelől viszont a működő üzletekben olyan színes világ tárul elénk, amely különlegesnek mondható budapesti viszonylatban is. Megtaláljuk itt számos civil csapat székhelyét; Magyarország első roma művészeti galériáját; gyerekrajz-foglalkozásokat; közösségi pszichiátriát; ötletes szociális szolgáltatásokat (szociális mosoda, szomszédsági infó-pont, női klub); mindenféle ritka szakszervizt és üzletet (cipőtalp-ragasztó, akku-töltő, erősítő-javító) és nem utolsósorban a hajdani budapesti kézműves mesterségek és kisiparosok kavalkádját, melyek máshol a fővárosban már-már kihaltak számítanak (rugókészítő, páncéljavító, harisnyaszem-felszedő, bőrműves, asztalos).

31. kép: A kutatás rétegei: (1) alaptérkép (2) üres földszinti üzletek (3) tele földszinti üzletek/külső forgalom (4) a Negyed és a külső közeg határai.

MI LEGYEN AZ ÜRES FÖLDSZINTEKBE?

A fenti réteges-térképes elemzéssel a "hol" kérdésre kerestünk választ. A már bemutatott MICROMAGDOLNA projekt pedig a "mi kell ide" kérdést járta körbe.

HOL KÉRDEZTÜNK? A köztérről nyíló nyilvános terek – földszinti üzletek és műhelyek (bőrműves, pizzasütő, kávézó), intézmények (Közösségi Pszichiátria, Óvoda), közösségi terek (Kesztyűgyár Közösségi Ház), művészeti terek (Gallery8, Csámpai Rozi foglalkozásai).

KIT KÉRDEZTÜNK? Helyi bácsik, nénik, gyerekek; helyi közösségek és a Kesztyűgyár Közösségi Ház csoportjai; lelkes civilek és művészek; építészek, szociológusok, kutatók és urbanisták; itt dolgozó kisboltosok, szociális munkások, kisvállalkozók.

MIT KÉRDEZTÜNK? Mit szeretnének látni a negyed üres tereiben, a szemben lévő foghíjban, a mellettünk álló üres üzletekben?

KAPCSOLATI HÁLÓ. A vágygyűjtés során minden "vágymondó" ajánlott még valakit, akit feltétlen meg kell kérdeznünk – egy másik galériát, civil szervezetet, helyi fontos figurát, intézményt. Így alakult és folyamatosan bővült a kapcsolati hálónk, amely egyszerre volt horizontális és vertikális.

VÁGYAK. Közel 60 vágyat gyűjtöttünk össze, és ezekhez párosítottunk konkrét üres tereket (elsősorban parlagon álló földszinti üzleteket).

A kísérlet – mert a MICROMAGDOLNA valóban az volt – a *mi kell ide az üres terekbe* kérdés szempontjából többrétegű eredményt hozott: (1) Megmutatta, hogy a helyi embereket, közösségeket *lehet, érdemes és meg is kell* szólítani. (2) A kérdésre kapott válaszok – a vágyak – jellemzően nem a magánproblémák megoldását keresték, hanem valamilyen módon a közjó körül forogtak. Azaz senki sem küldött el minket, mert kisebb gondja is nagyobb volt ennél, és senki sem akart az üres terekben magánfunkciót, lakást stb. (Egyetlen eset kivételével – a Mátyás téri pizzasütő egy mozzarella-nagykereskedést kért a tér túloldalára.) Az ötletek olyan funkciókról szóltak, melyek így vagy úgy a helyi közösségek, az egész környék számára hasznosak. Ez mindenképp figyelemreméltó, egy halmozottan hátrányos helyzetű közegben pedig különösen. (3) Végül pedig maguk a vágyak egy színes körképet adtak a potenciális közteshasználat funkcióiról, térégyenyeiről.

A Magdolna negyed közteshasználat-stratégiájánál mindenképp egy *funkció-koktéllra* van szükség. A koktél alapízét a fentiekben felvillantott közösségi igények, vágyak adják. Emellé kell tenni (felkutatni, feltérképezni) a negyedre olyan jellemző kisiparosokat, műhelyeket, mesterségeket, melyek budapesti mércével is kuriózumok. Ehhez adjuk hozzá a civileket – a CIVILHÁLÓ-nál láttuk, hogy erre van igény és jelentkező – és a helyi újonnan megjelenő kisvállalkozásokat. A vállalkozók profilja bővíthető a közteshasználatra jellemző színes funkciópárosításokkal. Fontos, hogy minden felsorolt összetevő és térúttörő valamilyen konkrét és konstruktív módon bekapcsolódjon a helyi kapcsolati hálóba és a helyi lakosság életébe.

→
 "Ottahól & drám, az.
 "Ahhoz nem lesz lusta, hogy ide bejöjjön."

Roxi néni vinné el,
 Roxi is meg, ruháinak stb.
 "Bedolok, és lezuhanyosom,
 kimosom."
 + Roxi kell, ahhoz hogy működjön.
 = TITKOS BŐRZETEVÉS

⊗ Foto történet. →

MUTÁN AZ EMBER
 VITA-ÁRNYÉK MÉRÉSÁRÁT ÉS
 TITKOSÁRÁT - MIÉRT MINDENKI
 ÁRNYÉK TÁRÁT LENNI → FOTÓ T
 KÉPZÉST RÓLA, ÉS MEZÁRÁRA.

A VÉGEN AMIGOR
 ROX: FOTO STÉP!!!
 Polarisid

Roxi pénteken:
 "Nap Klub" 16-18
 Naputca
 Leonardo utca (Bányász)
 "Nap Klub"

2
Roxi

3
Roxi

②

Roxi: "Eh kezd a heti 4 fős."
 "Fánk, palecsinta, lógas"

Mi: Helyileg hova?
 Roxi: Ahí oda befér lep!
 Roxi 1 napot csinálta,
 itt a konyhában megfőz
 "Végelenthető helyiség sorozat.
 Főzöl!"

Mi: 1 hely ... valamivel összekötni.

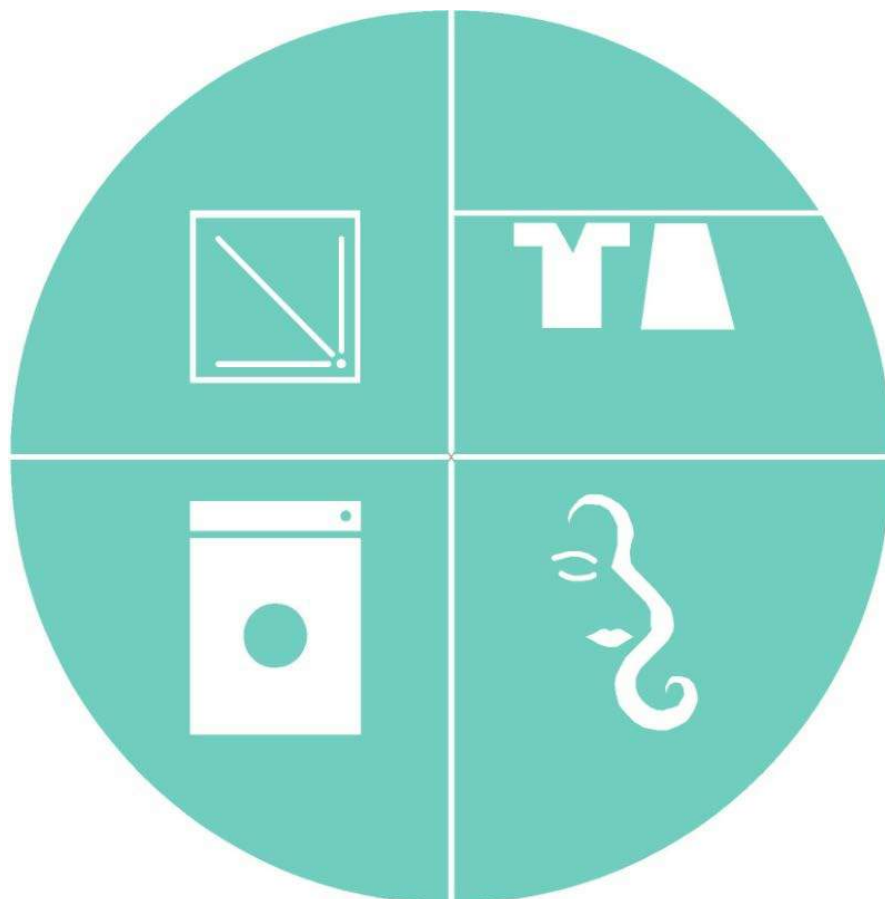
③ Főzhető és marada: Söröző Cilla és
 Cédmpai Roxi néni
 étke.

4
Roxi

32. kép: Mit kérdeztünk és hogyan? Vágygyűjtés és in situ tollbarajzolás sárga lapokra.

33. kép: Mi legyen a szomszédban lévő üres terekben? Vágyleltár.

www.negyed.warppress.com micromagdin

024

**mosoda + fürdőház +
+ fodrász + fotós**

Álmodó: Csámpai Rozi, festőművész, Kesztyűgyár

Egész családoknak zuhanyzási és fürdési lehetőség. Együtt. Fontos, mert otthon gyakran nincs áram, se víz. Először oda kell hívni Őket, majd később mennék maguktól is. Fontos, hogy valaki akibe megbíznak hívja oda Őket - Rozi hív, és el is megy példát mutatni elsőnek - utána már használni fogják! "Beálok, lezuhanyozom én is!" Miután az ember visszanyerte tisztaságát (fürdés, mosás, hajvágás) és méltóságát - mert mindannyian szeretünk tiszták lenni - egy szép fotót készítenek róla, és azt megkapja. "Megtürdött, kimossa, átöltözik, levágatja a haját - és nem ismeri rá! Újra büszke lesz. Ez nagyon nagy dicsőség. Mindenki számára."

*Az új funkció a megvalósult Szerdahelyi utcai Mosodához kapcsolódhat!

MOSODA+FÜRDŐHÁZ+
+FODRÁSZ+FOTÓS
Szerdahelyi utca 13 körül
Magdolna Negyed
Budapest, VIII. ker.

34. kép: Vágy 024: Mosoda, fürdőház, fodrász és fotós. Álmodó Csámpai Rozi.

ÖSSZEGRZÉS

Összefoglalva az elemzett adottságokat és a kihívásokat az elméleti fejezetre támaszkodva (1) felállítjuk a köztashasználat-stratégia sarokpontjait a Magdolna negyed konkrét esetére; (2) összegezzük az új téziseket; (3) majd kiemeljük a Negyed által felvetett új kérdéseket.

STRATÉGIA A MAGDOLNA NEGYEDRE

- (1) JÓ TEREP. A Magdolna negyed, mint belvárosi mikroszegregátum, ahol szociális városrehabilitáció működött, potenciálisan *jó köztashasználat-terep*.
- (2) ANTISZEGREGÁCIÓ. Az eddigi köztashasználat-kísérletek (amíg itt lehettek) valódi *antiszegregációs programként* működtek. Be tudtak kapcsolódni a helyi hétköznapokba, miközben kapcsolatot teremtettek a környező városszövettel is.
- (3) ÖNKORMÁNYZAT – TÖBBSZÖRÖS SZEREP. Az *Önkormányzat* szerepe kiemelt és többszörös – egyszerre helyi hivatal, jelentős arányú ingatlantulajdonos, illetve közvetve (a Rév8 által) szociális városfejlesztési iroda.
- (4) ÖNKORMÁNYZAT – SZEMLÉLETVÁLTÁS. Az Önkormányzat jelenleg nem támogatja a köztashasználatot; a sikeres indítás feltétele egy pozitív szemléletváltás. Pozitív átállás esetén az Önkormányzat szerephalmozódása és különleges tulajdonosi helyzete a köztashasználatok előnyére fordítható.
- (5) FÜGGETLEN MEDIÁTOR. A mediátor itt akkor volt hatásos, amikor *független és önálló szereplőként* működhetett. A független itt az *önkormányzattól és a városfejlesztési irodától való független, önálló feladatkört és hatáskört* jelent. A sikeres mediátori munka feltétele a kiterjedt és közvetlen *helyi kapcsolati háló*, amely egyszerre vertikális (az közoldal felé) és horizontális (a civilek, helyi közösségek felé).
- (6) FÖLDSZINTI ÜZLETEK. A köztashasználat-stratégiát az *üres földszinti üzletekben* érdemes elkezdni, ezen belül is az önkormányzati tulajdonú helyiségekben.
- (7) TÉRBELI ELRENDEZÉS. Fontos, hogy a köztashasználat funkciók térben a már meglévő és jól működő gócpontokhoz kapcsolódjanak, és a keresztirányú térbeli tengelyeket erősítsék.
- (8) KÖZÖSSÉGBEVONÁS. A köztashasználat-stratégia megtervezésénél érdemes és szükséges bevonni a helyi lakosságot és közösségeket, illetve a potenciális térúttörőket. Ehhez jelentett kreatív eszközt a *vágygyűjtés módszere*.
- (9) FUNKCIÓTÍPUSOK. A köztashasználat-funkció egy koktél: megszólítja és vegyíti mind a helyi, mind a külső közönséget és közösséget, és azok különböző igényeit.
- (10) ÉPÍTÉS SZEREPE. Az építész szerepe és feladata ebben a folyamatban – a mediátori csapat részeként – a kreatív közösségi bevonási és kutatási-tervezési módszerek és eszközök kidolgozása.

TÉZISEK

4 TÉZIS: FÜGGETLEN MEDIÁTOR.

A köztashasználat-stratégia mediátori szerepe a városi szegregátumban akkor sikeres, ha a mediátor *független, önálló szereplő*. Működése *független* a közoldaltól (*döntéshozók, önkormányzat, városvezetés, városfejlesztés*); és *önálló* helye és szerepköre van félúton a *fent* (közoldal) és a *lent* (helyi közösségek, civilek, *potenciális térúttörők*) között. A mediátori munka kiemelt feladata a kiterjedt helyi kapcsolati háló kiépítése, és párbeszéd kezdeményezése a köztashasználat-stratégia különböző szereplői között. A mediátor egy *interdiszciplináris csapatot* jelent különböző szakemberekkel, köztük építészekkel is.

5 TÉZIS: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS MÁSKÉPP.

A közteshasználat-stratégia sikerének feltétele a széleskörű közösségi bevonás. Közösségi bevonásra és participációs tervezésre a városi szegregátum esetében nincsenek kidolgozott építészeti gyakorlatok és receptek. Az alapvető kihívást nem maguk a participációs tervezési módszerek megvalósítása jelenti, hanem az ehhez szükséges közös platform megtalálása és párbeszéd elindítása. A helyzetből adódó összetett kihívásokra itt egy nyíltvégű kommunikáción alapuló, kreatív és kollaboratív építészeti attitűd ad választ. Egyértelmű, ám a gyakorlatban nem magától értetődő, ezért külön ki kell emelni!, hogy ilyen speciális esetben is lehet, érdemes, sőt kell participációs eszközöket alkalmazni, a kezdeti nehézségek ellenére! Ez a mediátori csapat – és közvetve az építész – kiemelt feladata.

6 TÉZIS: AZ ÖNKORMÁNYZAT SÚLYOZOTT SZEREPE.

Amennyiben az önkormányzat szerepe többrétű – azaz egyszerre hivatal, ingatlantulajdonos és városrehabilitációs iroda – akkor olyan súlyozott szerepről beszélünk, amely meghatározó a közteshasználat-stratégia számára. Ekkor a közteshasználat-stratégia indításának alapfeltétele az önkormányzat támogatása és pozitív hozzáállása.

7 TÉZIS: AZ ÉPÍTÉSZ SZEREPE.

Az építész szerepe és feladata – a mediátori csapat részeként – a kollaboratív, participációs kutatási-tervezési folyamatok támogatása és ehhez kreatív módszerek és eszközök kidolgozása.

KÉRDÉSEK

DZSENTRIKÁCIÓS FORGATÓKÖNYV KÉRDÉSE. Mi történik, ha a közteshasználat-stratégia "túl jól sikerül"? Mennyire reális forgatókönyv a dzsentrifikáció a Magdolna negyed esetében?

HIPOTÉZIS: A DZSENTRIKÁCIÓ ITT NEM REÁLIS FORGATÓKÖNYV.

A Magdolna negyed esetében a kutatás kezdetén (2012-2015 között) a dzsentrifikáció lehetőségét mint csupán elméleti forgatókönyvet ítélt meg és azt feltételeztem, hogy a gyakorlatban nem szükséges vele foglalkozni. Ezt a következőkkel támasztottam alá: (1) A Magdolna negyed átalakulásai az utóbbi száz évben azt mutatják, hogy a terület már hosszú ideje "hagyományosan rossz helynek" számít, és ebből a megrekedt helyzetből nehezen tud kilépni. (2) A Negyed aktuális helyzete olyan mértékben hátrányos, a negatív stigmája pedig olyan erős, hogy az a veszély, "hogy túl jó hely lesz, mindenki ide akar jönni, és a meglévő lakosság kiszorul" – a közvetlen helyszíni élmények és tapasztalatok tükrében nehezen elképzelhető. (3) A szociális városrehabilitációs programok elején a dzsentrifikációt mint nem reális – és nem kívánt! – forgatókönyvet ítélték meg:

*"Tekintettel a városrész lakókönyezeti adottságaira, gazdasági lehetőségeire, a lakosság társadalmi, etnikai összetételére, képzettségére hosszabb távon sem várható, hogy a Magdolna-negyed ingatlanpiaci pozíciója olymértékben felértékelődik, hogy az "őslakosságot" fokozatosan kiszorítva a közép és magas státuszú lakosság lakóhelyévé váljon. A realitások figyelembe vétele mellett az akcióterületi programnak kifejezetten nem ez a célja."*⁹¹

⁹¹ Alföldi, "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program"

MI A MAGDOLNA NEGYED HELYE A GETTÓ ÉS ANTI-GETTÓ DISKURZUSBAN? Észak-Amerika afro-amerikaiak lakta homogén fekete *gettóihoz*, illetve a Nyugat-Európa posztkoloniális, heterogén, vegyes bevándorló lakosságú *anti-gettóihoz* képest – mennyiben mások, vagy különlegesebbek a *posztszocialista Magyarország* jelentős cigány lakossággal rendelkező városi szegregátumai? Ez egy érdekes kérdés, amely túlmutat a jelen írás keretein belül és amely szociológus kutatókkal együtt járható körbe.

MI LESZ VELED MAGDOLNA NEGYED? Mi történik a Magdolna negyeddel a Magdolna Negyed Programok lezárta után? A MNP utolsó üteme 2016-ban lezárult, folytatása és utókezelése ma bizonytalan.⁹² Kérdés, mi lesz az eddig elért eredmények, az elindított előremutató kezdeményezések, projektek, programok, támogatott civil szervezetek, maga a Rév8 Zrt., és tágabban az egész Magdolna negyed jövője. Azt gondolom tragédia lenne több értelemben is, ha az előző évek mérhető és mérhetetlen eredményei ennyiben maradnának, ha nem építenék rájuk. A Magdolna negyed most fordulóponthoz ért – és ez tágabb kérdéseket vet fel a hosszútávú (ország, város, kerület szintű) szociális politika céljairól.

A következő fejezetben az eddigi megállapításokat próbára tesszük a berlini Reuterquartier eset segítségével.

⁹² Hivatalos adatok alapján az ún. Magdolna-Orczy Negyed Program előkészítése van folyamatban. "Rév8 – Aktuális projektek", 2017, <http://rev8.hu/aktualis-projektek/orczy-negyed-program-orczy-quarter-program/>

3. A BERLINI REUTERQUARTIER PÁRHUZAMA

"Tágas üres terek, ahol magas fű nő, néha fociznak rajtuk, néha piacok jelennek meg, szánkópályák vagy színházak, meglepő helyeken a város közepén. Parkokká vált repterek, ahol egész családok grilleznek, sárkányt eregetnek, és csak úgy vannak napos délutánokon. Városi kertek két forgalmas utca között, Kreuzbergben és máshol, ahol fűszereket termesztenek, és esténként zene szól. Péntek reggeli jóga az amúgy üresen álló, használaton kívüli tornateremben. Afrikai mindenfélék, ruhák, zene, tánc a Spree folyó mellett, csillogóan új irodaházak tövében. A semmiből előbukkanó könyvtárak Kreuzberg egy-egy terén, a Humboldt egyetem előtt, de a hírhedt Neukölln félreeső utcáin is. Művészek, civilek, nem-tudni-kicsodák vidám, vagy éppen furcsának tűnő földszinti üzletei, szokatlan nyitva tartással (keddenként 13-tól 21-ig), ahol minden esetben kávé is kaphatunk. Fodrászüzletek, melyek oldalhelyiségeit képzőművészek használják, és galériák, melyek oldalhelyiségeiben főzőkonyhák működnek. Táncestek a Museuminsel mellett, ahol esti fényekben bárki tanulhat szalszázni az utcán. Úgynevezett üzlet-lakások, melyek közvetlenül az utcáról nyílnak, és ahol laknak is, dolgoznak is. Nagyméretű ipari területeket elfoglaló új funkciók – skate-parkok, klubok, festőműhelyek kavalkádja, melyek hol rövidebb, hol egész hosszú ideig működnek. És persze nem utolsó sorban Berlin egyik izgalmas témája – a házfoglalások és az ehhez tartozó legális-illegális alternatív szcéna..."

Dimitrijevic Tijana, berlini napló, 2015

Elmondhatjuk, hogy Berlin – annyi más mellett – a köztes terek, köztes állapotok, és köztes használatok városa. Maga a közteshasználat jelensége Berlinben nem csupán a kutatók, építésszek, városfejlesztők, vagy művészek által használt fogalom – hanem a városi hétköznapok természetes része. Berlin különösen jó terep a közteshasználat számára: a sokszínű üres térállomány, a sajátos térbeli adottságok (kettéosztott, majd újraegyesített város) és a hivatalok jellemzően megengedő, sőt gyakran támogató hozzáállása mellett számos és színes alternatív térhasználat tud elindulni. Ehhez természetesen hozzátartozik a város története és vonzó image-e, miszerint Berlin a máshogy gondolkodókat befogadó, maga is máshogyan működő, nyitott város, nagy múltú művészeti és alternatív szcénával. Városi kísérleteiben sokszor végleteket és szélsőséges tendenciákat mutat – de valóban mutat *tendenciákat*; kísérleteiből pedig, pont azért, mert tényleg *kísérletek* és gyakran szinte hihetetlenek, sokat lehet tanulni. A közteshasználat berlini jelenségét is ilyen módon vizsgáltam – mint lehetőségek és kérdések összességét, melyek új fénybe helyezik a kutatási témát és a vizsgált budapesti esetet. Berlint kutatni (vagy az utcáit járni) kicsit olyan, mint egy *időutazás*. Néha a jövőbe, néha egy párhuzamos valóságba, de mindig érdekes, szinte hihetetlen, és valahogy mégis ismerős.

A közteshasználat-szcénához kapcsolódó tudományos kutatások és izgalmas helyszíni kísérletek mellett Berlin volt az a város, ahol a világ első ún. közteshasználat-ügynöksége elindult. Ez volt a Coopolis Zwischennutzungsagentur. A kutatásom szempontjából ez azért érdekes, mert (1) kifejezetten egy gettósodó, szegregált városnegyedben valósult meg; (2) a kezdeményezésben fontos szerepük van az építésszeknek is; (3) tíz éves távlatból jól kutatható; (4) számos párhuzamot mutat a budapesti esetünkkel.

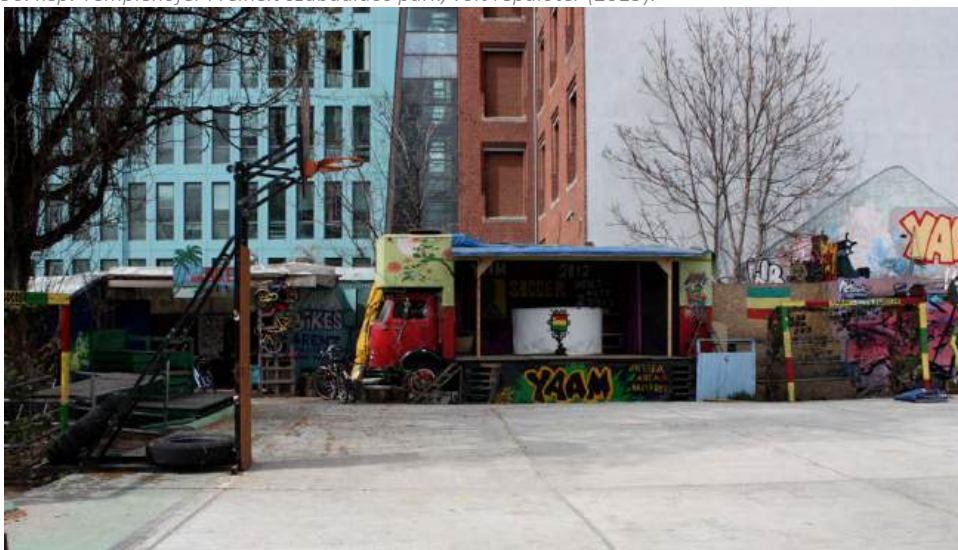
A kutatás részletes eredményeit a 4. melléklet: Reuterquartier és Coopolis – teljes esettanulmány (2016) foglalja össze.

35. kép: Házfoglalás Berlinben (2014).

36. kép: Templehofer Freiheit szabadidős park, volt repülőtér (2015).

37. kép: Yaam afrikai piac és közösségi tér, közteshasználat akció a Spree folyó partján (2014).

38. kép: Prinzessingarten közösségi kert, Kreuzberg, Berlin.

39. kép: A Palast der Republik híres közteljesítménye a lebontás előtt, Der Berg.

40. kép: Info-Box a Potsdamer Platz-on az építkezés ideje alatt.

RÖVIDEN REUTERQUARTIER ESETÉRŐL

*"Százötven évvel ezelőtt ezen a helyen krumpliföldek voltak, nyolcvan évvel ezelőtt véres csaták folytak, nyolc évvel ezelőtt pedig gyerekek szaladgáltak itt, ahol ma az irodánk van."
Stefanie Raab, építész, a Coopolis indítója⁹³*

A Reuterquartier a berlini Neukölln kerület negyede, Észak-Neukölln kerületrészben,⁹⁴ a volt Nyugat-Berlinben. Ma 70 000 hektáron terül el és 18 000 lakost számlál. Városi helyzete vonzó: közel a városközponthoz, az intenzíven használt Landwehrkanal partja mentén, jó közlekedési infrastruktúrával, a színes-híres Kreuzberg tőszomszédságában, és csak pár megállóra a Tempelhofer Freiheit szabadidős parktól, az egykori repülőtértől.

Története a 14. századra vezethető vissza, és mindig a vándorlásról és helykeresésről szól. A 20. század elején ez volt Berlin kétes hírű mulatóhelye (Rixdorf), a kettéosztott Berlinben pedig a Nyugat-Berlinbe érkező vendégmunkások első állomása. Egészen a fal bontásáig a Reuterquartier megőrizte a szegényes munkásosztály-lakóhely jellegét Nyugat-Berlin szélén. Az épített környezet közben keveset változott, a szükséges felújítások elmaradoztak. 1989-ben, Berlin és Németország újraegyesítése után az egész város új helyzetben találta magát. Míg a szomszédos Kreuzbergben Berlin egyik legizgalmasabb, azóta már történelminek számító időszaka virágzott – házfoglalásokkal, művészeti akciókkal, az illegalitás határait feszegetve –, addig a Reuterquartier elindult lefelé a gettósodási spirálon. 2006-ban vált hírhedtté a németországi és európai sajtóban egy iskolai botrány kapcsán⁹⁵ mint Berlin "legrosszabb városrésze". Sokáig a gettó szinonimája volt, heves bevándorlási és integrációs vitákat generált a bulvársajtóban és a szakmai diskurzusban egyaránt. Az elsők között került be az akkor indított országos szintű szociális városrehabilitációs programba.⁹⁶ Ebben a helyzetben kezdte működését a Coopolis közteshasználat-ügynökség. Azóta a közteshasználatok már klasszikus funkciókká nőttek ki magukat, a negyed képe pedig nagy változásokon ment át. 2010 körül a "gettó" címkét a "trendnegyed" és az "új Kreuzberg" címkék kezdték felváltani; 2017-ben pedig a Soziale Stadt Program is kivonult a területről.

Reuterquartier viharos átalakulása miatt ma a *dzsentrifkációs viták* fókuszában áll. A terület átváltozásairól a média szélsőséges képet fest: úgy tűnhet, mintha egész Neukölln egy veszélyes *vakfolt* lett volna (ún. no-go-area) a berlini belvárosban; ma pedig a szegénységnek és halmozott problémáknak már nyoma sincs. A saját helyszíni vizsgálódásom és a területről szóló kutatások azonban ennél *árnyaltabb képet festenek*. A Reuterquartier helyzete – miközben valóban rohamos változásokat él meg – *messze nem fekete-fehér, és most is éppen alakul*. (A helyszíni élménybeszámolót erről lásd a mellékletben!)

⁹³ "Coopolis-iroda", 2017, <http://www.coopolis.de/> .

⁹⁴ Az elnevezések zavarbaejtőek: a kerület neve Neukölln, a kerületrész neve Neukölln, vagy Észak-Neukölln, egyik negyede pedig Reuterquartier. A médiában leggyakrabban egyszerűen "Neukölln" elnevezéssel találkozunk – de ez legtöbbször kifejezetten Reuterquartier területére utal. Az egyértelműség kedvéért következetesen a "Reuterquartier" használok.

⁹⁵ 2006-ban a helyi Rütli Schule általános iskola tanárai nyílt levélben fordultak a berlini közoktatási miniszterhez, és az iskola bezárását követelték. Ez a nyílt levél heves vitát váltott ki, amely messze túllépett Reuterquartier határain.

⁹⁶ Az ún. Soziale Stadt programot 1999-ben hozták létre, és meghirdetett célja a szociális különbségeken alapuló, társadalmi-térbeni szegregációs tendenciák megállítása. Különböző indikátorok szerint "*különleges fejlesztési igényű városrészeket*" jelöl ki, e "*problémás negyedeket*" pedig négy kategóriába sorolja a szükséges beavatkozás mértéke szerint. A Reuterquartier elsők között került be a programba, és akkor a legrosszabb, első szintű besorolást kapta. Lista a kategóriákról: "SOZIALE STADT – LEGENDE", 2017, <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/fileadmin/content-media/Dokumentation/Gebietskarten/Legende.pdf>

Endstation Ghetto

„Multi-Kulti ist gescheitert“

Wie Buschkowsky ist Neukölln wirklich?

Von MIKE WILMS und VOLKMAR OTTO (Fotos)

The boss of the ghetto steps down

by Ben Knight on January 28, 2015

Show Tweet 4 Pinboard Email RSS Print

41. kép: Neukölln címkéi: újságcikk kivágások gettó és trendnegyed témában; kortárs dzsentrifikáció-ellenes graffiti egy üres földszinti üzlet falán.

A COOPOLIS KÖZTESHASZNÁLAT-KÍSÉRLETE

A Reuterquartier közteshasználat-ügynöksége 2005-ben indult el. Alapítói Stefanie Raab építész és Maria Richarz tájépítész voltak. Az elnevezés maga is az alapítóktól származik⁹⁷– *zwischen|nutzungs|agentur*, angolul "Agency for temporary use", azaz magyarul közteshasználat-ügynökség. Az általuk kezdeményezett közteshasználat-stratégia a Soziale Stadt program keretében valósult meg mint önálló projekt. A "Üres üzleti ingatlanok mint erőforrás – Reuterquartier, Berlin-Neukölln"⁹⁸ című projekt 2005-2007 között működött aktívan; a Coopolis pedig ezek után is évekig figyelemmel kísérte és szükség esetén támogatta az egykori térúttörőket. Elsődleges céljuk volt Reuterquartier üres földszinti üzleteinek aktiválása, az üres terekben rejlő titkos potenciál felvirágoztatása és ezáltal nem csak az üzletek, hanem a hozzájuk kapcsolódó közterek, és a teljes városkép pozitív átalakítása. (A működési modell részletes leírását és egy izgalmas közteshasználat kísérlet bemutatását lásd a mellékletben!) A Coopolis iroda ebben a folyamatban kifejezetten független mediátori szerepet vállalt fel, valahol félúton a hivatalos városvezetés és a helyi közösségek illetve civil társadalom között. A mediátori szerepük fő mozzanatait négy pontban foglalom össze:

TERVEZÉS/ELŐKÉSZÍTÉS. Az adottságok és lehetőségek felmérése; egy vízió és stratégia részletes felépítése urbanisztikai, építészeti, gazdasági, jogi stb. szempontból.

FÜGGETLEN MEDIÁTOR. A berlini közteshasználat-ügynökség középről indult. Összekötő kapocs szerepét játszotta a *fent* (városvezetés és városfejlesztés, önkormányzat, helyi szociális-városrehabilitációs iroda, tulajdonosi szervezetek) és a *lent* (közteshasználók, civilek, kreatívak, városi nomádok, start-up-ok és helyi vállalkozók) között. Stefanie Raab ezt így fogalmazza meg: „*kötöttük, fontunk, szőttük – ez a Coopolis*”.⁹⁹ Fontos, hogy a fentről jövő anyagi támogatás ellenére, önálló és független szereplőként működik.

CSAPATMUNKA. A mediátori szerep nem csupán egy-egy építészt jelentett. (Habár a vízió valóban építészekről származik!) A Coopolis esetében a mediátor valójában egy csapat szakember: közigazdász, várostervező, jogász, település-geográfus, közösség-építő, tájépítész és építész.

HÁTTÉRTÁMOGATÁS/JELENLÉT. A Coopolis az aktív mediátor szerepét később is folytatta. Biztonsági hálót feszített a zsenge közteshasználat-kísérletek alá, míg azok valóban önjáróvá váltak. Ugyanilyen fontos volt a különböző párbeszéd-platformok létrehozása, és a folyamatos kapcsolatiháló-építés.¹⁰⁰

ÚJ HANGSÚLY – A DZSENTRIKÁCIÓ

"Az ilyen negyedek esetében határozottan különbséget kell tennünk a reális helyzet és a közvélekedés között, legyen az pozitív vagy negatív. (...) A RQ kétségkívül egy szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű terület volt, szegénységgel, munkanélküliséggel, migrációs kérdésekkel, rosszul sikerült integrációval... Mindez létezett, de még ma is létezik. Amit ma látunk az semmiképp sem az, hogy a terület teljesen megváltozott. A régi problémák nagy része még mindig jelen van, de a közvélemény

⁹⁷ A német szóösszetételt azóta széles körben használják. "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

⁹⁸ „Gewerbeleerstand als Ressource im Quartier Reuterplatz, Berlin-Neukölln“ Forrás: "Coopolis", 2017, www.coopolis.de

⁹⁹ "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁰⁰ Angolul *network*, németül *Netzwerk*.

álláspontja az, ami megváltozott. Ennek egyik oka például az utcakép átalakulása, és a sok új fiatal ember, aki a környéken megfordul. De ezen fiatalok többsége nem a negyedben lakik."
Sigmar Gude, városkutató, személyes interjú¹⁰¹

A Reuterquartier legfrissebb címkéje a *dzsentifikáció*. Ebben a kérdésben mértékadónak tartom Sigmar Gude városkutató álláspontját, amely fenntartással kezeli mind Neukölln *gettó*, mind pedig a *trendnegyed* címkéjét, és a legfrissebb *dzsentifikáció* felkiáltást is. Gude szerint a *negyed képe* az, ami jelentősen megváltozott, és ez nagyban köszönhető az új földszinti üzleteknek – és közvetve a közteljeszítéseknek. Ezzel együtt megváltozott a negyed külső megítélése. Mégis, ez a kép amit a környéken sétálva érzékelünk csalóka – a Reuterquartierben számos változás megy végbe, de ezeknek csak egy része "szabad szemmel" látható. Az esettanulmányban ezért két meghatározó – mérhető – forrást elemeztem a dzsentifikáció és lakosságcsere témájában:

(1) Az első Andrej Holm szociológus cikke 2007-ből, amelyben először merül fel – szakmai és média diskurzusban egyaránt! – a dzsentifikáció kérdése a terület kapcsán. A cikk érdekessége, hogy egy olyan pillanatban íródott, amikor Neukölln a médiában és a hétköznapokban még bőven viselte a *gettó* címkét, és sem a Coopolis, sem a helyi Városrehabilitációs iroda (az ún. Quartiersmanagement) nem vette figyelembe a dzsentifikáció lehetőségét. "Végállomás vagy új trendnegyed? A Rütli-iskola és a Landwehrkanal között arról beszélgetünk, van-e dzsentifikáció Észak-Neukölln-ben." – veti fel a kérdést.¹⁰² Holm itt kiemeli az ún. *pionír-dilemma*, azaz a "pionírok" önreflexiójának fontosságát. A pionír-dilemma a dzsentifikáció kutatások által használt fogalom; lényege, hogy a "pionírok" felismerjék és kritikailag elemezzék a saját paradox szerepüket, és feltegyék a kérdést hogyan tudnak ittmaradni anélkül, hogy "dzsentifikátorok" legyenek? Holm szerint itt a valódi probléma a művészek (és a közteljeszítők) *szándékuk elleni, vagy tudtuk kívüli szerepe* a felértékelődési folyamatokban. A megoldást – a pionírok szemszögéből – a pionír-dilemma tudatos gyakorlásában látja.¹⁰³

(2) A Berlieni Szenátus 2011-ben megbízta a TOPOS független városkutató céget, hogy vizsgálja meg, van-e dzsentifikáció Reuterquartierben. Így készült a "*Társadalom-szerkezeti változások Észak-Neuköllnben*"¹⁰⁴ című anyag, melynek szerzője Sigmar Gude. Ez az első számszerű kimutatás az aktuális dzsentifikációs tendenciákról. Kifejezett célja az addig sötétben tapogatózó, nagy szavakkal dobáló viták mögötti tények feltárása. A kutatás azt a következtetést vonta le, hogy a Reuterquartierben valóban léteznek dzsentifikációs folyamatok, de ezek a kezdeti stádiumban vannak, és lassan fejlődnek.¹⁰⁵

A KÍSÉRLET KRITIKÁJA

A Coopolis munkájával szemben nehéz kritikát megfogalmazni – hiszen ők valóban úttörők voltak, az elsők, akik városi *gettó*ban egy ilyen stratégiával próbálkoztak. A téma kutatójaként hálás vagyok a munkájuknak, mert kísérleteikkel rávilágítottak számos

¹⁰¹ "Sigmar Gude. Városkutató", TOPOS, Berlin. Személyes interjú. 2015.10.27. Fordítás és kiemelés Dimitrijevic Tijana.

¹⁰² A címbeli "végállomás" kifejezés a korábbi "*gettó-végállomás*" újságcímlapokra utal, melyek Neuköllnről szóltak.

¹⁰³ Andrej Holm, 2010.06.29., "Berlin: Kunst gegen Gentrification?", *gentrification-blog*, 2017, <https://gentrificationblog.wordpress.com/2010/06/29/berlin-kunst-gegen-gentrification/>

¹⁰⁴ Sigmar Gude, TOPOS Stadtforschung, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln* (Berlin: Senatsverwaltung für Stadtentwicklung, 2011)

¹⁰⁵ Gude, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln*, 40.

lehetőségre és kérdésre. Az egész folyamattal szemben azonban a következő kritikai felhangú megfogalmazást tehetjük:

(1) KRITIKAI PERSPEKTÍVA? A közteshasználat-stratégiából végig hiányzott a kritikai perspektíva és hiányzott a pionír-dilemma. Az indítók és a stratégia főszereplői – a Coopolis, az önkormányzat, a helyi Városrehabilitációs iroda, a térúttörők maguk – nem foglalkoztak a dzsentrifikáció lehetőségével és a saját szerepükkel a hozzá kapcsolódó folyamatokban. Alapvető álláspontjuk a kezdet kezdetén az volt, *hogy Neukölln annyira rossz terület, hogy itt nem reális veszély a dzsentrifikáció.*

(2) ÁLLÁSFOGLALÁS A DZSENTRIFIKÁCIÓRÓL? Ebből adódhat, hogy a Coopolis mint mediátor *nem foglalt egyértelmű állást a dzsentrifikációs folyamatokkal szemben – sem az indításkor, sem a projekt közben, sem a ma aktuális átalakulások tükrében.*

(3) KEZDETI CÉLOK? Az iroda ambivalens hozzáállása a negyed társadalmi-szerkezeti átváltozásaihoz – melyekről immár nemcsak helyszíni élmények, hanem kutatások is beszámolnak – megkérdőjelezi a stratégia kezdeti céljait. Stefanie Raab szerint a közteshasználat segítségével *"pont azt akartak elérni, ami ma Reuterquartierban van"*¹⁰⁶. A kényszeres kiköltöztetést megveti, de minden egyéb változással – amelybe bele kell érteni a lakossági struktúra alapvető változásait, és a bevándorlók jelentős mértékű elköltözését – elégedett¹⁰⁷. Munkájukból hiányolom a deklarált állásfoglalást a *szociális városrehabilitációs célokkal, az antiszegregációval, a helyi lakosság megőrzésével kapcsolatban.*

¹⁰⁶ "Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

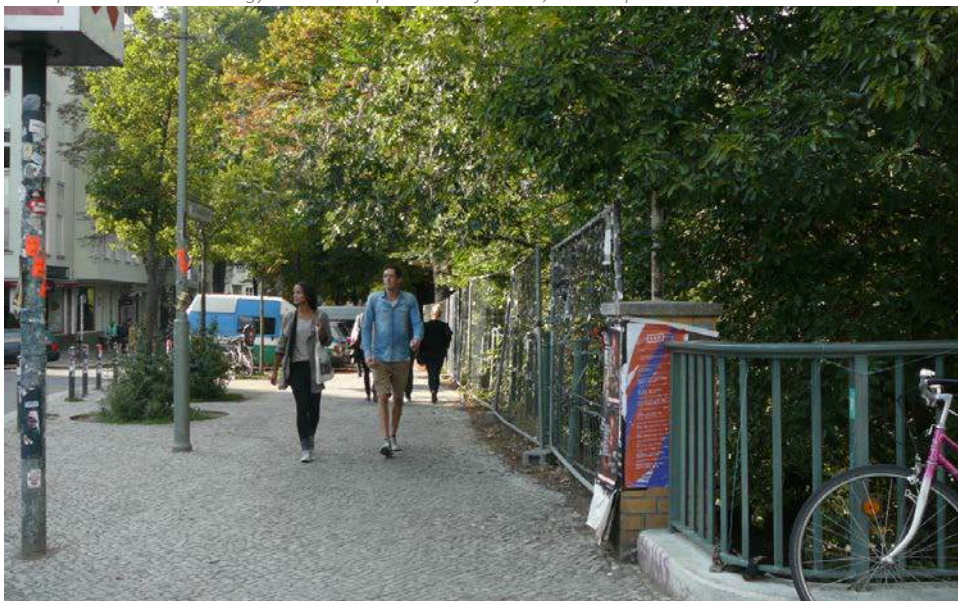
¹⁰⁷ Raab szerint éppen ez a Soziale Stadt programban megfogalmazott "social mix", azaz "társadalmi keveredés" lényege. "A 90% bevándorló háttérű gyerek és 10% német gyerek az általános iskolában nem jó arány. Egyik csapatnak sem jó. Fordított arányban jobban működhet." "Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

42. kép: Reuterquartier utcaképe 2011-ben.

43. kép: Közteljesztelők gyűlése a Coopolis irodája előtt, Reuterquartierben.

44. kép: Reuterquartier utcaképe 2015-ben.

45. kép: Földszinti üzletek színes körképe, Reuterquartier (2015).

46. kép: "Mi vagyunk ez az utca" plaká-takció a kilakoltatások ellen az üzletek kirakatában (2015).

47. kép: Friedelstrasse 54 ,egy dzsentrifikáció és kilakoltatás elleni lakossági mozgalom Reuterquartierban (2015).

A REUTERQUARTIER ÉS A MAGDOLNA NEGYED PÁRHUZAMA

A berlini kitekintés után vessük össze a Reuterquartier és a Magdolna negyed esetét. Ehhez először nézzük a közteshasználat-stratégia indítása szempontjából releváns *hasonló* adottságokat:

VÁROSKÖZPONTI HELYZET; VÁROSNEGYED LÉPTÉK; KÖZLEKEDÉS ÉS INFRASTRUKTÚRA. Mindkét városnegyed belvárosi helyzetben van. A területük és lakosságuk száma hasonló léptékű. Jó az összeköttetésük a várossal tömegközlekedéssel, biciklivel és gyalog.

TÖRTÉNETI ALAKULÁS; VÁROSPUSZTULÁSI FOLYAMATOK. Hagyományosan mindkettő a szegényebb munkásosztály lakóhelye; alapvető jellemzőjük az átalakulás, a bevándorlás, a szerencsekeresés, az "első állomás" jelleg. Mindkét városrész a városi fejlesztések szempontjából sokáig perifériális helyzetben volt; fizikai és szociális várospusztulás tendenciái indultak el az 1970-es, 1980-as években. Budapesten a rendszerváltás után, Berlinben a város egyesítése után tovább romlott a területek szociális helyzete és épített környezete, és felerősödtek a gettósodási és szegregációs folyamatok. Az értekezésben felállított *városi szegregátum* mindkettőre ráillik vagy ráilletett az átalakulásuk különböző fázisaiban.

TÁRSADALMI HELYZET. A Magdolna negyedben ma is halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi réteg lakik, mélyszegénység, munkanélküliség, magas bűnözési ráta, stigma és szegregáció jellemzi. A Reuterquartier a 2000-es évek közepén mutatott hasonló képet. Berlin, illetve Budapest átlagához képest magas az etnikai kisebbségek aránya: a Magdolna negyedben elsősorban a cigány kisebbség, a Reuterquartierban pedig a török, arab és balkánról érkező bevándorlók száma. Mindkét esetben ezek az emberek jellemzően szegények.

SZEGREGÁCIÓ; STIGMA. A városukon belül jól körülhatárolt területek; melyeket egyszerre terhel súlyos társadalmi-térbeni és etnikai szegregáció. Mindkét terület neve egy időben a "gettó" és "rossz hely" szinonimája volt. Az erőteljes etnikai és szociális alapú megbélyegzéshez lakóhelyi megbélyegzés is társul/társult.

SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ. Az összetett problémákra válaszolva indult el a Reuterquartierban a Soziale Stadt Program 2001-2017 között; a Magdolna negyedben pedig 2004-2016 között Magdolna Negyed Programok. Mindkét programcsomag kifejezetten támogatta a közteshasználat-kísérleteket.

LELKES EMBEREK; BEFOGADÓ ÉS ÉRDEKES HELYI MILIÓ; POTENCIÁLIS TÉRÚTTÖRŐK. A fenti programok következtében lakossági egyesületek és helyi közösségek alakultak ki, és egyre több civil szervezet és potenciális térúttörő kezdett érdeklődni a terület iránt.

VÁLTOZATOS ÜRES TEREK. Az üres terek színesek és sokfélék; mindkét esetben a különböző típusok között kiemelkedett az üres földszinti üzletek száma és térbeli helyzete.

A DZSENTRIFIKÁCIÓHOZ VALÓ HOZZÁÁLLÁS. Mindkét esetben a Városrehabilitációs iroda (Quartiersmanagement, Rév8), illetve a közteshasználat mediátora (Coopolis, Rév8, én) a gyakorlati helyszíni tapasztalatok alapján nem ítélte reális forgatókönyvnek a dzsentrifikációt.

A hasonlóságok után lássuk a *fő különbségeket*:

A KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA CÉLJA. A berlini közteshasználat-projekt kifejezett céljai különböztek az általam megálmadott stratégiától. A Coopolis operatív, pragmatikus célokat állított fel, amelyek elsősorban a negyed közbiztonságáról, utcaképéről, üres tereiről szóltak. A Magdolna negyed esetében a közteshasználat-stratégia deklarált célja a szegregáció csökkentése, a meglévő lakosság megtartása mellett.

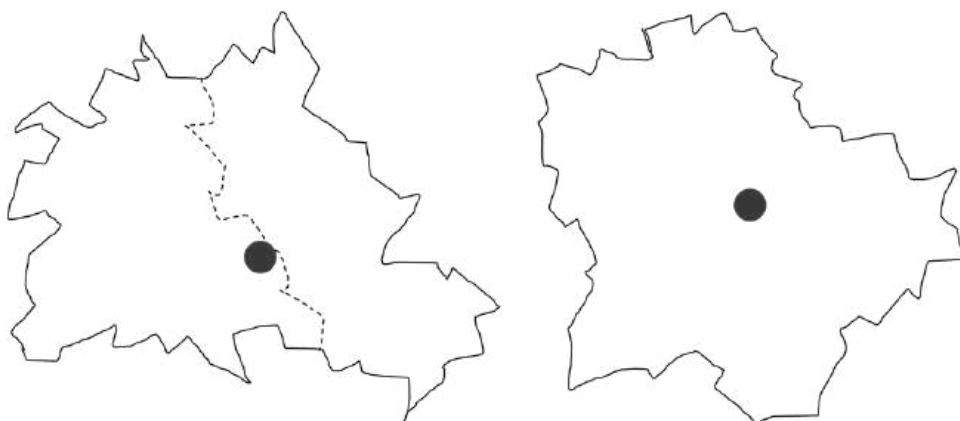
TULAJDONVISZONYOK. A Magdolna negyedben a bérlakások és földszinti üzletek Budapesti viszonylatban jelentősnek számító százaléka az önkormányzat kezében van. Berlinben, a Reuterquartierban ez nincs így – itt ezek az ingatlanok magánkézben vannak, az önkormányzat tulajdoni hányada elenyésző; a lakóházak jellemzően egy-egy tulajdonossal rendelkeznek, a lakásokat pedig a lakók bérlik.

KÖZTESHASZNÁLAT-KÍSÉRLETEK: Az eddigi kísérletek között vannak hasonlóságok és különbségek. Mind a Magdolna negyed projektjei, mind a COOPOLIS stratégiája a helyi szociális városrehabilitációs programok keretében indult el, üres földszinti üzletekben. A kísérletek azonban más léptékben, más életidővel, más eredményekkel és utóélettel működtek.

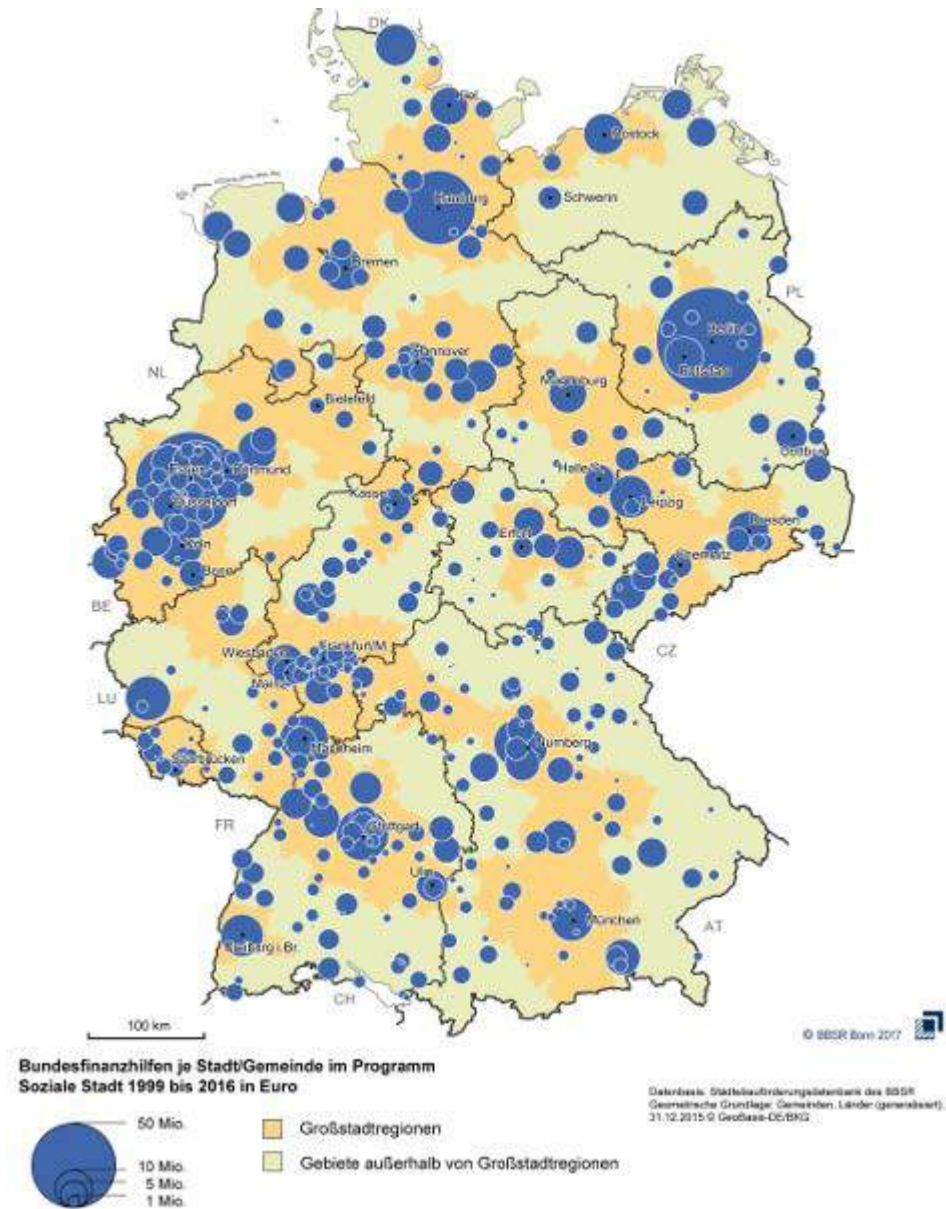
AZ ÖNKORMÁNYZAT HOZZÁÁLLÁSA. A Reuterquartier esetében az önkormányzat támogatta a Soziale Stadt programjait, ezen belül a közteshasználat-stratégiát. A Magdolna negyedben az önkormányzat eddigi hozzáállása nem segítette, sőt ellehetetlenítette a közteshasználat-törekvéseket; és a Magdolna Negyed Programok egészét is csak részlegesen támogatta.

HOSSZÚTÁVÚ SZOCIÁLIS POLITIKA. Berlinben és Németországban a Soziale Stadt egy *országos szintű szociális politikát* jelent, amely a "problémás városrészek" sorsával hosszú távon és pártpolitikától függetlenül foglalkozik. Budapesten és Magyarországon jelenleg ilyen hosszú távú szociális politika nincs. Ezért kérdéses, mi lesz a Magdolna negyeddal az MNP programok lejárta után.

MEGJEGYZÉS: ezek természetesen *operatív* párhuzamok, kifejezetten a közteshasználat szemszögéből, és nem a két város és ország helyzetéről szólnak. A fenti különbségek egy része pont a két helyzet másságából adódik. Továbbá a Reuterquartier és a Magdolna negyed idősíkjája nincs szinkronban – ezért Berlin egyfajta *mi-lenne-ha időutazásra* hív bennünket.

48. kép: A Reuterquartier és a Magdolna negyed helye Berlinben és Budapesten.

49. kép: Szociális városrehabilitáció Németországban: a Soziale Stadt országos program helyszínei.

50. kép: Szociális városrehabilitáció Magyarországon: a Magdolna Negyed Programok akciótérképe.

A REUTERQUARTIER TANULSÁGA

Lássuk az időutazás fő tanulságait és kérdéseit a budapesti esetünk szemszögéből:

(1) KÖZTESHASZNÁLAT A VÁROSI SZEGREGÁTUMBAN – MŰKÖDIK!

A Reuterquartierban a közteshasználat-stratégia hozzájárult ahhoz, hogy a negyed külső és belső képe mára megváltozott, a rossz stigmája szinte teljesen eltűnt, a külső közeg és a negyed határai pedig megnyitak. Az eredmény biztató – általános esetben és a Magdolna negyed szemszögéből is. Egyértelműen megmutatta: a közteshasználat-stratégia pozitív hatásai a szegregált, gettósodó városnegyedben is működnek!

(2) A KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA MŰKÖDÉSI MODELLJE – HOGYAN MŰKÖDIK?

A közteshasználat-stratégia működési modellje és fő operatív tanulságai megerősítették és árnyalták a Magdolna negyedbeli kutatás eredményeit. A *pragmatikus tapasztalatok* a működésről és működtetésről – a Coopolis iroda üzleti terve; a mediátori csapat összetétele és független közvetítő szerepe; az alkalmazott kapcsolatépítési módszerek; a stratégia fő lépései; a közteshasználatok térbeli elhelyezése és gócpontokba rendezése; a tulajdonosok, a térúttörők és a helyi lakók tapasztalatai; a fő kihívások és akadályok, és végül az általam megfogalmazott kritikák – nem csak kifejezetten a Magdolna negyed vagy a városi szegregátum számára érdekesek, hanem általános esetben is. Gazdagítják a budapesti közteshasználat-diskurzust, és kézzelfogható iránytűt adnak a hasonló akciókat tervező csapatok számára.

(3) A DZSENTRIKÁCIÓ KÉRDÉSE – ÚJ HANGSÚLY.

A Reuterquartier fő *kritikai tanulsága* a dzsentrifikáció és a közteshasználat (kényszerű) kapcsolata a városi szegregátum esetében. Reuterquartierban a közteshasználat résztvevőit a dzsentrifikációs folyamatok váratlanul érték. Kérdés, mennyire indokolt itt a *váratlan* jelző – hiszen Holm már 2007-ben utal a dzsentrifikáció első jeleire, a korábban idézet Neil Smith pedig pont Észak-Neukölln kapcsán azt mondja: *"...Ha Harlemet tudták dzsentrifikálni, akkor azt hiszem egy városrész sincs biztonságban."*¹⁰⁸ A gyakorlatban a helyszíni tapasztalatok ugyanakkor sokszor olyan erősek, hogy nehéz tőlük eltekinteni – és háttérbe szoríthatják az elméleti hátteret és ismereteket. Ez volt a helyzet velem is a Magdolna negyedben, és ez jellemző a budapesti közteshasználat-szcéna számos platformjára, projektjére, konferenciájára – a dzsentrifikáció témaköre nem, vagy csak érintőlegesen merül fel, mint elméleti lehetőség. Reuterquartier közvetlen megtapasztalása és a két eset közötti *párhuzam felismerése* arra mutat rá, hogy a dzsentrifikációs folyamatokat itt egy igenis *reális forгатókönyvként kell elismerni és figyelembevenni*. (Az előző fejezetben felállított hipotézisem a témáról tehát megdőlt!)

Nézzük meg ezért mit is jelent ez a dzsentrifikációs forгатókönyv az általunk vizsgált kutatási kontextusban:

A SZEGREGÁLT BELVÁROSI VÁROSNEGYED, MINT DZSENTRIKÁCIÓS HELYSZÍN. Láttuk, hogy a szegregált, gettósodó városnegyedek nem maguktól, és nem természetesen alakulnak ki; létrejöttek összetett társadalmi, politikai, gazdasági folyamatok térbeli kivetülése, melyekben szerepet játszik az épített környezet elhanyagolása és következményképpen pusztulása. Ha

¹⁰⁸ Andrej Holm, "Gentrification – Interview Mit Prof. Dr. Neil Smith", *Mietercho* no. 324/Október 2007 (2007)

ez a helyzet a belvárosi elhelyezkedéssel párosul – és az egyéb, tágabb összetevők adottak –, akkor jó esélye van a rent-gap kialakulásának és a dzsentrifikációs tendenciák elindulásának. Ebben a speciális esetben a *különösen rossz szájízt* azt adja, hogy a dzsentrifikációs folyamatok *profitja* éppen abból adódik, ami évtizedekig a helyi lakosság keresztje volt: a tudatosan elhanyagolt és erőteljes pusztulásra ítélt fizikai környezetből és rossz lakhatási körülményekből. A *kialakoltatással* érintett alacsony státuszú lakosság (a városnegyed legszegényebb, legnehezebb helyzetű, és leginkább halmozottan hátrányos helyzetű rétege) a folyamatok „pozitív hatásaiból” nem nyer semmit, sőt.

ANTISZEGREGÁCIÓS KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA ÉS A DZSENTRIFIKÁCIÓ KÖZTI FESZÜLTÉG. A korábbi dzsentrifikációelemzésből láthattuk, hogy olyan tág jelenséggel van dolgunk, melynek a közteshasználók egymaguk *nem lehetnek okozói*. A nagy számban megjelenő közteshasználat azonban – pont a városra gyakorolt pozitív hatásuk miatt – képes akarata ellenére is előkészíteni a terepet a dzsentrifikáció számára. A figyelmes olvasó az általam felvázolt közteshasználat-stratégia víziójában *több hasonlóságot* fedezhet fel azokkal a felértékelődési folyamatokkal, melyeket a média gyakran egy-az-egyben dzsentrifikációnak, vagy legalábbis „a dzsentrifikáció jó oldalának” nevez. (Gondolok itt a megváltozott utcaképre, új szolgáltatás-kínálatra, a területen megjelenő térúttörő rétegre, és így tovább.) Ez nem véletlen – és ezekből az átfedésekből és olvasatokból adódik a dzsentrifikáció és a közteshasználat közötti feszültség! Ezért nagyon fontos tudni már a közteshasználat-stratégia elején, hogyan viszonyul a kerületi, városi, országos vezetés és szociális politika a dzsentrifikációhoz a gettósodással érintett területeken. Célja-e vagy kifejezetten nem célja a dzsentrifikáció, esetleg ambivalens a hozzáállása a kérdéshez?

ÖSSZESSÉGÉBEN. Ha a közteshasználat-stratégia célja a szegregáció csökkentése a belvárosi gettósodó városnegyedben – akkor ebben az esetben a dzsentrifikációs folyamatok (melyek szerves része a meglévő lakosság cseréje és kényszeres kilakoltatása) ennek a célnak ellentmondanak. *Ezért ebben a kontextusban a dzsentrifikáció kifejezetten kockázat és nem kívánt forgatókönyv*. Ezt a kérdéskört elemezni mind a közteshasználók, mind a mediátori csapat – köztük az építész – kiemelt felelőssége és feladata. Ide kapcsolódik a korábban említett pionír-dilemma is.

TÁGABB KÉRDÉSEK. A Reuterquartier esete és a fenti gondolatmenet *felvet egy tágabb kérdéskört* is: a szociális városrehabilitáció és a dzsentrifikáció összefüggéseit az utóbbi idők neoliberais társadalmi-gazdasági, piaci, állam- és várospolitikai nagyléptékű folyamatok tükrében. Milyen eszközök állnak az állam rendelkezésére a szociális városrehabilitációs célok megvalósítására a dzsentrifikáció ellenében? Mi a közteshasználat helye ebben?

ÖSSZEGZÉS

Eljutottunk az értekezés végéhez: összefonjuk a kutatás három szálát és összegezzük a három fejezet megállapításait. Ebből születik meg az értekezés eredménye – az árnyalt közteshasználat-stratégia a Magdolna negyedre, az általános tézisek, és az ehhez kapcsolódó kritikai kérdések.

ÚJRAGONDOLT STRATÉGIA A MAGDOLNA NEGYEDRE

Nézzük, mit jelent nekünk Reuterquartier tanulsága a Magdolna negyed közteshasználat-stratégiája szemszögéből!

(1) A MŰKÖDÉSI MODELL KIEGÉSZÍTÉSE. A Reuterquartier esete a Magdolna negyedre felállított közteshasználat-stratégia működési modelljét árnyalta és kiegészítette. Itt most nem adok egy szintetizáló új listát, hanem csak az *újdonságokat* emelem ki:

A MEDIÁTOR FELADATAI – BIZTONSÁGI HÁLÓ, MONITORING, PÁRBESZÉD. A korábban felsoroltakon kívül a mediátori csapat feladata (1) *jelenlét* a területen és *háttértámogatás* a térúttörőknek, míg azok önfenntartók lesznek; (2) *monitoring*, azaz a városrészben bekövetkező változások figyelemmel kísérése, különös tekintettel a dzsentrifikációra; (3) és *párbeszéd* kezdeményezése ezekről a kívánt/nem kívánt változásokról a különböző szereplők között.

TÉRBELI ELRENDEZÉS – GÓCPONTOK. A közteshasználat funkcióit térbeli gócpontokba érdemes rendezni, hogy egy-egy téren vagy utcaszakaszon kritikus tömeget alkossanak, és ezáltal nagyobb hatást tudjanak kifejtetni a közvetlen környezetükre.

(2) NINCS RECEPT. A berlini kísérlet – minden pragmatikus tanulsága mellett – mégsem ad receptet a sikeres közteshasználat-stratégia indítására. Az eddigiek alapján azt gondolom, ilyen recept nincs. Reuterquartier példája arra int, hogy lépünk óvatosan és körültekintően, hiszen az akcióinknak – a közteshasználat-indításnak – nagy súlya és nem várt következményei lehetnek.

(3) A DZSENTRIKÁCIÓ MINT REÁLIS VESZÉLY. A Reuterquartierhez hasonlóan a Magdolna negyed is jó adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy közteshasználat-terep legyen; ugyanakkor ezen adottságok egy része – városközponti helyzet, lepusztult épített környezet, alacsony bérleti díjak, sok üres ingatlan – a dzsentrifikáció kialakulásának is kedvez. A Magdolna negyedben *a dzsentrifikáció lehetőségével számolnunk kell a közteshasználat indításakor* akkor is, ha ez a kezdeti pillanatban csupán elméleti lehetőségnek tűnt. Sajnos ez alól a szociális városrehabilitáció sem ad felmentést.

(4) KRITIKAI PERSPEKTÍVÁK ÉS DEKLARÁLT CÉLOK. Állást kell foglalni a szegregációról, a stratégia helyéről a "sima" és a szociális városrehabilitáció között, és a dzsentrifikációról. A stratégia működése és figyelemmel kísérése során ez lesz a sorvezetőnk. (Mi történik? Ezt akartuk? Mi itt a mi szerepünk?) A Magdolna negyedben a közteshasználat-stratégia célja egyértelmű: a szegregáció csökkentése az itt élő lakosság megőrzése mellett, a szociális városrehabilitáció részeként. A dzsentrifikációt pedig ebben a kontextusban mint kockázatot és nem kívánt hatást jellemzem.

A kézzelfogható tanulságok mellett Reuterquartier esete a Magdolna negyed számára több *kritikai kérdést* vetett fel:

(1) PIONÍR-DILEMMA? A dzsentrifikáció összetett jelenség, megállítására nincs örökérvényű recept. Berlinben éppen központosított eszközrendszereket keresnek a szabályozására; a Coopolis is lokális szinten, közvetve ezen dolgozik. A térúttörők/mediátorok számára Andrej Holm a már említett pionír-dilemmát javasolja, és egy állandó és eleven párbeszédet lát szükségesnek a résztvevők között.

A Magdolna negyed esetében *pionír-dilemmában szenvedek* a kutatás végén én is. A Negyed helyzetében sok rejtett potenciált látok. Most már megalapozottan állíthatom, hogy a közteshasználat jelensége jó hatással lehetne a területre; mégis, Reuterquartier esete arra int, hogy ez nem ilyen egyszerű – és *komoly felelősséggel jár!* E felelősségvállalás szellemében írom a doktori értekezést is.

(2) A TULAJDON, MINT A DZSENTRIFIKÁCIÓ KULCSA? A berlini interjúalanyaim egyetértenek abban, hogy a dzsentrifikációs folyamatok erősen függnék az ingatlanpiactól, és hogy emiatt a város/kerület szemszögéből e folyamatok moderálásának *fő kulcsa a tulajdon*.¹⁰⁹ Eszerint úgynevezett "*kulcsfontosságú ingatlanok*"¹¹⁰ tulajdonának megszerzése által a városrész valamennyire függetleníthető az ingatlanpiaci folyamatoktól, és a dzsentrifikációs mellékhatások tompíthatók. Ez jelenthet önkormányzati tulajdonú bérházat, de kevésbé hagyományos közösségi tulajdoni struktúrákat is. (Ennek formája lehet például Cohousing, Baugruppe, vagy közösségi finanszírozású lakhatás – erre Berlinben több típusú kísérlet is létezik.) Kérdés, hogy a meglévő tulajdoni struktúra mellett ez hogyan valósítható meg a gyakorlatban. Berlin esetében ez komoly kihívás – szinte lehetetlen küldetés – hiszen javarészt magántulajdonú házakról beszélünk.

Berlinnel szemben a Magdolna negyed komoly helyzetelőnyben van: a tulajdon egy jelentős része *önkormányzati kézben* van, a földszinti üzletek és a bérlakások terén egyaránt. Ez budapesti viszonylatban is egyedi helyzet. (A berlini kollégáim, építészek, urbanisták, szociológusok, szeme ezen adatok hallatán felcsillant. "*Hiszen akkor megvan a kulcs!*" – kiáltottak sorra.) Ez a különleges ingatlantulajdoni struktúra ugyanis lehetőséget kínál a *dzsentrifikációs mellékhatások moderálására a közteshasználat-stratégia* közben. Ehhez tartozik egy nagy HA: ez akkor jelent óriási előnyt a Magdolna negyed számára, ha az önkormányzat a közteshasználat-stratégia kialakításában és tágabb szociális városrehabilitációs, antiszegregációs céljaiban partner. Az eddigi kísérletek sajnos nem erre utalnak.

(3) HOSSZÚ TÁVÚ SZOCIÁLIS POLITIKA? Itt eljutottunk egy olyan tágabb kérdéskörhöz, amely a Reuterquartier után kiemelt hangsúlyt kap. Ez az *állami szintű, pártpolitikától független hosszú távú szociális politika* kérdése – avagy mit tesz/tehet az állam a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek és azok különböző kivetülései ellen. A kérdés általános – hiszen ez minden szegregáció elleni küzdelem alapja, így a térbeli szegregáció esetében is. Németországban erre kíván választ adni a többször emlegetett Soziale Stadt program.

¹⁰⁹ Ez az a pont, amelyben a berlini interjúalanyaim egytől egyik egyetértenek.

¹¹⁰ Németül ezt "Schlüssel-immobilien"..

Magyarország és Budapest esetében – sajnos – jelenleg ilyen szociális összpolitika nincs. A jelentőségéről és hiányáról beszél Ladányi számos írásában, és ezt emeli ki Alföldi egy pár évvel ezelőtti interjúban: „...például Párizsban, Londonban öszvárosi problémákat öszvárosi szinten oldanak meg. A térbeli elrendeződés jobban le tud zajlani. Nálunk ez a fajta térbeli elrendezés nem tud megvalósulni, hiszen minden polgármester önálló »falu« felett uralkodik.”¹¹¹ Hogy ez mit jelent konkrétan a Magdolna negyed esetében abban látszik legjobban, hogy ma nehéz megmondani, mi lesz a negyed és a szociális városrehabilitációs törekvések további sorsa.

(4) DZSETRIFIKÁCIÓ A MAGDOLNA NEGYEDBEN? Ide kapcsolható az aktuális *dzsentrifikációs tendenciák* kérdése is. Keveset tudunk arról, vannak-e erre utaló jelek ma a Magdolna negyedben – viták, média-megjelenések, és pontszerű visszajelzések a helyi civilektől vannak, de városszociológiai kutatás még nincs. Ezt a hiányt pótolja Borsos Melinda építész és ifj. Erdősi Sándor, a Rév8 Zrt. szociológusának közös *kutatása*, amely nemsokára doktori dolgozat formájában jelenik meg.¹¹² Azt azonban látjuk, hogy itt a kerületi önkormányzat a tulajdon szempontjából olyan helyzetben van, hogy a *dzsentrifikációs folyamatokat befolyásolni tudná*. A jövő zenéje, hogy ezt a befolyást melyik irányba veti be. Ez visszavezet minket a fenti szociális politika kérdéséhez. Érdekes továbbá, mennyiben más/különleges a Negyed esete a posztkoloniális Nyugat-európai városokhoz képest – a dzsentrifikációs szemszögéből.

AZ ÉRETEKEZÉS ÖSSZEFOGLALÓ TÉZISEI

1 TÉZIS: KÖZTESHASZNÁLAT-STRATÉGIA.

A belvárosi szegregátum a közteshasználat szempontjából kifejezetten „nem vonzó” terület. A jelenség itt *spontán* módon nem indul el – ebben az esetben tervezett *közteshasználat-stratégia* szükséges. Az antiszegregációs közteshasználat-stratégia valamilyen módon kapcsolódik a szociális városrehabilitációs programokhoz; feltétele a helyi hivatal támogató hozzáállása és szerepvállalása; a meglévő térbeli és társadalmi hálózatokat folytatja; megszólítja mind a helyi lakosságot, mind a külső térúttörő közösséget.

2 TÉZIS: JÓ TEREP/MŰKÖDIK!

Az a belvárosi szegregátum, amely jelentős üres térállománnyal rendelkezik, és ahol szociális városrehabilitáció működik, potenciálisan *jó terep* a közteshasználat-stratégia indítására. A közteshasználat tervezett, stratégiaszerű bevetése – a városra gyakorolt pozitív hatásai által – képes oldani az ilyen városnegyedek térbeni-társadalmi szegregációját és megbélyegzését.

3 TÉZIS: AZ ÖNKORMÁNYZAT SÚLYOZOTT SZEREPE.

Amennyiben az önkormányzat szerepe többrétű – azaz egyszerre hivatal, ingatlantulajdonos és városrehabilitációs iroda – akkor olyan *súlyozott szerepről* beszélünk, amely meghatározó a közteshasználat-stratégia számára. Ekkor a közteshasználat-stratégia indításának *alapfeltétele* az önkormányzat támogatása és pozitív hozzáállása.

¹¹¹ Schneider, "Pionírok a nyolckerben" 26.

¹¹² Szintén a BME Építőművészeti Doktori Iskola keretein belül.

4 TÉZIS: FÜGGETLEN ÉS ÖNÁLLÓ MEDIÁTOR.

A közteshasználat-stratégia mediátori szerepe a városi szegregátumban akkor sikeres, ha a mediátor *független, önálló szereplő*. Működése független a közoldaltól (önkormányzat, városvezetés, városfejlesztés); és önálló szerepköre van a fent és a lent között (egyfelől a közoldal, másfelől a helyi közösségek, civilek, potenciális térúttörők között). A mediátor egy *interdiszciplináris csapat* – amely különböző szakemberekből, köztük építészekből áll. Kiemelt feladata (1) a közteshasználat-stratégia megtervezése és megvalósítása; (2) deklarált állásfoglalás a szociális városrehabilitációs célokkal, az antiszegregációval és a dzsentrifikációval kapcsolatban; (3) ezek tudatában a közteshasználat-stratégia városra gyakorolt kívánt és nem kívánt hatásainak figyelemmel kísérése és kritikai elemzése; (4) folyamatos párbeszéd fenntartása a közteshasználat-stratégia különböző szereplői között.

5 TÉZIS: A KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS JELENTŐSÉGE ÉS KIHÍVÁSA.

Az antiszegregációs közteshasználat-stratégia sikerének feltétele a széleskörű közösségi bevonás a stratégia minden fázisában. Közösségi bevonásra és participációs tervezésre a városi szegregátum esetében nincsenek kidolgozott építészeti gyakorlatok és receptek. Az alapvető kihívást nem maguk a participációs tervezési módszerek megvalósítása jelenti, hanem az ehhez szükséges közös platform megtalálása és a párbeszéd elindítása. A helyzetből adódó összetett kihívásokra itt egy *nyíltvégű kommunikáción alapuló, kreatív és kollaboratív* kutatói-tervezői attitűd ad választ. Egyértelmű – ám a gyakorlatban nem magától értetődő, ezért külön ki kell emelni! –, hogy ilyen speciális esetben is lehet, érdemes, kell participációs eszközöket alkalmazni, a kezdeti nehézségek ellenére!

6 TÉZIS: AZ ÉPÍTÉSZ SZEREPE.

Az építésznek fontos szerepe van a közteshasználat-stratégia mediátori csapatában. Kiemelt feladata a kollaboratív, participációs kutatási-tervezési folyamatok támogatása és erre kreatív, alternatív módszerek és eszközök kidolgozása.

7 TÉZIS: A DZSENTRIFIKÁCIÓ MINT REÁLIS FORGATÓKÖNYV.

A vizsgált belvárosi szegregátum esetében – a szociális és fizikai adottságok és a térbeli elhelyezkedés miatt, illetve a közteshasználat-stratégia pozitív hatásai révén – a *dzsentrifikáció reális tendencia*. Ez alól a szociális városrehabilitáció sem ad felmentést. Ha a szociális városrehabilitáció támogatásával indított közteshasználat-stratégia célja a szegregáció csökkentése, akkor ebben az esetben a dzsentrifikációs folyamatok (melyek szerves része a meglévő lakosság cseréje és kényszeres kilakoltatása), ennek a célnak ellentmondanak. Ezért ebben a kontextusban a dzsentrifikáció *kifejezetten nem kívánt forgatókönyv*. Ezt a kérdéskört elemezni mind a közteshasználók, mind a mediátori csapat – köztük az építész - *kiemelt felelőssége és feladata*. Ide kapcsolódik a korábban említett *pionír-dilemma* jelentősége is, azaz a saját szerep elemzése a dzsentrifikációs folyamatokban.

ZÁRSZÓ

Az értekezésben egy kevésbé vizsgált témametszetet jártuk körül.

Az eredeti cél egy inspiráló és megvalósítható közteshasználat-stratégia felállítása volt a Magdolna negyedre. A Negyedbeli saját keserű tapasztalataim a téma gyakorlati kihívásait és akadályait hozták előtérbe, de a lelkesedésemet nem törték meg. A berlini eset vizsgálatakor azonban a kutatás és magam is forduloponthoz értünk.

A Reuterquartier ugyanis nem csak a Coopolis iroda működését mutatta meg (ami önmagában is nagyon izgalmas!), hanem tíz éves távlatból már *tágabb kritikai kérdéseket* vetett fel a közteshasználat, a szociális városrehabilitáció és a dzsentifikáció közötti összefüggésekről. Kiemelte a közteshasználatban mint antiszegregációs eszközben rejlő lehetőségeket, de megmutatta azok határait is, és aláhúzta az ilyen kezdeményezéssel járó felelősséget. Eközben az én saját *szemléletem* is megváltozott: az addig jellemző tervezői attitűdöt - ahol a problémát láttam, és megoldást vagy gyógyírt kerestem rá - egy összetettebb tervezői-kutatói hozzáállás váltotta fel, ahol megérteni kívánom a vizsgált jelenséget, akkor is, ha megoldást nem tudok rá adni. A doktori értekezés így végül alkalmazható recept helyett a témát *lehetőségek és kritika kérdések* mentén járta körbe és foglalta össze. Ezt a *fókuszváltást* tartom a kutatás egyik legfontosabb eredményének.

Személyesen legértékesebb számomra az az *érzékeny építész szemlélet*, amelyre a kutatás folyamata tanított. Ez a lépésről lépésre felfedezett, kommunikáción alapuló, emberi és építészeti attitűd ma átszövi és meghatározza a tervezési gyakorlatomat. Erről szól a társammal, Borsos Melindával közösen alapított építészmuhelyünk, a *MICROarchitects*, amelyben keressük a szociális és a klasszikus építészeti, a kutatás és a tervezés közös létét. Ezt a szemléletet és a kutatás-tervezés kölcsönhatását a *gyakorlatban* a mestermunka mutatja be. Az IDESÜSS Óvoda és Bölcsőde tervezésénél a MICROMAGDOLNA során kidolgozott vágygyűjtés-módszert alkalmaztuk (teljesen más körülmények között!) - és ez alapozta meg mind a megbízó és közöttünk kialakuló bizalmat, mind a munka sikerességét és az épület mai jó működését. A mesterművet részletesen bemutatja az *5. Melléklet: IDESÜSS Óvoda és Bölcsőde, Budapest*.

A kutatás kiemelte a *tágabb kritikai perspektívák* jelentőségét, és aláhúzta azt a *felelősséget*, mellyel a szegregált gettósodó városnegyedben a közteshasználat-stratégia indítása jár.

Az értekezést a legfontosabb *nyitott kérdésekkel* és lehetséges folytatási irányokkal zárom:

(1) A kutatás elején a közteshasználatot mint többszörös win-win helyzetet jellemeztem. Ezt az állítást most árnyalom. A közteshasználatot *spontán* formájában valóban előremutatónak tartom, a közteshasználat *tervezett* bevetése azonban egy *paradox* kérdést vet fel:

Ha a közteshasználat *spontán* jelensége közvetve az ezredforduló előtti és körüli nagyléptékű gazdasági, társadalmi, állam-berendezési, várospolitikai változások *mellékterméke*; akkor bevethetjük-e ezt a jelenséget *tervezetten* olyan társadalmi egyenlőtlenségek térbeli kivételéseinek *oldására* (esetünkben a szegregációra), *melyek háttérben ugyanezen mechanizmusok állnak?*

A Reuterquartier közteshasználat-kísérletét közelebbről megvizsgálva a gyakorlatban látjuk a *szociális városrehabilitáció*, a *dzsentifikáció* és a *közteshasználat-stratégia* látható és rejtett összefüggéseit ebben az összetett kontextusban. A Magdolna negyedben is ezekkel a kérdésekkel találkozunk – más módon és más alaphelyzetben, hiszen a két negyed, város és ország működése között alapvető különbségek vannak. Ez két további kutatási irányt jelöl ki:

(2) A tágabb kérdés a szociális városrehabilitációs programok, a dzsentifikáció, és a közteshasználat-stratégiák összefüggései – a neoliberais gazdasági-társadalmi átalakulások tükrében. Mit mondanak az eddigi állami *városregenerációs programok keretében megvalósított közteshasználat-stratégiák tapasztalatai* ezekről az összefüggésekről? Milyen összefoglaló kutatás és irodalom készült eddig, milyen súlypontokkal? Van-e olyan *összehasonlító elemzés*, amely kifejezetten a szociális városrehabilitáció, a dzsentifikáció, és a közteshasználat-stratégia viszonyát tárja fel a megvalósult programokban?

(3) A fentről támogatott és indított közteshasználat-stratégia alternatívájaként beszélhetünk-e a városi szegregátumok esetében *alulról szerveződő és független, gerilla közteshasználat-stratégiáról*? Milyen kísérletek és tendenciák vannak erről – Berlinben, Budapesten, és máshol Európában?

Az értekezés tudatosan felvállalta és megmutatta a megdőlt *feltételezéseket*, a *kutatás fordulatait és mellékvágányait*. Ebben a témában ugyanis ezt legalább olyan fontosnak tartom, mint a beigazolódott téziseket. Bízom benne, hogy ez egyfajta *iránytűt* ad azok számára, akik hozzám hasonlóan közteshasználat-stratégián törik a fejüket. Remélem, hogy a kutatás tézisei és kritikai kérdései további vitát és *párbeszédet* generálnak – nem csak építészek között! Azt gondolom, hogy egy ilyen nyitott és sokoldalú párbeszéd az előremutató közteshasználat-kísérletek alapja.

KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS ÉS AJÁNLÁS

Köszönöm a BME Építőművészeti Doktori Iskolának a biztos és biztató háttérét, melyet a munkához adott. Köszönet az Iskola tanárainak, vendégelőadóinak, és nem utolsósorban a doktorandusz társaimnak. Az együtt töltött időkre örömmel gondolok vissza, és a közös élmények és szakmai és emberi találkozások ma is az életem részei.

A Doktori Iskolában ismerkedtem meg Borsos Melindával, aki azóta tervező-kutató társam és barátom. Köszönöm neki a közös időt és munkát, amely együtt - játék.

Köszönöm a két témavezetőmnek, Radványi Györgynek és Klobusovszki Péternek, a messzemenő, önzetlen segítséget, a sok olvasást és a jó beszélgetéseket.

Alföldi Györgynek és ifj. Erdősi Sándornak köszönöm az emberi és szakmai támogatást, és az inspiráló közös munkát; Somogyi Krisztinának a lelkesítő beszélgetéseket, és Cságoly Ferencnek a kedves biztatást.

Hálás vagyok a családomnak és leginkább a férjemnek, Gaskó Mátyásnak, aki nélkül ez az írás sosem készült volna el.

A doktori értekezést végül nagy tisztelettel és szeretettel Kerékgyártó Bélának ajánlom. Köszönöm az éveken átívelő, figyelmes és kitartó olvasást, a mindig végtelenül konstruktív megjegyzéseket, a hosszú beszélgetéseket, a finom utalásokat és a rengeteg könyvajánlást.

IRODALOMJEGYZÉK

GETTÓ, SZEGREGÁCIÓ

- Csanádi, Gábor, és János Ladányi. *Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.
- Cságyoly, Ferenc. *Környezetünk állapota és az építészet felelőssége című székfoglalója a Magyar Tudományos Akadémián*. 1. kiadás. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2014.
- Ladányi, János. "Az antiszegregációs programok szükségességéről és lehetőségeiről". *Kritika* no. 10 (2007): 2-4.
- Ladányi, János. "Rehabilitáció budapesti módra". *Magyar Építőművészet* 6, (2005): 31-33.
- Ladányi, János. "Szegregáció és rehabilitáció Budapesten". *Budapesti Negyed* 2, no. 56 (2007): 52-60.
- Ladányi, János. *Lakóhelyi szegregáció Budapesten*. Budapest: Új Mandátum Kiadó, 2008.
- Ladányi, János. "Gondolatok a Középső-Józsefváros rehabilitációjának társadalmi összefüggéseiről", *Tér és Társadalom* 3-4., (1992): 75-88.
- Ladányi, János "A lakóhelyi szegregáció változó formái Budapesten." In: *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*. szerk. Egyedi György, 199-215. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 2010.
- Ladányi, János, Gábor Csanádi, György Csepeli, Iván Szelényi, és Artur Nemeskéry: *Társadalom és térszerkezeti átalakulások: válogatott tanulmányok (1975–2010)*. Budapest: TAMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-0043, Németh István, 2010.
<http://tat.k.elte.hu/file/Ladanyi2.pdf>.
- Ladányi, János. „Ladányi János Szociológus, Egyetemi Tanár: Magyarországi Mélyszegénység 2013” a videóinterjú szerzője Kiss Anikó. Video, 2003. Utolsó letöltés 2017.06.01.,
<https://m.youtube.com/watch?v=Qx-EJlsRQoc>
- Lichtenberger, Elisabeth, Zoltán Cséfalvay, és Michaela Paal. *Várospusztulás és -felújítás Budapesten*. Budapest: Magyar Trendkutató Központ, 1995.
- Stephan, Lanz: „Wir“ und die „anderen“: Die Konstruktion des „Ausländerviertels“, Goethe-Institut e. V., Online-Redaktion, 2008,
<http://www.goethe.de/lhr/prj/daz/mag/igd/de2990514.htm>
- Teller, Nóra. *Hátrányos helyzetű csoportok térbeli koncentrációja*. Tanulmány, Budapest, 2007.
- Wacquant, Loïc. *Body And Soul: Ethnographic Notebooks Of An Apprentice-Boxer*. 1st ed. New York: Oxford University Press, 2004.
- Wacquant, Loïc. *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. 1st ed. Cambridge: Polity Press, 2008.
- Wacquant, Loïc. "Ghetto". *International Encyclopedia Of The Social & Behavioral Sciences*. London: Pergamon, 2004.
- Wacquant, Loïc. "A Janus-Faced Institution of Ethnoracial Closure: A Sociological Specification of the Ghetto" In: *The ghetto: contemporary global issues and controversies*, eds. Ray Hutchison, Bruce D. Haynes. Boulder, Colo: Westview Press, 2012
- Wacquant, Loïc. "Loicwacquant.Net", 2017. <http://loicwacquant.net/>.
- Wacquant, Loïc. „Interview with Loïc Wacquant, May 30th 2013, SFI -- The Danish National Centre for Social Research.” Video, 2013. Utolsó letöltés 2017.06.01.,
<https://www.youtube.com/watch?v=LMATMgNFX9U>
- Wacquant, Loïc, „Lakóhely szerinti megbélyegzés a fejlett marginalitás korában.” Fordította: Dósa Mariann. *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 13-27.
http://epa.oszk.hu/02100/02121/00011/pdf/EPA02121_fordulat_13_014-027.pdf
- ## KÖZTESHASZNÁLAT
- "Coopolis | Planungsbüro Für Kooperative Stadtentwicklung", Utolsó letöltés 2017.06.01.,
<http://www.coopolis.de/>.
- Davis, Howard. *Living Over The Store Architecture And Local Urban Life*. London: Routledge, 2012.

- Diener, Roger, ed. *Belgrade Formal Informal: A Research On Urban Transformation = eine Studie über Städtebau und urbane Transformation*. Zürich: Scheidegger & Spiess AG, 2012.
- Dyck, Rebecca Van, and Michael Ziehl, eds. *Second hand spaces: über das Recyceln von Orten im städtischen Wandel = Recycling Sites Undergoing Urban Transformation*. Berlin: Jovis, 2012.
- "Den Leerstand nutzen", Utolsó letöltés 2017.06.01., https://www.wuppertal.de/wirtschaft-stadtentwicklung/medien/dokumente/ZNA_HANDBUCH-ONLINE_1_Zwischenbericht.pdf
- Hyde, Rory, ed. *Future Practice: Conversations From The Edge Of Architecture*. 2012. New York: Routledge, 2013.
- "NextKassel", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.nextkassel.de/>
- Oswalt, Philipp, Klaus Overmeyer, and Philipp Misselwitz. *Urban Catalyst*. Berlin: DOM publishers, 2012.
- Overmeyer, Klaus, and Holger Lauinger, eds. *Urban pioneers: Temporary Use And Urban Development In Berlin = Berlin: Stadtentwicklung durch Zwischennutzung*. Berlin: Jovis, 2007.
- "Renew Newcastle", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://renewnewcastle.org/>.
- "Marcus Westbury", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.marcuswestbury.net/>
- "TUTUR – Temporary use as a tool for urban regeneration", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://tutur.eu/>
- "Urban Catalyst Studio", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.urbancatalyst-studio.de>.
- "Urban Incubator: Belgrade – Goethe-Institut", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.goethe.de/ins/cs/bel/prj/uic/enindex.htm>.
- "Zwischennutzung Forum Altona Hamburg Und Frappant E.V.", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://frappant.org/>; <http://www.forum-bremen.info>
- "ZwischenZeitZentrale Bremen", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.zzz-bremen.de/blog/>
- "Zwischennutzung Net", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.zwischennutzung.net/anleitung.html>
- BUDAPEST, VIII. KERÜLET, MAGDOLNA NEGYED**
- Alföldi, György, szerk. *BUDAPEST 2050. A belvárosi tömbök fennmaradásának esélyei. A BME Urbanisztika Tanszékének monográfiája*. Budapest: BME Urbanisztika Tanszék – TERC, 2012.
- Alföldi, György, és Zoltán Kovács, szerk. *Városi zöld könyv, Kulcs a fenntartható városhoz = Urban Green Book – Key To a Sustainable City*. Budapest: ÉTK; MTA FKI; Rév8 Zrt, 2008.
- Alföldi, György, "Kesztyűgyár Közösségi Ház a Mátyás téren", *Építészfórum*, 2008. szeptember 4., 2017, <http://epiteszforum.hu/kesztyugyar-kozossegi-haz-a-matyas-teren>
- Alföldi, György, Csilla Sárkány, Sándor ifj. Erdősi, et.al. , "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program", *Építészfórum*, 2005. március 3., 2017, <http://epiteszforum.hu/magdolna-negyed-szocialis-varos-rehabilitacios-program>
- Alföldi, György, "Közösségi részvétel a városfejlesztésben – a Magdolna Negyed tanulságai", *Építészfórum*, 2010. december 20., <http://epiteszforum.hu/kozossegi-reszvetel-a-varosfejlesztesben-a-magdolna-negyed-tanulsagai>
- Alföldi, György: "A politikai akarat ad többletet a város fejlődéséhez", *Építészfórum*, 2002. december 19., <http://epiteszforum.hu/alfoldi-gyorgy-a-politikai-akarat-ad-tobbletet-a-varos-fejlodeséhez>
- Alföldi, György: "Értelmiségi könnyek nélkül (interjú)", *Építészfórum*, 2005. március 29., <http://epiteszforum.hu/ertelmisegi-konnyek-nelkul>
- Dömötör, Tamás: "Mátyás király szerepvárvánban - Egy közösségi részvételen alapuló szabadter-tervezési modellkísérlet tapasztalatai", *Építészfórum*, 2008. május 21., <http://epiteszforum.hu/matyas-kiraly-szerepvavarban-egy-kozossegi-reszvetelen-alapulo-szabadter-tervezesi-modellkiserlet-tapasztalatai>
- Alföldi, György: "Szociális rehabilitáció a Józsefvárosban" In: Falu Város Régió, 2008/2, Budapest, VÁTI Kht., 27-34.
- "Alföldi György", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://alfoldigyorgy.hu/>.
- Bardóczi, Sándor, "Eldorádó Józsefvárosban", *Építészfórum*, 2015. január 28., 2017, <http://epiteszforum.hu/eldorado-jozsefvarosban>

- Borsos, Melinda, és Tijana Dimitrijevic: SOZIAL MARIE PRIZE FOR SOCIAL INNOVATION, 2016; "Csámpai Rozi és a MICROMagdolna (Magyarország, 2016) a művészet és építéssel segítő ereje a budapesti Magdolna negyedben" Pályázati anyag online megjelenítése: http://www.sozialmarie.org/projektek/csampai_rozi_es_a_micromagdolna.5349.html
- "Csámpai Rozi - Artportal", 2017, <http://artportal.hu/lexikon/muveszek/csampai-rozi-8014>
- Egedy, Tamás: "A Mátyás tér felújításának várható hatásai a helyi társadalomra és az életminőségre." In: *Város Zöld Könyv – kulcs a fenntartható városhoz / Urban Green Book – Key to a Sustainable City*, György Alföldi és Zoltán Kovács (szerk.), 26-50. Budapest: Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft.- MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Rév8, 2008.
- "Gallery8 – Roma Kortárs Művészeti Tér", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://gallery8.org/>
- Horváth, Dániel, és Nóra Teller: "Egy városmegújítási modell tapasztalatai. Részvételi tervezés és kivitelezés a VIII. kerület Magdolna negyedében." In: *Város Zöld Könyv – kulcs a fenntartható városhoz / Urban Green Book – Key to a Sustainable City*, György Alföldi és Zoltán Kovács (szerk.), 51-57. Budapest: Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft.- MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Rév8, 2008.
- Józsefvárosi Önkormányzat illetékes vagyonkezelő cége által készített lista az önkormányzati tulajdonú földszinti/alagsori/magasföldszinti/pince nem lakás célú helyiségekről. A lista kiadása: 2013 július; formátum: excell táblázat.
- Joó, István: "A Józsefváros mélyén" *Magyar Nemzet Online*, 2008. április 22., Utolsó letöltés 2017.06.01., http://mno.hu/migr_1834/a-jozsefvaros-melyen-385362
- Karinthy, Frigyes. "Nem látta a Dunát (1933)," In: *Szavak pergőtűzében*, szerk. Tamás Ungvári, 97-98. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.
- Karinthy, Frigyes. "A hajótörött élet roncsai között. Kettőtől négyig a Teleki téren." In: *Szavak pergőtűzében*, szerk. Tamás Ungvári, 149-153. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.
- "Műterem", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.muteremkavezo.hu/>
- "Negyed – Micromagdolna", a projektek hivatalos blogoldala, szerzők Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana, Szabó Dávid, Kukucska Gergő, Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.negyed.wordpress.com>.
- Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.: *Teljes Akcióterületi Terv 3/a. kötet*. Budapest Józsefvárosi Önkormányzat, Budapest, 2012.
- Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt., Budapest Józsefvárosi Önkormányzat: *Zárójelentés, Budapest – Józsefváros, Magdolna Negyed Program I., Integrált szociális városrehabilitációs modellkísérlet*. Budapest, 2010. 90-96.
- Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt., Budapest Józsefvárosi Önkormányzat: "Közbenső MNPI jelentés", Utolsó letöltés 2017.06.01., http://ujrev8.epiteszforum.hu/wp-content/uploads/2013/01/mnp1_besz2006.pdf
- Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt., Budapest Józsefvárosi Önkormányzat: "Magdolna-negyed Szociális Városrehabilitációs Modellkísérleti Program első éves jelentése", Utolsó letöltés 2017.06.01., http://ujrev8.epiteszforum.hu/wp-content/uploads/2013/01/mnp1_besz2006.pdf
- Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt., Budapest Józsefvárosi Önkormányzat: "Magdolna Negyed Program III., Budapest = Magdolna Quarter Program 3.", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://ujrev8.epiteszforum.hu/aktualis-projektek/magdolna-negyed-program-iii/>
- "Rév8 Zrt.", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://rev8.hu/>
- "Rév8 Zrt. – Mi irtuk", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://rev8.hu/publikaciok/mi-irtuk/>
- "Rév8 Zrt. – Lezárt Projektek", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://rev8.hu/lezart-projektek/>
- "Rév8 – Aktuális projektek", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://rev8.hu/aktualis-projektek/orczy-negyed-program-orczy-quarter-program/>
- Tábori, Zoltán. *Magdolna negyed*. Budapest: Osiris, 2009.
- "Társak a Teleki Térért Egyesület", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://telekiegyesulet.hu/>

KÖZTESHASZNÁLAT, BUDAPEST

- "Jurányi Ház", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://juranyihaz.hu/>
- "Lakatlan | KÉK", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://lakatlan.kek.org.hu/>.
- "Művelődési Szint (MÜSZI) ", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://muszi.org/?lang=en>
- "Nyitva Fesztivál", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://nyitvafesztival.hu/>

- Polyák, Levente: "Tűzfalak és foghíjtelkek, avagy a városi átmenet lelkiállapotai. (Fire walls and vacant lots, or the moods of the urban transition)" In: Kálmán Rita és Katarina Sevic (szerk.), *Tűzfal*. Budapest: Fialat Képzőművészek Stúdiója Egyesület, 2006.
- Polyák, Levente, and Júlia Oravec. *Vacant City*. 1st ed. Budapest: Creative Industries Fund NL, 2015.
- "Polyák Levente blog", Utolsó letöltés 2017.06.01., http://polyaklevente.net/?page_id=1101
- "Rögtön Jövök projekt összefoglalója", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://lakatlan.kek.org.hu/portfolio/rogton-jovok/>
- Schneider, Ákos. "Pionírok a Nyolckerben, alulról szerveződő kulturális színtér a külső VIII. Kerületben". Master diplomamunka, MOME Design- és Művészetmenedzsment szak, 2015.
- Tihanyi, Dominika. "Kreatív stratégiák és a köztéri művészet szerepe a városrehabilitációban". DLA doktori értekezés, MOME, Doktori Iskola, 2012.
- "ZöFi- Zöld Fiatalok Egyesület", Utolsó letöltés 2015.06.01., <http://zofi.hu/projektek/magdi/rehabilitacio-es-civilek>
- "Város És Folyó", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://valyo.hu/>
- BERLIN, NEUKÖLLN KERÜLET, REUTERQUARTIER**
- Buschowsky, Hans. *Neukölln ist überall*. Berlin: Ullstein Buchverlage, 2012
- "Coopolis ", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.coopolis.de/>
- Dózsai, Mónika, Gabriella Gönczy, és Nina Hartl (szerk.). *Berlin, drágám. Csukja be, kérem, a szemét. Magyar írók Berlinről*. Budapest: Magvető kiadó, 2007.
- Dyckhoff, Tom. "Let's move to Kreuzkölln. Berlin - It's the epicentre of cool.", *The Guardian*, 2011.03.19, <https://www.theguardian.com/money/2011/mar/19/move-to-kreuzkolln-berlin;>
- Holm, Andrej. "Endstation Neukölln" oder "neuer Trendkiez"? – Zwischen Rütlichule und Landwehrkanal wird darüber diskutiert, ob in Nord-Neukölln Gentrifizierung stattfindet," *MieterEcho* 324 (2007)
- "Hausgemeinschaft Friedelstrasse", Utolsó letöltés 2017.06.01., www.friedelstrasse54.de
- Keller, Claudia. "Neukölln Endstation Ghetto", *Der Tagesspiegel*, 2008.07.06, <https://www.tagesspiegel.de/berlin/neukoelln-endstation-ghetto/1273612.html>
- Kerékgyártó, Béla (szerk.): *Berlin átváltozásai*. Typotex, Budapest, 2008
- Mijuk, Gordana. "Augenschein im Berliner Bezirk Neukölln. Deutschlands Ghetto", *Neue Zürcher Zeitung*, 2010.09.19, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2009-10/sarrazin-aeusserung-integration/komplettansicht>
- Miklós Györffy, "A honvagy titokzatos tárgya", *Műút* no.003, <http://www.muut.hu/korabillapszamok/003/berlin.html>
- Musharbash, Yassin und Carsten Volkery. "Porträt einer Lehranstalt: Der Abstieg der Rütli-Schule", *Spiegel Online*, 2006.03.31, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/portraet-einer-lehranstalt-der-abstieg-der-ruetli-schule-a-409011.html>
- "Neukölln war plötzlich das Synonym für eine aus den Fugen geratene Gesellschaft, wurde schon als verlorener Bezirk gehandelt.", Video, *3sat, Kulturzeit - Besser leben*, 18.01.2009
- "Quartiersmanagement Reuterplatz", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/quartiere/reuterplatz.html>
- Smirnova, Julia. "Warum der Neuköllner Reuterkiez total angesagt ist.", *Berliner Morgenpost*, 2010,04,06, <https://www.morgenpost.de/berlin/article104081116/Warum-der-Neukoellner-Reuterkiez-total-angesagt-ist.html>
- Speicher, Stephan . "Mit Aufwertung arbeiten. Ein Gespräch mit dem Stadtplaner Dieter Hoffmann-Axthelm über Neukölln", *Berliner Zeitung*, 2006.04.06
- Sullivan, Paul. "Voices of Neukölln, Berlin.", *BBC Travel*, 2013.08.05, <http://www.bbc.com/travel/story/20130801-voices-of-neukolln-berlin>.
- "Sarrazin muss sich entschuldigen.", *Zeit Online*, 2009.10.01, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2009-10/sarrazin-aeusserung-integration/komplettansicht>
- "Soziale Stadt – Legende", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/fileadmin/content-media/Dokumentation/Gebietskarten/Legende.pdf>

"Soziale Stadt", Utolsó letöltés 2017.06.01.,
http://www.staedtebaufoerderung.info/StBauF/DE/Programm/SozialeStadt/soziale_stad_t_node.html

Techet Péter, "Gettó és multikulti", *Válasz.hu*, 2012.11.28, http://valasz.hu/reflektor/getto-es-multikulti-57745/?cikk_ertekel=1&ertekeles=4;

"Tánczos Tibor – Berlin", Utolsó letöltés 2017.06.01., <https://tibortanczos.wordpress.com/>
Uwe-Jens, Walther (Hrsg.). *Soziale Stadt – Zwischenbilanzen. Ein Programm auf dem Weg zur Sozialen Stadt?* Opladen: Leske + Budroch, 2002.

Van Bebber, Werner. "Neuköllns Bürgermeister: Multi-Kulti ist gescheitert", *Der Tagesspiegel*, 2004.11.13, <https://www.tagesspiegel.de/berlin/neukoellns-buergermeister-multi-kulti-ist-gescheitert/562396.html>

Wensierski, Peter. "Endstation Neukölln", *Der Spiegel*, 43/1997, 1997.10.20,
<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-8805068.html>

"Zwischennutzungsagentur", Utolsó letöltés 2017.06.01.,
http://www.zwischennutzungsagentur.de/front_content.php?idcat=93&idcatart=241

DZSENTRIKÁCIÓ

Avidar, Pnina, Klaske Havik, and David Mulder (eds.). *OASE#73 Gentrification, Flows and Counter Flows, Journal for Architecture*, no. 76 (2007). Rotterdam: NAI Uitgevers Publishers, 2007.

"Andrej Holm - Gentrification Blog ", Utolsó letöltés 2017.06.01.,
<https://gentrificationblog.wordpress.com/>

Gude, Sigmar, TOPOS Stadtforschung. *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln*. Berlin: Senatsverwaltung für Stadtentwicklung, TOPOS Stadtplanung Landschaftsplanung Stadtforschung, 2011. <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/?4521>.

Holm, Andrej (Hrsg.). *Reclaim Berlin. Soziale Kämpfe in der neoliberalen Stadt*. Berlin-Hamburg: Assoziation A, 2014

Holm, Andrej: "Gentrification – Interview Mit Prof. Dr. Neil Smith". *MieterEcho* no. 324/Oktober 2007 (2007). <https://www.bmgev.de/mieterecho/324/09-gentrifizierung-neil-smith.html>

Holm, Andrej. "Zeitschleife Kreuzberg. Gentrification Im Langen Schatten Der Behutsamen Stadterneuerung.". *Zeithistorische Studien* 11, no. 2 (2014): 300-311.
<http://www.zeithistorische-forschungen.de/2-2014/id%3D5105>

Holm, Andrej: "Endstation Neukölln" oder "neuer Trendkiez"? Zwischen Rütlichschule und Landwehrkanal wird darüber diskutiert, ob in Nord-Neukölln Gentrifizierung stattfindet" *MieterEcho* 324/Oktober 2007 (2007). <http://www.bmgev.de/mieterecho/324/06-gentrifizierung-neukoelln-ah.html>

Holm, Andrej: "Berlin's Gentrification Mainstream." In: Holm, A./Bernt, M. (eds.): *The Berlin Reader. A Compendium on Urban Change and Activism*, 171-189. Bielefeld: Transcript, 2013.

Holm, Andrej. "Berlin: Kunst gegen Gentrification?", 2010.06.29., *Gentrification Blog*, Utolsó letöltés 2017.06.01., <https://gentrificationblog.wordpress.com/2010/06/29/berlin-kunst-gegen-gentrification/>

Jan, Lin, and Christopher, Mele (ed.): *The urban sociology reader*. London: Routledge, 2013.

Kalefa, Sannah, „Is gentrification really a problem", *New York Times*, 2016.07.11-18., Utolsó letöltés 2017.06.01., <https://www.newyorker.com/magazine/2016/07/11/is-gentrification-really-a-problem>

Metaal, Stefan: „Gentrification – an Overview". *OASE #73 Gentrification. Flows and Counter-Flows, Journal for Architecture*, no. 76 (2007): 7-28.

Smith, Neil: "Toward a Theory of Gentrification A Back to the City Movement by Capital, not People". *Journal of the American Planning Association* 45/4 (1979): 538–48.

Slater, Tom, "Gentrification of the City", In: *The New Blackwell Companion to the City*, ed. Gary Bridge, Sophie Watson, Blackwell Publishing Ltd., 2011. 571-585.
<http://www.geos.ed.ac.uk/homes/tslater/gotcbridgewatson.pdf>

Slater, Tom, "A kritikai perspektívák kilakoltatása a dzsentrifikációkutatásból." Fordította Németh Ádám. *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 55-87.
http://fordulat.net/pdf/13/F13_tom_slater.pdf

Slater, Tom, „There Is Nothing Natural About Gentrification. Cities are not natural organisms but arenas of political struggles.“, *New Left Project*, 2014.11.24.
http://www.newleftproject.org/index.php/site/article_comments/there_is_nothing_natural_about_gentrification

Smith, Neil. "Új Globalizmus, Új Urbanizmus: A Dzsentrifikáció Mint Globális Városi Stratégia." Fordította Pósfai Zsuzsi. *Fordulat Társadalomelméleti Folyóirat* 2011/1, no. 13 (2011): 29-54. http://fordulat.net/pdf/13/F13_neil_smith.pdf.

Zukin, Sharon, „Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core“. *Annual Review of Sociology*, Vol. 13 (1987): 129-147.

EGYÉB

Düll, Andrea. *A környezetpszichológia alapkérdései - Helyek, tárgyak, viselkedés*. Budapest: L'Harmattan, 2009.

Düll, Andrea, és Éva Izsák (szerk.) *Tér-rétegek. Tanulmányok a XXI. század térfordulatairól*. Budapest: L'Harmattan, 2014.

"Lina Bo Bardi Together", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.linabobarditogether.com>.

Wang, David, and Linda N. Groat. *Architectural Research Methods*. 2nd edition. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2002.

SZEMÉLYES INTERJÚK (BERLIN)

"Andrej Holm." Személyes interjú. 2015.10.29.

"Annette Beccard." Személyes interjú. 2015.10.29.

"Bed Koffee." Személyes interjú. 2015.09.17.

"Christof Husemann (Klötze und Schinken)." Személyes interjú. 2015.10.05.

"Dirk Faulenbach." Személyes interjú. 2015.10.07.

"Joachim Oellerich." Személyes interjú. 2015.10.20.

"Lucas Albizu." Személyes interjú. 2015.10.09.

"Lucia Weber." Telefonos interjú. 2015.10.16.

"Sigmar Gude." Személyes interjú. 2015.10.27.

"Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

"Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

"Uwe Altrock." Személyes interjú. 2014.10.16.

SZEMÉLYES INTERJÚK (BUDAPEST)

"Horváth Dániel (Rév8 Zrt.)", Személyes interjú, 2013.06.10.

KÉPJEGYZÉK

- ELŐSZÓ, nyitókép: Budapest térképe és Magdolna negyed mint lyuk a városszövetben. Kép: Googlemaps, grafika Dimitrijevic Tijana.
51. kép: A budapesti Rögton Jövök projekt plakátjai a belvárosi üres üzletekben. Kép: "KÉK Lakatlan/Rögton Jövök! projekt", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://lakatlan.kek.org.hu/portfolio/rogton-jovok/>
52. kép: A Nyitva Fesztivál Budapest az üresen álló földszinti üzleteket egy-egy hónapra nyitja meg. Kép: "Nyitva Fesztivál", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://nyitvafesztival.hu/>
53. kép: A KÉK Lakatlan közösségi térképe az üres földszinti üzletekről. Kép: "Lakatlan | KÉK", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://lakatlan.kek.org.hu/>.
54. kép: Kiüresedett infrastruktúrális területek és épületek: remiz, Fiumei út, Budapest, VIII. kerület. Kép: ismeretlen szerző, internetes keresés találat, <http://josefvaros.hu/>. Utolsó letöltés 2014.06.01.
55. kép: Folyómenti maradék terek: Budapest, Közvágóhíd mögötti terület a Duna mellett. Kép: Dimitrijevic Tijana.
56. kép: Üresen álló földszinti üzlethelyiségek: Népszínház utca, Budapest, VIII. kerület. Kép: Dimitrijevic Tijana.
57. kép: Visszatérő vendég a városi térben: valyo szaunabusz a budapesti Duna parton. Kép: "Város És Folyó", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://valyo.hu/>
58. kép: Időszakos térhasználat, amely folyamatosan változik: Zöld Pardon a budapesti Petőfi hídnél. Kép: "Hvg", Utolsó letöltés 2018.03.18., http://hvg.hu/kultura/20111102_Faultetes_a_Zold_Pardonban
59. kép: Helytartó köztreshasználat: Leonardo közösségi kert a budapesti Corvin sétány mellett. Kép: "Közösségikertek", ", Utolsó letöltés 2018.03.18., <http://kozossegikertek.hu/garden/leonardo/>
60. kép: Newcastle üzletutcaja és a köztreshasználattal megtöltött földszinti üzletek. Kép: "Materialtimes", ", Utolsó letöltés 2018.03.18., <https://www.materialtimes.com/en/what-matters/we-need-adaptive-and-creative-cities-that-are-not-afraid-to-experiment.html>
61. kép: Renew Newcastle projekt térképe. Kép: "Marcus Dixon", Utolsó letöltés 2018.03.18., <http://www.marcusdixondesign.com/RENEW-NEWCASTLE-ZINE>
62. kép: Renew Newcastle logó. Kép: "Marcus Westbury", Utolsó letöltés 2018.03.18., <http://www.marcuswestbury.net/>
2. FEJEZET "Magdolna negyed mint köztreshasználat-terep", nyitókép: Magdolna negyed és környezete, térkép. Kép: Googlemaps, grafika Dimitrijevic Tijana.
63. kép: Magdolna negyed helye Budapesten. Kép: grafika Dimitrijevic Tijana.
64. kép: Magdolna negyed a pesti belváros keleti határán, Közép-Józsefvárosban. Kép: Googlemaps, grafika Dimitrijevic Tijana.
65. kép: A Magdolna negyed névadó utcája (2013). Kép: Dimitrijevic Tijana.
66. kép: A közösségi tervezéssel felújított Mátyás tér, és az emblematis Magda udvar (2013). Kép: Dimitrijevic Tijana.
67. kép: Kesztyűgyár Községi Ház a Mátyás téren (2013). Kép: Dimitrijevic Tijana.
68. kép: Változatos üres terek: üres földszinti üzlet, foghíj, lefalazott lakóépület (2014). Kép: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
69. kép: Változatos "tele" helyek: kisiparos műhely, Községi Pszichiátria, Kesztyűgyár (2014). Kép: Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana
70. kép: Lelkes helyi civilek és közösségek: Társak a Teleki Térért, Uccu Roma Informális Oktatási Alapítvány, ZöFi, Auróra, A Közélet Iskolája, Megálló Drogellenes Csoport, Gallery8. Kép: szervezetek logói, grafika Dimitrijevic Tijana.
71. kép: Földszinti üzletek körképe (2014). Kép: Dimitrijevic Tijana.
72. kép: Tűzfalfestés Csámpai Rozi festőművésszel, foghíj, Teleki tér (2015). Kép: Dimitrijevic Tijana.
73. kép: Négy új helyiség: (1) Szociális Mosoda, Szerdahelyi u.; (2) Kirekesztett Nők Klubja, Magdolna u.; (3) Szomszédügyi Információs Központ, Dankó utca; és (4) Intenzív Családsegítő, Dobozi u. Kép: grafika Dimitrijevic Tijana.

74. kép: A 2014-ben megvalósult helyiségek: Családsegítő, Mosoda, Infó Központ. Kép: Dimitrijevic Tijana.
75. kép: Magdolna Asztalos Műhely, asztalos konzultáció a Kesztyűgyárban. Kép: Kukucska Gergely, Szabó Dávid.
76. kép: MICROMagdolna logo. Kép: grafika Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
77. kép: A lépcsőről lépésre felépített kapcsolati háló. Kép: grafika Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
78. kép: MICROMAGDOLNA műhely záró-kiállítás: helyi gyerekek, a Női Klub asszonyai, Csámpai Rozi festőművész, BME építészhallgatók, helyi lakosok, építészek és társak, Rév8 kollégák. Kép: Vass Réka.
79. kép: Csámpai Rozi és az építészhallgatók bemutatják a közös tervüket. Kép: Borsos Melinda, Vass Réka.
80. kép: Vágyak a szélben, kép a kiállításról. Kép: Borsos Melinda, Vass Réka.
81. kép: A kutatás rétegei: (1) alaptérkép (2) üres földszinti üzletek (3) tele földszinti üzletek/külső forgalom (4) a Negyed és a külső közeg határai. Kép:
82. kép: Mit kérdeztünk és hogyan? Vágygyűjtés és in situ tollbarajzolás sárga lapokra. Kép: grafika Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
83. kép: Mi legyen a szomszédban lévő üres terekben? Vágyjelentár. Kép: grafika Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
84. kép: Vágy 024: Mosoda, fürdőház, fodrász és fotós. Álmodó Csámpai Rozi. Kép: grafika Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana.
3. FEJEZET "A berlini Reuterquartier párhuzama", nyitókép: Reuterquartier és környezete, térkép. Kép: Googlemaps, grafika Dimitrijevic Tijana.
85. kép: Házfoglalás Berlinben (2014). Kép: Kukucska Gergely.
86. kép: Templehofer Freiheit szabadidős park, volt repülőtér (2015). Kép: Dimitrijevic Tijana.
87. kép: Yaam afrikai piac és közösségi tér, közteljesítés akció a Spree folyó partján (2014). Kép: Dimitrijevic Tijana.
88. kép: Prinzessingarten közösségi kert, Kreuzberg, Berlin. Kép: Dimitrijevic Tijana.
89. kép: A Palast der Republik híres közteljesítése a lebontás előtt, Der Berg. Kép: "Raumlabor", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://raumlabor.net/der-berg/>
90. kép: Info-Box a Potsdamer Platz-on az építkezés ideje alatt. Kép: Helen Schiffer, "Wikipedia", Utolsó letöltés 2017.06.01., [https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Infobox_\(Berlin\)?uselang=de](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Infobox_(Berlin)?uselang=de)
91. kép: Neukölln címkéi: újságcikk kivágások gettó és trendnegyed témában; kortárs dzsentrifkáció-ellenes graffiti egy üres földszinti üzlet falán. Kép: Berlin Tagesspiegel; Berlin Zitty Hauptstadtmagazin; Uli Hannemann, Hipster wird's nicht - der Neuköllnroman, könyvborító.
92. kép: Reuterquartier utcaképe 2011-ben. Kép: "Neukoellner", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.neukoellner.net/alltag-anarchie/lost-in-space-vereinsamte-gegenstaende/>
93. kép: Közteljesítők gyűlése a Coopolis irodája előtt, Reuterquartierban. Kép: "Coopolis", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://www.coopolis.de/>
94. kép: Reuterquartier utcaképe 2015-ben. Kép: Dimitrijevic Tijana.
95. kép: Földszinti üzletek színes körképe, Reuterquartier (2015). Kép: Dimitrijevic Tijana.
96. kép: "Mi vagyunk ez az utca" plaká-takció a kilakoltatások ellen az üzletek kirakatában (2015). Kép: Dimitrijevic Tijana.
97. kép: Friedelstrasse 54, egy dzsentrifkáció és kilakoltatás elleni lakossági mozgalom Reuterquartierban (2015). Kép: "Hausgemeinschaft Friedelstrasse", Utolsó letöltés 2017.06.01., www.friedelstrasse54.de
98. kép: A Reuterquartier és a Magdolna negyed helye Berlinben és Budapesten. Kép: grafika Dimitrijevic Tijana.
99. kép: Szociális városrehabilitáció Németországban: a Soziale Stadt országos program helyszínei. Kép: "Soziale Stadt", Utolsó letöltés 2018.03.18., <http://www.staedtebaufoerderung.info>
100. kép: Szociális városrehabilitáció Magyarországon: a Magdolna Negyed Programok akciótérképe. Kép: "Magdolnanegyedinfo", Utolsó letöltés 2018.03.18., <http://magdolnanegyed.info.hu>; szerző: "Rév8 Zrt.", Utolsó letöltés 2017.06.01., <http://rev8.hu/>

ABSZTRAKT

Kulcsszavak: közteshasználat, városi gettó, térbeni-társadalmi szegregáció, dzsentrifikáció, szociális városrehabilitáció, közösségi bevonás, közösségi tervezés, Budapest VIII. kerület Magdolna negyed, Berlin Neukölln kerület Reuterquartier.

Számos publikáció foglalkozik a közteshasználat városra gyakorolt pozitív hatásával. Olyan összefoglaló kutatás azonban még nincs, amely kifejezetten a szegregált gettósodó városnegyedek speciális esetét vizsgálja. A doktori értekezés ezt a rést tölti ki: azt járja körbe, hogy a közteshasználat sokat vizsgált és színes jelenségét be lehet-e vetni a szegregált gettósodó városnegyedekben a térbeni-társadalmi szegregáció oldására. Vagyis közteshasználat, mint antiszegregációs eszköz. Milyen lehetőségek rejtőznek a két téma párosításában, és ez milyen tágabb kérdéseket vet fel? Mi ebben a kontextusban az építész potenciális szerepe?

A kutatás alapja a kevésbé kutatott témametszet elméleti háttere. Fókusza a budapesti Magdolna negyed mint potenciális közteshasználat-terep, és a helyi adottságok, eddigi kísérletek és saját építészeti tervezési gyakorlat vizsgálata (CivilHáló, Micromagdolna, Negyed projektek). Szintézise e két szál összevetése a berlini Neukölln kerület Reuterquartier negyed esetével és az itt megvalósult közteshasználat-kísérlet tapasztalataival (Coopolis közteshasználat-ügynökség). Az eredmény többértékű: antiszegregációs közteshasználat-stratégia a Magdolna negyedre, általános érvényű tézisek, és a felvetés fő kritikai kérdései.

Az értekezés megmutatta a közteshasználatban mint antiszegregációs eszközben rejlő lehetőségeket, de rávilágított azok hatáira is. Kiemelte a kritikai perspektívák jelentőségét a szociális városrehabilitáció, a közteshasználat és a dzsentrifikáció közötti összefüggések vizsgálatában, és azt a felelősséget, amellyel a szegregált gettósodó városnegyedben a közteshasználat-stratégia indítása jár. Kihangsúlyozta az építész szerepét a vizsgált folyamatokban, és a kreatív, közösségi bevonáson alapuló tervezési módszerek jelentőségét. Végül pedig felvetette a kutatás lehetséges folytatási irányait.

Remélem, hogy az értekezés megállapításai és kritikai kérdései további vitát és párbeszédet generálnak – nem csak építészek között.

1. HÁTTÉRTANULMÁNY A MAGDOLNA NEGYEDRŐL (2017)

A NEGYED RÖVID TÖRTÉNETE ÉS HELYE GETTÓSODÁSI FOLYAMATOKBAN

A Magdolna negyed a VIII. kerület egyik legszegényebb negyede. A pesti belváros keleti határán fekszik, az ún. Közép-Józsefvárosban, a Nagykörút és a Hungária körút között. A jól elkülönülő terület határai a Fiumei út, Baross utca, Népszínház utca; meghatározó terei pedig a Mátyás tér, Teleki tér és Kálvária tér. Ma 43 hektárt és 12000 lakost számlál. Elnevezése nem történelmi eredetű – 2004-ben az akkor elkészült Józsefváros "15 éves kerületfejlesztési stratégiája" idején született, amely javasolta a kerület 11 kisebb egységre, negyedre való bontását. Nevét a területen található legkedvesebb hangzású utcáról kapta abban a reményben, hogy ez segít lemosni a "gettó" és "dzsumbuj" címkéket.

Története sohasem volt felhőtlen, és kezdetektől fogva az útkeresésről és nehéz sorsokról szólt. Maga a kerület, Józsefváros, a 19. század közepén még önálló faluként létezett a mai Nagykörúttól kifelé. Földrajzi jellemzői, kevésbé értékes adottságai már kialakulásánál negatívan befolyásolták a jövőjét: a rosszabb minőségű homokos földön kisebb méretű parcellák jöttek létre, és hamar megjelentek nagy kiterjedésű iparos területek. A mai VIII. kerület területén nagy számban jelentek meg a szegények számára épített szoba-konyhás lakások, melyek beépítési sűrűsége és minősége a Nagykörúttól távolodva jelentősen csökkent. A 19. század végén a főváros életét nagymértékben befolyásolta a felgyorsult iparosodás folyamata, de ennek ellenére a Józsefváros elsősorban kisiparos jellegű maradt: itt telepedtek meg a jobb módú, vidékről érkező muzikus cigány családok és a pesti zsidóság szegényebb rétegei is. A kerületet az 1910-es évekig kávéházak, kertvendéglők és olyan speciális kisiparos műhelyek virágoztatták fel, mint például asztalos, lakatos, bútorkárpitos, bádogos, cipész, szabó, páncélszekrény-javító, harisnyafoltozó. E kisiparosok egy része ma is megtalálható a negyed egy-egy eldugott utcájában.

Az I. világháború előtt a nagy fővárosi fejlesztések épphogy érintették a városrészt, és egyikük sem teljesebben – ezt őrzi a negyed mai heterogén beépítése.¹¹³ A világháborút követően viszont a lelassult gazdasági fejlődés és az árvíz okozta károk, az épületbontások és az elmaradt befektetések miatt egyre romlott az épített környezet állapota.¹¹⁴ Nagy számban vándoroltak ide szegények és munkakeresők – vidékről, de a határon túlról is. Első útjuk rendszerint a Józsefvárosi pályaudvaron át a mai Magdolna negyed területére vezetett. A Teleki téren működött az ún. *pesti kubikos börze* is, az alkalmi munkások reggeli gyülekezőhelye; a környéket akkoriban a "szegénység kapujának" nevezték. Mindeközben kevés új lakóház épült, a meglévő épületek időszerű karbantartása pedig elmaradozott. Ezzel párhuzamosan elkezdődött a tehetősebb, "utcafronti" lakosság elszivárgása, és az egyre szegényebb rétegek beköltözése. A II. világháború nagymértékű bombázásai után folytatódtak a fizikai és a szociális várospusztulás tendenciái. Az 1970-es években erősödött fel a cigány kisebbség beáramlása, és az etnikai térbeni-társadalmi szegregáció mértéke. Ladányi szerint a szlömösödési folyamatok erősödése erre az időszakra tehető. A szerző a 1992-es tanulmányban meg is nevezi azt a területet, ahol ezek a folyamatok a legsúlyosabb állapotokat idézték elő a rendszerváltás előtt (a legnagyobb számú szegény lakosság, illetve

¹¹³ Találunk itt századforduló előtti földszintes belső udvaros házakat, földszintes lakóházakat, és tipikus pesti "gangos" bérházakat is. A sokszínű és igen változatos beépítési magasságú városi szövetet alacsony raktárak, műhelyek és üres telkek tarkítják – ma is. Ezt jól illusztrálja a negyed szélén a Koszorú utca vegyes beépítése (lásd képek között!).

¹¹⁴ Borsos Melindával a témáról közösen írtunk egy cikket a "Közép70" című kötetbe.

a szegény cigány lakosság aránya, erősen leromlott fizikai környezetben) – ez egész pontosan az akkor még névtelen Magdolna negyed.¹¹⁵

Ladányi szerint a rendszerváltás előtt "a belső-pesti, leromlott bérházas területeken kialakulóban volt egy mind nagyobb kiterjedésű, egyre inkább homogén és a cigány népeiséget egyre inkább tömörítő gettósodó rész".¹¹⁶ A rendszerváltás nagy társadalmi és gazdasági változásokat idézett elő, a főváros gettósodási folyamatai pedig új irányt vettek. A rendszerváltás után – habár a társadalmi, gazdasági, etnikai szakadék nem enyhült, sőt – a Nagykörúton belüli területek homogén gettója széttöredezett. Ladányi szerint "ezt nem valóságos értelemben vett társadalmi rehabilitációs projektekkel, hanem nagymértékű bontásokkal és a szóban forgó területeken élő szegények és cigányok jelentős részének kiszorításával érték el".¹¹⁷ Sem a kiszorított emberek, sem az őket sújtó térbeni-társadalmi-etnikai szegregáció nem tűnt el, csupán városon belüli helyzete, mintája és sűrűsége változott meg. Ezen összetett városi folyamatok következtében Budapesten az előzőekhez képest szétszórt mintájú, kisebb területű, de annál nagyobb problémásűrűségű negyedek alakultak ki. Ladányi szerint itt a térbeni, társadalmi és etnikai hátrányok összefonódásának egy új, az eddigieknél súlyosabb kirekesztést generáló formájával van dolgunk. Ezeket nevezi Ladányi belvárosi mikroszegregátumnak, és egy ilyen területnek minősíti az itt vizsgált Magdolna negyed területét is a 2000-es évek elején: "...a főváros kellős közepén megjelent a harmadik világ".¹¹⁸

SZÁMADATOK

A helyi lakosságról és életkörülményeiről itt kiemelek pár sokatmondó adatot a Magdolna Negyed Program sorozatok kezdeti időszakából, a 2000-es évek elejéről és közepéről, zárójelben a Budapest egészére vonatkozó adatok:¹¹⁹

- elesett csoportok indikátora – munkanélküliség aránya: 12,6% (2,8%)
- lakásminőség indikátor – komfort nélküli lakások aránya 37,33% (2,5%)
- önkormányzati bérlakások aránya: 65% (7,8%)
- cigány kisebbség aránya: 30%
- épületállomány állag-indikátora - 1919 előtt épült lakások aránya: 88,3%

A kényszer kérdéséről beszámol a Mátyás tér vonzáskörzetében 2006-ban készült szociológiai felmérés, amely a helyi lakosság mobilitásával, szabad helyválasztásával foglalkozott. E szerint a környéken lakó emberek fő indoka az itt maradásra az, hogy anyagi okok miatt nem tudnak elköltözni: "A helyben maradás legfontosabb oka a megkérdezettek között az, hogy az anyagi lehetőségeik nem teszik lehetővé az elköltözést."¹²⁰A helyi lakosságnak ez a tehetetlensége, mobilitásának hiánya a negyed alapvető jellemzője. Karinthy Frigyes ezt

¹¹⁵ János Ladányi, "Gondolatok a Középső-Józsefváros rehabilitációjának társadalmi összefüggéseiről", *Tér és Társadalom* 3-4., (1992): 75-88.

¹¹⁶ János Ladányi, "A lakóhelyi szegregáció változó formái Budapesten", in *A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai*, ed György Enyedi (Budapest, MTA Társadalomkutató Központ), 199-215.

¹¹⁷ Ladányi, "A lakóhelyi szegregáció változó formái Budapesten", 199-215.

¹¹⁸ Ladányi, "Szegregáció és Rehabilitáció Budapesten", 60.

¹¹⁹ Forrás: Nóra Teller, "Hátrányos helyzetű csoportok térbeli koncentrációja." (Budapest, 2007), 15;39; KSH 2001 statisztikai adatok.

¹²⁰ Tamás Egedy, "A Mátyás tér felújításának várható hatásai a helyi társadalomra és az életminőségre." in *Város Zöld Könyv – kulcs a fenntartható városhoz = Urban Green Book – Key to a Sustainable City*, György Alföldi és Zoltán Kovács, szerk. (Budapest: ÉTK; MTA FKI; Rév8 Zrt, 2008), 45.

költőien így fogalmazza meg 1933-as riportjában a Teleki térről: "...zátony a valóság, amin az egész [a város; a szerk.] megfeneklett".¹²¹ Ennél prózaiban, de nem kevésbé találóan ír Csanády és Ladányi erről a jelenségről: "... a magas státusúak lényegében úgy és azokra a területekre szegregálódnak, ahogyan és ahova akarnak, az alacsony státusúak pedig úgy és oda, ahova hagyják őket."¹²²

SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ - A MAGDOLNA NEGYED PROGRAMOK

2004-ben készült el Józsefváros "15 éves kerületfejlesztési stratégiája", amely a kerületet 11 önálló egységre bontotta, és hozzájuk önálló fejlesztési programokat rendelt. Ennek keretében a Magdolna negyedben elindult Magyarország első *intergrált szociális városrehabilitációs programja*, melynek célja a fentiekben ecsetelt helyzet orvoslása volt. Az ún. Magdolna Negyed Programokat a Rév8 Zrt. vezette. A program szerzői voltak: Alföldi György, Sárkány Csilla, ifj. Erdősi Sándor, Apró Attila, Csete Zoltán és Kolossa József. Ez fontos fordulat volt a Magdolna negyed történetében. A programok jól dokumentáltak; részletes bemutatásukkal és elemzésükkel Borsos Melinda doktori kutatása foglalkozik. Én itt a program fő paramétereit foglalom össze, és a kutatásom szemszögéből egy-egy fontos mozzanatot emelek ki:

(1) A Negyed helyzetéről a programok indításakor: "A Magdolna negyed a fővároson belüli kedvező elhelyezkedése ellenére az épített környezetéből fakadó adottságai, korábbi gazdasági szerepének leértékelődése, történeti, társadalmi fejlődésének negatív alakulása miatt Budapest vélhetően legnagyobb összefüggő krízisterületévé alakult át, s egyes – jelentős kiterjedésű – részei kifejezetten a nagyvárosi szegénynegyedek jellemző arculatát mutatják. (...) megakadályozni azt a fenyegető veszélyt, hogy az akcióterület a város legnagyobb, összefüggő nagyvárosi szegénynegyedévé, a szó szigorú értelmében vett szegény-etnikai gettóvá váljon."¹²³

(2) A program stratégiai céljáról: "Hosszú távú társadalmi cél: a negyed életminőségének fejlesztése, megfelelő színvonalú lakhatás biztosítása. A negyed fejlődését a társadalom bevonásával, a helyi társadalom kohéziójának erősítésével, a társadalmi sokszínűség megőrzése mellett kívánja elérni."¹²⁴

(3) Az akciótervek elemeiről: "Ez az integrált szociális városrehabilitációs program több komponensből áll, a környezetalakítási akciók mellett kiemelt társadalomfejlesztési elemei is vannak: foglalkoztatási, bűnmegelőzési, civil szervezeteket támogató programok."¹²⁵

(4) A dzsentrifikációval szemben foglalt álláspontjukról: "Tekintettel a városrész lakókörnyezeti adottságaira, gazdasági lehetőségeire, a lakosság társadalmi, etnikai összetételére, képzettségére hosszabb távon sem várható, hogy a Magdolna-negyed ingatlanpiaci pozíciója olymértékben felértékelődik, hogy az "öslakosságot" fokozatosan kiszorítva a közép

¹²¹ Frigyes Karinthy, "A hajótörött élet roncsai között. Kettőtől négyig a Teleki téren," in *Szavak pergőtüzében*, ed. Tamás Ungvári (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984), 149-153.

¹²² Gábor Csanádi és János Ladányi, *Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992), 112.

¹²³ György Alföldi, Csilla Sárkány, Sándor ifj. Erdősi, et.al. , "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program", *Építészforum*, 2005. március 3.

¹²⁴ Alföldi, "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program"

¹²⁵ György Alföldi, "Közösségi részvétel a városfejlesztésben – a Magdolna Negyed tanulságai", *Építészforum*, 2010. december 20.

*és magas státuszú lakosság lakóhelyévé váljon. A realitások figyelembe vétele mellett az akcióterületi programnak kifejezetten nem ez célja."*¹²⁶

A Magdolna negyed helyzetéről – ebben és más publikációkban – a szerzők egyértelműen megállapítják, hogy benne van a gettósodási spirálban. A program céljai az összetett szociális és fizikai rehabilitációról szölgáltak, az "őslakosság" cseréjével járó dzsentrifikáció pedig kifejezetten nem célja. A programot – mely az MNP rövidítésre hallgat – eredetileg 15 évre tervezték, és eddig három ütemben valósult meg: MNPI 2005-2008; MNPII 2008-2011; MNPIII 2012-2015. A program összetett, és számos eredményéről áttekintést adnak a Rév8 által összeállított projekt-összefoglaló kötetek.¹²⁷

A szemmel látható és kézzelfogható eredmények mellett a programoknak számos legalább ugyanolyan fontos "mérhetetlen" hozadéka van. Kettőt emelek ki, és mindkettő a kommunikációról, a kapcsolatiháló-építésről és közvetve-közvetlenül a szegregáció lebontásáról szól:

(1) A Kesztyűgyár Közösségi ház¹²⁸ valódi belső szíve lett a környéknek, és biztos vagyok benne, hogy színes programjai, nyitott, befogadó működése és az itt évek óta dolgozó lelkes emberek együttese számos helyi ember és kisgyerek életét változtatta meg. Azt gondolom nem túlzás azt állítani, hogy csak Csámpai Rozi gyerekeknek és autistáknak tartott (de egész családokat megérintő) rajzfoglalkozásai, és a Csapó Emma nevéhez kötődő Női Klub délelőtti nem egy esetben életet mentenek (hogy csak kettő, általam személyesen is szeretett és jól ismert közösséget említsek).

(2) Ezen kívül a MNP társadalmi célú projektjei, a civilek és helyi közösségek iránti nyitottsága egy térbeli kapcsolati-támogatási hálót épített ki; ez a háló egyszerre volt vertikális és horizontális, és meglepően friss és konstruktív módon összekötötte a helyi lakosokat, a negyeddal foglalkozó lelkes civileket, a helyi közösségeket, és a hivatalos városfejlesztés szintjét. Ezen folyamatok mindegyikében kulcsszerepet játszott a Rév8 csapata, mint mediátor. E háló biztonságos környezetet teremtett az alulról jövő kezdeményezések feltörésének. Gettósodó városrészekre nem jellemző módon a helyi lakosság (igaz, csak jobb módú része) megerősödött, és önérdék-képviselőkké állt össze; ezzel egyidőben egyre több civil szervezet jelent meg a területen. Ezt jól illusztrálja a Teleki tér története, amely az Újirány Csoport vezetésével közösségi tervezésként valósult meg.¹²⁹

Meg kell jegyezni, hogy Ladányi 2005-ben megfogalmazott, korábban idézett éles kritikája és borús előrejelzése a Magdolna negyedben nem valósult meg.¹³⁰ Az MNP programok *valós szociális városrehabilitációs* törekvések voltak, rendkívül elhivatott szakmai gárdával, egyértelmű társadalmi célokkal és szándékokkal. A helyszíni munkák során ezt alkalmam volt élőben látni, megtapasztalni. Ezt a közvetlen tapasztalatot a negyed mai képe és a róla szóló kutatások, adatok igazolják. A helyzet azonban mégsem rózsás – az évtizedes folyamatok

¹²⁶ Alföldi, "Magdolna negyed szociális város-rehabilitációs program"

¹²⁷ Forrás: "Rév8 Zrt. – Lezárt Projekt", 2017, <http://rev8.hu/lezart-projektek/>

¹²⁸ A Mátyás téren épült fel az MNP első két üteme alatt; tervezők: Rév8 Zrt., Alföldi György, Sárkány Csilla, Kolossa József, Szabó Lea, Kolossáné Bartha Katalin. Többet lásd: György Alföldi, "Kesztyűgyár Közösségi Ház a Mátyás téren", *Építészfórum*, 2008. szeptember 4.

¹²⁹ Sándor Bardóczy, "Eldorádó Józsefvárosban", *Építészfórum*, 2015. január 28.

¹³⁰ Ladányi, "Rehabilitáció Budapesti Módra", 31-33.

alatt a Rév8 Zrt. szerepe és hatásköre folyamatosan háttérbe lett szorítva.¹³¹ Az MNP programok lejárta után nem csak a Rév8 Zrt., de a Magdolna negyed jövője is bizonytalannak tűnik, és sok kérdést vet fel.

A NEGYED HATÁRAI

Karinthy Frigyes a már idézett novellájában úgy ír a Teleki térről és környékéről, mintha egy különálló ország lenne, "*város a városban, önálló nyelve, szokásai, törvényei vannak*". Közel 80 évvel később a Magdolna negyedben járva ugyanaz a benyomásunk támadhat – egy másik, ismeretlen ország. Nagyon közel van azokhoz a helyekhez, ahol nap mint nap járunk – ez a pesti belváros keleti határa – mégis, a várost sokat járó emberek között is kevesen voltak valaha a Teleki téren túl. Ez az elszigeteltség azért érdekes, mert ez alapvető alkotóeleme a gettó fogalmának; másrészt pedig a negyed határai azt is jelzik, hol milyen mértékű a térbeni szegregáció. A térképes határ-kimutatást a földszinti üzletekről szóló fejezetrészben mutatom be részletesen; abban segít majd nekünk, hogy megtaláljuk, *hol érdemes közteshasználatokat indítani*.

A várospusztulás – egy terület szociális süllyedése, amely végül a fizikai és a szociális pusztulás felgyorsulásához vezet – témakörébe tartozó "*urban blight*" fogalom szerint a várospusztulás foltszerűen jelenik meg a város testén, mint a penész.¹³² A negyedben járva a figyelmes megfigyelő azt veheti észre: a Magdolna negyed foltos. Néhol szinte átmenet nélkül váltják egymást a "jó helyek", ahol szép régi házakat, játszó gyerekeket, lakatosműhelyeket látunk sorra; és az omladozó házak, sötét belső udvarok, üres üzletek, és mindenek előtt az emberi élet hétköznapi nyomorának kisebb-nagyobb, félreismerhetetlen jelei. A Magdolna negyed utcáin a fenti "városi penész" analógia inverzét látjuk: csak foltokban jelennek meg a "jó helyek" a lepusztult épített állagú és társadalmi helyzetű közegben. Ezek nem süllyedéstől megmenekült utolsó jó helyek, hanem inkább utólagos rehabilitációval felhúzott pontok – tehát ezeket a penész *már nem eszi*. Ez a *foltos jelleg* a negyed belsejében és a határainál egyaránt észlelhető. Ezekről a belső foltokról és a különböző határ-típusokról egy szubjektív térképes kimutatást végeztem, és csoportokba osztottam őket:

(1) Éles határok – ahol hirtelen történik a váltás, és látszólag nincs átjárás a hétköznapi Budapest (hajtás pajtás biciklisek, buszok, Fazekas-diákok, Rigó utcai nyelvvizsga) és a Magdolna negyed belső világa között. Ilyen a Baross utca határvonala.

(2) Elmosódó határok – melyeknél a külső, mindennapi városi közeg valameddig beszivárog a negyedbe, majd megtorpan. Ilyen a Népszínház utca és Teleki tér környéke, és a Tavaszmező utca Horváth Mihály tér felőli része.

(3) Teljes sötétség – a "penész" mindent elborít, ha az "urban blight" analógiát vesszük, és hihetetlennek tűnik, hogy csak tízpercnyi sétára vagyunk a Körúttól és a megszokott Budapesttől. Ide sorolható a Magdolna utca, amely szám adatok szerint a negyed legproblémásabb utcája, és ezt a helyszínen járva valóban lehet érzékelni konkrét megnevezhető jelek nélkül is. Megfigyelhető, hogy ez a szubjektív határ-térkép már öt éves

¹³¹ Ez jól követhető akár a térbeli elhelyezkedésük történetén: voltak a "sűrűjében", a Práter utcában; az általuk tervezett és megvalósított Kesztyűgyár Közösségi Házban; majd átkerültek a kerületi Önkormányzat épületébe.

¹³² Elisabeth Lichtenberger, Cséfalvay Zoltán, Paal Michaela, *Várospusztulás és -felújítás budapestben*. (Budapest: Magyar Trendkutató Központ, 1995), 15.

távlatban is változik; egyre nagyobb "jó helyek" alakulnak ki, melyek fokozatosan kezdenek összeérni.

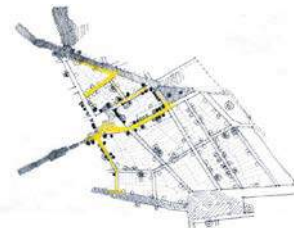
ÖSSZEFOGLALÁS

A Magdolna negyed története, a budapesti gettósodási folyamatok térbeli kicsúcsosodása, a jellemző számadatok, a felvillantott személyes élmények, és nem utolsósorban az itt elindított szociális városrehabilitáció mind egyértelműen azt jelzik, hogy a Magdolna negyedben komoly gettósodási tendenciák működtek és működnek. Ehhez párosul a terület városközponti helyzete a pesti belváros keleti határán. Ezek alapján a Magdolna negyedet az értekezésben *belvárosi mikroszegregátumnak* nevezem. Különleges és fővárosi, magyarországi viszonylatban egyedi adottsága az itt működő *szociális városrehabilitáció*.

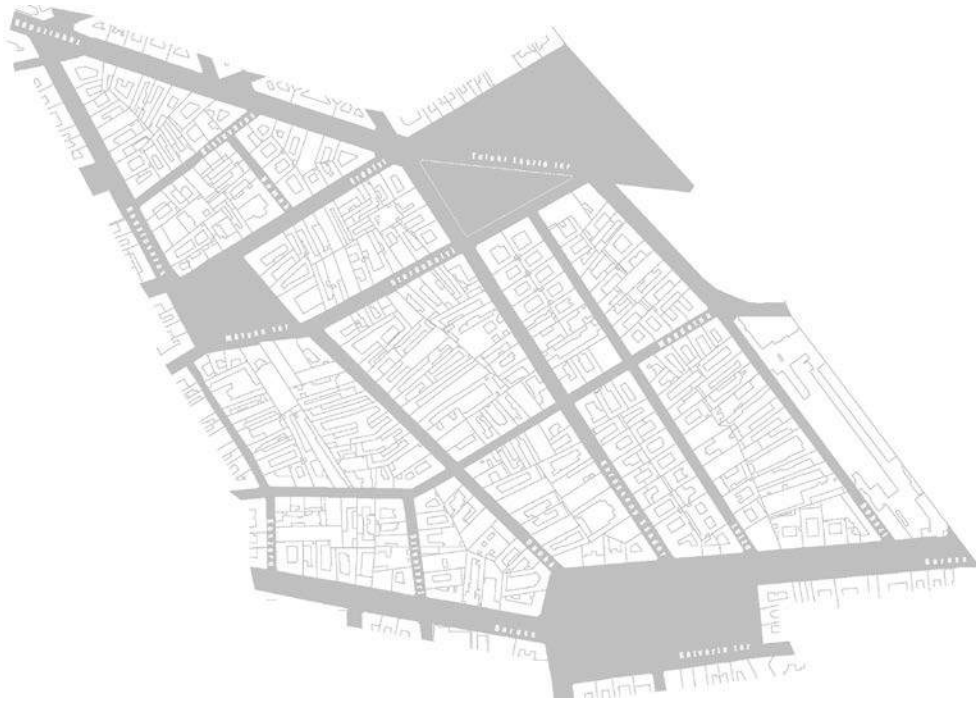
HIVATKOZOTT IRODALOM: LÁSD DOKTORI ÉRTEKEZÉS IRODALOMJEGYZÉKE

2. MAGDOLNA NEGYED FÖLDSZINTJEI – TÉRKÉPES-RÉTEGES KUTATÁS (2014)

Σ térképek és rétegek

00 alaptérkép

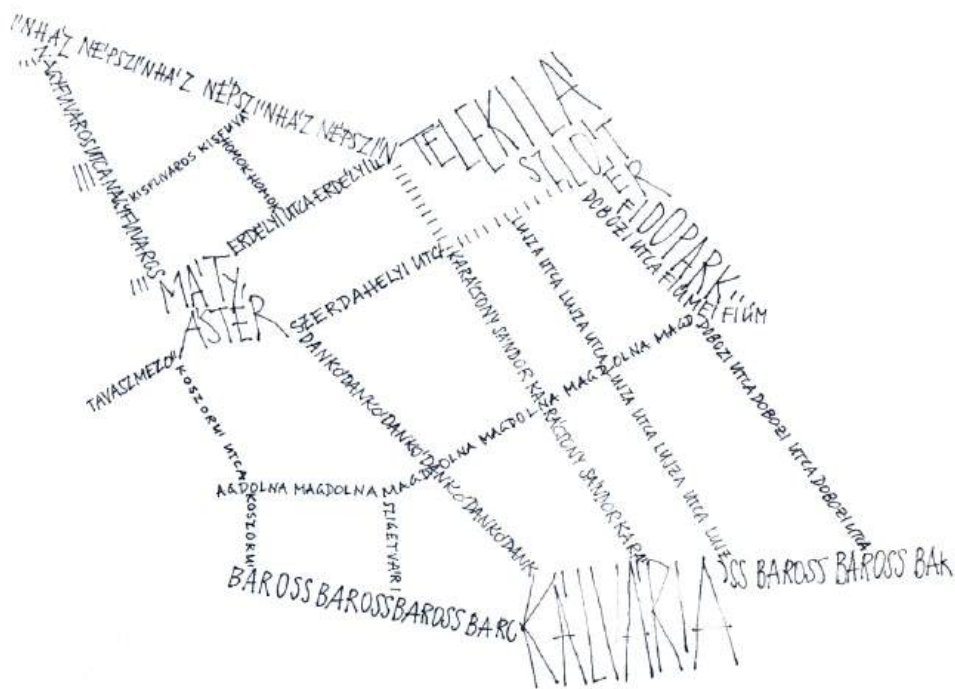

- t réteg témája:** a negyed részletes térképe; köztér- és utcahálózat, telekosztás, földszinti üzletek helye
- :: forrás/módszer:** önkormányzati adatszolgáltatás digitális térkép formájában; dátum: 2012. november; adatszolgáltatás alapján számítógépes, majd szabadkézi rajzi feldolgozás.
- >> további vizsgálatok:** külön térkép az utca- és köztérhálózatról |00.1|; külön térkép a telekosztásról |00.2|; helyszíni fényképek fő közterekről |00.f| (saját + Borsos Melinda)
- * megjegyzés:** Minden itt bemutatott vizsgált rétegről első lépésként az önkormányzati alaptérkép alapján külön-külön térképet szerkesztettem. Az így kapott digitális térképeket dolgoztam fel szabadkézi rajzban. A szabadkézi rajzi feldolgozás a rétegekben való elmélyülésnek és az összefüggések jobb megértésének volt egy fontos lépése.
- ... rövid leírás és elemzés:** A Magdolna negyed a budapesti VIII. kerület leghátrányosabb helyzetű negyede. Közel 290 lakóépület található a Népszínház utca - Fiumei út - Baross utca - Tavaszmező utca által határolt területen. Három meghatározó tere van: a középen fekvő és valóban központi szerepet játszó Mátyás tér; a kereskedelmi szempontból fontos Teleki tér az ott található piaccal; és a Baross utcához kapcsolódó Kálvária tér. A környék két legproblémásabb területe a hajléktalan intézményeknek otthont adó Dankó utca és a rá merőleges Magdolna utca. Utóbbi mind helyszíni tapasztalatok, mind bűncselekményekről szóló hivatalos felmérések szerint a környék "rossz helye".

00.1 alaptérkép / telekosztás

00.1 alaptérkép / utcahálózat

00.f alaptérkép / fényképek

f Mátvás tér

f Teleki tér és piac

01 üres földszinti üzletek

- t réteg témája:** üres önkormányzati tulajdonú földszinti üzletek/helyiségek
- :: forrás/módszer:** önkormányzati adatszolgáltatás nem lakás célú földszinti helyiségekről, Excel táblázat formájából; dátum: 2013. július; lista alapján térkép készítése pontos helymegjelöléssel
- >> további vizsgálatok:** helyszíni fényképek fő közterekről |01.f|, (saját + Borsos Melinda fényképei)
- ... rövid leírás és elemzés:** Az önkormányzati adatszolgáltatás a negyed nem lakás célú földszinti helyiségeiről nagyobb halmazzal ölel fel, mint a jelen kutatás során meghatározott "földszinti üzlet" definíció. A szelektálás és a definíció meghatározásánál fontos szempont volt, hogy egy adott földszinten elhelyezett funkció széles közösség által látogatható legyen. Emiatt több, a negyedre amúgy jellemző, belső udvarról nyíló földszinti helyiség esett ki a képletből. Az így meghatározott "üres földszinti üzletek" és a "tele földszinti üzletek" számaránya a negyedben 55% az üresek javára.

01.f üres földszinti üzletek / fényképek

f Karácsony Sándor utca, üres alagsori helyiség, a ZöFi civil szervezet közteshasználat-helyszíne

f Magdolna utca | Koszorú utca | Nagyfuváros utca - Mátyás tér

02 tele földszinti üzletek

t réteg témája: tele földszinti üzletek/helyiségek, vegyes tulajdon

:: forrás/módszer: (1) önkormányzati adatszolgáltatás nem lakás célú földszinti helyiségekről, dátum: 2013. július, lista alapján térkép készítése pontos helymegjelöléssel; (2) részletes helyszíni felmérés: minden tele földszinti üzlet számbavétele, ezekről térkép, lista és fényképadatbázis készítése. Feketével jelölt pontok, Mátyás tér és környéke: (1) + (2) módszer együtt; szürke pontok: (1) + helyszíni szemle

>> további vizsgálatok: földszinti üzletekről beszámozott térkép és lista |02.1|; tele földszinti üzletek, külső forgalom|02.2|; helyszíni fényképek |02.1f| |02.2f| (saját + Borsos Melinda)

... rövid leírás és elemzés: A sok üres, hosszú évek óta lelakatolt földszinti üzlet lehangoló jelensége mellett a negyedben nagyon sok színes és izgalmas földszinti funkciót találunk. E színes földszint-világ jellemző típusai: (1) szolgáltatások és műhelyek, melyek Budapest egyéb részein már csak ritkán fordulnak elő (pl. műszaki javító bolt, rugókészítő, páncélkészítő); (2) vegyes vagy kettős funkciójú boltok (pl. képeretező és üveges egyben); (3) kifejezetten speciális, kis területre szakosodott üzletek, melyek közönsége és forgalma nem függ az üzlet városbeli elhelyezkedéséről és a környék gyalogos forgalmától (pl. motoros bőrruházat készítő műhely; gyógycipő ragasztó bolt); (4) közösségi és szociális helyek, klubok, civil szervezetek (pl. Gallery8 Roma Művészeti Tér, Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Klub)

*** megjegyzés, május 2014:** a fentiek szerinti részletes felmérés csak a feketével jelölt, Mátyás tér közeli földszintekről készült; ilyen részletes felmérés szükséges az egész területről.

02.f tele földszinti üzletek / fényképek

f Vegyes funkciójú földszinti üzlet, Mátyás tér: üveges, képkeretező és jéghideg felfrissülés (12) | Bezárt üzlet és rétegek: kozmetika és látványkétség, Mátyás tér (55)

f Szolgáltatások, speciális szaktoltok és műhelyek | Mátyás tér, Magdolna u., Nagyfuváros u.

02.1 tele földszinti üzletek / külső forgalom

t réteg témája: tele földszinti üzletek, külsős használók által látogatott helyek

:: forrás/módszer: helyszíni tapasztalatok és micromagdolna helyszíni kutatási és tervezési munka (2012-) alapján összegyűjtött tapasztalatok szerint. (többet erről lásd korábbi fejezetben)

>> további vizsgálatok: helyszíni fényképek |02.2f| (saját)

... rövid leírás és elemzés: A külső forgalom most három ponton kerül kapcsolatba a Magdolna negyeddal, különböző súllyal: (A) Tavaszmező utca felől, Óbudai Egyetem és környékbeli irodaházak; (B) Népszínház utca belvárosi/turista forgalma és az új metro4 megálló; (C) és végül átmenő forgalom az Izraelita temető, Orczy kert és Hungexpo felé. Az utóbbi a legkevésbé hangsúlyos a földszinti üzletek és a gyalogos forgalom szempontjából, és inkább átutazó közönséget jelent. Azok a "külsős" emberek, melyek kapcsolatba kerülnek a negyeddal, most csupán megszámlálhatóan sok földszinti üzletet/helyet látogatnak rendszeresen. Ez igaz a Mátyás téren működő galéria dolgozóira és az Óbudai Egyetem hallgatóira egyaránt. A jellemzően látogatott helyek és külső közönségük: (1) Tavaszmező utcai Kávézó és pizzázó; (2) Gallery8 – kifejezetten tág közönség, Budapest szintjén is; (3) Bőrruházat és bőrműves – országos ismeretség és forgalom; (4) Kesztyűgyár – közkedvelt programok, kerületi vonzáskör; (5) Teleki téri piac; (6) Népszínház utcai boltok – belvárosi idetévedő közönség a Blaha Lujza tér felől, közeli szállodák miatt turistaforgalom is.

02.1f tele földszinti üzletek / fényképek

f Gallery8 Roma Művészeti Tér, Mátyás tér (2) | Kávészó és pizzázó, Tavaszmező utca (1)

f Motoros bőrruházat és bőrműves, Mátyás tér (3) | Kesztyűgyár Közösségi Ház (4) és a Mátyás tér

03 külső közeg és negyed határai

- t réteg témája:** hol és meddig szivárognak be a külső közeg és a külső használók a Magdolna negyedbe
- :: forrás/módszer:** közel két éves helyszíni tervezési és kutatási munka tapasztalatai, begyűjtött visszajelzések és saját helyszíni élmények alapján készített térkép.
- >> további vizsgálatok:** két határtípus megnevezése és kiválasztott helyszíni fényképek |03.f| (saját)
- ... rövid leírás és elemzés:** Karinthy Frigyes azt írta erről a területről, hogy "város a városban, önálló nyelve, szokásai törvényei vannak". Ma, 80 évvel később ugyanaz lehet a benyomásunk: a Magdolna negyed egyfajta vakfoltként jelenik meg az őt körülvevő városi szövetben. A várost sokat járó emberek között is kevés olyan van, aki valaha járt – szándékosan – a Teleki téren túl. A negyed és a külső közeg határai változatos képet mutatnak: vannak éles határok, és vannak áttörni látszó gátak, ahol a külső közeg beszivárog. Ez a térkép ezeket a pontokat keresi és vizsgálja. A külső forgalom rétegénél (02.2) szó volt arról, hogy a negyed határait három ponton érinti a külső közeg; ezek közül kiemelkedik a Tavaszmező utca és a Népszínház utca jelentősége. A kettő között két vonzó mágnes-pontot látunk: egyik a negyed szélén lévő Teleki tér, másik pedig a negyed belsejében található Mátyás tér. A mágnes-pontok és a feltárási pontok között egyelőre gyenge szálak feszülnek csupán.

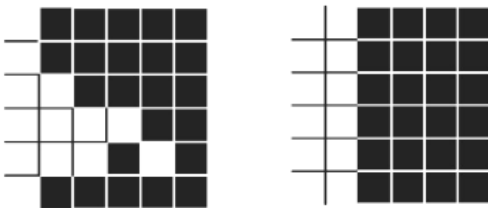
03.f külső közeg határai / fényképek

f A külső közeg beszivárog a negyedbe: Tavaszmező utca és az Óbudai Egyetem előtti tér

f Éles váltás: Tavaszmező u. vége | Mátyás - Tavaszmező - Koszorú sarok | Mátyás tér

***** Határtípusok: (1) külső közeg beszivárog a negyedbe; (2) éles váltás

04 közösségi és szociális helyek

- t réteg témája:** a külső, nem helyi használók által látogatott földszinti üzletek és helyek
- :: forrás/módszer:** közel két éves helyszíni tervezési és kutatási munka tapasztalatai, begyűjtött visszajelzések és saját helyszíni élmények alapján készített térkép
- >> további vizsgálatok:** két határtípus megnevezése és kiválasztott helyszíni fényképek |03.f|
- ... rövid leírás és elemzés:** a Magdolna negyedben magas a különböző közösségi és/vagy szociális helyek sűrűsége. Ezek egy része önkormányzat által működtetett, egy jelentős része pedig civil kezdeményezés. (1) Kesztyűgyár Községi Ház; (2) Kapocs Ifjúsági Önszervezet; (3) Gallery8 Roma Művészeti Tér; (4) Megálló drogellenes csoport; (5) FiDo sport és szabadidőközpont (terv); (6) Községi Pszichiátria; (7) Ruttkai Éva Magánszínház; (8) Csipesz szociális mosoda; (9) Szomszédügyi infó központ; (10) Intenzív családsegítő (utóbbi három építés alatt).
- * különleges mozzanat:** a negyed legmeghatározóbb közösségi helye a Mátyás téri Kesztyűgyár, melyet helyszíni tapasztalatok alapján a helyi lakosság minden rétege használ. A negyed közösségi/szociális helyei között hamarosan szerepelni fognak azok az új földszinti funkciók is, melyek tervezésében a Doktori Iskola keretein belül, Alföldi György konzulens segítségével vettünk részt. A szociális mosoda, a szomszédügyi infóközpont és az intenzív családsegítő szociális szolgáltatóhelyiségei mind-mind önkormányzati földszintekben kapnak helyet, meghatározott időre – egyfajta intézményesített közteljesítésként.

05.f közösségi helyek / fényképek

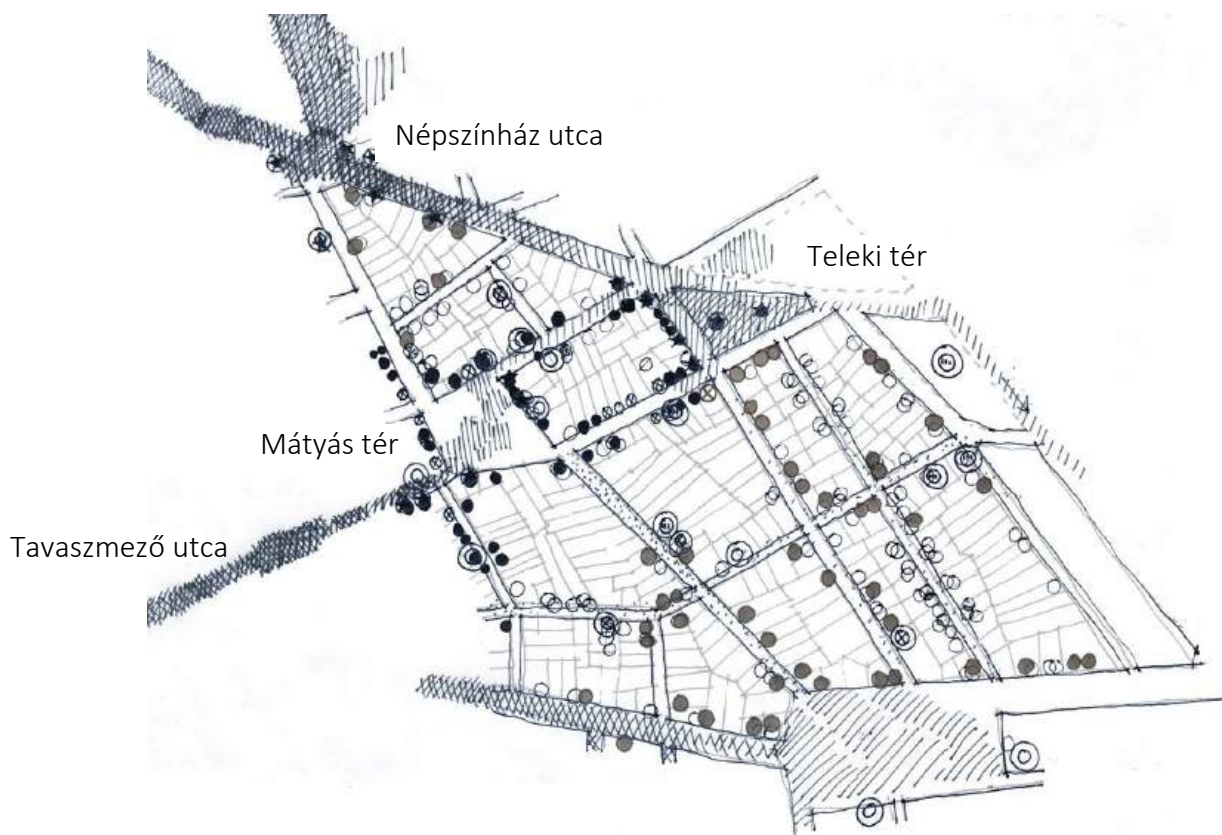

f Kesztyűgyár, Mátyás tér (1) | Kapocs Ifjúsági Önségítő Szolgálat, Erdélyi utca (2) | Megálló Drogellenes Csoport, Nagyfuváros utca (4)

f Szomszédsági Infó Központ, Dankó utca (9) | Csipesz Szociális Mosoda, Szerdahelyi utca (8) | Intenzív Családsegítő, Dobozi utca (10) | építés: 2014 | építésztervezők: Kukucska Gergő, Szabó Dávid, Dimitrijevic Tijana, Brósz Csaba Botond)

ΣM állapot most / rétegek összegzése

t tartalom: eddig vizsgált rétegek egymásra vetítése, mostani állapot elemzése

:: forrás/módszer: rétegek egymásra vetítése és kirajzolódó összefüggések elemzése

Σ elemzés és összegzés: Az összesített rétegeket megvizsgálva a kutatási kérdés szempontjából "jól működőnek" nevezem azt a területet, ahol sok tele földszint van, és ahol a külső közeg is megfordul; "rosszul működőnek" pedig azt, ahol sok üres földszintet találunk, és melyet a külső forgalom nem érint.

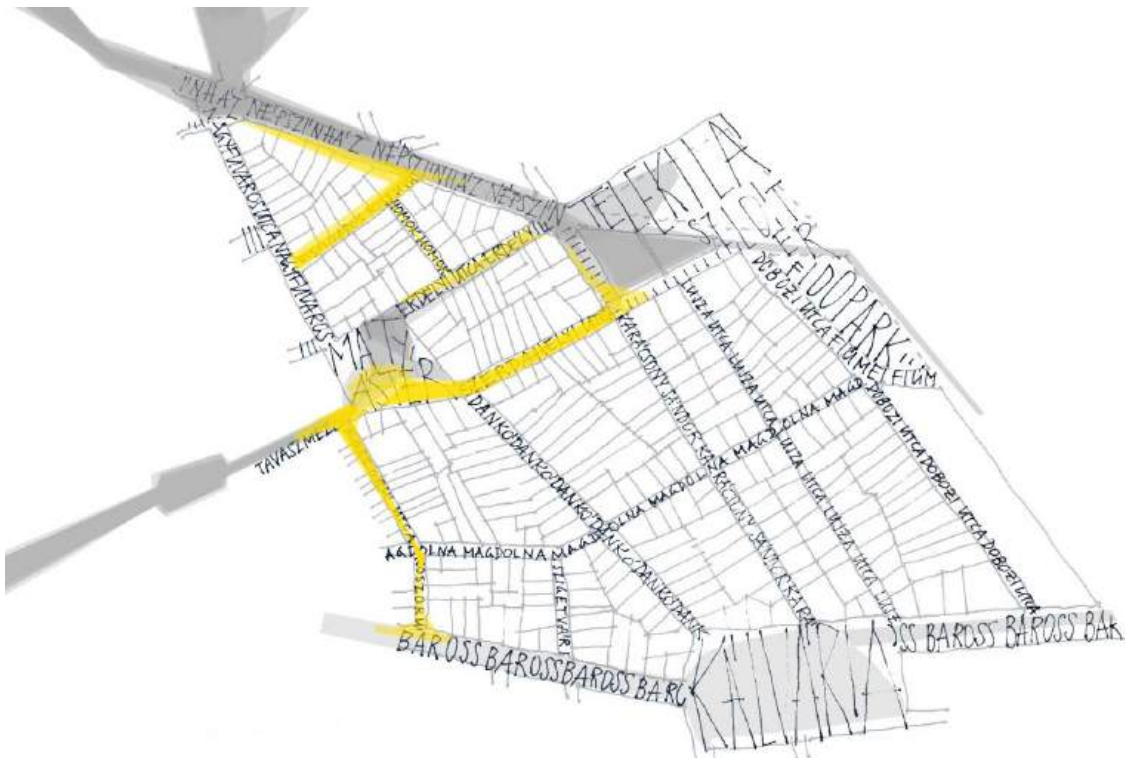
Jól látszik, hogy a negyed délkeleti része, a Baross utca és Fiumei út ölelésében, teljes mértékben kiesik a külső forgalomtól, és a legmagasabb üres földszint koncentrációt mutatja – vagyis ez a rész egyelőre "rosszul működik". Az egyes rétegek vizsgálata már megmutatta a negyed feltárási pontjait, így nem meglepő, hogy a jól működő területek jellemzően ezekhez kapcsolódnak. Kivételt képez a negyed belsejében lévő Mátyás tér, amely ugyan szintén "jó hely", de egyelőre csak laza szálakkal van összekötve a negyed határaival és a külső városi közeggel.

Fontosak még azok a területek, melyek térbeli helyzete és jelenlegi forgalma arra utal, hogy tengelyt képezhetnek a feltárási pontok és a negyed központja, a Mátyás tér között. Megfigyelhető, hogy egy ilyen kereszttengety egyelőre nincs a negyedben. Jelen állapotban két irányból elindul egy tengely (a Teleki tér felől és a Tavaszmező utca felől), de nem éri el a negyed központját és nem ér össze.

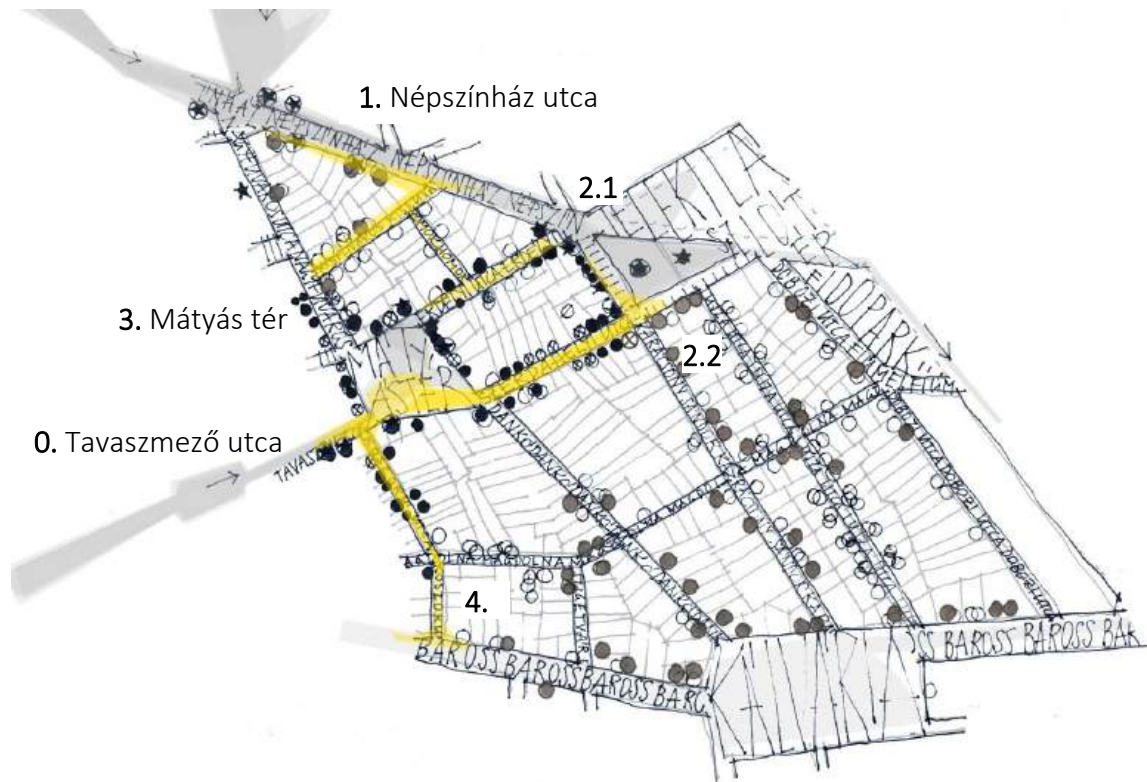
ΣΜ állapot most / külső forgalom

ΣΤ jövőkép / külső forgalom

ΣT jövőkép / rétegek összegzése

t tartalom: jövőkép - köztes használat stratégia célja a negyedben; területek és akciók áttekintése

Σ elemzés és összegzés: Fontos célnak tartom, hogy a negyednek legyen keresztirányú átjárást biztosító tengelye, amely be- és átvezeti a külső forgalmat. E tengely mentén a negyed határán eddig megtorpanó külső közeg be tud szivárogni a negyed belsejébe, miközben magára tudja fűzni a most "jó helyként" működő, de szigetszerű központi területet (Mátyás tér). Egy közteshasználat-stratégia legfontosabb szerepét abban látom, hogy ezt a Magdolna negyedet és a külső közeget összefűző tengelyt segítsen életre hívni. Ehhez a következő akciókat javaslom: A fő feltárási irányok mentén telepített köztes földszinti használatokkal erősíteni a feltárási útvonalakat és beljebb hívni a külső közeget. A potenciális tengely-utcákat jellegzetessé és csalogatóvá tenni az új funkciók és köztéri vetületük segítségével, és ezekbe befordítani a külső forgalmat, majd a központhoz vezetni.

A bemutatott rétegek együttes vizsgálata kirajcolta azokat a területeket, ahol egy ilyen stratégiát érdemes elindítani, és földszinti köztes használatokat létrehozni. E területeket a negyeden belüli helyzetük és a jövőbeli szerepük szerint négy típusba sorolom:

- (1) jól működő határterületek és **feltárási útvonalak** - 0. Tavaszmező utca; 1. Népszínház utca
- (2) a negyed átellenes határait összekötő **potenciális tengelyek** - 2.1 Erdélyi utca; 2.2 Szerdahelyi utca
- (3) jól működő, de **szigetszerű terület** a negyed belsejében - 3. Mátyás tér
- (4) feltárási pontokhoz közel eső titkos **belső részek** - 4. Koszorú u.

ΣT jövőkép / katalizátor területek

Σ Közteljesználat-stratégia indítására alkalmas területtípusok és javasolt akciók:

1. Jól működő feltárási útvonal - Népszínház utca

Fő jellemzők: Tartalék üres földszintek; a belváros és a meglévő vonzó funkciók közelsége; jelentős meglévő külsős forgalom.

Javasolt akció: Meglévő összekötő kapocs szerep erősítése üres földszintek megtöltésével; az itt elhelyezett új funkciók kifejezetten a külső közegnek is szóljanak.

2.1 Potenciális kereszt tengely - Erdélyi utca

Fő jellemzők: A Negyed központja felé vezet; egyelőre gyenge összekötő tengely; tartalék üres földszintek; részben felújított és sétálóutcává alakított; közvetlen kapcsolat a Kesztyűgyárral.

Javasolt akció: Az összekötőtengely-szerep erősítése és a becsalogatott Népszínház utcai forgalom befordítása a negyed belseje felé, és elvezetése a Mátyás térhez; üres földszinti üzletek megtelítése a meglévő helyekhez hasonlóan kulturális és közösségi helyekkel; jó terep vendéglátásra is.

2.2 Potenciális kereszt tengely - Szerdahelyi utca

Fő jellemzők: A külső közeg megtorpan; üres földszintek; piac közelsége miatt eleven

Javasolt akció: A piaci funkcióhoz kapcsolódó használatok telepítése; külső forgalmat átvinni Mátyás téren keresztül a Tavaszmező utcáig

ΣT jövőkép / katalizátor területek

Σ Közteljeshasználat-stratégia indítására alkalmas területtípusok és javasolt akciók:

Jól működő belső sziget - Mátyás tér

Fő jellemzők: A Negyed központja; fő vonzereje a Kesztyűgyár Közösségi Ház és a felújított tér; a lakosság minden rétege látogatja; új lakásberuházás, új lakókkal; színes földszinti üzlet-világ; külső forgalmat vonzó funkciók is (pl. Gallery8); van tartalék üres földszint.

Javasolt akció: Az üres földszintek megtöltése további tágabb vonzaskörzetű funkciókkal; felhasználni és továbbvinni a Kesztyűgyár és a Gellery8 pozitív hatásait és image-ét.

Belső rész feltárási pont közelében - Koszorú utca

Fő jellemzők: Jól működő terület sok tele földszinttel a negyed határához közel, melyet a külső közeg (még) nem fedezett fel; negyed határa; negyed legizgalmasabb utcája épületállomány és térszerkezet szempontjából. Izgalmas funkcióskála (óvoda, hostel, fogorvos, idősek klubja stb.)

Javasolt akció: Az izgalmas jelen állapotát felhasználni és erősíteni; befördíteni a Tavaszmező utca sarkán meglévő nagyon erős külső forgalmat; ehhez felhasználni a már most meglévő funkciókat (pl. Gardenhouse Hostel); potenciális célközönség lehet az Óbudai Egyetem. Alternatív funkciópárosításokkal jó hangulatú tematikus utca válhat belőle.

3. MICROMAGDOLNA – VÁGYGYŰJTÉS ÉS KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS (2013-2014)

micro magdolna

MICROmagdolna_Vol.01

fogadd örökbe a vágyakat!
vágygyűjtés és közösségi tervezés
a budapesti Magdolna Negyedben
Borsos & Dimitrijevic 2014

MICROmagdolna_Vol.01

01_magdolna negyed_ előzmények
előzmények
negyed projekt 2012-2013
micromagdolna kezdetei

02_micromagdolna_ vágygyűjtés a Magdolna Negyedben
mit csinál a micromagdolna?
módszertan
kapcsolati háló
vágylista
vágyakból képeslapot!

03_továbbtervezés_fogadd örökbe a vágyakat!
közösségi tervezési műhely 2014
4 helyi közösség és 18 építész
4 vágy és 4 terv
micromagdolna műhely kiállítás!

04_micromagdolna_ jövő...
vágyak és tervek
köszönet és támogatók

MICROmagdolna_Vol.01

fogadd örökbe a vágyakat!
vágygyűjtés és közösségi tervezés
a budapesti Magdolna Negyedben

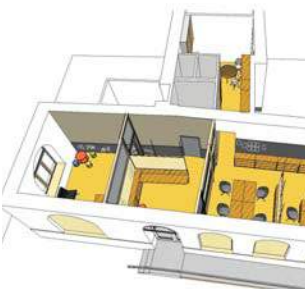
Borsos Melinda & Dimitrijevic Tijana
Budapest 2014

MICROMagdolna_előzmények

előzmények_magdolna negyedről
negyed projekt 2012-2013
micromagdolna kezdetei 2013-tól

MICROmagdolna vágygyűjtés_ 2013-tól

A micromagdolna projekt során **személyes, közvetlen, helyi** és kis léptékben kezdtünk el foglalkozni a Magdolna Negyeddel: belülről szeretnénk feltárni az itt lakó és dolgozó emberek, a helyi közösségek és a Negyeddel intenzíven foglalkozó intézmények és civil szervezetek valós igényeit és vágyait a környékkel kapcsolatban. Micromagdolna célja e vágyakat láthatóvá tenni, és a **vágyakat és álmódókat összekapcsolni egymással** - abban a reményben, hogy ezekből valóság is lehet.

A **helyi vágyakat** és igényeket összegyűjtjük, építészeti nyelven vizualizáljuk, láthatóvá tesszük és továbbgondoljuk. Ez rövidtávon megmutatja egy nehéz helyzetű hely pozitív energiáit, hosszútávon pedig a vágygyűjtemény és a közben kialakuló **kapcsolati háló** a felülről jövő szociális városrehabilitációs lépések, és az alulról jövő kezdeményezések fontos részévé válhat.

Az eddigi munkánk tapasztalatai és a pozitív helyi visszajelzések azt mutatják - hogy **vágyakat itt lehet és érdemes gyűjteni!**

Budapest, 2014. augusztus
Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana

Magdolna Negyed

A VIII. kerületi **Magdolna Negyed** színes és egyben halmozottan hátrányos helyzetű városrésze Budapestnek - belülről nehéz itt élni, kívülről pedig súlyos előítéletek és negatív képek terhelik. Ugyanakkor sok pozitív vízió, terv és kezdeményezés jelenik meg a hellyel foglalkozó fáradhatatlan várostervezők, építészek, civilek, szociológusok és itt lakók által. Mint építészek nekünk is vannak-voltak vízióink - de útközben rájöttünk, hogy külsőként és kívülről nehéz a valós igényeket felmérni és ezeket megvalósítani. Feltettünk a kérdést mit tehet itt egy építész? Mi mit szeretnénk tenni? **Lehet vágyakat gyűjteni?**

Előzmények_ NEGYED projekt 2012-2013

A BME Építőművészeti Doktori Iskolájának építészeti kutató-tervező csapataként (Borsos Melinda, Brósz Csaba, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergő, Szabó Dávid) 2012. óta foglalkozunk a budapesti Magdolna Negyeddel. Konzulensunk és tanácsadónk Alöldi György DLA. 2012-2013 között a Magdolna Negyed Program III. keretében **négy szociális közösségi hely** építészeti tervezésében vettünk részt: Közösségi Mosoda, Intenzív Családgondozó és Családfejlesztő, Kirekesztett Nők Klubja, Információs Központ. A helyiségek 2014 nyarán megvalósultak.

MICROmagdolna_vágygyűjtés

mit csinál a micromagdolna?

lépések és módszertan

kapcsolati háló

vágylista

vizualizálás_vágyakból képeslapot!

MICRO vágygyűjtés módszer_ mit csinálunk?

A MICRO módszer kidolgozásában fontos szerepe volt a helyi tapasztalatainknak és a már létező gyakorlatoknak (nexthamburg; Urban Incubator Belgrade). A micromagdolna vágygyűjtés fő lépései:

- .1 bemegyünk a kiválasztott helyre - megkérdezzük mit szeretnének a Magdolna negyedben (akár egy konkrét üres helyre)
- .2 beszélgetünk és tollbarajzolunk: (sárga lapokon) felvázoljuk a vágyakat - megköszönjük, és ajándékba adunk egy micromagdolna matricát + jelezzük, hogy visszajövünk
- .3 a begyűjtött vágyakat vizualizáljuk - minden vágyról egy képeslapot készítünk
- .4 helyhez társítjuk a vágyakat, és egy vágytérképet készítünk a negyedről - a vágyakat láthatóvá tesszük
- .5 a begyűjtött vágyakat "örökbefogadjuk" és továbbgondoljuk - közösségi építészeti tervezés (micro műhely) - apró realitások - új irányok, együttműködések a várossal - megjelenünk egyetemi tervezési munkákban

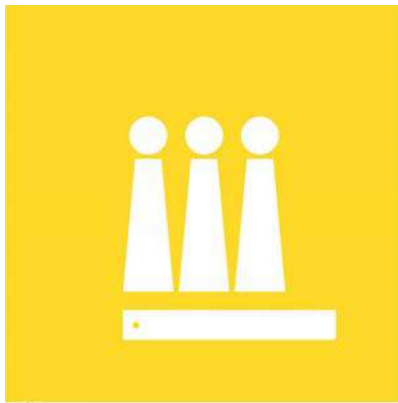
A **kapcsolati háló** folyamatosan növekszik és új kapcsolatok jönnek létre a projekt során - keresztírányba is. Ez a projekt egyik legfontosabb eredménye.

Micromagdolna_ vágygyűjtés a Magdolna Negyedben

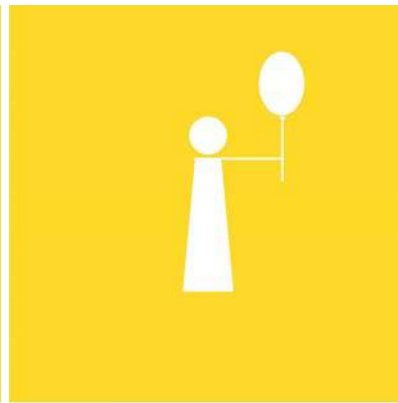
Megkérdezni helyi bácsiktól, néniktől, gyerekektől, civilektől, itt dolgozó boltosoktól, építészekről és művészekről: mit szeretnének látni a Magdolna negyed számos üres tereiben? Ezeket a vágyakat vizualizálni, és egy térképre tenni. Együtt megnézni őket, rendszerezni, szeretni, továbbgondolni. Megvalósítani? Közben embereket megismerni, itt lakókat és "ide álmódzókat" egyaránt. Kapcsolatokat kialakítani és hálózatot építeni - minden jövőbeli projekt nélkülözhetetlen alapja.

Kapcsolati háló_ kit kérdezzük?

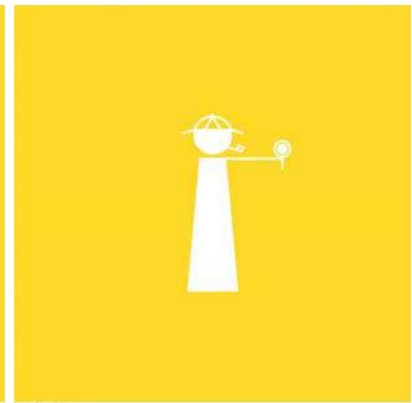
A micromagdolna projekt kezdetén az eddigi helyszíni tapasztalatok és ismeretek alapján létrehoztunk egy kapcsolati hálót azokról a helyi emberekről, közösségekről és intézményekről, akiktől vágyakat szeretnénk gyűjteni. Akiket kérdezzük: helybeli álmódó civilek; helybeli intézmények; helybeli város-álmódók; vendég álmódók (pl. a területtel foglalkozó diákok); helyi lakos álmódók (boltosok, gyerekek stb.); helyi közösségek. Az a tapasztalat, hogy a kapcsolati háló minden egyes alkalommal bővül és hogy közreműködésünkkel újabb keresztírányú kapcsolatok alakulnak ki.

1. felmérés

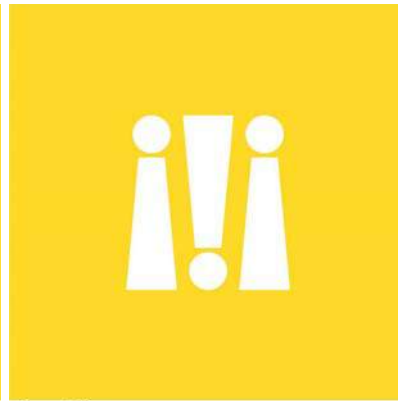
2. városrútítás

3. felfedezés

4. bevonás

5. kapcsolódás

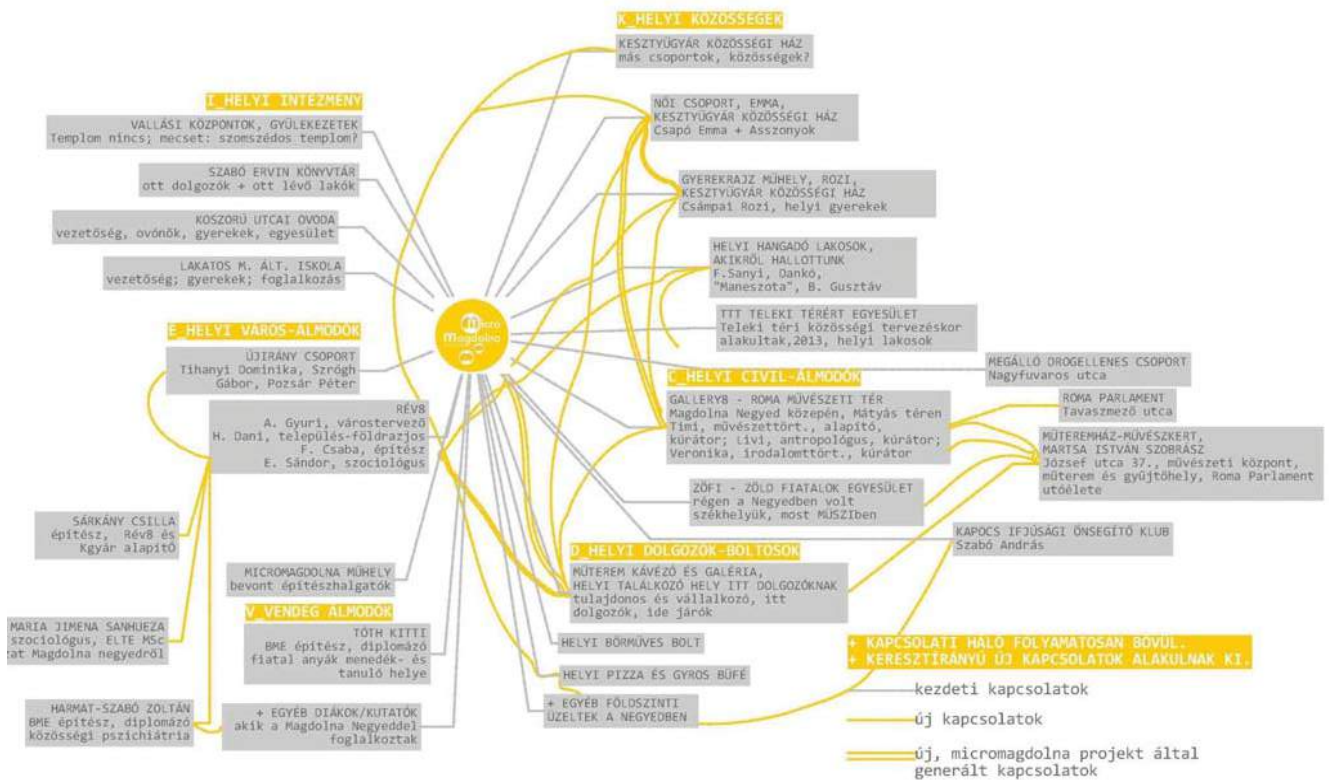

6. kitekintés

elmélet

pikogram forrás:

Az építész új kapcsolatai a várossal, eszközkeresés Bukarest példáján keresztül (Borsos Melinda, DLA egyéni kutatás, 2014. - <http://dla.epitesz.bme.hu>)

MELI & TIVA

> kit kérdezzük?
kapcsolati háló
építés

> bemegyünk
beszélgetünk
és kérdezzük
“mi kellene ide?”
“mire van szükség?”
“mit szeretne
láttni?”

> tollbarajzolás!
lerajzoljuk a
vágyakat

> megköszönjük!
micromagdolna
matricát adunk
“majd visszajövünk”

MICRO módszer

> vizualizáljuk!
vágylista
vágyakból képeslap

> helyet keresünk!
konkrét hely a
vágyaknak
vágytérkép

> **micro tervezési
műhely!**
néhány vágyat
megtervezünk
álmódók+építészek
együtt

> látható!
kiállítás
beszélgetés
vágyfüzet
továbbgondolás
megvalósulás

006

roma kultúrális központ

álmodó: Roma Művészeti Galéria

A Magdolna Negyed határán működött a Roma Parlament. A Tavaszmező utcai intézmény egyfajta művészeket vonzó, és művészeti alkotásokat gyűjtő- és bemutató központ volt - fővárosi szinten is egyedülálló hely volt.

Ennek a hagyományát viszi tovább a Mátyás téren működő Gallery8 Roma Művészeti tér.

Álmuk, hogy a környéken újra működjön egy országos jelentőségű, komoly tartalmú, nagy roma művészeti központ. Hosszútávon, széles kapcsolati hálóval, érdeklődőkkel és művészekkel, megszólítva a helyi lakosságot is.

ROMA KULTÚRÁLIS KÖZPONT

Mátyás tér környéke? _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

ROMA
k u l t ú r
k ö z p o n t

www.negyed.wardpress.com micromagdolna@gmail.com www.negyed.wardpress.com micromagdolna

010

zöldség + gyümölcs bár

álmodó: Női Klub, Kesztyűgyár

Friss zöldségekből és gyümölcsökből préselt levek. Hozhatsz saját gyümölcsöt is, és megcsinálják. Itt ehetjük meg helyben, porcelán tányérból. Egy zöldség-bár. Tifkon a helyi alkoholisták gyógyítása indirekt módon - ezért is jó, ha a kocsmával szemben kapna helyet. A Szerdahelyi utca jó hely erre, a piachoz közel. Karitatív? Maradék zöldség-gyümölcs beszerzése a Teleki téri piacról és felhasználása; esténként összezedni piacon maradókat? "civilek a vitaminért a MN-ben" pl. Vegafőzők csoport ezt már csinálja Budapesten több helyen!

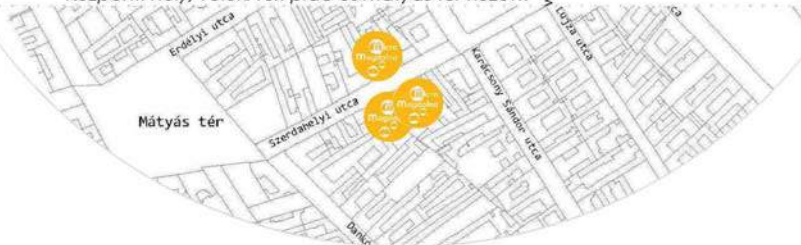
ZÖLDSÉG+GYÜMÖLCS BÁR

Szerdahelyi utca _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

*A Szerdahelyi utca jó gyűjtőpont - több új funkció itt kaphatna jó helyet egymás közelségében, csokorban! Központi hely, Teleki téri piac és Mátyás tér között.

www.negyed.wardpress.com micromagdlna@gmail.com www.negyed.wardpress.com micromagdlna

011 magdi kölcsönző

álmodó: Női Klub, Kesztyűgyár

Lakást felújítasz, és kell egy nagyon magas létra?
Nincs ütvefúród?
Nincs Hilti fúród, és csak pár kép felrakásához kellene?
A Magdi Kölcsönzőben megtalálod!
Akár egy nagyobb, ipari porszívót a tavaszi
nagytakarításhoz, vagy egy talicskát a költözéshez is!

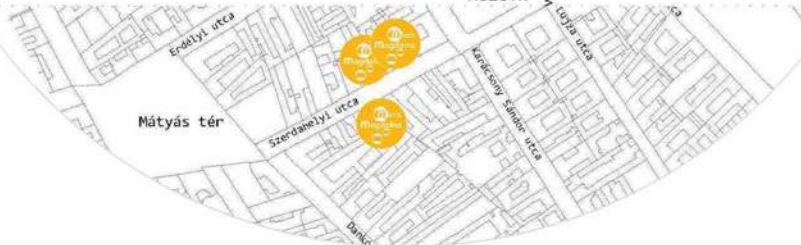
Egy napra vagy pár órára ki lehet kölcsönözni az ilyen és ehhez hasonló háztartási és szerelő eszközöket! A kölcsönző-műhelyben dolgozó helyi bácsi (vagy éppen nagyon ügyes műszakilag felkészült NÉNI!) segít abban is, hogyan kell ezeket használni. *A Szerdahelyi utca jó gyűjtőpont - több új funkció itt kaphatna jó helyet egymás közelségében, csokorban! Központi hely, Teleki téri piac és Mátyás tér között.

MAGDI KÖLCSÖNZŐ

Szerdahelyi utca

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

magdi kölcsönző

www.negyed.micromagdalena@gmail.com www.negyed.micromagdalena.com www.negyed.micromagdalena.com

013+014 magdi csere szalon

álmódó: Női Klub, Kesztyűgyár

Én tudok hajat vágni,
Te pedig ügyesen festesz körömöt,
esetleg tudsz masszírozni, vagy egy hajfestő művész veszett
el Benned?
Csere szépségszalon és közösségi hely - ahol kiderül, ki mihez
ért - és a Többiek örülnek ennek. Ugyanítt lehet cserélni
gyermekruhákat (a gyerekek gyorsan nőnek...) vagy
háztartási eszközöket.

Magdi Csere Szalon

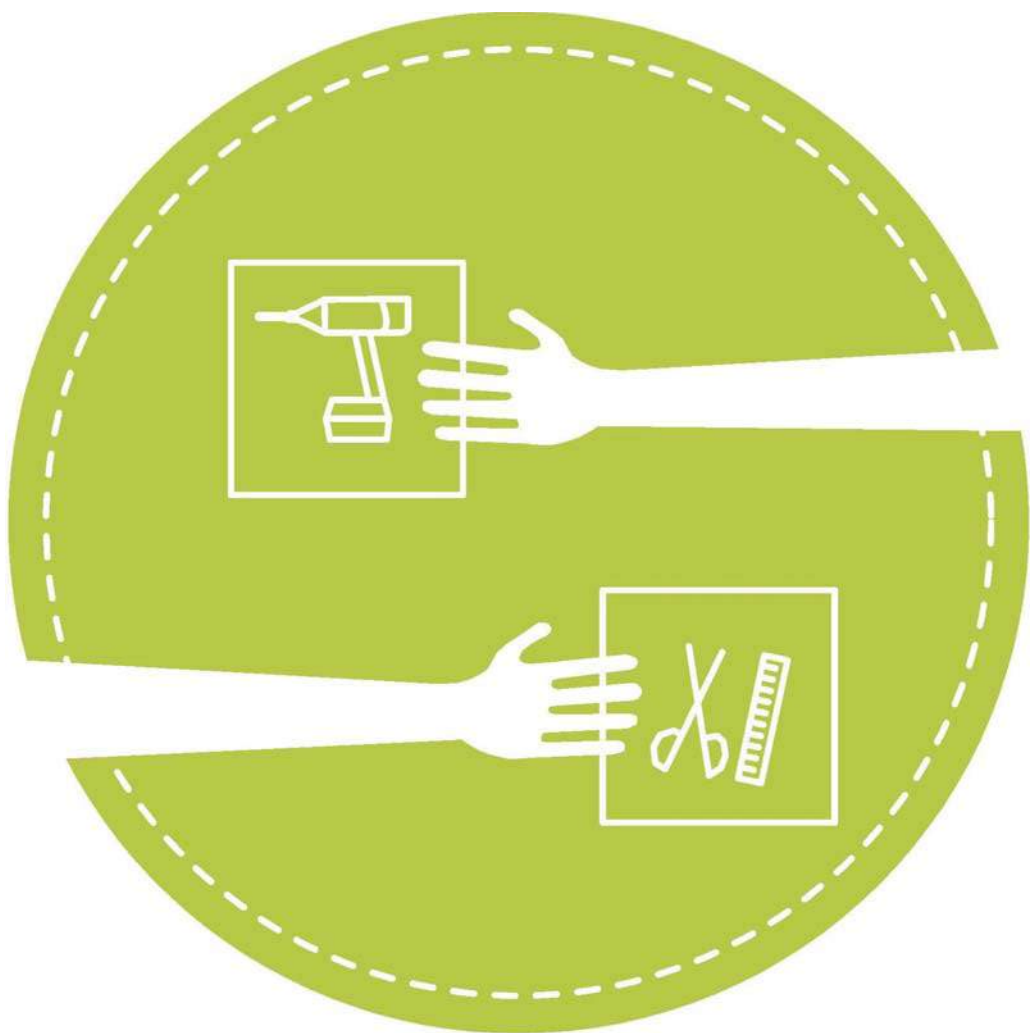
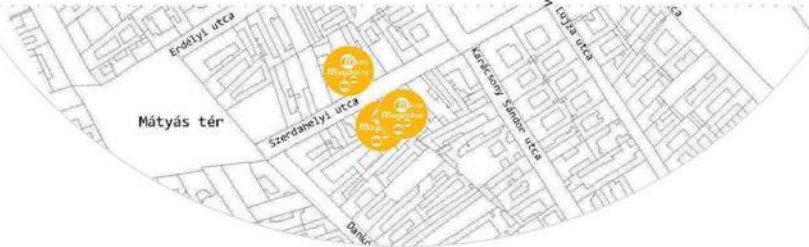
Helye a Szerdahelyi utca, piac és a többi új "funkció álam"
közelében. *A Szerdahelyi utca jó gyűjtőpont. Központi hely,
Teleki téri piac és Mátyás tér között.

MAGDI CSERE SZALON

Szerdahelyi utca _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

www.negyed.wardpress.com www.negyed.wardpress.com micromagdin
www.negyed.wardpress.com micromagdin@gmail.com www.negyed.wardpress.com micromagdin

015 mindent-javító műhely

álmódó: Női Klub, Kesztyűgyár

Elromlott a mikro, a hűtő vagy a mosógép?
A gyerek biciklijén pedig lötyög a pedál?
A cipő lyukas, és a szép szandál sarkára ráfér a talpaltatás?
Esetleg a farmer túl hosszú é át kell kicsit szabni?

Írany a Magdi Mindent-Javító Műhely!
Ül itt több helyi bácsi, néni (vagy éppen fiatal asszony vagy
fiú), aki a dolgokat megjavítja! Közel a lakásodhoz, vagy
éppen az iskoládhoz, és még a Kesztyűgyár sincs messze?

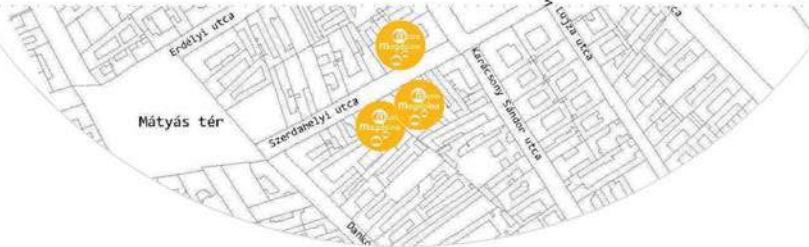
Helye a Szerdahelyi utca, piac és a többi új "funkció álom"
közeliében. *A Szerdahelyi utca jó gyűjtőpont. Központi hely,
Teleki téri piac és Mátyás tér között.

MINDENT-JAVÍTÓ MŰHELY

Szerdahelyi utca _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

019

fűszerkert az ablakban

álmodó: Női Klub, kesztyűgár

Egy másik álmhoz kapcsolódó álom: a Női Klub közös konyhakertjéből palántákat, fűszereket adni idejáró asszonyoknak, vagy erre tévedő gyerekeknek (aki a szomszédban fociznak). Elmesélni és megmutatni, hogyan kell őket egy erkély- vagy ablakládában kitelepíteni, és gondozni.

A növényeket a közös konyhakertből így csillag alakzatban szétszórni a Magdolna negyedben a közös kertből. A közös kertbe pedig mindig be lehet térni egy tanácsért, vagy újabb palántáért.

FŰSZERKERT AZ ABLAKBAN

szerte a _____

Magdolna Negyedben

Budapest, VIII. ker. _____

020

közösségi konyhakert

álmodó: Női Klub, Kesztyűgyár

Egy közös konyhakert a kesztyűgyári Női klub asszonyainak. Ahol lehet zöldséget termeszteni, gondozni, és nézni, ahogy nőnek. Fűszernövényekkel, esetleg bográcszóhellyel, és árnyas lugassal a fák alatt. Ahol hetente többször ki lehet menni, és ott lenni.

A vágygyűjtés után pár hónappal az álom valóra látszik válni - a közös konyhakertüknek 2014 nyarán helye lett a Negyed egy üresen álló zöld faltján.

A micromagdolna közösségi tervező műhely során építészhallgatók és a Női klub kedves asszonyai találkoztak, és álmokból terveket, rajzokat és maketteket szóttek együtt. Következő álom lehetne egy ottani zöldségekből főzött lecsó-ebéd a kertben...

KÖZÖS KONYHAKERT

Dankó utca 16!

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

közös konyha kert

021

Újra legyen TÁMASZ

álmodó: Női Klub, kesztyűgyár

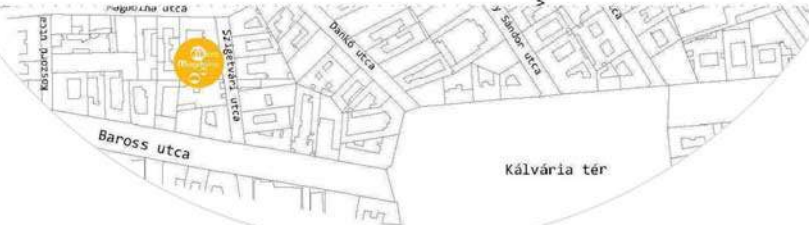
Egy hely a sérülteknek és szenvedélybetegeknek volt:
Kék-pontf, a Kálvária téren. Nemrég bezárt.
Ami itt történik: kézműves tevékenységek és foglalkozások
orvosi felügyelet mellett. Minden nap más-más programok.
Az orvosi ellátást egészíti ki.
Helyiségek: teakonyha, kézműves műhelyek, nagy levegős
közös tér, kis termek foglalkozásoknak, színházterem.
Nagy közösségi tér és kisebb foglalkozás terek.
Új hely hol?

ÚJRA TÁMASZ _____

egy üres földszint _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

022 egy hely mindennap a Női klubnak

álmodó: Női Klub, Kesztyűgyár

A helyi Kesztyűgyár Közösségi házban működik egy "Női Klub". Egy csodálatos, nyitott, pozitív és befogadó hely. Álmuk egy állandó hely - amely mindennap nyitva van, és be lehet oda térni. Közös beszélgetés, főzés, ebéd és kézi munka; közösen kötni tanulni, nemezelní, varrni, ülni, rajzolni. Segítséget kapni és adni. Egy biztos, nyugodt hely, mindennap.

Valahol a Magdolna negyedben, a Kesztyűgyár (és a mostani helyük) közelében. Közös megálmodott név ötletek: Vár-lak, Fecske-fészek, Kap-tár, Véd-Vár...

EGY HELY MINDENNAP

valahol a _____

Magdolna Negyedben

Budapest, VIII. ker. _____

www.negyed.wordpress.com micromagdolna@gmail.com www.negyed.wordpress.com micromagdolna

023 ÉPÍTKEZÉSEK + IPARI ÉPÜLETEK LÁTOGATÁSA (sisakban)

álmódó: Női Klub, késztyűgyár

A Magdolna negyedben és a VIII. kerületben sok minden épül. Az építkezések - pl. új FiDo sport- és szabadidő hely, az új Kálvária tér és Telki tér, a már átadott metro4 állomások, új középületek - szervezett látogatása az érdeklődő helyiek számára. Szigorúan sisakban. Ugyanígy a környéken lévő ipari épületek - pl. Fiúmei úti Remiz - meglátogatása.

ÉPÍTKEZÉSEK+IPARI
ÉPÜLETEK LÁTOGATÁSA

Remiz, m4, új terek, stb.

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

ÉPÍTKEZÉSEK
LÁTOGATÁSA
SISAKBAN

www.negyed.wardpress.com micromagdalena@gmail.com www.negyed.wardpress.com micromagdalena@gmail.com

024

mosoda + fürdőház + + fodrász + fotós

álmodó: Csámpai Rozi, festőművész, Kesztyűgyár

Egész családoknak zuhanyzási és fürdési lehetőség. Együtt. Fontos, mert otthon gyakran nincs áram, se víz. Először oda kell hívni Őket, majd később mennek maguktól is. Fontos, hogy valaki akibe megbíznak hívja oda Őket - Rozi hív, és el is megy példát mutatni elsőnek - utána már használni fogják! "Beálllok, lezuhanyzom én is!" Miután az ember visszanyerte tisztaságát (fürdés, mosás, hajvágás) és méltóságát - mert mindannyian szeretünk tiszták lenni - egy szép fotót készítenek róla, és azt megkapja. "Megfürdött, kimossa, átöltözik, levágatja a haját - és nem ismeri rá! Újra büszke lesz. Ez nagyon nagy dicsőség. Mindenki számára."

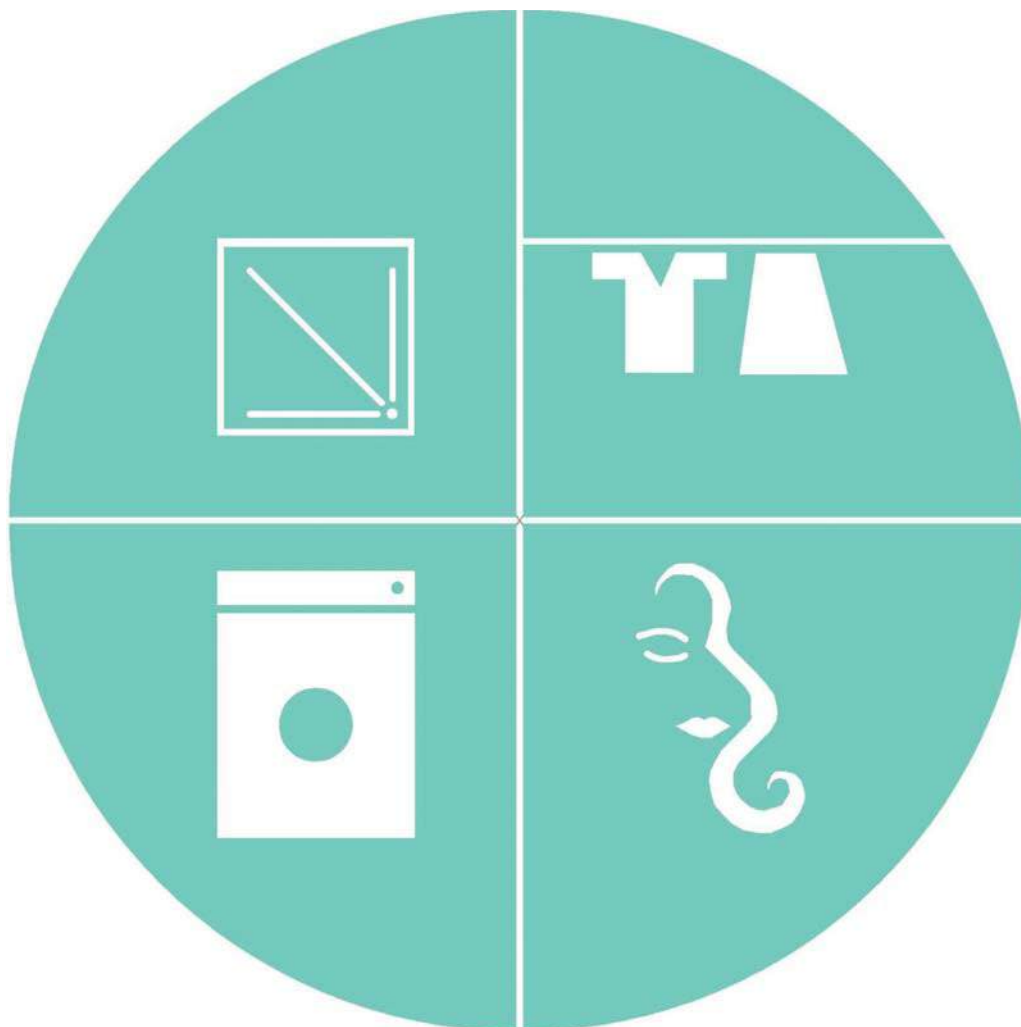
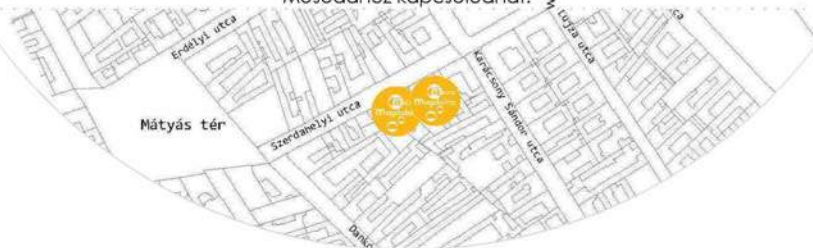
*AZ új funkció a megvalósult Szerdahelyi utcai Mosodához kapcsolódhat!

MOSODA+FÜRDŐHÁZ+
+FODRÁSZ+FOTÓS

Szerdahelyi utca 13 körül

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

www.negyed.wardpress.com micromagdolna@gmail.com www.negyed.wardpress.com micromagdolna

034 magdolna >> bohém művész negyed

álmodó: Kávészó

"Miért ne?"
"Miért ne lenne Magdolna negyed egy bohém művész negyed, egyfajta kulturális központ?"
"Tavaszmező utca: Új - és kicsit más! - Ráday utca?"

Miért igen:
Egy kicsit olcsóbb élet.
És számos művész, aki már itt él és/vagy alkot!
Mindenhez közel.
Inspiráló, érdekes, élő környezet és izgalmas építészeti struktúrák.
Nem egy main stream hely.

MAGDOLNA >>
BOHÉM MŰVÉSZ NEGYED
Tavaszmező utca és egész
Magdolna Negyed
Budapest, VIII. ker.

038 labdázó egy foghíjban

álmodó: Bogi, építész és restaurátor
(szereti a Magdolna Negyedet)

Erdélyi utca gyönyörű foghíjában (a Magdolna Negyedben ez az -egyik- legszebb) labdázó hely a gyerekeknek.

ITT SZABAD LABDÁZNI!

Mindenféle pályát felfesteni, vagy valahogy jelölni a fűben. Iskolával szemben van, a Kesztyűgyár közvetlen közelében - gyerekeknek csak át kell szaladniuk.

Minden oldalról fallal védett - itt senkit sem zavarna. (most gyerekeket mindenholnan küldik el, ha labdázna; az utcán próbálkoznak)

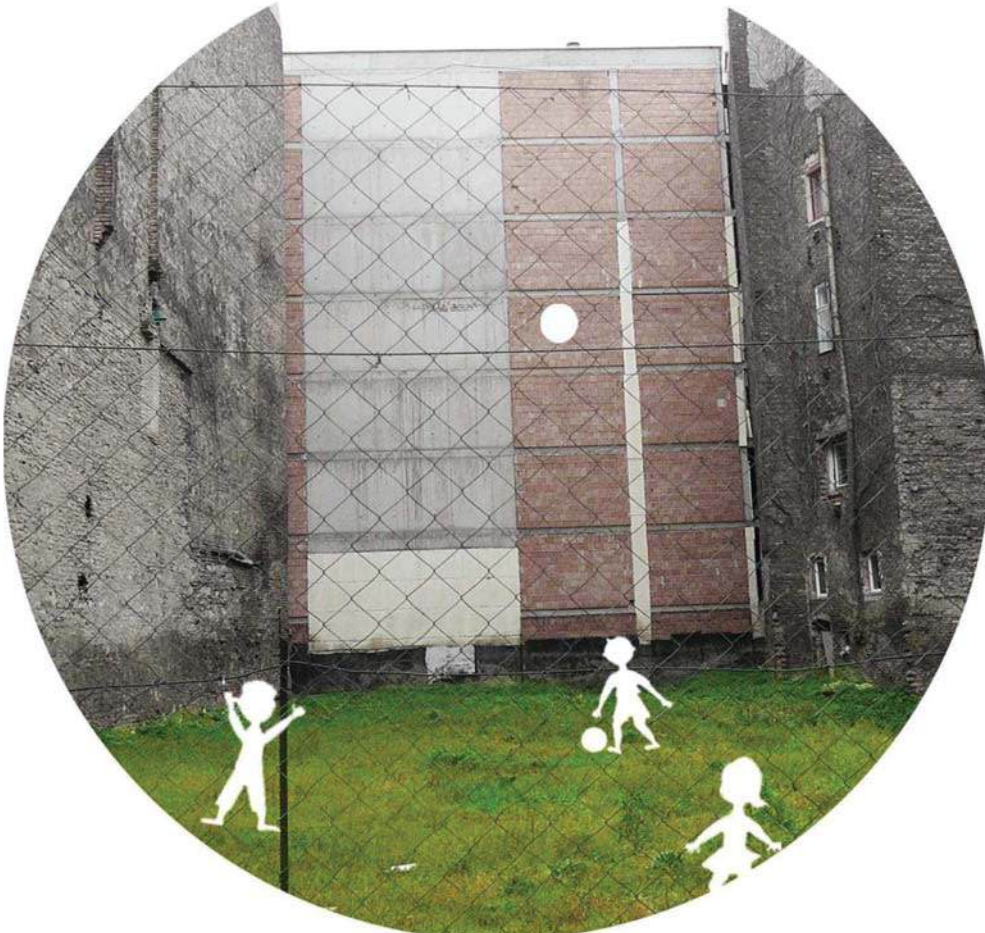
Ami kell: az utca felé labdafogó! És kész!

LABDÁZÓ
EGY FOGHÍJBAN

Erdélyi utca, foghíj

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

www.negyed.wordpress.com micromagdolna@gmail.com www.negyed.wordpress.com micromagdolna

040

közös közösségi kert

álmodó: micromagdolna

Közösségi kertekkel Budapesten mostmár egyre több helyen találkozunk. Az általunk megálmodott közösségi kert egy kicsit más, mint az eddig működő helyek.

A vágygyűjtés során több Magdolna negyedbeli közösség is kifejezte, hogy szívesen művelne egy kertet a környéken. Víziónk egy olyan közösségi kertről szól, amelyben több negyedbeli közösség művel kis növény foltokat egymás mellett. Közös helyen, közös infrastruktúrával és közösségi terekkel. Akiket ez érdekelhet: egy helyi ovoda gyerekei és ovónénije; egy helyi nappali pszichiátria; és a helyi Női klub. A negyedben több erre a célra alkalmas foghíj telek van - ezek egy része civil összefogás esetén megszerezhető lenne egy közösségi kert céljára. Egy összefogással lehet indulni közösségi-kert-pályázaton - és ez az álmokból valóság lesz.

Mátyás tér

KÖZÖS KÖZÖSSÉGI KERT

Magdolna utca körül

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

www.negyed.nagydolna.com www.negyed.nagydolna@gmail.com www.negyed.nagydolna.com www.negyed.nagydolna.com

044 nextmagdolna

álmodó: micromagdolna

A "nexthamburg - change the city together" projektsorozat célja álmokat és víziókat összegyűjteni egy adott városról vagy városrészről - nem csupán építészekről és várostervezőktől. A gyűjtés hosszú- és rövidtávú víziókat gyűjt széles körben, megszólítva a helyi lakosságot. A víziókat szervezett beszélgetések során szakemberek elé tárják, és továbbgondolják. Az egész folyamat nyitott a közönség és a helyiek számára. Az így kapott - szakemberek és laikusok által közösen összeállított - gyűjteményből egy kiadvány készül, melyet a város döntéshozóinak ajánlanak figyelembe. A projekt már a világ több városában indult: Hamburg, Kassel, Lisszabon, Belgrád, Delhi. Belgrád esetében a projekt gazdája a helyi Goethe Intézet. Egy "nextmagdolna" projekt sok pozitív energiát hozna a negyed számára.

NEXTMAGDOLNA _____

egész _____

Magdolna Negyed _____

Budapest, VIII. ker. _____

www.negyed.wordpress.com micromagdolna@gmail.com www.negyed.wordpress.com micromagdolna

065

káv é + tervezőműhely...

álmodó: Kávészó és microagdolna

A Magdolna Negyedben sok üres, kiadó földszinti helyiség van. Akad köztük több olyan is, amely rejtett potenciált rejt az omladozó homlokzati falak mögött: gyönyörű bontott téglafelületeket, boltozatos tágas tereket és jó köztérkapcsolatokat. Ilyen helyeket találunk a Magdolna utca és a Koszorú utca környékén.

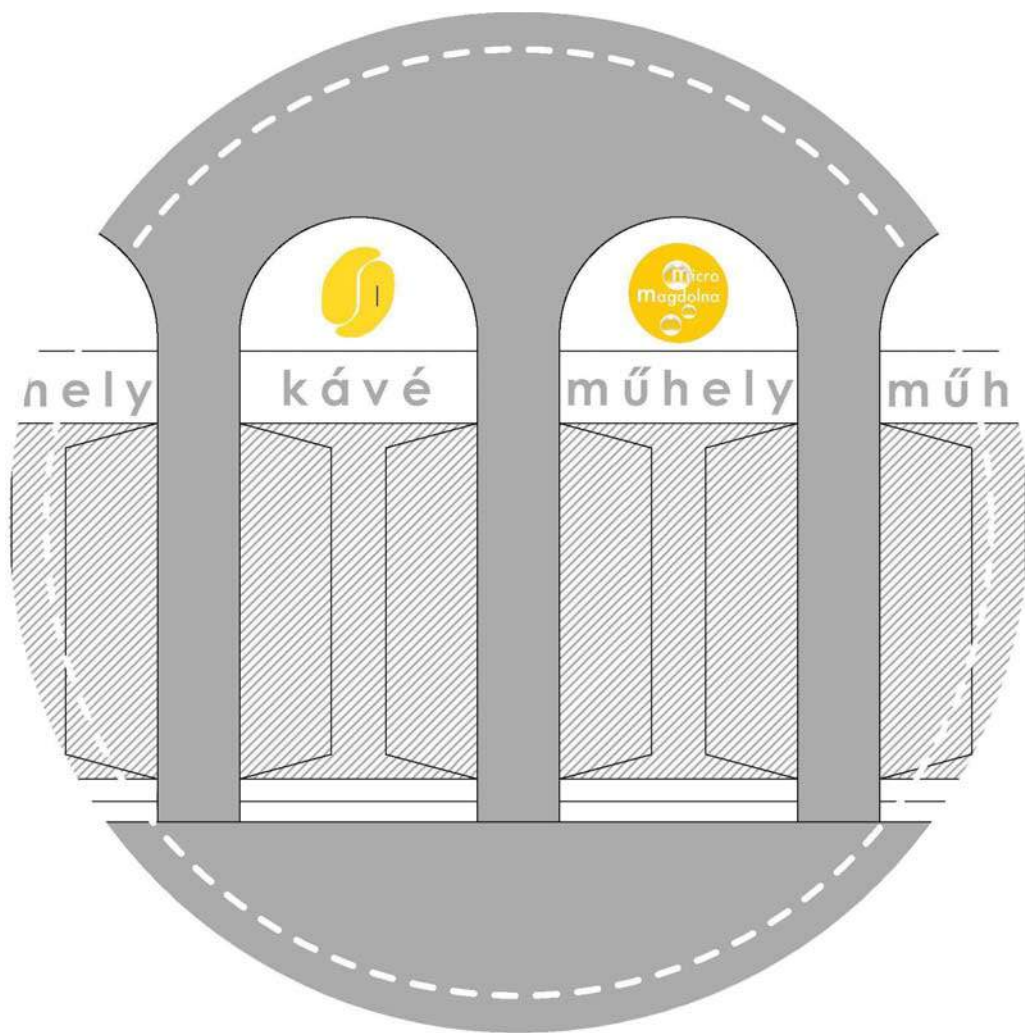
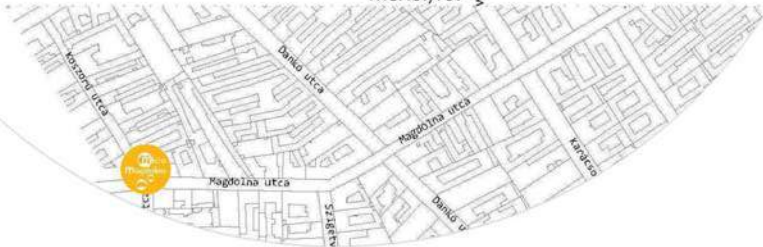
Egy ilyen - kicsit eldugott, de a frogalmas Baross utcáról vagy a Körútról könnyen megközelíthető - földszinti üzlethelyiség jó terepe lehet egy nem hagyományos funkcióvegyítésnek! Megférhet itt vígan egymás mellett egy kávépörkölő műhely, és például egy építészes tervező műhely! Ahol frissen őrölt kávé illata mellett építészek házakat rajzolnak, és ahova be lehet térni egy kávé készítő workshopra, vagy éppen egy közösségi tervező hallgatói műhelyre.

KÁVÉ + TERVEZŐ MŰHELY
FUNKCIÓPÁROSÍTÁS

Koszorú -Magdolna utca

Magdolna Negyed

Budapest, VIII. ker.

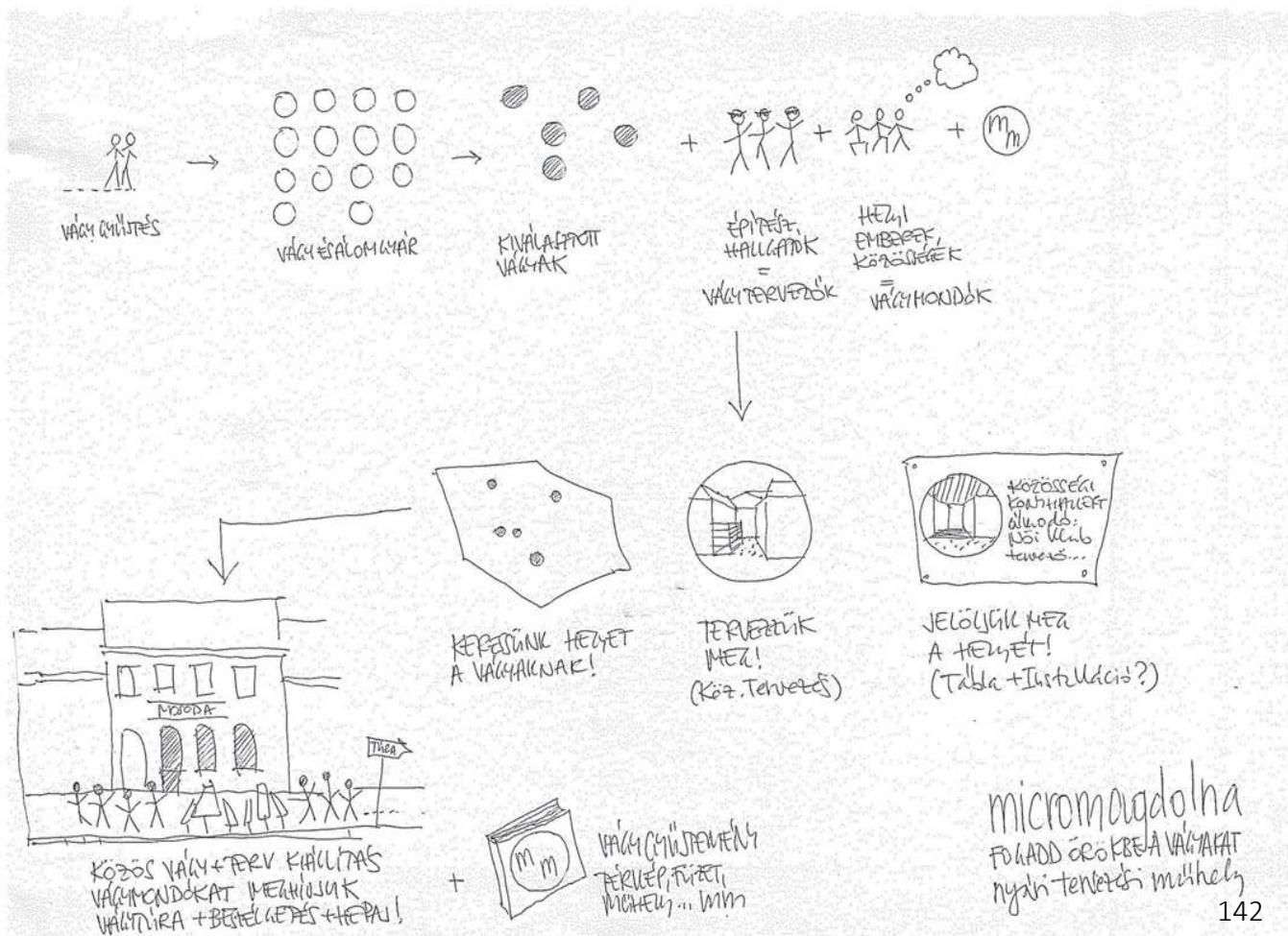

MICROMagdolna_tovabbtervezés

fogadd örökbe a vágyakat!
 közösségi tervezési műhely 2014
 4 helyi közösség_18 építész
 4 álom_4 terv
 micromagdolna kiállítás!

FOGADD ÖRÖKBE A VÁGYAKAT! nyári közösségi tervező műhely Budapest VIII. kerület, Magdolna Negyed

Megkérdeztük a Magdolna Negyedben élő és dolgozó bácsikat, nénieket, gyerekeket és fiatalokat, hogy mik a **VÁGYAIK** a környékkel kapcsolatban. Azt mondták **KÖZÖSSÉGI KONYHAKERT, SZABADTÉRI KÖZÖS SZÍNPAD, LABDÁZÓ A FOGHÍJBAN** és sok minden mást. Most **KERESÜNK LELKES ÉPÍTÉSHALLGATÓKAT**, hogy ezekből a vágyakból **TERVEKET** csináljuk. Helyben a Magdolnában, a helyi vágymondó **KÖZÖSSÉGEKKEK** együtt, beszélgetve és gondolkodva! A TERVEKHEZ a helyszínen köztéri installációkat találunk ki és építjük meg, majd a hét végén mindenkit meghívunk egy **KÖZÖSSÉGI HEPAJRA** és KIÁLLÍTÁSRA!

Ha érdekel Budapest egyik legnehezebb sorsú, de legérdekesebb és **LEGSZÍNESEBB NEGYEDE** - ha bátor vagy, lelkes és nyitott - ha szeretnél résztvenni közösségi tervezésben - jelentkezz és gyere!

IDŐPONT:

2014. július 21-27

HELYSZÍN:

Budapest, Magdolna Negyed, Új (még üres!) Közösségi Mosoda

JELENTKEZÉS:

pár mondat Rólád + miért érdekel ez + egy rajz ami azt kifejezi

június 10-ig, emailben: micromagdolna@gmail.com

TÖBBET A SZERVEZŐKRŐL ÉS A NEGYEDRŐL: www.negyed.wordpress.com

kérdésekkel írj nekünk: Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana, micromagdolna@gmail.com

Micromagdolna közösségi tervezési műhely

A tervezési műhely alapja a micromagdolna projekt során begyűjtött, rendszerezett és vizualizált vágyak. Ezekből kiválasztottunk négy álmot és négy álmódó közösséget - és ezek **továbbtervezésére** hívtunk építészhallgatókat.

16 építész 4 csapatba állt össze és a 4 helyi közösséggel együtt 1 hétiig közösen továbbtervezték az álmokat.

Kiválasztott álmódó közösségek: Kesztyűgyár Közösségi Ház Női Klubja; Csámpai Rozsi festő és gyermekrajz festőműhelye; Közösségi Pszichiátria; egy helyi óvoda.
+ Tervező építészársak: lásd jobb oldali stáblistán!

A közösségi tervezési műhely fő eredményei:

+**staféta** továbbadva: 4 önálló és önjáró új mikro projekt és lelkes csapat, a tervezés folytatása
+ megindított kapcsolati háló magától bővül több irányba (micromagdik* segítése)

+**közelebb** kerülnek az álmok a megvalósításhoz

+**tapasztalat**: minden kicsit másképp alakult, mint előre terveztük - de a kapcsolati hálónknak köszönhetően mégis minden működött (pl. új műhely helyszín utolsó pillanatban); a műhely jelszava "csak lazán"

***micromagdi definíció**: álmokat gyűjtesz, megkérdezel másokat mit szeretnének, ezt lerajzolod (mert tudsz rajzolni), a közösséggel együtt megtervezed, és további kapcsolatokat építesz; szívesen jössz újra.

Te is lehetsz micromagdi!

EMMA

KRIZSÓ BERNADETT

KISS ANNA

BARDÓCSI ALEXANDRA

BAGOLI ZSÓFI

RÁCZ NOÉMI

OLI

MIKLÓS BERNADETT

GACSAÓTI KINGA

PÁL-SZILÁGYI BEGINA

LÁSZLÓ DÓRA

MICROMAGDOLNA

BORSOS MELINDA

DIMITRIJEVIC TIJANA

PRICH.

SPENGLER CSABA

HARGITAI BENCE

VASS RÉKA

ROZI

SUKOVINSZKI ENI

KERTÉSZ KATA

GEORGEON TERZA

ROZSÁC RITA

terv_A_fürdőház+fodrász+fotós!

tervezők: Bukovinszki Enikő, Gedeon Tekla,
Kertész Kata, Roznár Rita
+ Csámpai Rozi festőművész és a Kesztyűgyár
Közösségi Ház gyermekrajz csapata

A_Fürdőház + Fodrász + Fotós (a Mosodához)

Álmodó: a Kesztyűgyár Közösségi ház mindennapi gyermekrajz műhelyek vezetője, **Csámpai Rozi festőművész**. 1996-ban volt az első kiállítása Budapesten, látható volt 2004-ben a Mücsarnok „Elhallgatott holocaust”, a berlini Collegium Hungaricum „Kortárs magyar roma művészet” kiállításán is, 2006-ban pedig „Asszonyors” című ikerképével mutatkozott be az Ernst múzeum „Közös tér” tárlatán. 2011-ben részt vett a bódvalenkei házdíszítő programban, egy házon a Ő festménye látható. 2008. óta a VIII. kerületben tart gyerekeknek rajzsakkört, mindenki ismeri a Magdolna Negyedben, jó és **közvetlen kapcsolata** van a helyi gyerekekkel és családokkal.

A fürdőház álmáról:

“Induljunk el a tisztaságból!”, “Én leszek az első aki használja - és hívom és majd jönnek utánam!”

Egész családoknak zuhanyzási és fürdési lehetőség, együtt. Először oda kell hívni Őket, majd később mennek maguktól is. Fontos, hogy olyan valaki hívja oda Őket, akiben megbíznak - Rozi hív, és el is megy példát mutatni elsőnek - reméljük, utána már használni fogják!

“Beállok, lezuhanyzom én is!”

“Megfürdött, kimossa, átöltözik, Levágatja a haját - és nem ismeresz rá! Újra büszke lesz. Ez nagyon nagy dicsőség. Mindenki számára.”

A megálmodott fürdőház az általunk tervezett, Magdolna Negyed Program III. keretében megvalósult **Mosodához kapcsolódik**, azt kiegészítve.

Fürdőház-Fodrász-Fotós

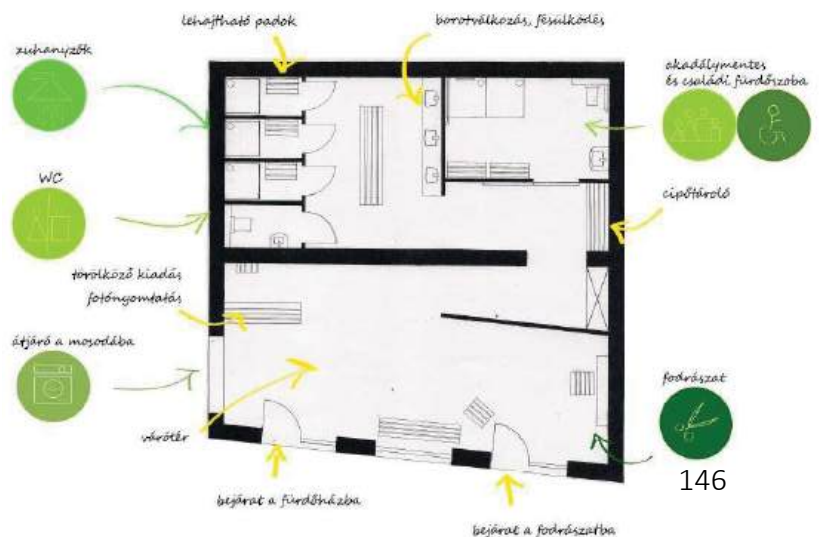
a tervező csapat összefoglalója

Habár az alaprajz egyszerű - a gazdaságosság volt a legfőbb szempont a tervezés során - a belső tér letisztult, mégis barátságos.

Egy olyan helyet szerettünk volna tervezni, ahová szívesen járnának az emberek - akár napi rendszerességgel is.

A workshop helyszíne különlegessé tette a tervezést: nagy előny volt, hogy maga a tervezés folyamata ott történt, ahova a beavatkozás a terv szerint kerülne. Nem csak azért, mert így bármikor kiszaladhattunk megnézni, hogy is vannak a dolgok pontosan ; hanem azért is, mert magába a tervbe is sokkal jobban beleélhettük magunkat.

Azok számára, akik nem igen jártak eddig a nyolcadik kerületben - vagyis számunkra is - nagyon meglepő volt, hogy micsoda különbségek lehetnek egy városban belül is. Felnyitotta a szemünket, és ráébresztett minket arra, hogy apró kis segítségekkel javíthatunk az itt élők kilátástalan helyzetén. Nagyon örülünk, hogy ezt fiatal építészhallgatóként megtapasztalhattuk, és hogy kicsit megismerhettük az építészetnek ezt a területét. Hatalmas élmény volt az egész hét! A tervezés során sokat segített nekünk tanácsaival és ötleteivel a terv megálmodója, Rozinéni is.

terv_B_közös konyhakert!

tervezők: Bagoly Zsófi, Bardóczi Alexandra, Kiss Anna, Krizsó Bernadett, Rácz Noémi
+ Csapó Emma és a Kesztyűgyár Közösségi Ház Női csoport asszonyai + vendégművészek: a kesztyűgyári nyári gyerektábor lelkes rajzolói

B_közös konyha- és fűszerkert a Női Klubnak

Álmodó: Kesztyűgyár Közösségi Házban működő **Női Klub asszonyai**, és **Csapó Emma**, logoterapeuta és a Kiút Veled Egyesület vezetője.

"A Kiút Veled Egyesület a prostitúció világában élő vagy az azt elhagyó nőkkel, férfiakkal és más, a társadalom peremére szorult személyekkel való találkozás, osztozás és cselekvés helye."

Női Klub működése és célja:

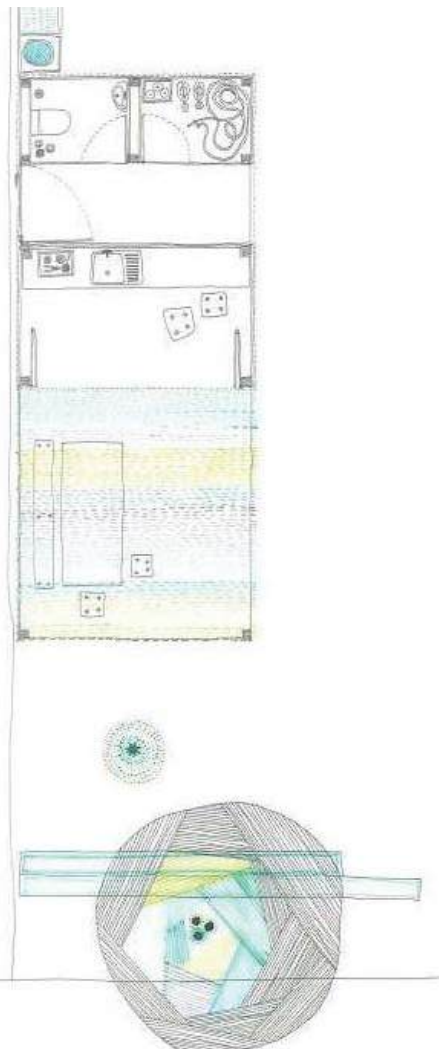
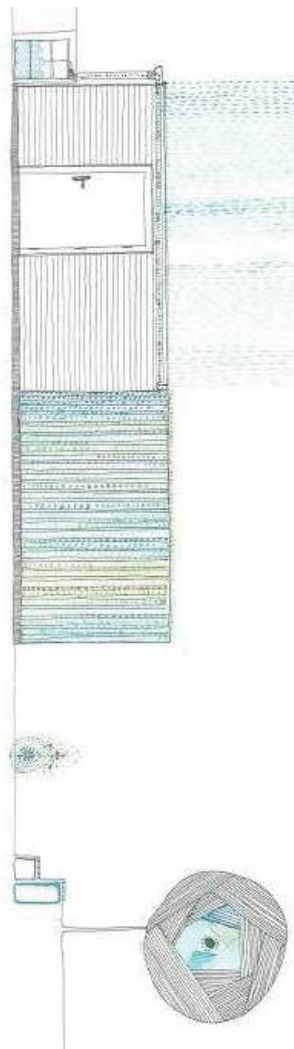
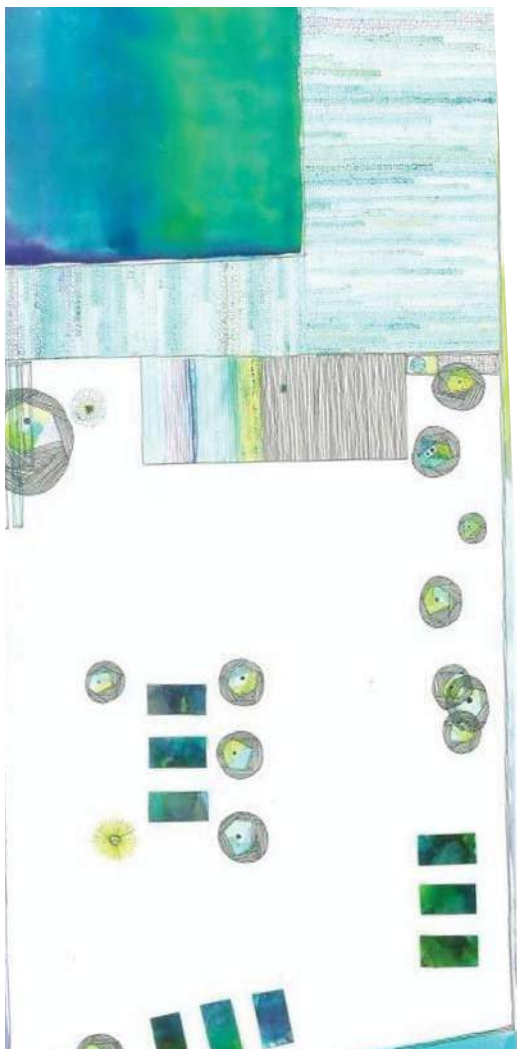
- _egész napos klub-napok
- _biztonság, állandó társaság, segítség a mindennapokban
- _közös főzések, kézműves foglalkozások, pszichológiai beszélgetések, közös munkakeresés, egymás segítése
- _új célok a magukra maradt embereknek

Vágygyűjtésünk során sok értékes igényt és vágyat foglalmaztak meg a Női Klub asszonyai a környékkel kapcsolatban.

Közös álmaik között szerepel egy állandó hely a Magdolna Negyedben, és egy konyha- és fűszerkert, ahol jó időben tudnak együtt kertészkedni, főzni, lekvárt eltenni, enni, és lenni. Az álom **valóra kezd válni**: a Női Klub kapott egy önkormányzati telket, és a kertindításhoz szükséges alapeszközöket! A műhelyünk során e keretek között terveztünk. A Női Klubtól pedig a tervezés közben finom ebédet és pogácsát kaptunk.

"Nincs még egy ilyen kerület, ennyi segítség nincs máshol"

Közös Konyha+Fűszerkert

a tervező csapat összefoglalója

A tervezés egy személyes megismerkedéssel kezdődött a Női csoporttal. Különleges volt számunkra, hiszen először kerültünk közel az egyetemen kívül azokhoz akiknek tervezünk.

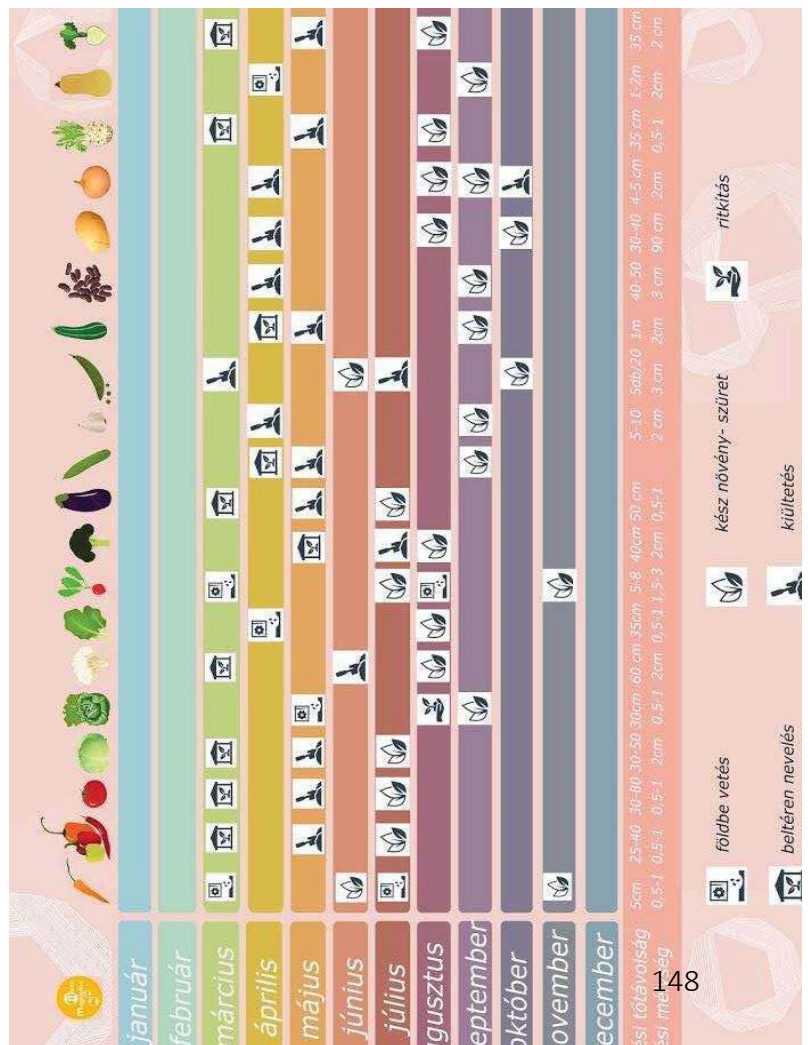
Szoros kapcsolat alakult ki, folyamatos visszajelzéseket kaptunk a munkánk során, és megalkothattuk a vágyaikat, látomásaikat. Olyan kertet tervezünk, ahol közösen nevelhetik a hölgyek a növényeket, ahol egy pavilon alatt megpihenhetnek akár egy délutáni filmvetítés mellett. Egy olyan "házat" álmodtunk közösen, ami egyben rejtek, melynek árnyékban nyugodtan Levesezhetnek.

**Hiszen kell egy kert
Ami rejtek
Ami pihentet,
Amit az ember nevelhet.**

Ez a kert különböző korú és hátterű embereket kovácsol össze, ahogy minket is - hiszen közös döntéssel arra jutottunk, hogy segíteni szeretnénk a későbbiekben is a Női csoportnak.

Folytatódhat a Magdolna Negyedbe tett utazásunk.:)

(A terveken kívül a Női klub kapott egy fűszernövény-kisokost, és egy vetési naplót is! szerk.)

terv_C_közösségi pszichátria_ _udvar + köztér kapcsolatok

tervezők: Hargitai Bence, Spengler Csaba, Vass Réka
+ Ébredések Alapítvány és Közösségi Pszichiátria_ Gábor_
Gyuri Bácsi_ Imre Bácsi_ Peti_ Simon_ Timi_ Livi_
és a többi lelkes beszélgetőtárs

C_Közösségi Pszichiátria, Kálvária tér

Álmodó: Semmelweis Egyetem Közösségi Pszichiátriai Centrum,
Ébredések Alapítvány
Vezető: Dr. Harangozó Judit
Hely: Budapest, VIII. kerület, Kálvária tér 5.
Működés és célok: lakosság közeli pszichiátria - embereknek
az otthonuk közelében segíteni; nappali szanatórium. Közös
foglalkozások, színes előadások, és **egy hely**, ahova bármikor
be lehet térni.

Érdekesége az alternatív és nagyon **nyitott** vezetés. A hely
most egy kis közösségi központként is működik. Szeretnék, ha
minél nyitottabb lenne, és térben és időben minél szélesebb
ember réteget szólítana meg a környékről. Programjaik most:
orvosi ellátás; festő műhely Csorba Simon festőművésszel;
közös ebéd; zene; csillagászati előadások; ping-pong; büfé;
közös udvar.

Az épület a századfordulón épült, és sokáig bordélyházként
üzemelt. Innen az érdekes belső tereleendezése - minden
helyiség egy körbejárható belső nyitott folyosóról nyílik. A
ház most romos állapotban van, de így is gyönyörű. Látszik,
hogy a használói szeretik és vigyáznak rá. A négyzet alakú
udvarban jó régi gesztenyefák, **padok, árnyék, csend, és ping-
pong** asztal. A falakon itt készült nagyméretű festmények. Az
udvarban egy különleges (jó) atmoszféra uralkodik.

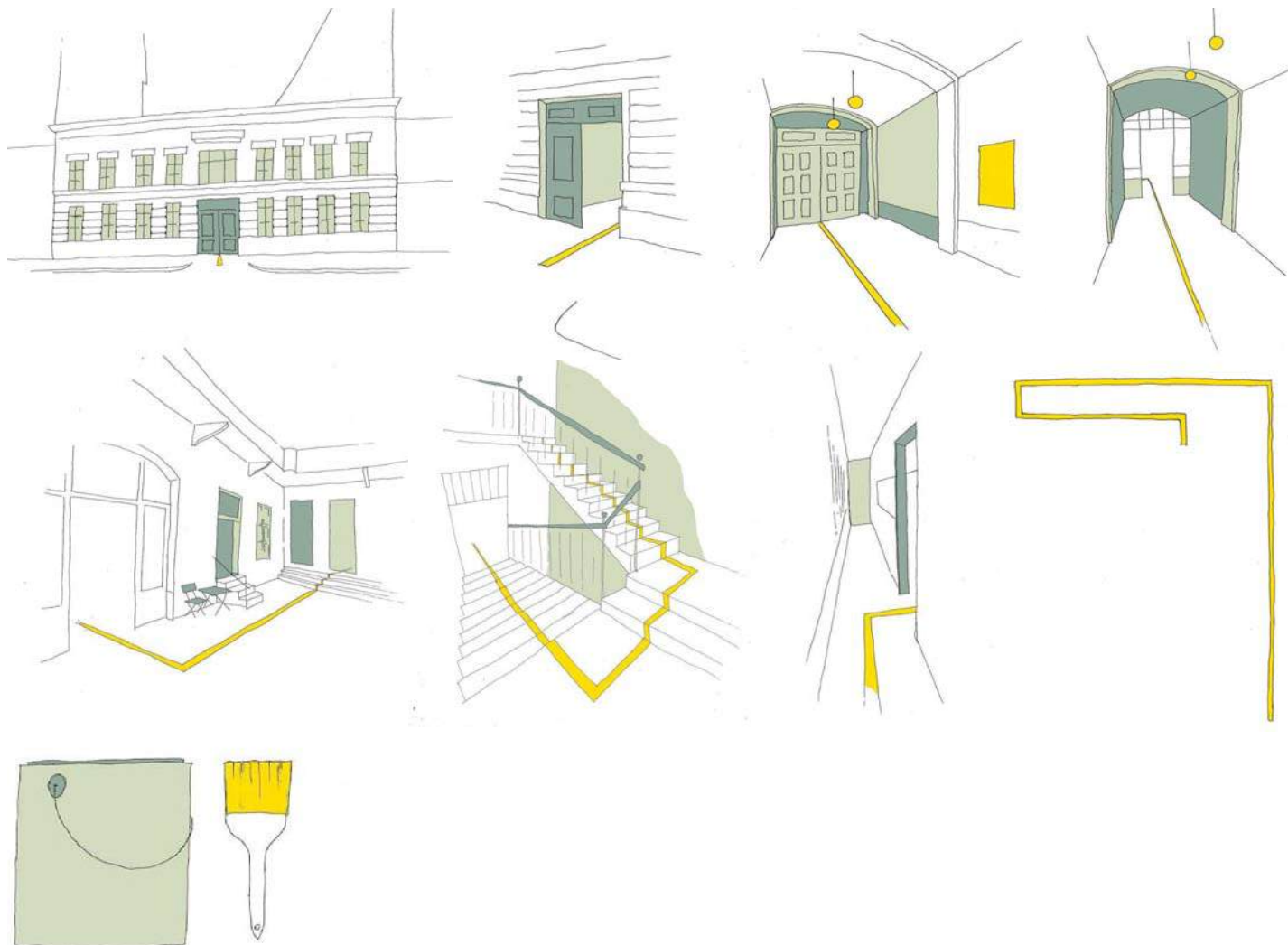
Álmaik között olyan víziók szerepelnek, melyek a helyieknek
munka- és pénzforrást adnak, és segítenek közelebb hozni a
köztereket és a Köz. Pszich. tereit:
_szabadtéri színpad a téren, Ruttkai Éva színházzal
_hétvége nyitott, alternatív programok a házban!
_kifőzde, mindenkinek; pizza-sütő és szállító

A többi tervezési feladattal szemben itt
nyitott volt a kérdés - mi kell ide ma és
holnap? A tervezési műhely alatt 3
építészhallgató a helyiekkel együtt erre
keresett és talált válaszokat.

*“Az Ébredések Alapítvány 1991-ben alakult, 1995
óta innovációs misszióval működő
bölcsháza szervezet, amely számos innovatív
programot és civil szervezetet bocsájtott
útjára az elmúlt másfél évtizedben.”*

“Ez a ház maga a csoda.”

Közösségi Pszichiátria udvara

a tervező csapat összefoglalója

Az Ébredések Alapítvány vezetete intézmény, mint pszichiátriai nappali kórház, ambulancia, valamint közösségi pszichiátria működik. Az alapítvány munkája egy kétszintes belsőudvaros házban folyik, mely különleges hangulatú. *A gesztenyefák túlszárnyalják a házat, színek, fények, nyugalom uralja a kertet. Jó itt lenni.*

A hét első fele ismerkedéssel telt, sok időt töltöttünk a kertben, a büfében, beszélgettünk, kérdeztünk. Az eredmény: mindenki jól érzi magát itt, szeret ide járni. Egyre több időt itt töltve úgy döntöttünk, hogy *a koncepció a megvalósíthatóságtól az álmokig terjedjen.* Szerettük volna a megszokott környezetet tiszteletben tartani, emiatt csak apró beavatkozásokban gondolkodni. Az itt töltött idő alatt azt vettük észre, hogy aki első alkalommal érkezik ide, nagyon nehezen találja meg az első emeleten található felvételi irodát. Ennek tükrében az információs eszközök fejlesztésén kezdtünk gondolkodni. Ötletünkben az utcán egy sárga burkolati sáv jelzi: "itt gyere be", majd egészen a felvételi irodáig vezet. Az kapualjban egy tábla jelzi a fontosabb helyiségek helyét, valamint gömb alakú lámpák teszik barátságosabbá azt, melyekre a Művészeti Önképző Kör által készített festmények lenyomata kerülne.

Persze az ötletek közt álmok is helyet kaptak: az épület nagyon romos állapotú, teljes felújítást igényel. Ennek részeként szeretnénk, ha a homlokzati ablakok felső ablakszemeibe szintén festmények kerülnének, szitázott üveg formájában.

Szerettünk itt lenni. Szeretnénk visszajönni, segíteni. A sárga csíkot felfesteni, a táblát elkészíteni, korlátokat, ablakkereteket festeni, a kertet rendbe rakni. **JÖVŐRE, KÖZÖSEN.**

(Egy nyári építőtábor 2015-ben a Köz.pszich. udvarán? szerk.)

terv_D_óvoda_színes kapcsolatok

tervezők: Gacsályi Kinga, László Dóra, Miklós Bernadett,
Pál-Szilágyi Regina
+ Bukovicsné Nagy Judit igazgató
és a Koszorú utcai óvoda

D_Koszorú utcai óvoda

Hely: Budapest, VIII. kerület, Koszorú utca
Vezető: Bukovicsné Nagy Judit, igazgató

Egy kedves óvoda a Magdolna negyed határán, a Koszorú utcában. A földszintes, több ütemben épült és bővített, magastetős épületegyüttes egy belső udvart zár körbe. Az egyes csoportokba, az ebédlőbe és a tornaterembe az udvaron keresztül lehet átjutni (télen is!). Nagyon kedvesen és ötletesen kialakított belső terek és okos udvar használat jellemzi az óvoda kialakítását. Fontosak a szépen kialakított és karbantartott fürdőszobák. A vezetés nyitott és nagyon lelkes.

Örökbefogadható és továbbtervezhető **álmaik**:

_Ovi-foci udvar: ovi épületével szemben van; több zöld; utcai kerítés; játszóhely; leülő hely; kiskert.

_Utcai bejárat és környéke: legyen kedves és barátságos

_Belső udvar: Játékok, leülők, térelválasztók?

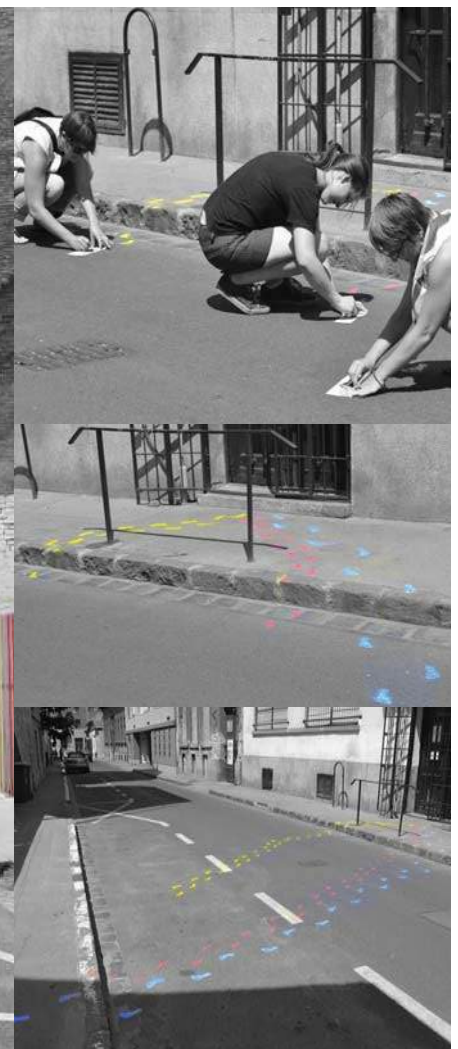
Egy rendszer erre a helyzetre?

_Kapargáló kiskert a gyerekeknek

Javaslatunk a tervező csapat felé: valós igényekről és lehetőségekről többet megtudni, közben rendszerben gondolkodni, és **egészében látni** az egész ovit. Ütemezni a tervet! Valamit megvalósítani?

Ennél a feladatnál is felmerült az építész **“házi-építész”** szerepe (házi orvos után szabadon): az építész, aki jelen van és segít egy-egy közösségnek vagy intézménynek a rövidtávú vágyak fenntartható megvalósításában, miközben figyelembe veszi a hosszútávú terveiket és igényeiket.

Koszorú utcai óvoda_színes kapcsolatok

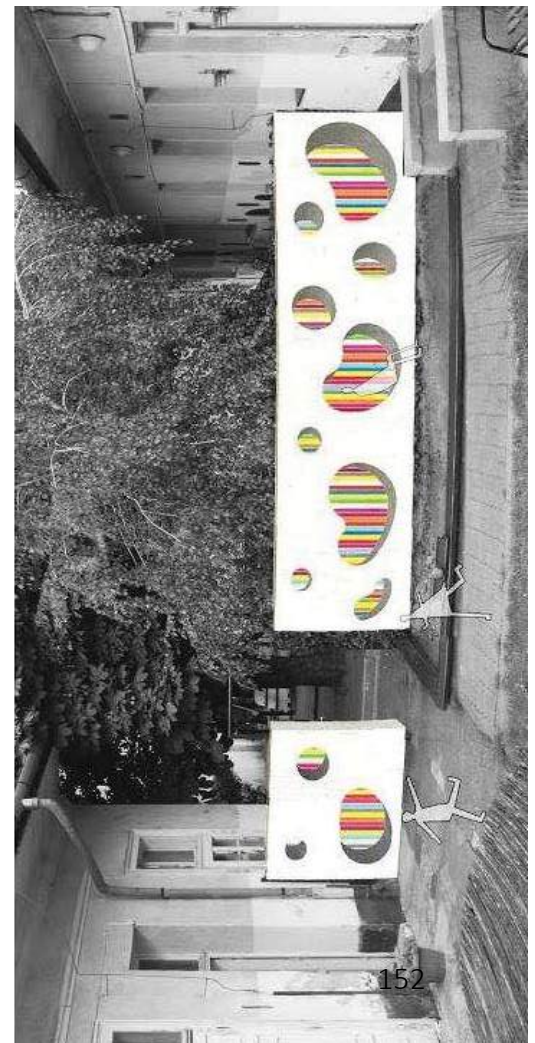
a tervező csapat összefoglalója

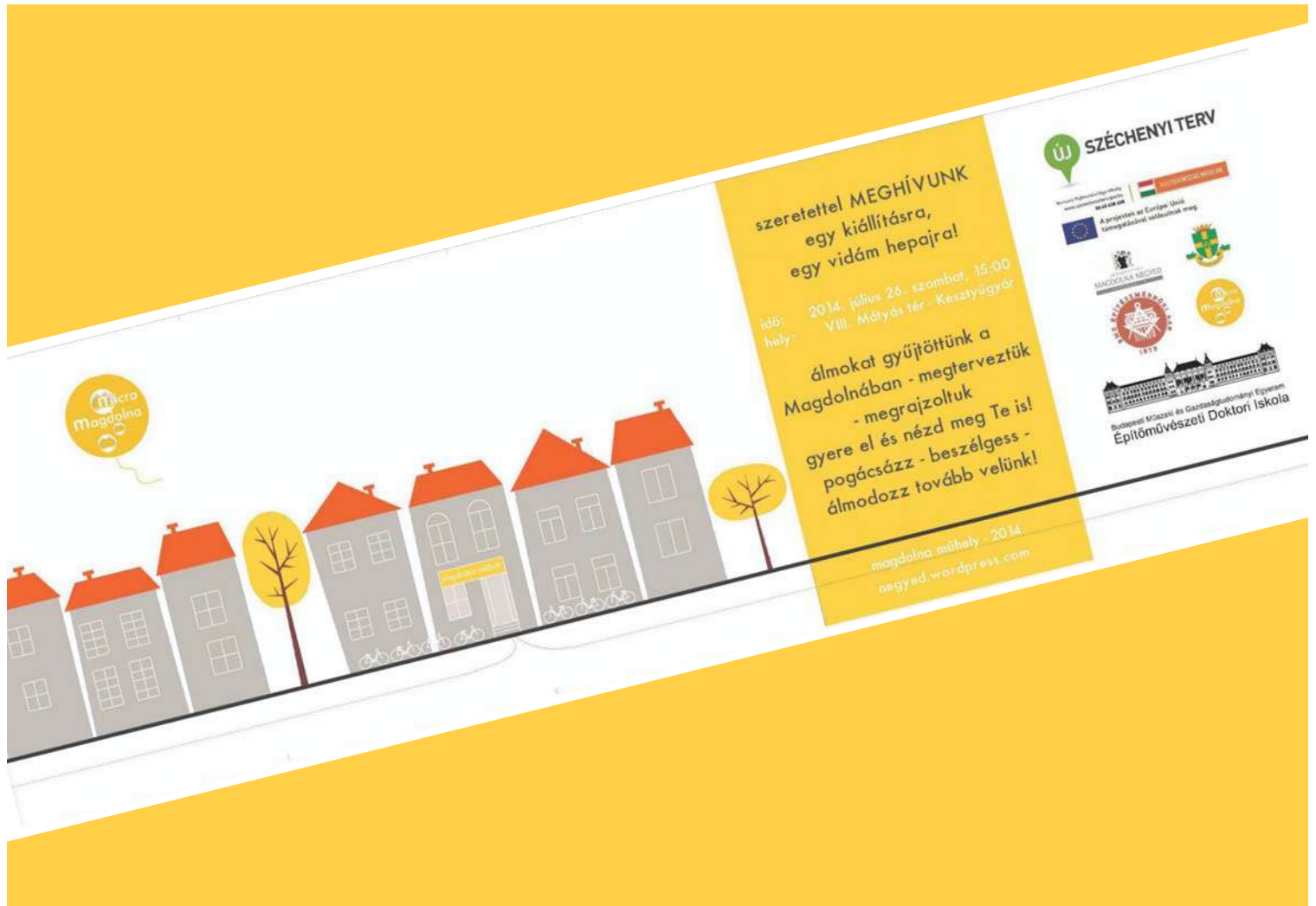
A hét első felében ellátogattunk az intézménybe, beszéltünk az igazgatónővel és próbáltuk átérezni a hely „szellemét”. Mint a legtöbb közintézménynél, itt is problémát okoz a pénz kérdése, az Óvoda rendkívül kevés költségvetésből gazdálkodik, a kapott támogatásokról pedig hirtelen kell döntenie. Így fontosnak éreztük, hogy egy alacsony költségvetésből megvalósítható tervet készítsünk, amit majd a későbbiekben fel tudnak használni.

Homlokzat: Az Óvoda kapujához megérkezve az volt az érzésünk, hogy ez a gyerekek számára egy zord, ijesztő épület lehet a sötét rácsaival (amik persze szükségesek a biztonság miatt), a szürke homlokzatával. A szemközt lévő ovifoci udvar kerítése is zord érzetet kelt a szögesdrótokkal a tetején. Valamivel szeretnénk volna vidámabbá, hívogatóbbá tenni. Egyszerűen megvalósítható tisztasági festést képeltünk az óvoda homlokzatára, a rácsokat pedig színesre cserélnénk. A szemközti ovifoci udvar kerítését is hasonlóan festenénk át, ezzel is érzékeltetve, hogy összetartozó funkciókról van szó.

Kapcsolat az óvoda és az ovifoci udvar között: A gyerekek napközben a szemközti telken játszanak. Az igazgatónőtől megtudtuk, hogy zebrát vagy fekvőrendőrt szeretnének ide, de ennek a megvalósítása sajnos várat magára. A héten csináltunk egy figyelemfelkeltő installációt az óvoda és az ovifoci udvar közé, kis színes lábnyomok szaladnak át az úton az óvodától. Ez egy ideiglenes, figyelemfelkeltő megoldás volt aszfaltrétával, de **augusztus végén a gyerekekkel közösen fogjuk most már festékekkel felfesteni a végleges verziót.** Reméljük, hogy ezzel az apró ötlettel biztonságosabbá tudjuk tenni a közlekedést számukra.

Belső udvar - játszófal: Az egyszintes épület egy szűk belső udvart fog közre, amelyet egy kerítés szab két darabra a „kicsik” és „nagyok” udvarára. Mivel az udvaron a hely szűkössége miatt kevés játszófelület van, így egy olyan falat terveztünk, amely értelmezhető funkcionális elválasztásként, de a gyerekek számára izgalmas játék is.

első beszélgetés a Magdolna Negyedben
Zsiga kávézó, Horváth Mihály tér

műhelyszervezők
poharai

ismerkedés Csámpai Rozival a
Kesztyűgyár Közösségi Házban

egy Közösségi Pszichiátrián készült portré

beszélgetés a Kesztyűgyár udvarán

együtt jobban megy...
(mm matrica a kesztyűgyári mászófalon)

Melinda előképeket mutat, mindenki nagyon figyel

itt lesz a kiállítás Műterem kávézó Tavaszmező utca

délután 16 óra, a csapatok megmutatják mit csináltak aznap, helyszín: a kesztyűgyári rajzterem

Szabó Dávid szociális lakásépítésről tart előadást a műhelyben

tervezés a helyszínen,
Közösségi Pszichiátria udvara

szétosztjuk a meghívókat a
Kesztyűgyárban, Női Klubban, kávézóknban,
Köz. Pszich. udvarán, Rév8-ban...

kiállítás építés
és közben képeslap olvasás

bubik szállnak a szélben

még egy kis kiállítás építés
last minute

Csámpai Rozi és csapata bemutatják a tervüket (fürdőház!)

micromagdolna ellepi a Tavaszmező utcát

Közösségi Pszichiátria tervező csapata bemutatja a tervet

Női Klub asszonyai, építészek, diákok, helyi lakosok...

MICROmagdolna_ a jövő zenéje

vágyak és tervek
köszönet és támogatók

> egy-egy vágy megvalósítása,
staféta továbbadása

>> egy fix MICROmagdolna pont a
Magdolna Negyedben

>> MICRO gondolatok az
építészetben - egyetemi műhelyek,
új tantárgy?

>>> MICRO módszertan
más helyszínekre is -
MICRO brand ?

> magdolna össz-vágyak
kiállítás

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építőművészeti Doktori Iskola

Köszönet

Gyurinak, Csabának, Sanyinak, Daninak a sok segítségért az utóbbi két évben; Csámpai Rozinak a sok szeretetért és akcióért; Emma néninek és a Női Klubnak a sok finomságért és kedves beszélgetésekért; Dávidnak, Gergőnek, Csabának a közös munkáért; Edunak és a Műterem Kávézónak a helyért és a finom kavéért; Koszorú Ovinak és Közösségi Pszichiátriának a nyitott és lelkes hozzáállásért; Doktori Iskolának a kezdeti indításért, a hasznos véleményekért és a támogató keretért; Andinak minden probléma megoldásáért; minden vágymondónak az értékes válaszokért; és a 16 építészhallgatónak a lelkes és minden várokozást felülmúló közös munkáért!

Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana
micromagdolna
Budapest, 2014. augusztus

wake up
and
dream

www.negyed.wordpress.com
contact micromagdolna@gmail.com
copyright micromagdolna 2014

4. REUTERQUARTIER ÉS COOPOLIS – ESETTANULMÁNY (2016)

BEVEZETŐ HELYETT – SZERELMES LEVÉL BERLINHEZ

"*Megvan Berlin titka!*" – kiáltja Tánccos Tibor építész kollégám Berlinben, féléves kutatási ösztöndíja alatt.¹³³ "*Ez a Berlin ismét örökre honvágyat kelt bennünk, ha egyszer megéltük.*" – írja Györffy Miklós a "*Berlin, drágám. Kérem, csukja be szemét.*" című kötet bemutatójában.¹³⁴ A kötetben pedig magyar írók – Kertész Imre, Láng Zsolt, Nádas Péter, és az én földijeim, Végel László és Tolnai Ottó – Berlinről írnak, melyben egy-egy évet töltöttek a Német Akadémiai Csereszolgálat ösztöndíjával (DAAD) 1970 és 2000 között. A rövid írások egy-egy szerelmes levélre hasonlítanak – és mint a szerelem, e levelek is olykor keserűedések, ahogy az írók Berlinhez való viszonya is. Magam is egy DAAD ösztöndíjjal látogattam meg Berlint 2015-ben, és ezen írásokhoz hasonlóan egy szerelmeslevéllel kezdem a berlini kutatásom történetét.

Szakmai szemszögből Berlinről először egy előadáson hallottam, amely a berlini közteshasználat-kísérleteket mutatta be.¹³⁵ Nem sokkal később a Műegyetemen Kerékgyártó Béla "*Berlin átváltozása!*" című kurzusán vettem részt, és egy építészcsapattal együtt élőben is jártam Berlinben. A szerelem itt kezdődött, második vagy harmadik látásra, az Unter der Linden-en sétálva. Úgy éreztem, ide vissza kell jönnöm. Egy építészirodában találtam gyakornoki állást, és a nyarat Berlinben töltöttem. Grünwald szélén laktam, vaddisznók és erdők közepette (de azért az S-bahnhoz közel). Mindennap munka után jártam a várost, felszálltam egy S-bahn-ra, elmentem egy állomásig, aztán ott estig sétáltam. Véletlenszerűen bele-belebotlottam kiállításokba, eldugott kicsi színházakba, koncertekbe váratlan helyeken, piacokra parkolóházakban, és így tovább. Mert Berlin tényleg ilyen – minden sarkon valami történik, a közteshasználat pedig itt nem egy fogalom, hanem egy hétköznapi jelenség kissé merev leírása. Itt még keveset tudtam a város történetéről, és egyfajta mámorban utaztam és jártam benne két hónapon át. A szerelmi hasonlatnál maradva olyan volt ez, mint amikor nagyon szerelmesek vagyunk, lebegünk egy kicsit a föld felett, és mindent egy sajátos színben látunk. Budapestre hazaérve mind ahányszor hallottam Berlin nevét, dobbant egyet a szívem.

Második ízben Berlinnel évekkel később találkoztunk, 2012-ben, egy rövid szakmai kirándulás erejéig. Itt kerestem a "szeretett" várost, kicsit úgy, ahogy két rég nem látott szerelmes újra felfedezi egymást. Óvatosan, körbepillantva, egy-egy valamire rácsodálkozva.

Amikor pedig 2015-ben DAAD kutatói ösztöndíjjal jöttem Berlinbe, a szerelem nyílt szemű fázisba lépett. Most már konkrét céllal jöttem, többet tudtam a városról, és még többet akartam megtudni. A föld feletti lebegés és a kellemes ködös érzés elmúlt. Egy városról, ahogy egy emberről is, nehéz vagy lehetetlen megmondani, hogy "na ő ilyen", de azt hiszem most inkább olyannak láttam Berlint, amilyen, és kevésbé olyannak, amilyennek én képzelem. Két hónapig laktam Kreuzberg-ben, közel Észak-Neukölln (azaz Reuterquartier) határához. Jártam az utcákat és jártam a várost, gyalog, és az elhagyhatatlan S- és U-bahn-nal. Találkoztam emberekkel, sok szakmabelivel és tudóssal, akik mind-mind Berlinben élnek, és beszéltem velük a városról és átváltozásairól – mint szakemberekkel, és mint berliniekkel.

¹³³ Tánccos Tibor építész berlini blogja: "Tánccos Tibor – Berlin", 2017, <https://tibortanccos.wordpress.com/>

¹³⁴ Mónika Dózsai, Gönczy Gabriella, Nina Hartl, szerk., *Berlin, drágám. Csukja be, kérem, a szemét. Magyar írók Berlinről.* (Budapest: Magvető kiadó, 2007).

¹³⁵ Az előadást Klaus Overmeyer, az URBAN PIONEERS kötet szerzője tartotta, a Liechtenstein-i Főiskolán 2006-ban.

Berlin esete különleges. A múlt századbéli története, a Fal és az újraegyesítés, a folyamatos átváltozások, és az a nehezen megfogalmazható valami, amiről a fenti idézetek szólnak – mind egyedivé teszik a várost. Éppen ezért vitatható, hogy Berlin esete mennyire vetíthető más városra, esetünkben Budapestre. Egy az egyben biztosan nem. Ugyanakkor sokszínűsége, sokrétűsége és kísérleti terep jellege miatt Berlintől sokat tanulhatunk. Egyszerre teljesen más, mint bármely más város, amit ismerünk, és olyan, mint sok-sok másik város folyton változó kaleidoszkópja. Kísérletekkel teli város, és mint ilyen sokszor végleteket és szélsőséges tendenciákat mutat – de valóban mutat tendenciákat; kísérleteiből pedig, pont azért, mert tényleg kísérletek és gyakran szinte hihetetlenek, sokat lehet tanulni. A közteshasználatok berlini jelenségét is ilyen módon vizsgálom – mint lehetőségek, tendenciák, és kérdések összességét. Berlint kutatni kicsit olyan, mint egy *időutazás*. Néha a jövőbe, néha egy párhuzamos valóságba; de mindig érdekes, néha meglepő, és valahogy mégis ismerős.

A doktori értekezésben bemutatott közteshasználat-kutatásokon és színes kísérleteken túl Berlin volt az a város, ahol elindult a világ első ún. közteshasználat-ügynöksége COOPOLIS *Zwischennutzungsagentur* néven. Az ügynökség közteshasználat-stratégiát kezdeményezett az akkor "Berlin legrosszabb városrészeként" ismert Reuterquartier negyedben. Az esettanulmány bepillantást ad az itt megvalósult – és már tíz éve működő! – stratégia kulisszái mögé.

Az esettanulmány részei: (1) Kutatási módszerek bemutatása. (2) Rövid áttekintés a Neukölln kerület és a Reuterquartier negyed történetéről, a gettó és a trendnegyed címkék alakulásáról. (3) A Coopolis közteshasználat-kísérlet működési modellje. (4) Személyes helyszíni beszámoló a Reuterquartier mai utcaképéről. (5) A dzsentrifikáció kérdése a Reuterquartierban. (6) Kritikai kérdésvetések.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

A Reuterquartier és a COOPOLIS esetét közvetlenül a helyszínen vizsgáltam, több módszerrel. (1) Áttekintettem a Reuterquartier kapcsán dülő szakmai és média-vitákat a gettó, a közteshasználat, és a dzsentrifikáció témájában. Fő források: korabeli újságcikkek; *Soziale Stadt* program szakmai beszámolói; megjelent kutatások Neukölln-ről; Andrej Holm szociológus és dzsentrifikáció-kutató publikációi. (2) A kutatásom kérdéseiről beszéltem a berlini mentorommal, Uwe Altrock professzorral, a Kasseli Műszaki Egyetemen működő *Institut für urbane Entwicklungen*¹³⁶ vezetőjével és városkutatással foglalkozó kollégáival. (3) Bejártam a berlini közteshasználat-szcénát: a már ikonikusnak számító térhódításokat (Tempelhofer Feld,¹³⁷ Spree partja,¹³⁸ közösségi kertek), és a spontán felbukkanó közteshasználat-akciókat városzerte. (4) Helyszíni terepszemlét tartottam a negyedben, és felmértem a földszinti üzletek helyzetét és a jelen utcaképet. (5) A kutatásom alappillérei azok a *mélyinterjúk*, melyeket a neuköllni közteshasználat-stratégia főszereplőivel végeztem el. Interjúalanyaim voltak: kutatók, helyi földszinti üzletek bérlői (kisboltosok), egykori

¹³⁶ Magyar fordításban "A városi átalakulások és fejlődések intézete".

¹³⁷ A hajdani Tempelhof repülőtér területe, amely ma szabadidős parkként működik.

¹³⁸ A berlini folyópartra tervezett nagyszabású beruházások ellen számos mozgalom indult el, többek között köztes térfelhasználók formájában. Ezek egy része ma is megvan a Spree folyó partján, és már-már állandó és kultusz-helynek számít a berlini térképen. Példák: YAAM – Young African Art Market, Holzmarkt.

köztreshasználók, a Coopolis alapítója, ingatlan-tulajdonosok szervezete, a bérlők képviselő-szervezete, helyi a lakossági közösség.

A mélyinterjúk fókuszában a köztreshasználat-stratégia működése és a Reuterquartier aktuális átváltozásai közötti összefüggések álltak. Az interjúalanyok más-más irányból világították meg a kérdést. Az eredmény olyan, mintha egy ismeretlen tárgyat fénycsóvákval világítanánk meg több irányból – és a fényugarak kirajzolják, vagy inkább sejtetik, a tárgy titokzatos formáját.

Az interjúalanyok és a szerepük a köztreshasználat-stratégiában:

1. VÁROSKUTATÓ, EGYETEMI TANÁR

Uwe Altröck, várostervező és egyetemi tanár, berlini lakos, a DAAD ösztöndíj alatt a fogadó professzorom (Institut für urbane Entwicklungen, Universität Kassel).

2. ÉPÍTÉS, MEDIÁTOR, COOPOLIS ALAPÍTÓJA

Stefanie Raab, építész és mediátor, a Coopolis köztreshasználat-ügynökség alapítója, helyi lakos.

3. EGYKORI KÖZTRESHASZNÁLÓ, MŰVÉSZ, HELYI LAKOS

Christof Husemann alias Dr. Inhalt, helyi lakos, egykori köztreshasználó, most egy helyi kávézó és műterem vezetője (Klötze und Schinken Kunst-Raum).

4. ÚJ FÖLDSZINTI ÜZLET BÉRLŐJE

Jaser Abbid, grafikus művész, helyi földszinti üzlet vezetője (Bad Koffee/Bad Blood Clothing).

5. KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT, VÁROSFEJLESZTÉSI OSZTÁLY

Dirk Faulenbach, városfejlesztő, a Neukölln Kerületi Önkormányzata Várostervezési Osztályának munkatársa, Reuterquartier fejlesztésével foglalkozik (Bezirksamt Neukölln, Fachbereich Stadtplanung, Stadterneuerung und Aktive Zentren).

6. HELYI LAKÓKÖZÖSSÉGI MOZGALOM

Lucas Albizu, helyi lakos és aktivista, spanyol származású bevándorló, a Friedelstrasse Lakóközösség Mozgalom aktív tagja (Hausgemeinschaft Friedelstrasse 54).

7. SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓS IRODA

Lucia Weber, a helyi városrehabilitációs iroda munkatársa (Quartiersmanagement Reuterquartier).

8. BERLINI BÉRLŐK SZÖVETSÉGE

Joachim Oellerich, a Berlini Bérlők Szövetsége munkatársa, a Mieterecho havi lap szerkesztője (Berliner Mieter Gemeinschaft).

9. FÜGGETLEN VÁROSKUTATÓ CÉG

Sigmar Gude, szociológus és városkutató, a TOPOS Független Tervező és Városkutató cég tagja (TOPOS Planungsbüro und Forschungsinstitut).

10. BERLINI INGATLANTULAJDONOSOK EGYESÜLETE

Annette Beccard, a Berlin-Neukölln Ingatlantulajdonosok Egyesülete képviselője (Haus und Grund Berlin-Neukölln).

11. SZOCIOLÓGUS, DZSENTRIFIKÁCIÓ-KUTATÓ

Andrej Holm, szociológus és dzsentrifikáció-kutató, a Humboldt Universität zu Berlin munkatársa, a gentrification.blog szerzője.

INTERJÚALANYOK:

be **Berlin**
Bezirksamt Neukölln

TOPOS
STADTPLANUNG
LANDSCHAFTSPLANUNG
STADTFORSCHUNG

conpolis

BAD BLOOD

Klötze u. Schinken

**HAUSGEMEINSCHAFT
FRIEDELSTRASSE 54**

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT
ZU BERLIN

**Berliner Mieter
Gemeinschaft**
Politik Beratung Verein

Haus & Grund*

**INSTITUT
FÜR URBANE
ENTWICKLUNGEN**

NEUKÖLLN ÉS REUTERQUARTIER

*"Százötven évvel ezelőtt ezen a helyen krumpliföldek voltak, nyolcvan évvel ezelőtt véres csaták folytak, nyolc évvel ezelőtt pedig gyerekek szaladgáltak itt, ahol ma az irodánk van."*¹³⁹

Így kezdődik a Coopolis honlapja Neuköllnről. Stefanie Raab, az iroda alapítója és vezetője szóban még huncut mosollyal hozzáteszi, hogy mielőtt a Coopolis köztreshasználat-ügynökség megnyílt 2005-ben, a helyén egy "Puff" állt, azaz egy bordélyház. Neukölln, és főleg Észak-Neukölln és a Reuterquartier története ilyen: színes, sokféle, és dinamikusan változó.

A Reuterquartier a berlini Neukölln kerület negyede, Észak-Neukölln kerületrészben.¹⁴⁰ Egykor Nyugat-Berlin peremkerülete volt. Ma 70 000 hektárt és 18 000 lakost számol. Városi helyzete az egyesült városban vonzó: közel a városközpontoz, az intenzíven használt Landwehrkanal partja mentén, jó közlekedési infrastruktúrával, a színes-híres Kreuzberg fősomszédóságában, és csak pár megállóra a Tempelhofer Freiheit szabadidős repülőtértől.

Története a 14. századba nyúlik vissza, és a folytonos vándorlásról és alakulásról szól. Az első települést a Johannita szerzetesrend tagjai hozták létre, a következő évszázadokban pedig ún. "böhm" vallási menekültek érkeztek ide cseh területekről. A 20. század elején ez volt a híres-hírhedt Rixdorf, ahova a berlini uraságok mulatni jártak.¹⁴¹ Rossz híre miatt új nevet (és új városházát) kapott, és mint Neukölln az akkoriban kialakított Gross-Berlin egyik kerülete lett. Ekkor épült a ma is álló lakóépületek nagy része a berlini gyárakban dolgozó munkásréteg számára. A II. világháború után is megőrizte ezt munkásnegyed jellegét. A kettéosztott Berlinben ez volt a számos Balkán felől érkező vendégmunkás lakóhelye, később pedig az arab országokból érkező menekültek első állomása. Az épített környezet közben keveset változott, a szükséges felújítások elmaradtak. Egészen a fal bontásáig a Reuterquartier a szerény körülmények között élő, jellemzően munkásosztályba tartozó és nagy arányban bevándorló háttérű emberek és családok lakóhelye volt. Mindez leromlott állagú épített környezettel párosult, félreeső városi helyzetben, Nyugat-Berlin szélén.

1989-ben a Fal bontása és Berlin és Németország újraegyesítése után az egész város új helyzetben találta magát. Számos városrészben (Kreuzberg, Prenzlauer Berg, Charlottenburg) nagy változások indultak el, Berlin történeti belvárosa pedig lélegzetelállító ütemben épült. Neukölln azonban Csipkerózsika-álmát aludta. Az egyesítés után a Reuterquartier hirtelen városközponti helyzetbe került, de más városrészekkel ellentétben itt nem indultak el változatos térfoglalási folyamatok, és a lakossági összetétel is megmaradt. Míg a szomszédos Kreuzbergben Berlin egyik legizgalmasabb, azóta már történelminek számító időszaka virágzott – házfoglalásokkal, művészeti akciókkal, az illegalitás határait feszegetve – addig Észak-Neukölln elindult lefelé a lejtőn. Az egyesítés után bekövetkező gazdasági és társadalmi változások következtében a kerület északi részében fokozódtak a szociális problémák, az

¹³⁹ Forrás: "Coopolis-iroda", 2017, <http://www.coopolis.de/>

¹⁴⁰ Az elnevezések elsősre zavarosak: a kerület neve Neukölln; a kerületrész neve Neukölln, vagy Nord-Neukölln (azaz Észak-Neukölln); Észak-Neukölln egyik negyede pedig Reuterquartier. A médiában azonban leggyakrabban egyszerűen "Neukölln" elnevezéssel találkozunk – de ez nem az egész kerületre (Berlinben a kerületek jóval nagyobbak, mint Budapesten) hanem kifejezetten a Reuterquartier területére utal. Az egyértelműség kedvéért én következetesen a Reuterquartier-t használom.

¹⁴¹ "In Rixdorf ist Musike, Da tanz ick mit der Rieke, In Rixdorf bei Berlin." Littke-Carlsen szövege, Eugen Philippi zenéje, 19. század végéről; dalszöveg itt: <http://www.berlin.de/ba-neukoelln/ueber-den-bezirk/historisches/artikel.285866.php>

1990-es évek közepén pedig gettósodási folyamatok kezdődtek el. Stefanie Raab építész és egyébiránt helyi lakos így mesél erről az időszakról:

"Aztán jött a "Wende", a váltás, s vele együtt az ipari és gazdasági változások. Ezek az emberek a kevés iskolázottsággal és kevés némettudással, amiből eddig nem volt gondjuk, hirtelen munka nélkül maradtak. Erőteljes szegregációs folyamatok indultak el. És e szegregációs folyamatoknak az volt az eredménye, hogy itt Neukölln-ben csak azok maradtak, akik nem engedhették meg maguknak, hogy elköltözzenek. A bevándorlók, a kevésbé iskolázottak, a szegények, az idősek, a kevésbé mobilis emberek."¹⁴²

GETTÓ VAGY TRENDNEGYED?

Hogy a Reuterquartier és Észak-Neukölln valóban gettó volt-e a 2000-es években – erről megoszlanak a vélemények. Stefanie Raab szerint "egész Neukölln egyetlen egy gettó volt";¹⁴³ Uwe Altrock szerint "Berlinben nincsenek is gettók", a fogalom pedig németországi kontextusban amúgy sem szerencsés az erős II. világháborús konnotáció miatt.¹⁴⁴ Dirk Faulenbach a kerületi városfejlesztési osztályból köztes állásponton van: "Észak-Neukölln nem volt éppen gettó, de kétségkívül erős gettósodási tendenciát mutatott az 1990-es évek közepétől, amely külső beavatkozás nélkül valóban gettóhoz vezetett volna."¹⁴⁵

Kétségtelen azonban, hogy a terület kifejezetten nehéz helyzetben volt a 2000-es évek elején. Erről számol be az a tény, hogy elsőként került be az 1999-ben indított országos szintű szociális városrehabilitációs programba, az ún. Soziale Stadt-ba.¹⁴⁶ Neukölln 2006-ban vált hírhedtté a németországi és európai sajtóban egy iskolai botrány kapcsán,¹⁴⁷ mint Berlin "legrosszabb városrésze".¹⁴⁸ Sokáig a gettó szinonimája volt.¹⁴⁹ Heves bevándorlásról és integrációról szóló viták keresztüzébe került, és nagy hullámokat kavart a bulvársajtóban és a szakmai diskurzusban egyaránt.

Ez volt a helyzet, amikor a Coopolis közteljeshasználat-ügynökség szervezésében és a helyi Szociális Városrehabilitációs Iroda (un. Quartiersmanagement, röviden QM iroda; magyar megfelelője a Rév8 Zrt. lehetne) támogatásával elindult a Reuterquartier közteljeshasználat-stratégiája az üres földszinti üzletekre. A közteljeshasználatként induló átmeneti terek azóta már klasszikus funkciókká nőttek ki magukat, a negyed képe pedig nagy változásokon ment és megy át. 2010 körül a "gettó" címkét a "trendnegyed" és az "új Kreuzberg" címkék kezdték felváltani. A terület változásairól a Soziale Stadt keretében működő "városrészfigyelő rendszer", a Monitoring Soziale Stadt is beszámol. A rendszer különböző indikátorok szerint

¹⁴² "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁴³ "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁴⁴ "Uwe Altrock." Személyes interjú. 2014.10.16.

¹⁴⁵ "Dirk Faulenbach." Személyes interjú. 2015.10.07.

¹⁴⁶ A Soziale Stadt programot 1999-ben hozták létre Németországban, és kihirdetett célja a szociális különbségeken alapuló, társadalmi-térbeni szegregációs tendenciák megállítása volt. A program felülemelkedik az aktuális és lokális politikán, és országsszerte szövetségi-tartományi-helyi szintű összefogásban működik. A program praktikus megvalósítását Berlinben kihelyezett központok, ún. Quartiermanagement városfejlesztési irodák vezérik.

¹⁴⁷ 2006-ban a helyi Rütli Schule általános iskola tanárai nyílt levélben fordultak a berlini közoktatási miniszterhez, és az iskola bezárását követelték. Ez a nyílt levél heves vitát váltott ki az erőszakról, az integrációról és az egész német oktatási rendszerről, amely messze túllépett a Reuterquartier határain.

¹⁴⁸ "Sehol sincs annyi probléma, mint Neukölln-ben", írja a Tagesspiegel 2008-ban. Fordítás tőlem. Claudia Keller, "Endstation Ghetto", *Der Tagesspiegel*, 2008.07.06., 2017, <http://www.tagesspiegel.de/berlin/neukoelln-endstation-ghetto/1273612.html>

¹⁴⁹ Ezt jól illusztrálja a kerület egykori polgármestere, Hans Buschowsky "Neukölln ist überall" című ellentmondásos könyve, amely heves vitákat váltott ki. Hans Buschowsky, *Neukölln ist überall* (Berlin: Ullstein Buchverlage, 2012)

"különleges fejlesztési igényű városrészeket"¹⁵⁰ jelöl ki, e "problémás negyedeket" pedig három kategóriába sorolja a szükséges beavatkozás mértéke szerint: I: erőteljes beavatkozás; II.: közepes beavatkozás; III.: prevenció; IV.: stabilizálás. A Reuterquartier első között került be a programba, és akkor a legrosszabb, I. szintű besorolást kapta. 2016-ban már a legjobb kategóriába tartozott – ami azt jelenti a Soziale Stadt és a Szociális Városrehabilitációs Iroda szerint, hogy a Reuterquartier már nem "problémás negyed". Az utókezelés fázisa után 2017-ben kikerül a Soziale Stadt programból, és a helyi VZvárosrehabilitációs iroda is elhagyja a területet.

Ma Észak-Neukölln Berlin egyik legkívánatosabb részének számít, az angol Guardian szerint ez a "cool epicentruma". Viharos átalakulása miatt a Reuterquartier ma a berlini *dzsentrifikációs viták* fókuszában áll, szakmai és bulvár körökben egyaránt. A terület átváltozásairól a médiadiskurzus szélsőséges képet fest. A következő oldalon összegyűjtött újságcikk-válogatásból¹⁵¹ arra a következtetésre juthatunk, hogy egész Neukölln a nemzetközi szakzsargon szerint egy *no-go-area* volt a berlini belvárosban, egy veszélyes gettó; ma pedig a szegénységnek és a halmozott problémáknak már nyoma sincs, és szimplán egy vonzó városrészrel van dolgunk. A helyszíni élmények, a területről szóló független kutatások, az interjúalanyok véleménye és ezek összessége azonban ennél *árnyaltabb képet fest*. A Reuterquartier helyzete – miközben valóban rohamos változásokat élt meg – messze nem fekete-fehér, és most is éppen alakul.

¹⁵⁰ Németül: *Stadtteile mit besonderem Entwicklungsbedarf*; fordítás tőlem. Lista a kategóriákról: "SOZIALE STADT – LEGENDE", 2017, <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/fileadmin/content-media/Dokumentation/Gebietskarten/Legende.pdf>

¹⁵¹ A németnyelvű újságcikkek címeit fordította Dimitrijevic Tijana. Források a felsorolás sorrendjében: Peter Wensierski, "Endstation Neukölln", *Der Spiegel*, 43/1997, 1997.10.20; Werner Van Bebber, "Neuköllns Bürgermeister: Multi-Kulti ist gescheitert", *Der Tagesspiegel*, 2004.11.13; "Rütli - das ist das neueste Symbol der gescheiterten Integration von Migranten.", Yassin Musharbash, Carsten Volkery, "Porträt einer Lehranstalt: Der Abstieg der Rütli-Schule", *Spiegel Online*, 2006.03.31; "Und die Gegend der Rütli-Schule? Das ist der Problembereich Reuterkiez, ein Gebiet, wo die Stadt bisher fast nur weggesehen hat." Stephan Speicher, "Mit Aufwertung arbeiten. Ein Gespräch mit dem Stadtplaner Dieter Hoffmann-Axthelm über Neukölln", *Berliner Zeitung*, 2006.04.06; Andrej Holm, "Endstation Neukölln" oder "neuer Trendkiez"? – Zwischen Rütlichule und Landwehrkanal wird darüber diskutiert, ob in Nord-Neukölln Gentrifizierung stattfindet," *MieterEcho* 324 (2007); "...dorthin, wo die Hoffnung wächst: in den Reuterkiez an der Grenze zu Kreuzberg." Claudia Keller, "Neukölln Endstation Ghetto", *Der Tagesspiegel*, 2008.07.06; "Neukölln war plötzlich das Synonym für eine aus den Fugen geratene Gesellschaft, wurde schon als verlorener Bezirk gehandelt.", Video, 3sat, *Kulturzeit - Besser leben*, 18.01.2009; "Eine große Zahl an Arabern und Türken in dieser Stadt (...) hat keine produktive Funktion, außer für den Obst- und Gemüsehandel." "Sarrazin muss sich entschuldigen.", *Zeit Online*, 2009.10.01; Gordana Mijuk, "Augenschein im Berliner Bezirk Neukölln. Deutschlands Ghetto", *Neue Zürcher Zeitung*, 2010.09.19; "Zitty: Neukölln rockt", Julia Smirnova, "Warum der Neuköllner Reuterkiez total angesagt ist.", *Berliner Morgenpost*, 2010.04.06; Tom Dyckhoff, "Let's move to Kreuzkölln. Berlin - It's the epicentre of cool.", *The Guardian*, 2011.03.19; Hans Buschowsky, *Neukölln ist überall*. (Berlin: Ullstein Buchverlage, 2012); Techet Péter, "Gettó és multikulti", *Válasz.hu*, 2012.11.28; Paul Sullivan, "Voices of Neukölln, Berlin.", *BBC Travel*, 2013.08.05.

VÉGÁLLOMÁS NEUKÖLLN Spiegel, 1997

A multi-kulti megbukott. Heinz Buschowsky, Tagespiegel, 2004
Rütli iskola – ez a megtorpant migráns-integráció legújabb szimbóluma Spiegel Online, 2006

Ez itt a Reuterkiez problémanegyed, egy terület, ahonnan a város eddig mindig elfordította a szemét. Berliner Zeitung, 2006

VÉGÁLLOMÁS NEUKÖLLN VAGY ÚJ TRENDNEGYED?

MieterEcho, 2007

Neukölln, a gettó végállomás

Tagesspiegel, 2008

...oda, ahol a remény ébredszik: Reuterquartier Kreuzberg határában. Tagesspiegel, 2008

Neukölln (...) az elveszett kerület 3sat TV, 2009

A törökök és arabok nagy száma ebben a városban semmilyen produktív funkciót nem hoz... csak a zöldség-gyümölcs üzleteket. Die Zeit, 2009

...A BERLINI NEUKÖLLN KERÜLET –

NÉMETORSZÁG GETTÓJA Neue Zürcher Zeitung, 2010

Neukölln állat! Zitty, 2010

Mindenki költözzön Kreuzköllnbe. Ez a cool epicentruma. Guardian, Nagy-Britannia, 2011

MINDENHOL NEUKÖLLN VAN.

Heinz Buschowsky, 2012

JÖNNEK A BURZSUJOK! Heti Válasz, Magyarország, 2012

Az utóbbi években Berlin Neukölln negyede a veszélyesnek számító munkásosztály-negyedből a külföldiek s művészek egyik legvagányabb bázisa lett. BBC 2013

A COOPOLIS KÖZTESHASZNÁLAT-KÍSÉRLETE

A Reuterquartier közteshasználat-ügynöksége 2005-ben indult el, egy évvel az említett iskolai botrány előtt. Az iroda alapítói két fiatal mérnök, Stefanie Raab építész, és Maria Richarz tájéplátész voltak. Az elnevezés maga is az alapítóktól származik – *zwischen/nutzungs/agentur*, angolul "Agency for temporary use", azaz szabadfordításban közteshasználat-ügynökség – így elmondható, hogy ez nemcsak Berlin, hanem a világ első közteshasználat-irodája volt.¹⁵² Az általuk kezdeményezett közteshasználat-stratégia a Soziale Stadt program keretében valósult meg mint önálló projekt. Elsődleges céljuk a Reuterquartier üres földszinti üzleteinek aktiválása volt. A vízió lényege az üres terekben rejlő titkos potenciál kiaknázása és ezáltal nem csak az üzletek, hanem a hozzájuk kapcsolódó köztetek és teljes utcaképek pozitív átalakítása. Stefanie Raab így beszél a kezdeti céljaikról és a stratégia indításáról:

*"Akkoriban, 2005-ben, egész Nord-Neukölln egyetlen egy gettó volt. Mi akkor indítottuk el a közteshasználat-közvetítőirodánkat; azt mondtuk, a sok üres helyiség és tér tulajdonképpen erőforrás, amit fel kell használni ahhoz, hogy valami történjen itt a negyedben."*¹⁵³

Az ügynökség indítása és az első projektsorozat finanszírozása (2005-2007 között) három forrásból valósult meg: 50% Soziale Stadt program; 25% Európai Uniós források¹⁵⁴ és 25% az állami "Senatsverwaltung für Stadtentwicklung". Az Iroda munkájára ma is jellemző ez a lavírozás a szociális városfejlesztés és a gazdasági alapú fejlesztés között. Később nevet változtattak, és ma COOPOLIS – a Kooperatív Városfejlesztés Tervezőirodája¹⁵⁵ néven működnek. Változatlanul önálló magáncégként dolgoznak, szoros együttműködésben a Szociális Városrehabilitációs Irodával, és elsősorban az állami és az Európai Uniós projektalapú támogatásokból tartják fenn magukat. A kezdeti vízió, a szociális és a gazdasági érdekek házasítása és a különböző résztvevők közelebb hozása ma is alapvető cél: "A nevünk Coopolis. Fő célunk a kooperáció, és a kooperációból lesz polis, vagyis város." – meséli Stefanie Raab.¹⁵⁶

A közteshasználat-kísérlet indítási körülményei különösen érdekesek. *Lentről* indult el – az üres terekben rejlő potenciálról Stefanie Raab csapata számos helyszíni felmérést végzett, majd ezeket a helyi Szociális Városrehabilitációs Iroda elé tárták. A hivatalos városvezetés *fentről* felismerte az ebben rejlő lehetőségeket, és támogatta az ötletet. A közteshasználat-stratégia inentől kezdve se nem *lent*ről, se nem *fent*ről működött, hanem *középről* szerveződött. A Coopolis iroda kifejezetten önálló mediátori szerepet vállalt fel, félúton a hivatalos városfejlesztés és a helyi közösségek, illetve civil társadalom között. Ez inspiráló – hiszen azt mutatja, hogy ha építészek, szociológusok, közgazdászok, jogászok, kommunikációszakemberek (ugyanis ezek együtt alkotják a Coopolis közvetítő-csapatát!) egy jól megalapozott ötlettel állnak elő, és azt lelkesen követik, akkor a helyi önkormányzat konstruktív szerepvállalásával egy megrekedtnék tűnő helyzet előremozdítható. Ehhez itt

¹⁵² A német szóösszetétel egy évvel az iroda indítása után már ismertté vált, és elkezdtek széles szakmai körben használni.

"Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁵³ "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁵⁴ "EFRE Europäische Fond für Regionale Entwicklung"

¹⁵⁵ Németül Planungsbüro für kooperative Stadtentwicklung, fordítás tőlem.

¹⁵⁶ Az iroda neve 2010-ben megváltozott, az időközben negatív tartalommal is felruházott közteshasználat-ügynökség fogalom miatt. "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

valóban több elem együttes megléte kellett: jó peremfeltételek (a negyed térbeli helyzete, üres üzletek, infrastruktúra, stb.), aktív mediátori csapat, lelkes helyi civilek és közösségek, és nem utolsósorban az önkormányzat és a városfejlesztés rugalmas és támogató hozzáállása.

MŰKÖDÉSI MODELL

A *Coopolis kiindulási pontja* az volt, hogy az utcára nyíló üres földszinti üzletek tovább rontják az amúgy is lecsúszott vagy lecsúszóban lévő városrész helyzetét. Rontják a közterek biztonságát, hátráltatják a még működő üzleteket, erősítik a városrész negatív stigmáját, és összességében a pusztulás városképét gerjesztik. Az iroda célja az volt, hogy ezt az ürességet lehetőségként használják fel. Elképzelésük szerint az üres földszinti üzletek aktiválása egy többszereplős *win-win* helyzetet hoz létre: a helyet kereső művészek, civilek, kreatívak, start-upok, helyi kis közösségek és fészekrakók tereket kapnak; a tulajdonosok végre kiadják régóta üresen álló üzleteiket; az új (köztes)használatok és használók által a meglévő helyi gazdaság friss lendületet kap; mindez pedig a helyi társadalom és kultúra bevonásával történik, ami által erősödik a helyi kapcsolati háló; közben a környék biztonságosabb, vonzóbb lesz.¹⁵⁷ A Reuterquartier közteshasználat-projektje "*Üres üzlethelyiségek, mint nyersanyag*"¹⁵⁸ címmel 2005-2007 között működött, a Coopolis iroda pedig egy összetett mediátori szerepet vállalt benne – mint kutató-elemző, mediátor, majd tanácsadó.

Az így megvalósult közteshasználat-stratégia fő lépései:

(1) HELYZETÉRTÉKELÉS. A projektet komoly kutatási és előkészítési munka előzte meg: a Coopolis színes, interdiszciplináris csapata a Reuterquartiert összetartozó *területi egységekre, gócpontokra* osztotta; minden gócpontban (németül *Standort*) felmérte az üres üzleteket, a lehetőségeket, a problémákat és az előnyöket. Minden ilyen egység egy rövid jellemzést kapott, amely tükrözte a terület valódi adottságait, kiemelve a pozitív potenciált (pl. a Landwehr kanal közelsége, a török piac eleven élete stb.). Amolyan pozitív-objektív összefoglalók voltak ezek, sok térképpel és adattal megtámogatva. A kutatás második része konkrétan az üres üzlethelyiségekkel foglalkozott – azok jelen állapotával és tulajdonviszonyaival. Így készült el egy alapos és komplex információs csomag az egyes területekről, és az ott található "feltölthető" üzlethelyiségekről.

(2) KAPCSOLAT A TULAJDONOSOKKAL. A Coopolis felkeresett minden üres-üzlet-tulajdonost és -bérbeadót az ún. Haus und Grund¹⁵⁹ tulajdonosi hálózaton keresztül, és felvázolta a közteshasználat-konceptiójuk lényegét. "*A tulajdonjog kötelez.*" – idézte itt Stefanie Raab a tulajdonosoknak a német alaptörvényt. A kommunikációnál fontos volt, hogy a Coopolis megértette és tiszteletben tartotta a tulajdonosok szempontjait, miközben felelősségre hívta őket, és egy alternatív, számukra is előnyös megoldást javasolt. A meggyőzés sikere szerintem abban is rejlik, hogy az Iroda egyúttal egy felelősségteljes közvetítői szerepet vállalt – így jelentősen csökkentve a tulajdonosok kockázatát. (Ők készítették elő a szerződéseket, ellenőrizték az új "köztes" bérlők fizetőképességét, stb.) Elérték, hogy a tulajdonosok hosszú távon gondolkozzanak, és a saját közvetlen érdekeiken túl a környék érdekeit is figyelembe

¹⁵⁷ Az iroda alapötlete itt olvasható: "Zwischennutzungsagentur", 2017, http://www.zwischennutzungsagentur.de/front_content.php?idcat=93&idcatart=241

¹⁵⁸ Németül "Gewerbeleerstand als Ressource", fordítás tőlem.

¹⁵⁹ Berlinben az ingatlan-tulajdonosok az ún. *Haus und Grund* (magyarul Ház és Telek) területi szervezeti-képviselői egységekben állnak össze. Minden kerületnek van egy ilyen képviselője, pl. Haus und Grund Berlin Neukölln.

vegyék. Itt kiemelt szerepe volt a mediátori csapat komplex összetételének – beszéltek a tulajdonosok nyelvét. Ez a munkafázis több mint egy évig tartott.

(3) KAPCSOLAT A TÉRÚTTÖRŐKKEL. A következő lépésben a Coopolis potenciális közteshasználókat keresett fel. Helyi vagy éppen helyet kereső fiatal művészeket, civil-csoportokat, helyi közösségeket, meglévő, de nehezen fennmaradó helyi vállalkozásokat. Felmérték az igényeiket, egyesével beszélgettek velük, és segítettek – jogi, gazdasági és műszaki szakmai tanácsadással – hogy az álmaikból kézzel fogható és megvalósítható üzleti tervek szülessenek. Ez időnként gyorsan ment, de időnként akár hónapokig is eltarthatott. A Coopolis volt az, amit Raab "átmenő vízmelegítőnek" nevez, amely megerősíti e kezdő törekvéseket, és csak azután engedi őket közteshasználattá majd idővel klasszikus funkcióvá válni. A térúttörők számára ez a kezdeti "zsenge" fázisban egyfajta biztonsági hálót feszített ki. "A közteshasználat azt jelenti, hogy a használó számára a rizikó nagyon alacsony. Így egyszerűbb elindulni."¹⁶⁰ – mondja Stefanie Raab.

(4) TEREPSZEMLE / ÜRES TEREK ÉS LELKES RÉSZVEVŐK ÖSSZEKAPCSOLÁSA. Ezután csoportos helyszíni bejárásokat hirdettek a negyedben. Ezeken találkozott minden érdeklődő potenciális térúttörő és tulajdonos, és együtt járták végig az üres üzleteket. A bejárásokat és a kapcsolódó beszélgetéseket az iroda munkatársai moderálták, és segítettek a többirányú új kapcsolatok kialakulását. Gyakori volt, hogy több közteshasználat-jelentkező itt talált egymásra, majd miután a Coopolis segítségével rájöttek, az álmukat egyedül nem tudják fenntartható módon egyedül megvalósítani, összeálltak más hasonló cipőben járó helykeresőkkel, és közösen foglaltak el egy-egy üres földszinti üzletet. Ezekből a találkozásokból lettek aztán azok a színes-vicces funkciópárosítások (pl. étterem és festőműhely; fodrászat és szobrászműhely), melyek ma is olyan jellemzőek a Reuterquartierra.

(5) HÁTTÉRTÁMOGATÁS ÉS PÁRBESZÉD. Az így elindult közteshasználatokat a Coopolis addig kísérte figyelemmel, míg azokból erős klasszikus használat nem lett, sőt a klasszikus működés első pár évében is. Szakmailag támogatták, és szükség estén tanácsokkal látták el. (Ha például egy hajdani közteshasználó nem tudta fizetni a megemelt bérleti díját, kerestek neki – a kiterjedt kapcsolati hálójuk segítségével – társat; illetve segítették a helyzetét kommunikálni a bérbeadó felé.) A negyedben egy önálló reklámügynökség működött a helyi szociális városrehabilitációs iroda finanszírozásában, amely kifejezetten a helyi földszinti üzletek marketingjével foglalkozott – ingyen! – és évente több fesztivált, nyílt napot, és közös műhelyt szervezett (pl. *48 Stunden Neukölln, Nemona*). Ezek koordinálásban és szervezésében a Cooplis is közreműködött.

FOLYAMATOS ÉS TÖBBIRÁNYÚ MEDIÁTORI SZEREP. Az iroda mediátori szerepet játszott el több relációban: az üres terek és a lelkes emberek között; a tulajdonosok és a közteshasználók között; a közteshasználók és a helyi társadalom között; maguk a különböző háttérű közteshasználók között; és nem utolsósorban a helyi alulról jövő kezdeményezések és az önkormányzat/városfejlesztés között is. A projekt alatt 56 üres földszinti üzlet kapott új funkciót, és 200 új munkahely keletkezett. Mint képzelhetjük, az új funkciók körképe színes volt: számos művészeti és kulturális kezdeményezés jött a területre, emellett pedig kisebb számban szociális-civil csapatok is helyet kaptak. (Egy érdekes közteshasználat történet a *Klötze und*

¹⁶⁰ "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

Schinken története – galéria/műterem/kávézó/bolt/alvóhely – amelyet részletesebben is bemutatok.)

UTÓÉLET. A Coopolis ügynökség azóta is jelen van a negyedben, és több helyi érdekeltségű projektben vesz részt. (Stefanie Raab itt is lakik; az iroda pedig alapítás óta a negyed szívében, a Lenau utcában található.) A "Lokális kooperációs hálózatok, tulajdonosok és használók erősítése!"¹⁶¹ c. projektjük a már elkezdett munkát folytatta, és tovább dolgozott a helyi üzlettulajdonosokkal, bérlőkkel és használókkal. Céljuk a közben lassan ébredező helyi gazdaság erősítése volt; ebben a projektben a Szociális Városrehabilitációs Iroda mellett a helyi *Haus und Grund*-dal dolgoztak együtt. Itt az előzőkkel együtt összesen 200 földszinti üzlet jött létre és/vagy erősödött meg. Amikor én a helyszínen jártam, 2015-ben, a negyedben már nem voltak tartósan üres földszinti üzletek, a hajdani közteshasználók pedig klasszikus funkciókká nőttek ki magukat. Egyesek közülük most új helyzetben találják magukat – az egyre emelkedő bérleti díjak miatt az elköltözést fontolgatják. Stefanie Raab szerint az aktuális cél a megerősítés (ún. *empowerment*) – a lakók, a helyi vállalkozások, a kialakult jó utcakép erősítése, fenntartása, és egy önfenntartó állapot elérése.

*"Kötünk, horgolunk, szövünk és varrunk – a használókat, a tereket, a tulajdonosokat, egy közös együttműködésbe. És egy idő után ez önjáróvá válik. Most egy olyan állapot állt elő, ahol stabilizáció kell. Azért is, hogy a nagy nemzetközi ingatlanpiacnak ellen tudjunk állni. De én azt hiszem, épp azon vagyunk, hogy erre eszközöket találjunk."*¹⁶²

KLÖTZE UND SCHINKEN – EGY KÖZTESHASZNÁLAT TÖRTÉNETE

A közteshasználat-ügynökség és a megvalósult stratégia működése jól követhető a helyi *Klötze und Schinken* galéria-festőműhely-kávézó-stb. esetén keresztül. A Reuterquartier egy mellékutcájában megbúvó helyet 2015-ben többször meglátogattam – mint kutató, és mint jó kávéra szomjazó helyi lakos.

A *Klötze und Schinken* (szabad fordításban *Tégla és Sonka*, a továbbiakban csak *Klötze*) egészen különleges hely, még Berlini mércével is: egyszerre kényelmes kávézó (hétköznap 13-19 óra között), galéria (mindig), események és kiállítások helyszíne (hétfvégén), festői műterem (hétköznap délelőtt, de néha máskor is), s alkalmanként szálláshely. A *Klötze und Schinken Kunst Raum*, azaz művészeti tér, 2005-ben nyílt meg a Reuterquartierban, egy csendes kis utcában, a Landwehrkanal partja és a forgalmas-izgalmas Kottbusser Damm között. A története azért is érdekes, mert ez volt a Coopolis Iroda által indított közteshasználatok egyik első sikeres kezdeményezése. A *Klötze* alapító csapata, Christof Husemann és Christina Both (művésznevük *Prof. Inhalt und Dr. Sinn*, azaz *Prof. Tartalom és Dr. Értelem*) először mint helyi lakosok, később mint térúttörők, ma pedig mint itt dolgozó művészek és üzletvezető-vállalkozók vannak jelen a negyedben. Az őszi berlini napsütésben, 2015 szeptemberében, Prof. Inhalt-tal, azaz Christof Husemann-nal beszélgettem a Reuterquartierről, a közteshasználói létről, a változásról, s a jövőről.

A *Klötze* 2006-ban indult el, és egy évig működött mint közteshasználat. Christophéknak, akik ezelőtt munkanélküliek voltak és nemrég költöztek ide, Stefanie Raab csapata segített üzlethelyiséget, majd társbérlőt találni, és felállítani egy reális üzleti tervet. A közteshasználat

¹⁶¹ Németül "Lokale Kooperationsnetze Eigentümer und Nutzer stärken", fordítás Dimitrijevic Tijana.

¹⁶² "Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

egy kísérleti lehetőség volt a számukra – kitalálni és kipróbálni az általuk megálmodott üzleti modellt és életformát, és az álmokat térbeli és pénzügyi valósággá fordítani. Ez sikerült is – alig egy év után közteshasználókból "igazi" használókká váltak. Egyrészt "mert rájöttek, hogy tényleg ezt akarják csinálni, rendesen és időkorlátok nélkül"; másrészt mert a tulajdonos felmondta a rövidtávú bérleti szerződésüket.¹⁶³ Ekkor megismerkedtek és összeálltak a szomszédos étteremmel, és együtt alapították meg a mai K&Sch mai formáját, mint klasszikus bérlők. Klasszikus persze a szó jogi, ingatlanpiaci értelmében – ugyanis a Klötze mindig is meglepő és útközben változó funkciópárosításokkal működött, és működik ma is.

Itt láthatjuk a közteshasználat-stratégia egyik nagyon fontos képességét: a kissé ködös, lila színű álmokat engedi élesben kipróbálni, komoly szakmai tanácsadással segítve azokat. Így sok olyan álomból lesz valóság – kicsit másképp, sokszor másokkal együtt – amelyek egyedül nem tudtak volna elindulni. Ezt nevezi Stefanie Raab *megerősítésnek*, és ezért hasonlítja a Coopolis Iroda funkcióját egy átfolyós rendszerű vízbojlerhez. Hideg víz be, gázláng fel (vagyis Coopolis támogatása), és meleg víz ki! Azaz önerős, saját lábukon megálló helyi üzletek és vállalkozások.¹⁶⁴ Habár a Klötze tulajdonképpen rövid ideig volt közteshasználat, a Coopolis és a Szociális Városrehabilitációs Iroda támogatása sokáig kísérte őket, egészen 2010-ig. A Reuterquartierba szervezett fesztiválok, a helyben működő marketingcég, a különböző találkozások és eszmeccserék más helyi vállalkozókkal, művészekkel és közösségekkel, és a számos szakmai műhely segítettek folyamatosan alakítani az üzlet profilját.

A Klötze nem csak térúttörőként volt izgalmas, hanem "klasszikus funkcióként" is. A köztesekre jellemző rugalmasságot, nyitottságot és a változásra való képességet megőrizték – és ez szerintem a sikerük egyik kulcsa. Mindig alkalmazkodtak az adott helyzethez, a növekvő bérleti díjakhoz, a változó helyi igényekhez. Egy időben esténként performance szerű vacsoraműsorok színhelye, majd apró kézműves tárgyak lelőhelye volt, végül megtalálta a mai formáját: galéria, kávézó, műterem, esemény-helyszín, és egyedi szálláshely – egymással párhuzamosan, vagy időben elcsúsztatva, sok-sok tér-idő variációban. Mindezt egy nyugodt és kedves, személyes légkör kíséri; a kávémat ugyanaz készíti el, akinek a képei a falakon lógnak, a vendégek jó része a szomszédban lakik; sokan itt ünneplik születésnapjukat; úgy látom, mindenki valahogy ismeri egymást, az eladó tárgyak között pedig több helyi alkotó munkái is vannak (mind "egy sarokkal odébb" laknak, dolgoznak). Az évek alatt egy igazi "helyi" találkozóhely alakult ki itt.

Kérdeztem őket a Reuterquartier átváltozásairól: *Gettó volt-e valaha is? Milyen volt, amikor Ők jöttek ide, milyen volt a közteshasználatok indításakor, és milyennek látják ma?* Amikor a Klötze megnyitott, a Kottbusser Damm ezen oldalán (lásd térkép!) nem is lehetett kávé inni, maximum sört, egy-egy sarki kocsmában¹⁶⁵; az itt lakók az út túloldalán fekvő, már akkor felkapott Kreuzbergbe jártak. Reuterquartier az előző tíz évben "egész radikálisan változott meg", mesélik a K&Sch-ben. Kávéhány kifejezetten nincs – időközben számos dizájnbolt, művészeti műhely, galéria, kávézó, borozó, étterem, közösségi központ nyílt meg – és ezek mindegyike kávé és egy kis nyugis leülősarkot is ajánl a cipők/nyelvtanulás/kerámia tárgyak/stb. mellé. A fonákja az egésznek az emelkedő bérleti díjak, és a "helyiek" –

¹⁶³ "Christof Husemann (Klötze und Schinken)." Személyes interjú. 2015.10.05.

¹⁶⁴ "Stefanie Raab 1." Személyes interjú. 2015.09.15.

¹⁶⁵ A "sarki kocsmák" azaz "Eckneipe" Berlinben egy bejáratott kifejezés, valahol talán a "sarki késdobáló" és a "sarki kiskocsmák" között nálunk.

elsősorban az idősek, a szegényebbek és a nagycsaládos bevándorlók – lassú kiszorítása a területről. A lakásbérleti díjakat fentről fékezik (ún. Mietbremse, Milieuschutz, és egyéb eszközökkel), de a földszinti üzletek árait egyedül az ingatlanpiac határozza meg. A Klötze léte is kérdéses – szívesen maradnának, mert ismerik és szeretik a helyet és a helyieket, a szembeházban laknak, a gyerekük ide jár iskolába. Az emelkedő díjak ugyanakkor ezt egyre inkább megnehezítik.

A változó helyzetükre egy kettősség jellemző: sokáig ők maguk is újak és valamennyire kintről jövők voltak itt (a dzsentrifikációs diskurzus őket nevezte pioníroknak), ma azonban egy még újabb réteg kiszoríthatja őket (ezt a réteget pedig dzsentrifikálóknak). Itt felmerült számukra a saját szerepük kérdése is ezekben a városi átalakulási folyamatokban. Ez a saját szerep kérdése valójában az ún. pionír-dilemma, amelyről később a dzsentrifikáció kapcsán lesz szó.

ÖSSZEFOGLALÁS A COOPOLIS SZEREPÉRŐL

A Coopolis egyértelmű mediátori szerepet vállalt. Lássuk, milyen volt ez a szerep!

INTERDISZCIPLINÁRIS CSAPATMUNKA. A Coopolis csapata építészekből, tájépítészekből, várostervezőkből, szociológusokból, jogászokból, közgazdászokból, település-geográfusokból, közösségépítőkből és kommunikációs szakemberekből állt össze (változó felállásban). Együttes feladatuk volt az adottságok és lehetőségek felmérése; és a közteljesítés-stratégia részletes felépítése, építészeti, gazdasági, jogi stb. szempontból. A színes összeállításnak köszönhetően tudnak összetett városi helyzeteket értékelni; párbeszédet fenntartani különböző szereplőkkel; és pragmatikus szakmai tanácsokkal ellátni a résztvevőket.

KÖZÉP-MEZŐS ÉS FÜGGETLEN MEDIÁTOR. A berlini közteljesítés-ügynökség *középről* indult. Az első lépésektől kezdve az összekötő kapocs szerepét játszották a *fent* (városvezetés és városfejlesztés, önkormányzat, helyi szociális-városrehabilitációs iroda, tulajdonosi szervezetek) és a *lent* (közteljesítők, civilek, kreatívok, városi nomádok, start-up-ok és helyi vállalkozók) szereplői között. A Coopolis valóban *középen áll*: a helyi hivataltól kap támogatást, nagy városfejlesztési programokkal működik együtt; közben itt, helyben működik, közvetlen kapcsolatokat épít, és jól ismeri a helyi igényeket és lehetőségeket. A *lent*-nek szakmai segítséget nyújt; a *fent* felé pedig kommunikálja a közteljesítés-stratégia vízióját. Fontos, hogy a fentről jövő anyagi támogatás ellenére – önálló és független szereplő. Mindkét oldal nyelvét beszélték, és a két oldal álláspontját közelebb hozták egymáshoz. Mindeközben minden résztvevőnek a Coopolis közreműködése egyfajta biztonságot adott.

HÁTÉRTÁMOGATÁS ÉS JELENLÉT. A Coopolis az aktív mediátor szerepét nem csak az indulásnál és a közteljesítés működése alatt, de később is folytatta. Biztonsági hálót feszített a közteljesítés-kísérletek alá, míg azok valóban önjáróvá nem váltak. Ezt szakmai tanácsadással és különböző párbeszéd-platformok létrehozásával tette, és ún. kapcsolati-háló-építéssel a helyszínen (*networking*).

REUTERQUARTIER MA – ÉLMÉNYBESZÁMOLÓ

A környéken járva ma már nem jönnek rá, hogy ez volt nemrég Berlin legrosszabb városrésze, a gettó szinonimája. Ma az üzletek szinte 100%-a tele van, ami üres, az pedig éppen licitálás alatt van, a kereslet nagy. Találunk itt exkluzív borkóstolót, különböző arab vagy török közösségi klubokat, dizájnerboltokat, művészeti galériákat, nagy múltú transzvesztita-színházat (Theater im Keller), civilszervezeteket vagy éppen építészirodákat. Az "új helyek" – a bárók, galériák, művészeti műhelyek, start-up irodák, kávézók, meglepő funkciópárosítások – a negyed belsejében koncentrálnak. A negyed szélén, a forgalmas Kottbusser Damm és a Sonnenallee mentén megmaradtak a hagyományosan itt működő "speciális" szaküzletek: baklava és aprósütemények boltjai, a török méteráru- és aranyékszerüzletek, halal hentesek, esküvői ruhaboltok¹⁶⁶. Az egész földszinti üzlet-halmazban pedig felfelbukkannak pontszerűen a "régie Neukölln" maradványai: az ún. "Trödel-laden", vagyis a csetresz-és-turi-bolt, amely mindenféle kacatokat árul az üzletben és a járdán; a "költöztető bolt", ahol kartondobozokat bérelhetünk, és bizományba is adhatjuk régi dolgainkat; a használt elektronikai cikkek boltja és szervize; a villogó szerencsejáték-barlangok; a török vagy arab egyesületek, ahol csak férfiak járnak, és a járdán teát vagy kávé kortyolnak; és a "Süpermarkt" nevű török zöldség-gyümölcs- és élelmiszerboltok. Ilyen üzletekből, meséli nekem valamennyi interjúalanyom, az 1980-as és 90-es években még sokkal több volt. Más boltok nem is nagyon voltak. Ma a "Trödel" azaz kacat-turi, amely a fél járdát is elfoglalja, a dizájnerbolt (összesen három cuccal a kirakatban) és a "házi sütik Angliából" kávézó között jelenik meg.

A város más arcát mutatja nappal és éjszaka. A Reuterquartier más hétköznap délelőtt, egy csendes mellékutcában; más szombat este, amikor a klubok kinyitnak; és megint más egy péntek délelőtti nagy piacnapon. Valóban látunk még itt teát iszogató bácsikat, akik csak férfiak számára nyitott klubok előtt ücsörögnek az utcán (tipikus jelenség ez Neukölln-ben és Kreuzbergben is); látunk nagy családok számára bevásárló asszonyokat a keddi Török piacon; látunk bio-boltokat és török zöldségeseket egymás mellett; és látunk sok színű és nemzetiségű kisgyereket, spanyolt, arabot, törököt, szerbet, németet és ezek mindenféle szép keverékeit is. Nappal egy pár puccosabb helyen tejeskávé isznak a jövő Steve Jobsai, mac-pro laptopok mellett. Idős néni kutyát sétáltatnak, egy kissé furcsa helyi ember verseket árul, egy-egy sarkon pedig kelet-európai építészek fotóznak (én). Éjszaka pedig szó szerint minden sarkon iszogató emberek gyülekeznek, és mindenféle nyelven beszélnek; ilyenkor azt érezni, igen, ez tényleg Berlin új Kreuzberg-je. (Éppen még Kreuzbergnél is Kreuzbergebb.)

Külső szemmel éppen ez a "mix", a nagyvárosinak és a szomszédságinak ez az egymás mellettsége és egyidejűsége Reuterquartier bája. Egy olyan hely a berlini belvárosban, ami egyszerre ad nagyon változatos kultúra- és szolgáltatás kínálatot, és mégis valahogy "igazi", nem csak kirakat, az egész pedig az otthonosság érzése szövi át. Megértem, hogy mostanában sokan akarnak ideköltözni – én is szívesen laknék itt.

Az interjúkból szerzett tapasztalatok azonban ennél árnyaltabb képet festenek. Jelzik, hogy a "világvárosiból" már-már sok kezd lenni – értelemszerűen ez a lécs máshol rezeg különböző

¹⁶⁶Én is próbáltam itt esküvői ruhát és én voltam az egyetlen fejkendő nélküli asszony; a szomszédos fülkében egy horvát származású muzulmán lány volt, így szerb-horvátul beszélgettünk.

szereplőknél – és az "Ez többé nem az én környékem."¹⁶⁷ gondolat többekben kezd megfogalmazódni. És akkor a legérzékenyebben érintett lakossági csoportokkal, az idősekkel és a bevándorló családokkal nem is beszéltem. Ezért fontos röviden megvizsgálni, valójában mi a helyzet a Reuterquartier negyeddel ma – hol tartanak a városi átalakulás folyamatai, mit mondanak a kutatások és statisztikák, beszélhetünk-e dzsentrifikációs tendenciákról.

A DZSENTRIFIKÁCIÓ KÉRDÉSE

A gettó és a cool epicentruma után a legfrissebb címke, melyet a Reuterquartier kapott, a dzsentrifikáció. Erről a kérdéstről is heves médiaviták alakultak ki, melyek túllépték Neukölln határait, és kiterjedtek egész Berlinre és Németországra. Vannak-e dzsentrifikációs folyamatok Észak-Neuköllnben és a Reuterquartierben? Az általam kérdezett 11 szereplő egyetért abban, hogy az utóbbi pár évben a negyedben felmerülő dzsentrifikációs kérdések nem fekete-fehérek (ahogy a médiából sejthetnénk). Ebben mértékadónak tartom és egyetértek Sigmar Gude elismert városkutató álláspontjával, amely fenntartással kezeli mind Neukölln no-go-area, mind pedig a trendnegyed címkéjét, és a legfrissebb dzsentrifikáció felkiáltást is.

*"2005-ben Reuterquartier NO-GO-AREA volt, egy gettó. 2015-ben pedig Trendkiez, és a dzsentrifikáció helyszíne. Mindkét fenti megállapítással szemben nagyon erős kételyeim vannak. Az ilyen negyedek esetében határozottan különbséget kell tennünk a reális helyzet és a közvélekedés között, legyen az pozitív vagy negatív. (...) Kétségtelen, hogy RQ egy szociálisan halmozottan hátrányos helyzetű terület volt, szegénységgel, munkanélküliséggel, migrációs kérdésekkel, rosszul sikerült integrációval... Mindez létezett, de mindez még ma is létezik. Amit ma látunk az semmiképp sem az, hogy a terület teljesen megváltozott. A régi problémák nagy része még mindig jelen van, csak a közvélemény álláspontja az, ami megváltozott. Ennek egyik oka például az utcakép megváltozása, és a sok új fiatal ember, aki a környéken megfordul. De ezen fiatalok többsége nem a negyedben lakik."*¹⁶⁸

Ez egybeesik azzal, amit én közvetlenül tapasztaltam a helyszínen: a negyed utcáin sétálva valóban másképp mutatkozik a város éjjel és nappal.¹⁶⁹ Olyan ez, mint amiről a Coopolis nyitóoldalán írnak – ahol egyszer krumplicsok voltak, ott ma köztetashesználat-ügynökség működik, és így tovább. Sok változás történt a negyed utcaképében, földszinti üzleteiben az elmúlt 10-15 évben, ma pedig az utcakép akár 24 óra alatt is – reggel és este között – képes átváltozni.

Gude szerint a negyed utcaképe az, ami jelentősen megváltozott, és ez nagyban köszönhető az új földszinti üzleteknek, és közvetve a köztetashesználatoknak. Ezzel együtt megváltozott a negyed stigmája és külső megítélése. Mégis, ez a kép, amit a környéken sétálva érzékelünk, amiről én is írtam a fentiekben, néha csalóka – Reuterquartierben számos változás megy végbe, de ezeknek csak egy része "szabad szemmel" látható.

Vizsgáljunk meg két meghatározó kutatást a dzsentrifikáció és lakosságcsere témájában Reuterquartierben! (1) Az első az általam is interjúvolt Andrej Holm szociológus cikke 2007-ből, ahol először – szakmai és médiadiskurzusban egyaránt! – felmerül a dzsentrifikáció kérdése a

¹⁶⁷ "Das ist nicht mehr mein Kiez." Ez a mondat egy híres helyi kocsmárostól származik, aki (habár először maga is jöttment volt) egy igazi sarki kocsmát vezetett Reuterquartier egy belső utcájában éveket, majd a bérleti díjak emelkedése miatt elmenni kényszerült. "Ez már amúgy sem az én környékem." – mondta keserűen zárásul. A mondat a médiában híressé vált.

¹⁶⁸ "Sigmar Gude." Személyes interjú. 2015.10.27.

¹⁶⁹ Ez az, amit én a Magdolna negyedben is tapasztaltam. Lehet, hogy ez egy közvetlenül a helyszínen megtapasztalható indikátor a változásban lévő negyedekről?

negyed kapcsán. (2) A második pedig a Sigmar Gude és a TOPOS független városkutató intézet által készített városszociológiai kutatás a témában egész Észak-Neuköllnről. Ez az első számszerű kimutatás az aktuális területi lakossági átalakulásról és a dzsentrifikációs tendenciákról. Kifejezett célja az addig sötétben tapogatózó, nagy szavakkal dobálózó viták mögötti tények feltárása.

"VAN-E DZSENTRIFIKÁCIÓ ÉSZAK-NEUKÖLLN-BEN?" (2007)

Észak-Neukölln kapcsán a dzsentrifikáció kérdése a szakmai közegben először 2007-ben merült fel, Andrej Holm "*Végállomás Neukölln, vagy új trendnegyed*" című cikkében.¹⁷⁰ Sigmar Gude-hoz hasonlóan Holm is fenntartással veszi Észak-Neukölln rohamos változásait, ahogyan a média rivaldafénye mutatja őket. A cikk érdekessége és a szerző elismerésre méltó messzelátása, hogy a cikk alig egy évvel a Rütli-botrány után íródott, egy olyan pillanatban, amikor Neukölln a médiában és a hétköznapokban még mindig viselte a gettó címkét. "*Végállomás vagy új trendnegyed? A Rütli-iskola és a Landwehrkanal között arról beszélgetünk, van-e dzsentrifikáció Észak-Neukölln-ben.*" – felteszi a kérdést a cikk címe.¹⁷¹ Andrej Holm felveti a dzsentrifikációs folyamatok kérdését. Beszél az ún. *pionír-dilemma*, a térúttörők önreflexiójának fontosságáról – és beszámol egy különleges eseményről a Reuterquartierban.

2006 decemberében a Reuterquartier egyik központi utcájában a nemrég odaköltözött fiatalok (egyetemisták, pályakezdők, főleg német és nyugat-európai "nomádok") egy ún. Kiezladen-t nyitottak. A Kiezladen Berlinben egy helyi közösségi teret jelent – szomszédsági információs központ, opcionális bulihely, találkozási pont sörözésre, beszélgetésre, események megrendezésére – mindez a környéknek és a helyieknek. Jellemzően 100 m²-es földszinti üzlethelyiségek ezek, melyeket a helyi lakók közösen használnak, és egy lelkes lakossági egyesület vezeti őket. Az első esemény, amit a Kiezladenben rendeztek, egy nyilvános beszélgetés volt a Reuterquartier átváltozásairól és az általuk észlelt felértékelődésről. A beszélgetésre Andrej Holm szociológust is meghívták, a viták fókuszpontjában pedig a fiatal csapat saját szerepe állt ezekben az alakuló változásokban. Felismerték a paradoxont abban, hogy ők olyanok szeretik a helyet, amilyen, de az ő kulturális és infrastrukturális igényeik miatt a helyben mégis nem kívánt változások indulnak el. Kritikailag elemezték a saját szerepüket, és feltették a kérdést, hogyan tudnak itt maradni anélkül, hogy dzsentrifikátorok legyenek. Ez az, amit a dzsentrifikációs kutatások "pionír-dilemmának" neveznek. A Friedelstrasse Lakóközösség¹⁷² ehhez kérte Andrej Holm segítségét és tanácsait.

Klötze und Schinken történetéből is látszott, hogy a pioneer-dilemma természetes módon felmerül az átalakulási folyamatok során – általában akkor, amikor a térúttörőt magát is kiszorítás fenyegeti. A Friedelstrasse Lakóközösség által felvetett pionír-dilemma azért figyelemre méltó, mert itt az újonnan jövő *pionír réteg már abban a pillanatban foglalkozott* a nem kívánt, de potenciális dzsentrifkatori szerepével, amint megjelent a területen. Egy olyan pillanatban, amikor a környék még bőven magán viseli a "gettó" stigmáját, és a legtöbb újonnan érkező – köztük a Coopolis dolgozói, a hivatásos városfejlesztők és a friss közteljesztők többsége – egyszerűen elveti a dzsentrifikáció lehetőségét.

¹⁷⁰ Andrej Holm, "Endstation Neukölln" oder "neuer Trendkiez"? – Zwischen Rütli- und Landwehrkanal wird darüber diskutiert, ob in Nord-Neukölln Gentrifizierung stattfindet," *MieterEcho* 324 (2007)

¹⁷¹ A címbeli "végállomás" kifejezés a korábbi "gettó-végállomás" újságcímlapokra utal, melyek Neuköllnről szóltak.

¹⁷² "Hausgemeinschaft Friedelstrasse", 2017, www.friedelstrasse54.de

A 2007-es cikket Holm azzal a megállapítással zárja, hogy a Reuterquartierban jelenleg nincs dzsentifikáció, de vannak erre utaló-előkészítő jelek. Holm szerint itt a valódi probléma a művészek (és a közteljesztők) szándékuk elleni, vagy tudtuk kívüli bevetése a felértékelődési folyamatokban.¹⁷³ A Friedelstrasse csapatának pedig további pionír-dilemmát, párbeszédet és aktív helyzetmegfigyelést javasolt – habitusához híven tüntetésekkel megspékelve.

A berlini interjúk során, 2015-ben, beszéltem a fent említett Friedelstrasse Lakóközösség egy új tagjával, Lucas Abizuval.¹⁷⁴ A Kiezladen most is működik, a lakókat azonban ingatlanos befektetés miatt a kiköltöztetés veszélye fenyegeti – a fent említett pionírokat és a régóta itt lakókat egyaránt. Lucas Abizu a környék változásairól mesél, és a lakóközösség harcairól az elköltöztetés ellen (Berlinre jellemző módon nem tétlenül ülnek – összefogtak más, hasonló helyzetbe került házakkal, és közösen kiutat keresnek, tüntetéseket szerveznek. A harcuk, ahogy nevezik, minden helyi lakost meg kíván védeni, a kevésbé aktivista bevándorlókat és nyugdíjasokat is.) Tiltakozik Berlin aktuális átváltozásai ellen, és siratja a szerinte tovatűnt hajdani "igazi" Reuterquartiert. Felvetem a kérdést, hogyan látja a saját szerepét ezekben a folyamatokban – Ő maga spanyol származású, 2009-ben költözött ide, és ez adja a kérdésem élet – ő maga is dzsentifikátornak lenne nevezhető. *Én berlini vagyok, mondja, de ez már nem az én Berlinem...* Itt megint – egy kevésbé artikulált – pionír-dilemmával van dolgunk. Az interjú végén Lucas így foglalja össze a helyzetet a saját szemszögéből:

*"Igen, a dzsentifikáció embereket öl... Először a leggyengébbeket – nyugdíjasokat, időseket, bevándorló nagycsaládosokat. ... De lehet, hogy a dzsentifikáció nélkül ez a városrész egyre lejjebb csúszott volna a gettóba. Lehet, hogy erre szükség van. Ez nem fekete-fehér."*¹⁷⁵

"TÁRSADALOM-SZERKEZETI VÁLTOZÁSOK ÉSZAK-NEUKÖLLN-BEN" (2011)

Andrej Holm cikke igazi úttörő volt a dzsentifikáció témájában. Reuterquartier csak pár évvel később, 2010 körül kezdett szakmai és sajtóköri körökben összekapcsolódni a fogalommal – azonban azonnal heves vitákat és végletes megállapításokat váltott ki. A Berlini Szenátus tiszta vizet kívánt önteni a pohárba, és 2011-ben megbízott egy független városkutató céget, a TOPOS-t, hogy vizsgálja meg, van-e dzsentifikáció a Reuterquartierban. Így készült a "Társadalmiszerkezeti változások Észak-Neukölln-ben"¹⁷⁶ című kutatási anyag, melynek szerzője Sigmar Gude interjúalanyom.

E kutatás a következő alapkérdésekre keresett választ: *Hogyan változott meg a terület társadalmi és térbeni struktúrája? Milyen szociális problémák figyelhetők meg a területen ma? Mik a legfrissebb fejlődési irányok, és ezek hogyan befolyásolják a lakossági összetételt? Megjelennek-e a területen magasabb státuszú lakosok? Hogyan változik a terület bérletidij-struktúrája és "bérletidij-terhe", és ez milyen tendenciákat mutat?*¹⁷⁷ A kutatás Észak-Neukölln

¹⁷³ Andrej Holm, 2010.06.29., "Berlin: Kunst gegen Gentrification?", *gentrification-blog*, 2017, <https://gentrificationblog.wordpress.com/2010/06/29/berlin-kunst-gegen-gentrification/>

¹⁷⁴ "Lucas Abizu." Személyes interjú. 2015.10.09.

¹⁷⁵ Ez az egyik dolog, amit elképesztőnek tartottam a berlini interjúk során – itt a legkülönbözőbb résztvevőknek is sok fogalmuk és véleményük volt a városokról; a saját szemszögeikből időnként ki tudtak lépni, és a tágabb képet szemlélni, szubjektív történetükön túl.

¹⁷⁶ Németül "Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln", fordítás Dimitrijevic Tijana. TOPOS Stadtplanung Landschaftsplanung Stadtforschung, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln* (Berlin: Senatsverwaltung für Stadtentwicklung, 2011), <http://www.quartiersmanagement-berlin.de/?4521>.

¹⁷⁷ TOPOS, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln*, 3.-5.

kerületrész teljes területét vizsgálta, ezen belül pedig három vizsgálati fókuszpontot határozott meg, köztük a Reuterquartiert is. Egyrészt demográfiai, szociális-strukturái, illetve lakhatási és bérletrendszerre vonatkozó adatokat vizsgált; másrészt pedig reprezentatív "Bewohnerbefragung"-ot végzett a három kiválasztott negyedben. A vizsgálat során minden esetben egymáshoz, Neukölln kerülethez, és Berlin egészéhez is hasonlították az eredményeket¹⁷⁸. Fontos kiemelni, hogy a kutatás során a szerzők igyekeztek minél szélesebb kisebbségi-bevándorló réteget megszólítani – ami köztudottan nehéz kérdés, Budapesten és Berlinben egyaránt.¹⁷⁹

Az eredmény egy átmeneti helyzetet állapított meg Reuterquartierban. A három vizsgált terület között Reuterquartierban volt a legerőteljesebb az ún. *pionír réteg*, és a *dzsentrifkáló réteg* megjelenése. A 2011-es vizsgálat azt a következtetést vonja le, hogy Reuterquartierban valóban léteznek dzsentrifkációs folyamatok, de ezek a kezdeti stádiumban vannak, és lassan fejlődnek¹⁸⁰. Sigmar Gude a következőképpen értékeli ezt az eredményt 2015-ben:

*"Reuterquartierban valóban felfedeztünk dzsentrifkációs folyamatokat; ezek folytonos tendenciát mutatnak, de a fejlődésük lassú; sokkal lassabb, mint azt az ember a helyszínen járva érzékeli és gondolná."*¹⁸¹

A kutatás megjelenése óta egyre több dzsentrifkációs vita folyik Észak-Neukölln kapcsán. Szó van itt a művészek és térúttörők szerepéről; a kényszeres kiköltözésről; az emelkedő lakásbérleti díjakról; ezek hatásáról az itt nagy számban élő bevándorlóakra, szegényekre, és idős nyugdíjasokra; ingatlan-spekulációkról; ezer éve itt dolgozó török zöldségesekről, akik az új befektető miatt az utcára kerülnek; dzsentrifkáció elleni tüntetésekről; lakossági összefogásokról; intézményi eszközökről, mint például az ún. "Mietbremse" és a "Mileuschutz"; az ún. "szociális társadalmi keveredés" kritikájáról; és általában Berlin megváltozott városképről – hogy csak pár főcímet utaljak.

Ezekben a szakmai és média-vitákban sokszor elhangzik az az álláspont, miszerint a művészek és a térúttörők hozzá-okozzák a dzsentrifkációt. "Úgy nevezik: dzsentrifkáció. Először jönnek a művészek, aztán a tőke."¹⁸² (Ez Berlinben nem Neukölln kapcsán merült fel először; Kreuzbergben ennek érdekes története van.¹⁸³) A közteljesítés – tágabban a művészeti szcéna – és a dzsentrifkáció összefüggései összetett kérdést és önálló kutatási területet jelentenek. A doktori kutatásomban ezt a doktori értekezés végén járom körbe – kifejezetten a kutatási kérdésem szempontjából.

¹⁷⁸ TOPOS, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln*, 5.

¹⁷⁹ Szakmai és emberi elhivatottságukat jelzi, hogy erre saját módszereket dolgoztak ki. E módszerek megismerése a saját Magdolna negyedbeli kutatásaimnál nagyon hasznos visszajelzés volt.

¹⁸⁰ TOPOS, *Sozialstrukturentwicklung In Nord-Neukölln*, 40.

¹⁸¹ "Sigmar Gude." Személyes interjú. 2015.10.27.

¹⁸² Fordítás tőlem. "Lost in Gentrification – Buch-Release-Show", 2017, https://www.facebook.com/events/519885834694901/?active_tab=highlights

¹⁸³ Híres-hírhedt a Berli Biennálé esete, ahol a Kreuzbergben szervezett eseménysorozat szervezőit egy illegális plakátkampány keretében "dzsentrifkátornak" nevezték. A plakátokon a szervezők fényképe és elérhetősége szerepelt. Az eset heves vitákat váltott ki.

KRITIKAI KÉRDÉSFELVETÉSEK

A Coopolis munkájával szemben nehéz kritikát megfogalmazni – hiszen ők valóban úttörők voltak, az elsők, akik városi ggettóban egy ilyen stratégiával próbálkoztak. A téma kutatójaként hálás vagyok a munkájuknak, mert kísérleteikkel rávilágítottak számos lehetőségre és kérdésre. Az egész folyamattal szemben azonban a következő kritikai felhangú megfogalmazást tehetjük:

(1) KRITIKAI PERSPEKTÍVA? A köztelhasználat-stratégiából végig hiányzott a kritikai perspektíva és hiányzott a pionír-dilemma. Az indítók és a stratégia főszereplői – a Coopolis, az önkormányzat, a helyi városrehabilitációs iroda, a térúttörők maguk – nem foglalkoztak a dzsentrifikáció lehetőségével és a saját szerepükkel a hozzá kapcsolódó folyamatokban. Alapvető álláspontjuk a kezdet kezdetén az volt, *hogy Neukölln annyira rossz terület, hogy itt nem reális veszély a dzsentrifikáció.*

(2) ÁLLÁSFOGLALÁS A DZSENTRIFIKÁCIÓRÓL? Ebből adódhat, hogy a Coopolis mint mediátor *nem foglalt egyértelmű állást* a dzsentrifikációs folyamatokkal szemben – sem az indításkor, sem a projekt közben, sem a ma aktuális átalakulások tükrében.

(3) KEZDETI CÉLOK? Az iroda ambivalens hozzáállása a negyed társadalmi-szerkezeti átváltozásaihoz – melyekről immár nemcsak helyszíni élmények, de kutatások is beszámolnak – megkérdőjelezi a stratégia kezdeti céljait. Stefanie Raab szerint a köztelhasználat segítségével *"pont azt akarták elérni, ami ma Reuterquartierban van"*¹⁸⁴. A kényszeres kiköltöztetést megveti, de minden egyéb változással – amelybe bele kell érteni a lakossági struktúra alapvető változásait és a bevándorlók jelentős elköltözését – elégedett¹⁸⁵. Munkájukból hiányolom a deklarált állásfoglalást a *szociális városrehabilitációs célokkal, az antiszegregációval, a helyi lakosság megőrzésével kapcsolatban.*

HIVATKOZOTT IRODALOM: LÁSD DOKTORI ÉRTEKEZÉS IRODALOMJEGYZÉKE

¹⁸⁴ "Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

¹⁸⁵ Raab szerint éppen ez a Soziale Stadt programban megfogalmazott "social mix", azaz "társadalmi keveredés" lényege. "A 90% bevándorló háttérű gyerek és 10% német gyerek az általános iskolában nem jó arány. Egyik csapatnak sem jó. Fordított arányban jobban működhet." "Stefanie Raab 2." Személyes interjú. 2015.10.30.

5. MESTERMUNKA – IDESÜSS ÓVODA ÉS BÖLCSŐDE BUDAPEST (2015)

A MESTERMUNKA ÉS A DOKTORI KUTATÁS KAPCSOLATA

Személyesen a doktori kutatás legértékesebb eredménye számomra az az *érzékeny építész szemlélet*, amelyre a kutatás folyamata tanított. Ez a lépésről lépésre felfedezett, kommunikáción alapuló, emberi és építészeti attitűd ma átszővi és meghatározza a tervezési gyakorlatomat. Erről szól a társammal, Borsos Melindával közösen alapított építészműhelyünk, a *MICROarchitects*, amelyben keressük a szociális és a klasszikus építészeti, a kutatás és a tervezés közös létét. Ezt a szemléletet és a kutatás-tervezés kölcsönhatását a *gyakorlatban* a mestermunkám mutatja be. Az IDESÜSS Óvoda és Bölcsőde tervezésénél a MICROMAGDOLNA során kidolgozott vágygyűjtés-módszert alkalmaztuk (teljesen más körülmények között!) – és ez alapozta meg mind a megbízó és közöttünk kialakuló bizalmat, mind a munka sikerességét és az épület mai jó működését.

Az IDESÜSS óvoda és bölcsőde a MICROarchitects első megépült munkája. Témájában és helyszínében különvlik a doktori kutatás témájától; ugyanakkor az itt bevetett tervezési módszer és a kérdező-vágygyűjtő építészeti hozzáállás közvetlenül a doktori kutatás és a MICROMagdolna projekt tapasztalataiból ered. Mestermunkának két okból választom: egyrészt, mert építészként szerettem, szerettük az egész folyamatot és a végeredményt; másfelől pedig, mert egyértelműen tetten érhető benne a kutatási munka hatása a mindennapi építészeti tervezési gyakorlatra.

"IDESÜSS" ÓVODA ÉS BÖLCSŐDE

Játsszunk a házban, és játsszunk a kertben! Ez lehetne a 2015 szeptemberében a X. kerületben megnyitott "IDESÜSS" Óvoda és Bölcsőde mottója. A helyszín egy panelépületekkel és forgalmas utakkal körbevett nyugodt sziget a Gyömrői út és a Kőbánya-Kispest metróállomás szomszédságában. Korábban idők otthona működött a földszintes épületben, burjánzó zöld környezetben. A Kőbányai Önkormányzat tulajdonában lévő épületegyüttesbe a Gyermekkor Alapítvány egy új óvodát és bölcsődét álmodott meg. Friss, inspiráló és kreatív játékokra és gondolkodásra invitáló környezetet szerettek volna létrehozni. Az álom megvalósításához lelkes szereplők találkoztak össze, és kivételesnek mondható csapatmunkával megtervezték, majd megépítették az "IDESÜSS" óvodát.

A MICROarchitects feladata a teljeskörű belsőépítészeti tervezés és helyszíni művezetés volt építészeti és kertészeti tanácsadó-koordináló szereppel egybekötve. A tervezési feladat 4 óvodai és 2 bölcsődei csoport elhelyezése volt az '70-es években épült Betonyp-vázis épületben, az ehhez szükséges kiegészítő funkciókkal együtt (tornaterem, melegítőkonyha, irodák, stb.). A generáltervező által kialakított alaprajzi elrendezést a közös tervezés folyamán további javaslatokkal, térbeli módosításokkal egészítettük ki. Az óvodai működéshez alapvetően szükséges helyiségeken túl helyet találtunk egy különleges üvegezett "sósobának" is, ahol a gyerekek a sóhomokozóban játszva élvezhetik a parajdi só jótékony hatását.

A tervezési módszer alapja a "MICROMagdolna" projekt során kialakított "vágygyűjtés" és in situ "tollbarajzolás" volt. A tervezést egy ilyen "vágygyűjtési műhellyel" indítottunk, ahol a Megbízóval együtt (aki egyben a majdani használó is) sorra vettük az új óvoda és bölcsőde

működését. Inspiráló példák bemutatásával közösen megálmodtuk a majdani terek és az intézmény hangulatát. Együtt képzeltük és játszottuk el az óvodai mindennapok gyakori szituációit, megjártuk a legfontosabb útvonalakat és a jellemző téri helyzeteket az épületben és közvetlen környezetében. *"Hol jövünk be, hol köszönünk az óvónéniknek, hol tudnak a gyerekek visongva kirohanni az udvarra, hol játszanak, ha rossz az idő, és, jajj, hol lehet lerakni a sáros gumicsizmát?"* Ezt többféle felállásban és szerepkörben játszottuk el az építészeti alaprajz felett, bábokkal és filcekkel, folyamatos skiccekkal, alaprajzokkal és tömegvázlatokkal pontosítva a téri helyzeteket.

Ez a közvetlen építészeti "tollbarajzolás" segített gördülékenyen és igen pontosan kialakítani a ház és a kert működési sémáját, amelyhez később az egyedi tervezésű bútorokat, burkolatokat és grafikai jeleket igazítottunk. Az ebből a folyamatból született hangulat-terv volt a későbbi belsőépítészeti és kertészeti tervezés alapja. Szintén ez alapozta meg a Megbízó és köztünk kialakuló kölcsönös bizalmat.

A Megbízóval közösen kialakított alapkoncepció szerint a ház egy visszafogott, de inspiráló és játékra hívogató keretet ad. Minden alapfelület – a padlóburkolat, a falak, a bútorfelületek – kizárólag világos színben jelenik meg, megadva a kiegyensúlyozott háttér az színes óvodai mindennapokhoz. Élénkebb színeket a belsőépítészeti elemeken csak ott használtunk, ahol valamit jelölni szándékoztunk, segítve a gyerekeket a napi tájékozódásban. (Így például *"Ide kell állni kezét mosni!"* vagy *"Ez a zöldes-kékes pötty az én csoportszobám bejárata!"*). Az egy-egy csoportszobához tartozó terekben egyszerre csak néhány, egymást kiegészítő szín jelenik meg, egyedi színharmóniát alkotva, így könnyen megjegyezhetővé válnak a gyerekek számára. A terek játékosságát egyrészt a padlóba tervezett színes körök, a falon megjelenő grafikai jelek, az ablakok előtti színes textil rolók, a bejárati előterek bélétként színezett felületei, és végül a gyerekek maguk adják. A vidám rohangálás, a színes csizmák-ruhák, a sok-sok játék, a gyerekrajzok és kézműves alkotások – ezek hozzák a színek lélekteli zsongását a házba.

A gyerek-alkotásoknak bőséges felületeket hagytunk szabadon: az épület több pontján, minden csoportszobában és a közösségi- és közlekedőterekben nagy falfelületeket mágneses vakolattal láttuk el (ún. mágnesfal-glett, melyre mágnesekkel lehet rögzíteni dolgokat, vagy játszani), illetve ugyanígy több helyre írható táblafesték került. Egy ilyen ponton a 10 cm-enkénti csíkozás segít követni, melyik kislány és kislány milyen gyorsan nő. Az autókat kedvelőkről sem feledkeztünk meg: vidám autópálya csík szalad keresztül a közös óvodai terek falán.

A közlekedő terekben a falakon megjelenő színes grafikai jelek segítenek megtalálni a tornatermet, a bölcsődei szárnyat vagy éppen a logopédusi szobát. A padlóburkolat világos, jó kopásállóságú PVC padló, színes kör alakú intarziákkal. Az intarziák színei, a rajtuk jelölt számok sok játéklehetőséget teremtenek a tág belső közösségi terekben, rossz idő esetén akár játszótérként, mozgásos játékok helyszíneként is szolgálhatnak. A tornaterem padlóburkolatában a fűzöld színű pvc sáv játékosan a focipályák zöld széleire utal. A gyerekfürdőben is világosak az alapfelületek, és csupán egy-egy helyen jelennek meg a visszatérő színek: a "westernes" kis wc-ajtók mögött, vagy a fogmosás helye körül. A már említett sószoza és a kívülről fehérre festett épület bejáratai teliben színesek (mennyezet, falak); itt láthatók a grafikus tervezte IDESSÜSS logók.

A gyerekek által használt terekbe egyedi asztalosbútor-családot terveztünk, melyet kiváló asztalosmesterek segítségével valósítottunk meg. A világos fafelületű bútorokban színes MDF bélések vannak a csoportszobák színárnyalataiban. Minden csoportszoba egy "lukas" nagy tároló szekrényt is kapott, amely elrejtí a gyerekágyakat, az egyéb szükséges nagyméretű eszközöket, emellett pedig búvóhelyként és nyugodt elvonuló sarokként szolgál a gyerekek számára. A gyerekek szeretik.

Az óvodai és bölcsődei szobákban a belső teret különböző zónákra osztottunk. Így helye van a felszabadult, vidám és hangos játéknak; az elbújásnak a kuckós "lukas" szekrényben vagy éppen a hirtelen ötletből indított színházi előadásoknak, amelyeknek jó háttérrel ad a sarokba tervezett kis dobogó. Itt szabályozható nagyméretű kerek LED lámpákat helyeztünk el, amelyek téli délutánokon is jókedvű, világos belső tereket tudnak biztosítani. A különböző téri helyzetek, anyagok, színek és hangulatok sokféle játékra és együttlétre invitálnak. Bízunk benne, hogy a gyerekek maguk újabb térhasználati módokat találnak ki.

A tervezési folyamat végén egy nagyméretű, 1:50 léptékű makett készült. A makett segítette abban, hogy az épület működését és hangulatát átadjuk minden érintett részvevőnek, a jövőbeli óvónőknek, az idelátogató szülőknek és az asztalosmestereknek egyaránt.

A kert tervezése két csapat munkája: a Várkert Kft., illetve a Szinrelép Kft., aki a különleges gumiszórásos világ kivitelezését is vállalta. A kertészeti koncepció és a belsőépítészeti kialakítás együttműködik egymással – itt is, ott is körök és íves formák jelennek meg, és ez a "pöttyös" jelleg meghatározó. A vidám kertkialakításnak az épület felújított fehér homlokzata ad semleges háttérrel. A belsőépítész és a Megbízó az épület körül egy kismotoros pályát álmodtak meg, amely a megvalósult állapotban kis dombok és síkságok között cikázik. A kert a maga fagyigombócaival, ugráló színes pontjaival, minden szerethető apró részletével a gyerekek nagy kedvence.

Végül meg kell említeni a Megbízó és Üzemeltető, a Gyermekkor Alapítvány lelkes támogatását, amely végigkísérte a tervezést és a megvalósítást. Az óvodapedagógus-csapatnak köszönhető, hogy az új óvoda tereiben valóban élmény gyerekek lenni.

Az IDESÜSS Óvoda és Bölcsőde a tavaszi-nyári tervezési és a nyárvégi kivitelezési fázis után 2015. szeptemberben fogadta az első lakóit, és azóta is működik. Építésként öröm számunkra, hogy részt vehettünk a megálmodásában és megvalósításában.

(A szöveg hosszabb formája megjelent az Építészfórumon, szerzői a tervezők, Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana. "Idesüss óvoda – ahol élmény gyerekek lenni", Építészfórum, 2016. szeptember 13.)

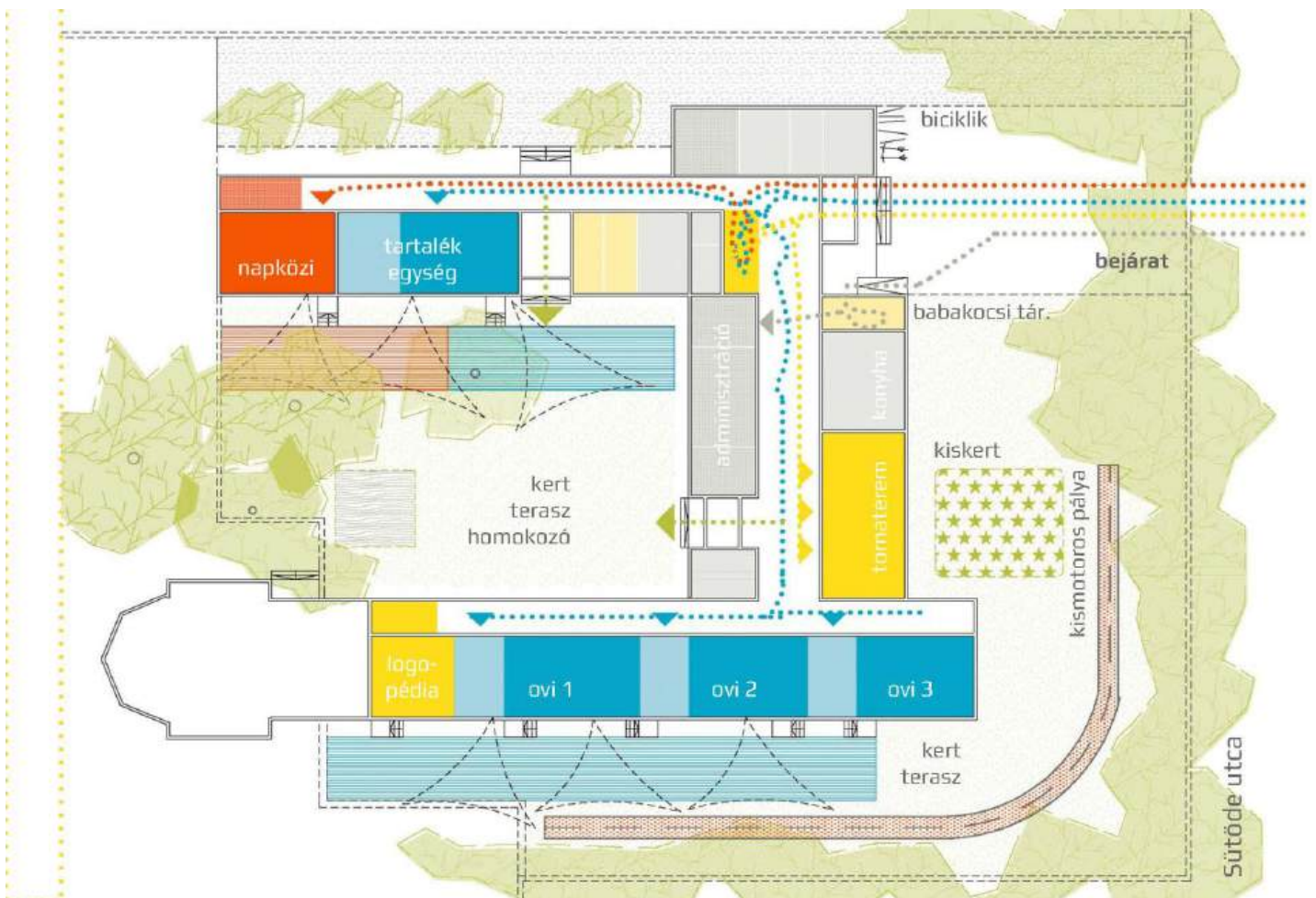
A PROJEKT ALAPADATAI:

Munka megnevezése:	"IDESÜSS" Óvoda és Bölcsőde
Helyszín:	X. Budapest, Kőbánya
Feladat típusa:	építészeti koncepcióterv, belsőépítészeti kiviteli terv, építészeti tanácsadás
Tervezők:	Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana, MICROarchitects
Alapterület:	1000 m ²
Tervezés és megvalósítás éve:	2015
Publikáció:	Borsos Melinda, Dimitrijevic Tijana: "Idesüss óvoda – ahol élmény gyereknek lenni", Építészfórum, 2016. szeptember 13., http://epiteszforum.hu/idesuss-ovoda-ahol-elmany-gyereknek-lenni
Méltató kritika:	Somogyi Krisztina: "Nem középiskolás fokón. Idesüss!", Budapest Folyóirat, 2016/9.
Díjak:	Építészeti Nívó Díj 2016
Megbízó:	Gyermekkor Alapítvány Tóthné Kővári Csilla óvodapedagógus, szaktanácsadó, közoktatási-pedagógiai szakértő, az intézmény vezetője
Ingtalan-tulajdonos:	X. kerületi Önkormányzat
Műszaki generáltervezés:	Promicplan Kft. Haller Peter
Építészeti és belsőépítészeti tervezés és tanácsadás:	MICROarchitects Borsos Melinda és Dimitrijevic Tijana
Makett:	BME Építésmérnöki Kar építészhallgatói: Gosztonyi András, Hargitai Bence, Horváth Marcell, Peska Krisztián, Spengler Csaba
Kertészeti tervezés:	Várkert Kft., Színrelép Kft.
Kert kivitelezése:	Színrelép Kft.
Bútor-asztalos munkák:	Kurilla Olivér, Hor Zrt.
Világítási tanácsadás:	Farkas Péter, BeLight Kft.
Tűzvédelmi szakértő:	Lakk József
Kivitelezés:	BMK PRO Kft.

FÉNYKÉPEK, RAJZOK, TERVEK >>

^ AZ ÉPÜLET EREDETI ÁLLAPOTA (FOTÓK: BORSOS MELINDA)

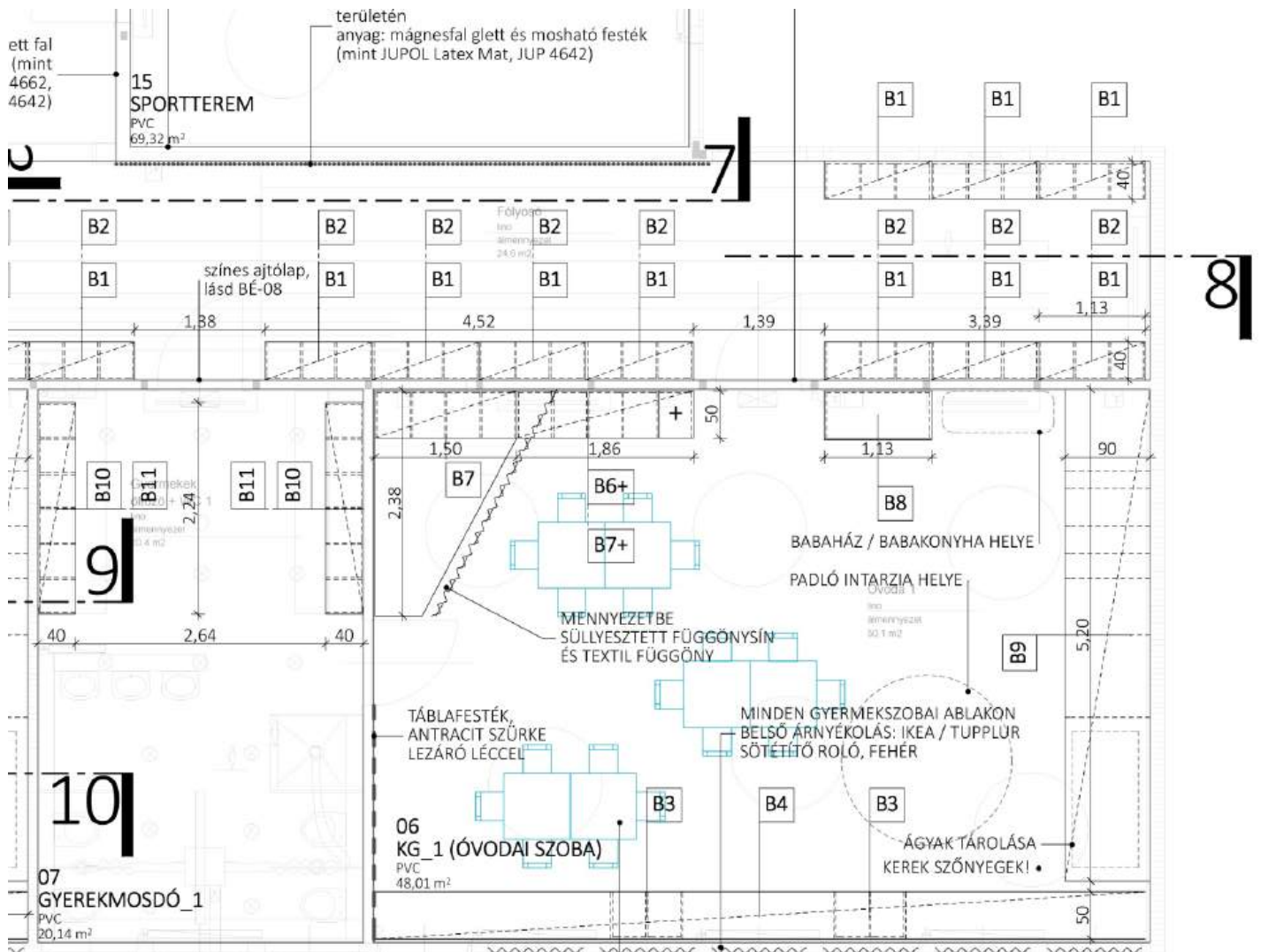
^^ ALAPRAJZI ELRENDEZÉS VÁZLATA, FŐ FUNKCIÓK ÉS ÚTVONALAK ^ TERVEZETT HELYSZÍNRAJZ ÉS KERTHASZNÁLAT

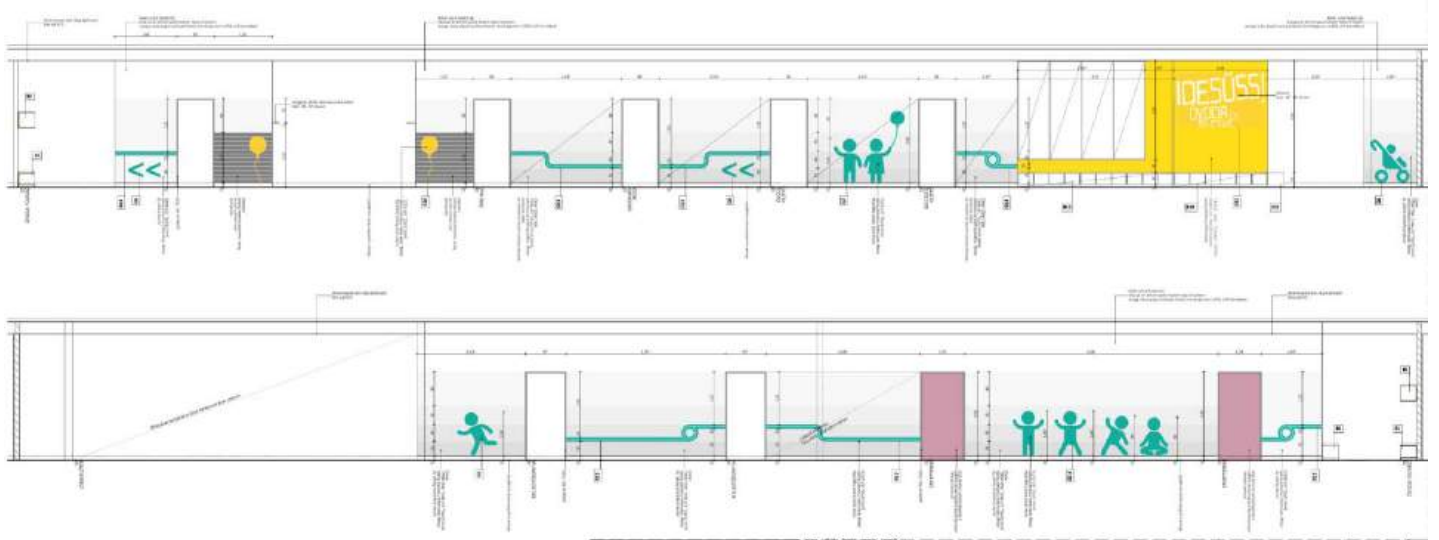
^^ TERVEZÉSI "VÁGYGYÚJTÓ MŰHELY" ^ HANGULATOK, ELŐKÉPEK, "TOLLBARAJZOLÁS"

^ MAKETT

BÚTOROZÁSI VÁZLAT - MOBIL GYERKEKBÚTOROK
mobil bútorok javasolt elhelyezési vázlata, a Megbízói igények szerinti kialakítással;
konkrét termékek kiválasztásánál igény esetén Belsőépítész tervező a Megbízónak
segít, helyszíni művezetés keretében

^^ ÓVODAI CSOPORTSZOBA, BÚTOROZÁSI ALAPRAJZ ^ KÖZPONTI JÁTSZÓ- ÉS KÖZLEKEDŐ TÉR, FALNÉZETEK

^ FÉNYKÉPEK A MEGVALÓSULT ÁLLAPOTRÓL, 2015 ÉS 2016, SZERZŐ: BORSOS MELINDA >>

